NÄKYMÄTÖN KÄSI

GUMMERUS

KERTOMUS VALLASTA JA VALLAN KÄYTTÄJISTÄ

ESKO AHO | MARTTI AHTISAARI | CASIMIR EHRNROOTH | AHTI HIRVONEN | SIRKKA HÄMÄLÄINEN

LAURI IHALAINEN | ILKKA KANERVA | EINO KEINÄNEN | PEKKA KIVELÄ | MAUNO KOIVISTO | ROLF KULLBERG

JAAKKO LASSILA | PER-ERIK LUNDH | TAUNO MATOMÄKI | ANTERO MÄKI | YRJÖ NISKANEN | JORMA OLLILA

MAURI PEKKARINEN | PERTTI SALOLAINEN | KIMMO SASI | ILKKA SUOMINEN | HEIKKI TAVELA | VESA VAINIO

IIRO VIINANEN | PERTTI VOUTILAINEN | PAAVO VÄYRYNEN | BEN ZYSKOWICZ

MAUNO SAARI

NÄKYMÄTÖN KÄSI

GUMMERUS KERTOMUS VALLASTA JA VALLAN KÄYTTÄJISTÄ

MAUNO SAARI

© Viestintä M. Saari Oy 2006

Gummerus Kustannus Oy

ISBN 951-20-7010-3

Gummerus Kirjapaino Oy
Jyväskylä 2006

SISÄLLYS

Kustantajan sana 13

Tekijän sana 15

Henkilöitä 17

1. luku 26
Kokous Suomen pankissa. Pääministeri ja valtiovarainministeri todistelevat. Sirkka Hämäläinen pitää pystyssä pääjohtajaa.

2. luku 31
Koivisto raivostui salaisesta sopimuksesta. Kauko-ohjattu pääministeri. Skop kaatuu. Kapitalistit ja työläiset yhteisrintamassa. Sopimus syntyy, sitten ei synnykään.

3. luku 37
Vuotava laiva. Salattua tietoa ja paniikin pelkoa. Jaakko Lassilan erokirje. Devalvaatio. Valtiovarainministeri sanoo, että "lähtee nykimään". Sydänkohtaus ja lehdistötilaisuus.

4. luku 41
Epäilyttävä nimitys. Kokemattomalla miehellä äkkiväärät mielipiteet. Jänönkujan sakki. Insinööriksi, naimisiin, verstaalle ja politiikkaan.
– Ministeriksi, älkää naurattako!

5. luku 47
Voutilainen värvätään. Puoli tuntia aikaa päättää. "Tuttuun paikkaan sinä tulet."

6. luku 52
Pertti Voutilaisen tasainen, varma elämä. Viuruniemen kylä ja Outokumpu. Elämän peruskivet.

7. luku.....60

Pientilallisen esikoinen. Supistettu koulu. Kaivosjuna. Ylioppilaaksi, sitten kaivokseen. Mieluisa nainen. Ei elämä ole näkemisen varassa. Hyvää aikaa. Tulivat kysymään.

8. luku.....66

Junttius ja aikojen vaihtelut. Lahjakkuusreservi. Suomi kallellaan. Uusi, teollinen maa.

9. luku.....71

Jaakko Lassilan viimeinen kokous. "KOP on hyvä pankki." Säröt marmoripinnassa. Vanki roolinsa sisällä.

10. luku.....77

Maa on seonnut, uskottavuus romahtanut. Kaivosmies ja otsalamppu. Johtokunnan kokous ilman esityslistaa. Korppi ei noki korpin silmää. Nyökkäävä nukke.

11. luku.....85

Enempää ei olisi voinut erehtyä. Pääjohtajaa opetetaan. Miksi helvetissä pitäisi valehdella? Ammattitaitoisen viestinnän menetelmiä. Pohjan etsintää. "Ehdottomasti kiistän..."

12. luku.....98

Perkele! Pankin funding veitsen terällä. Etelärannan operaatio. Casimir ja iltapala Kesärannassa. Lassila heittää Voutilaisen kadulle. Hyvä budjetti roskakoriin.

13. luku.....104

"Erota koko johtokunta!" Juntin ratkaiseva virhe. Jaakko Lassilan työtodistus. Aatos Erkon muotokuva. Niskanen ja Matomäki. Näkkileipää ja viskiä Kaivopuistossa.

14. luku.....115

Uusi pääministeri ahdingossa. Potkut persuksiin. Korhosen saunaseura. Viekää nämä paperit helvettiin! ROHTO-ryhmä. Riittääkö neljä miljardia? Pannaan kahdeksan.

15. luku.....121

Taistelu. Kulttuurien erot. Rempseä Kansallispankki, hillitty Yhdyspankki.

16. luku.....126

Hallitus istuu, irtopisteitä keräillään. Viinanen vaatii Sasille potkuja. Tavelan lusikka sopassa. "Toinen meistä lähtee." Puhelu Kanarialle ja Kreikkaan.

17. luku.....129

Voutilainen esittää suunnitelman. "Vähän riipin raapin", sanoo valtiovarainministeri. Riidasta tulee roihu. Salolainen yrittää ymmärtää. Linja on valittu.

18. luku.....131

Jänisjahtiin. Maa huojuu, totuutta ei voi kertoa. Sasi usuttaa demareita vaatimaan lisää. Jos hallitus kaatuu, samalla kaatuu Mauri Miettisen maaherrapaikka.

19. luku.....135

Pankinjohtaja puristuksessa. Viinasta savustetaan. Sasi ja Kanerva pyrkivät. Salaisia kokouksia. Suominen haluaa Salolaisen sivuun. Väsynyt pääministeri.

20. luku.....140

Salolainen järjestelee sopua. Niskanen ja Matomäki vetoavat. Niskanen epäilee Voutilaista. Viinanen varoittaa. Ahon kanssa sovitaan, että Kansallispankki saa vielä jatkoaikaa.

21. luku.....144

Mauno Koivisto kyselee, pitääkö opetella uusi nimi. Salolainen tekee ehdotuksen. Vitsikästä irvailua. Voutilainen haukkuu hallituksen. Viinasta taivutellaan Kokoomuksen johtoon.

22. luku.....147

Uhkaus. Postipankki menossa tarkkailulistalle. Valtion ehdot eivät kelpaa Voutilaiselle. Omin voimin yritetään. Väsynyt saunaseura. Koivisto kutsuu. Ahon kädet eivät ole yltää.

23. luku.....151
Äreä Koivisto haluaa uutisvuodon. Sdp yrittää hyödyntää rauhattomuutta. Sana kiertää Sundqvistille. Hallitusta kaadetaan hallituksen sisällä.

24. luku.....153
Aika tarkalla. Pieni ja iso hyvä uutinen. Hallitus hyväksyy ajatuksen, että KOP saa yrittää. Väyrynen yrittää ja onnistuu. "Sotahan tästä tulee."

25. luku.....156
Suomea seurataan. Koivisto ja Viinanen samaa mieltä: Suomi asetettava siihen luokkaan, johon se kuuluu. Kesärannan palaveri. Hätätilasuunnitelmat rasvataan. "Kohta näette."

26. luku.....159
Raakaa kalaa ja kalansilmiä. Faksi laulaa. Jospa usko tuhoon alkaisi orastaa. Luokitusta pudotettu kahdella pykälällä. "Nyt on Suomi kusessa."

27. luku.....165
Irvistyksiä vihatulle miehelle. Lee halusi ostaa PostiTelen matkapuhelintoiminnot. Kukaan ei luota keneenkään. Perikadon partaalla. Holkeri lähestyy. Kolmen kopla. Maan kohtalo ja oma etu vastakkain.

28. luku.....170
Tauno Matomäki ja Helsingin herrat. Ihmisen pitää saada olla. Tuohon porukkaan en kuulu. Surumieli Lassilasta. Miksi Pertti tähän lähti?

29. luku.....177
Painostusta ja lobbailua. Vallankaappaustietoja. "Saatanasti otti päähän." Yhteistyötä ja epäilyä. Pettureita joka suunnalla. "Onnea taistoon", sanoo Koivisto.

30. luku.....182
Kylmää kyytiä. Sorsa ja Ilaskivi yhtyvät kuoroon. Viimeinen niitti. Sontasanko yhden miehen niskaan. Ihalainen huokailee.

31. luku.....185
Väyrynen lähtee. Suomi on sijoitettu. Kanerva nostaa profiilia. Pura harkitsee eroa. Sasi savustaa Kivelää. B ja Z esittelevät ministerilistaa. "Täysi bordelli."

32. luku.....192
Maaherruus puhuttelee. Ihalaisen tiedusteluretki. Kahri soittelee. Kivelä viestittää. Viinanen poikki. Yökokous Kesärannassa.

33. luku.....198
Viinanen noituu Jorma Ollilalle. "Maassa hallitsee SAK." Pekkarinen saa kalliin mitalin. Suunsoittoa.

34. luku.....203
Puolueen pakka sekaisin. Viinanen puolustaa Väyrystä. Kaikki ajelehtii. Lipponen Sdp:n puheenjohtajaksi. Salolainen lupaa tiukkaa linjaa. Koivisto huolissaan. Maaherraksi, miksipä ei?

35. luku.....207
Juhantalo antaa selvityksen lahjonnasta. "Parempi Kakellekin, ettei jää epäilyksen varjoa." Tuomio. OKO:lle parempi kohtelu. Koivisto ruoskii.

36. luku.....211
Eroa ehdotellaan. Ilaskivi terävöittää. "SYP:n ja KOP:n yhdistyminen realistinen vaihtoehto." Pankkiratkaisut tehty "todellisuudessa taustalla sopien". Klikkejä ja otteluita.

37. luku.....217
Auto tuo, auto vie kuin säkkiä. Voutilainen huolissaan Viinasesta. Kahteen pekkaan saunomaan. Paniikki on alkanut. Salainen aiesopimus. Hän ei valehtele eikä puhu totta.

38. luku.....223
Salolaisen mittalasi. Ahon ja Viinasen kohtalonyhteys. Pelkoja ilma sakeana. Suomisen salapuhelu. Miehet vähissä. Kaupan pelastusoperaatio.

39. luku.....227
Hirvijahti Bromarvissa. Saalis paloitellaan. Käskijän takki päälle. Johan on piru. Viinanen sammuttelee valoja, lehdistö kyttää. Päätös aamuyöllä. Hiljentynyt sali.

40. luku.....234
Oikeuden päätös. Tappouhkauksia. Usko alkaa loppua. "Johdollani, tai muuten tulee ero..." Uhkailun inflaatio.

41. luku.....238
Jahtien aika. Hirveitä aukkoja. Voutilaisen tuska kasvaa. Kanerva haluaa eduskunnan puhemieheksi.

42. luku.....241
Ehdollinen vaikeneminen. Ilaskivi rienaa. Kansallispankin selkäranka rutisee. Maaherraksi vaikka pakolla.

43. luku.....244
Kumousneuvosto koolla. Kanervaa työnnetään kakkosministeriksi. Lappu Tavelalta. Salolainen huutaa. Vääntöä, unia, petosta.

44. luku.....250
Viinanen vuotaa. Jorma Ollila värvätään. EKA:ssa olisi poliisitutkimuksen aihetta. Kokous Suomisen luona. Viinanen pohtii elämää. "Meidät on valittu pitämään maa pystyssä."

45. luku.....256
Kaatoremmi. Kello kolmelta yöllä joukko vereslihalla. Aho ja Viinanen haukkuvat toisensa. Luottomiehistä tulee vihollisia. Sikoja kaatuu.

46. luku.....259
Hiuksia nostattaa. Salolainen ilmoittaa luopuvansa. Avoin kirje aatetoverille.

47. luku.....263
Anatomian luento. Hätäkokous. Näkemysero muutama miljardi markkaa. Kansallispankin pääomistusohjelma hyväksytään. Salolaiselle etsitään oksaa.

48. luku.....267
Kansallismetsäpäivä. Unohdetaan pahat asiat. Oksennus. Sauli Niinistö nousee. Ehdotus. Köhler puhemieheksi. Ministeriä ylistetään. Lisää yritystä, Voutilainen!

49. luku.....271
Sirkka Hämäläinen on loukkaantunut. Liikasesta komissaari. Kanerva Tullihallitukseen? Suomi EU:hun.

50. luku.....275
Maihinnousu. Fuusioajatuksia. Osakeannit. Näkymätön Käsi ja suuret järjestelyt? Valehteliko Pertti Voutilainen, vai uskoiko?

51. luku.....285
Kuutamoilta. Neuvottelu ja puhelu levolliselle pääjohtajalle. Hälytys. Rahankeruumatka. Presidentti ylistää. Heikki Koiviston erorahat.

52. luku.....290
Vesa Vainio kertoo. Viisituhatta irtisanotaan. Se on menoa nyt. Fasaani-illalliset. Villisikajahti. Huru-ukkojen saunaneuvottelu. Yrjö Niskasen vaatimus.

53. luku.....294
Vuoto. Ällistyttävän tarkkoja tietoja. Mikä pirun juoni? Markkinat rauhallisia.

54. luku.....296
Kanervalla ei tulevaisuutta. Viinasta povataan Pohjolaan. "Johan on ufo juttu." Voutilainen käy, mutta ei pyydä mitään.

55. luku.....301
Lipponen aloittaa. Jäätteenmäki yrittää torpata fuusion. Elanto horjuu. Vuotajaa etsitään. Sasi ulostetaan. Ahtisaaret poikkeavat. Kokkonen petaa.

56. luku.....306
Salainen kokous. Pettynyt Kalliomäki. Epäitsekäs töykimys. Läksiäiset.

Kirjallisuutta

Kustantajan sana

Vuonna 1992 julkaistu Mauno Saaren kirja *Minä, Christopher Wegelius* kuvasi Skopin sortumista, pankkikriisin järkyttäviä alkutapahtumia. Teos nostatti suuren kohun ja johti muun muassa yhden ministerin Valtakunnanoikeuden tuomittavaksi lahjonnasta.

Myöhemmin osoittautui, että kysymyksessä oli kuitenkin "vain" pankkikriisin alkupuro tai sivu-uoma. Tässä kirjassa Mauno Saari kuvaa pääuomaa. Tarvittiin monta vuotta ennen kuin aika kypsyi vuosien 1991–1995 tapahtumien kertomiseen *Näkymätön käsi* -kertomuksen näkökulmista, tuhoutuvan KOP:n viimeisen pääjohtajan silmin ja Suomen hallituksen ovien sisäpuolelta.

Minulle käsikirjoituksen lukeminen oli erikoinen kokemus. Kuvittelin olleeni melko hyvin perillä maan ja maailman tapahtumista, mutta huomasin, etten tiennyt juuri mitään siitä, mitä noina kohtalokkaina aikoina todellisuudessa päätettiin ja tapahtui.

Me kansalaiset kuljimme ostoskasseinemme ja kännyköinemme vailla pahoja aavistuksia samaan aikaan, kun maan johtajat ankarien riitojen ja valtataistelujen keskellä yrittivät estää taloutemme totaalisen romah-

duksen. Ja millaisissa oloissa se tapahtuikaan!

Suomen poliittisen tapakulttuurin kuvauksena *Näkymätön käsi* on raaka, rosoinen ja häpeilemättömän avoin. Sitä ei ole siloiteltu tai kuorrutettu. Isot ja pienemmät sankarit, johtajat ja luikurit ovat kaikki paikalla lukijan edessä. Kaikki he ovat myös ihmisiä pyrkimyksineen ja motiiveineen.

Mauno Saari on sanonut, ettei hän usko objektiiviseen totuuteen lähimenneisyyden kuvaamisessa: "Varma totuus on varma valhe, subjektiiviset kertomukset ja tuntemukset ovat paljon todellisempia ja todempia."

Näkymätön käsi perustuu subjektiivisiin kuvauksiin. Ehkä juuri siksi kirja avaa kuin laajakankaalle elävän kuvan päättäjien toiminnasta vaaran vuosina 1991–1995. Kuva ei ole kaikin osin kaunis, mutta se on tosi ja tarpeellinen.

Risto Väisänen
Gummerus

Tekijän sana

Tietoisena seurauksista olen rajannut kirjan näkökulmat kahten olennaiseen. Yhtäältä kriisin aikaa katsotaan hallituksen sisältä, toisaalta taas KOP:n viimeisen pääjohtajan silmin. Muitakin näkijöitä ja kokijoita olen kuunnellut, mutta vain täydentääkseni tätä kaksiulotteista kuvaa.

Minulta on kyselty, kenen puolella olen, eli olenko etsinyt pankkikriisille uusia syyllisiä. Olen parhaani mukaan koettanut olla selittelemättä erityisesti poliittiseen päätöksentekoon liittyviä tapahtumia ajatellen, että faktat puhukoot puolestaan. Aina en kiusausta ole välttänyt, mutta suurimmaksi osaksi johtopäätösten tekeminen jää lukijalle.

Kiitän lämpimästi kirjan päähenkilöitä rohkeudesta ja luottamuksesta. Ilman heitä ja heidän asennettaan kirja ei olisi lainkaan syntynyt. Kiitos myös asiantuntijoille vaivannäöstä tietojen etsimisessä ja käsikirjoituksen tarkistamisessa.

Punkaharjulla 1.8.2006
Mauno Saari

Monet ensimmäiset tulevat

olemaan viimeisiä

ja viimeiset ensimmäisiä.

Henkilöitä

Aho, Esko: Vuonna 1954 Vetelissä syntynyt Esko Aho harjoitteli politiikkaa Teiniliitossa ja Ammattikoululaisten liitossa. Hän nousi Keskustapuolueen nuorisojärjestön puheenjohtajaksi 1974. Vuodet 1979–1980 Aho toimi puolueen puheenjohtaja Paavo Väyrysen poliittisena sihteerinä, missä työssä hän oppi syvällisesti yhtä ja toista muun muassa valtataistelusta. Ulkoministeri Väyrynen yritti kaataa Mauno Koiviston; menossa oli raju kamppailu Urho Kekkosen perinnöstä.

Esko Aho pääsi eduskuntaan kolmannella yrittämällä 1983. Puolueen puheenjohtajaksi hän nousi 1990 ja monien yllätykseksi pääministeriksi seuraavana vuonna. Keskusta oli saanut veret seisauttaneen vaalivoiton, Suomi puolestaan veret seisauttavan laman. Aho sai käyttää kaiken Väyryseltä oppimansa nyt hallituksensa ulkoministeriä, Väyrystä vastaan tämän koettaessa kampittaa entisen apulaisensa. Sen painin Aho voitti. Hän voitti myös suuremman sodan: vaikean laman keskellä hän sai uitettua Suomen EU:n jäseneksi.

Kun Ahon hallitus oli urakkansa tehnyt, Aho sai

mennä. Ay-liike etunenässä pakotti työreformiohjelmaansa ajaneen Ahon ulkokehälle, kun Keskusta vuoden 1995 vaalien jälkeen poistui oppositioon.

Ahtisaari, Martti: Viipurissa 1937 syntynyt Martti Ahtisaari valittiin tasavallan presidentiksi ensimmäisellä suoralla kansanvaalilla vuonna 1994. Komean diplomaattiuran jälkeen Ahtisaari otti viran vastaan juuri, kun Suomi oli kapuamassa talousrotkon reunalta. Hän antoi presidenttinä tukensa Esko Ahon ja Iiro Viinasen politiikalle.

Ehrnrooth, Casimir: Perushelsinkiläinen "Casse" syntyi vuonna 1931. Hänen isänsä oli Pohjoismaiden Yhdyspankin pääjohtaja Göran Ehrnrooth. Yhdyspankin leirissä, sen voimahahmona ja suomalaisen teollisuuden järjestelijänä myös Casimir Ehrnrooth on toiminut vuosikymmeniä.

Pankkikriisin aikana Ehrnrooth kävi neuvotteluja metsäteollisuuden suurfuusiosta, Repola Oy:n ja Kymmenen yhdistämisestä. Tämä hanke onnistui vasta, kun KOP ja SYP olivat fuusioituneet Meritaksi. Silloin syntyi metsäjätti UPM-Kymmene.

Hirvonen, Ahti: Viipurissa vuonna 1931 syntynyt Hirvonen teki ensin uran teollisuudessa, josta Mika Tiivola nosti ja osti hänet pankkimaailmaan puoliväkisin. Yhdyspankin pääjohtajana Hirvonen aloitti 1989, pankkikriisin orastaessa.

Kriisin aikana Ahti Hirvonen onnistui lopettamaan SYP:n ja KOP:n pitkäaikaisen sodankäynnin, joka kärjistyi aikanaan Mika Tiivolan ja Jaakko Lassilan kukkotappelussa. Tämä sopu oli yksi edellytys suurelle pankkifuusiolle.

Hämäläinen, Sirkka: Hausjärveläisen maatalon tytär syntyi 1939. Työuransa hän aloitti ekonomiksi valmistuttuaan Suomen Pankin tutkijana 1961 ja pysyi talolle uskollisena 35 vuotta. Uran huippu oli pääjohtajuus 1992–1998.

Pääjohtajaksi Hämäläisen nimitti presidentti Mauno Koivisto sen jälkeen, kun Esko Aho oli antanut potkut Rolf Kullbergille. Kullbergin pääjohtajakauden lopulle osui pankkikriisi. Silloin Sirkka Hämäläinen oli Suomen Pankin ainoa mies.

Ihalainen, Lauri: Lauri Ihalainen syntyi Pihtiputaalla 1947 ja kouluttautui kirvesmieheksi. Sdp:hen hän liittyi 16-vuotiaana. Ihalainen valittiin SAK:n puheenjohtajaksi 1990, juuri ennen kuin Ahon kriisihallitus aloitti. Puoluetaustastaan huolimatta Ihalainen tuki Ahoa vahvasti muun muassa syksyllä 1991, kun maan taloutta yritettiin pelastaa "yhteiskuntasopimuksella". Sopimus kaatui SAK:ssa Metalliliiton ja Paperiliiton toimesta. Se oli isku Ihalaiselle, joka taitavasti koetti pelata kaksilla korteilla; tukea porvarihallitusta ja pitää samalla oman leirinsä puolta.

Kanerva, Ilkka: Vuonna 1948 Lokalahdella syntynyt Ilkka Kanerva luki maisteriksi ja lähti politiikkaan, Kokoomukseen. Hänestä tuli kestotähdenlento, aina ylöspäin pyrkivä ja julkisuutta hyödyntävä ammattipoliitikko, jolla on ollut runsaasti sekä ihailijoita että inhoajia. Kanerva toimi Ahon hallituksen työvoimaministerinä tähyillen samalla muita, mukavampia mahdollisuuksia.

Keinänen, Eino: Valtiosihteeri ja valtiovarainministeri Iiro Viinasen "varjo", tärkein avustaja.

Kivelä, Pekka: Kokoomuksen aktiivinen puoluesihteeri, viestien tuoja ja viejä, jota puoluetoverit myös yrittivät kammeta paikaltaan.

Koivisto, Mauno: Tasavallan presidentti, jonka toimikausi päättyi suunnilleen samaan aikaan kuin pankkikriisikin. Koivisto antoi kaiken tukensa Ahon hallitukselle ja myös sen valtiovarainministerille. Hän tuki vakaan markan politiikkaa loppuun saakka.

Kullberg, Rolf: Pohjassa työläisperheeseen 1930 syntynyt Rolf Kullberg nousi Yhdyspankin mainospäälliköstä Suomen Pankin pääjohtajaksi. Se tapahtui Mauno Koiviston vahvassa imussa, mutta ei ansioitta. Kullberg varoitteli kansaa "kulutusjuhlista" 1980-luvulla. Hän oli varhain oikeassa, mutta ei pääjohtajana kyennyt estämään kriisiä käytännön toimin. Pahimpina hetkinä hänen hermorakenteensa ei osoittautunut vahvaksi.

Lassila, Jaakko: Nyt jo edesmennyt KOP:n toiseksi viimeinen pääjohtaja sai loistavaksi kuvatulle uralleen kaamean lopun. Hän joutui sanelusta kirjoittamaan erokirjeensä Kouri-skandaalin repiessä sekä Kansallispankin että hänen omaa mainettaan.

Lundh, Per-Erik: Porvoolainen panimotyöntekijän poika (s. 1939) nousi Metallityöväen liiton puheenjohtajaksi 1983 ja jäi eläkkeelle vuonna 2000. Hän oli toinen niistä ay-johtajista, jotka syksyllä 1991 löivät kättä päälle Ahon hallituksen yhteiskuntasopimuksen hyväksymisestä, ja peruivat lupauksensa – joko tahtoen tai vasten tahtoaan.

Matomäki, Tauno: Nakkilassa 1937 syntynyt vuorineuvos Tauno Matomäki on yksi niistä harvoista Suomen teollisuuden kärkinimistä, joiden tietoja ei löydy Kuka Kukin On -teoksesta. Se kuvaa satakuntalaisen luonnetta, joka vieroksuu Helsingin herrojen kotkotuksia. Matomäki oli keskeinen henkilö, kun Yhdyspankin ja KOP:n fuusio toteutettiin. Juuri hän, yhdessä Yrjö Niskasen kanssa, "piteli kynää" Jaakko Lassilan kirjoittaessa eronpyyntönsä. Matomäelle hyvän ystävän uran loppuluisun seuraaminen oli tuskallista.

Mäki, Antero: Toinen niistä ay-johtajista, jotka ensin hyväksyivät Ahon hallituksen yhteiskuntasopimuksen ja sitten peruivat lupauksen – tahtoen tai vastoin

tahtoaan. Antero Mäki johti ratkaisevana aikana 1991 Paperiliittoa.

Niskanen, Yrjö: "Sinivalkoinen vuorineuvos" syntyi Pielavedellä 1932 maanviljelijäperheeseen. Ura huipentui Pohjolan pääjohtajuuteen ja sitä kautta suureen valtaan eri yhtiöissä, myös Kansallispankissa. Niskanen oli värväämässä Pertti Voutilaista KOP:n pääjohtajaksi, mutta ajautui tämän kanssa ristiriitoihin. Hänen mielestään pankin ei olisi pitänyt näyttää tappioitten koko karmeutta. Varsinkin valtion mukaantulo sinivalkean rahalinnan omistajaksi oli Niskaselle puistattava ajatus.

Ollila, Jorma: Seinäjoella vuonna 1950 syntynyt Jorma Ollila on lahjakas. Se huomattiin jo kouluaikana. Opiskeltuaan ja tehtyään työtä Isossa-Britanniassa Ollila tuli värvätyksi Nokian palvelukseen vuonna 1985. Takana oli jo sekä akateeminen tutkinto että pankkiuraa.

Jorma Ollila oli perehtynyt polititiikan maailmaan Suomen ylioppilaskuntien liiton puheenjohtajana ja Keskustapuolueen kansainvälisten asioiden sihteerinä.

Ollila ehti olla Nokian leivissä vain muutaman vuoden, kun yhtiö ajautui kuolemanvaaraan. Hajanainen monialayhtiö oli vakavassa kriisissä vielä 1992, kun Ollila nostettiin sen toimitusjohtajaksi. Raju karsiminen ja keskittäminen johtivat siihen missä nyt ollaan: Nokia on alansa johtava yritys maailmassa.

Keskustataustainen Jorma Ollila oli yksi Esko Ahon hallituksen merkittävistä takapiruista. Häneltä kysyttiin ja hän vastasi.

Pekkarinen, Mauri: Moninkertainen keskustalainen ministeri, Jyväskylässä 1947 maanviljelijäperheeseen syntynyt Mauri Pekkarinen aiheutti Iiro Viinaselle jatkuvia mahanpuruja. Hän tunsi (ja tuntee) politiikan kuviot viimeistä koukeroa myöten. Varsinkin Viinasen ministeriyden alkuaikoina Pekkarinen saattoi käyttää hyväkseen ylivoimaista asiantuntemustaan. Käytti myös. Jopa pääministeri Aholla oli työtä pitää vikkelää puoluetoveriaan aisoissa.

Salolainen, Pertti: Lontoon suurlähettiläälksi päätynyt Pertti Salolainen syntyi Helsingissä 1940 poliisin pojaksi. Ahon hallituksessa Salolainen oli ulkomaankauppaministeri ja samaan aikaan Kokoomuksen puheenjohtaja. Luonnonsuojelua ja luontokuvausta harrastava Salolainen joutui äärimmäisen tiukalle oman puolueensa piirissä. Hän tavoitteli EU-komissaariutta, mutta presidentti Ahtisaari raivasi hänelle tilaa ulkoministeriöstä.

Sasi, Kimmo: Vuonna 1952 syntynyt tamperelainen ammattipoliitikko. Kokoomuksen kantavia ja huojuttavia voimia. Koulutukseltaan Sasi on varatuomari ja diplomiekonomi. Sasin ja Iiro Viinasen välille puhkesi raju ja syvä riita. Sasi koetti monin eri tavoin sysätä valtiovarainministerin syrjään.

Suominen, Ilkka: Nakkilassa 1939 syntynyt Ilkka Suominen toimi Holkerin hallituksen kauppa- ja teollisuusministerinä 1987–1991. Hän sai Iiro Viinasen suostumaan seuraavan hallituksen valtiovarainministeriksi. Aluksi etäisistä miehistä tuli myöhemmin ylimmät ystävät.

Tavela, Heikki: Tampereella 1932 syntynyt pääkonsuli Heikki Tavela pitää lusikkaansa mielellään kaikissa niissä keitoksissa, joissa kuplii valta tai raha. Pankkikriisin aikana Tavela istui Kansallispankin hallintoneuvostossa. Pankin kohtaloihin hänellä ei ollut suurta vaikutusta, mutta Kokoomuksen kiistoihin ja henkilövalintoihin Tavela osallistui aktiivisesti.

Vainio, Vesa: Vuorineuvoksen pojaksi Helsingissä 1942 syntyneen Vesa Vainion ura kulki teollisuuden ja työnantajajärjestöjen kautta Unitas Oy:n pääjohtajaksi. Siihen tehtävään ja asemaan hän nousi Ahti Hivosen jäädessä eläkkeelle. Hän tuli mainiosti toimeen Pertti Voutilaisen kanssa. Kun ratkaiseva hetki koitti, he kaksi lähtivät peurajahtiin. Kuutamoyönä he omalla tasollaan sopivat lopullisesta fuusiosta. Iiro Viinasen kanssa välit olivat ensin hyvät, mutta säröytyivät myöhemmin pahasti.

Viinanen, Iiro: Kuopiossa 1944 syntymässä käynyt, Riihimäellä kasvanut ja asunut Iiro Viinanen oli isänsä työtä yrittäjänä jatkava insinööri, kunnes nousi edus-

kuntaan ja lopulta valtiovarainministeriksi Suomen taloushistorian vaikeimman laman aikana. Viinasesta tuli vihattu mies, jonka syyksi luettiin muun ohella kymmenien tuhansien yritysten kaatuminen. Hän ja Esko Aho muodostivat ehyen taisteluosaston.

Voutilainen, Pertti: Pitkän ja menestyksekkään uran Outokumpu Oy:ssä tehnyt, vuonna 1940 Kuusjärvellä syntynyt mies saatiin palkatuksi KOP:n pääjohtajaksi Jaakko Lassilan jälkeen. Voutilainen tunnustautui juntiksi, oli suorastaan ylpeä maalaisuudestaan. Hänen suora ja avoin tapansa herätti luottamusta ja kunnioitusta kaikkein vaikeimpinakin aikoina.

Väyrynen, Paavo: Ahon hallituksen ulkoministeri hävisi valtapelinsä ja poistui paikalta. Väänsi omaa hallitustaan kumoon, mutta kaatui itse.

Zyskowicz, Ben: Kokoomuksen luottomies, Kimmo Sasin kaveri. Myös B. Z. oli kaatamassa hallitusta, mutta hanke epäonnistui.

1.

Kokous Suomen Pankissa. Pääministeri ja valtiovarainministeri todistelevat. Sirkka Hämäläinen pitää pystyssä pääjohtajaa.

Valtiovarainministeri Iiro Viinanen ei saa selvää, onko huoneessa liian kuuma vai liian kylmä. Kumpi tahansa, tai molemmat. Hänellä on nihkeä ja paleleva olo. Hän istuu elokuvissa ja katselee neliväridraamaa. Kuva on luonnollinen, samoin stereona tulevat äänet, hiljaiset ja kiihtyneet lauseenpuolikkaat tai pelkät yksittäiset sanat, kuten numerot.

Maailma jyskyttää seinien ulkopuolella. New Yorkissa on varhainen aamu, Lontoossa jo puolipäivä. Suomessa on hyytävä syksy, sisätiloissakin. Ministeri siirtää paperia pitkin pöydän pintaa ja vilkaisee kelloaan. Tunnin mittainen viisitoista minuuttia on taas kulunut. Hänet on teljetty suureen huoneeseen kivimuurien sisäpuolelle. Hänet ja heidät. On sanottu, etteivä he saa poistua ennen kuin tämä minimalistinen ja surrealistinen puolimykkäelokuva on loppunut.

Jalopuisen pöydän lakkapintaan jää kämmenestä läiskä. Onko hän hermostunut vai pelkästään unen puutteessa? Siitäkö tämä epätodellisuus, ettei uni tullut yöllä? Ei, vaikka hän ei jäänyt painimaan lakanoiden kanssa vaan aikansa odoteltuaan nousi, kuten oli neuvottu, puuhasi jotain pientä ja suoritti uuden varovaisen *entrén* makuuhuoneeseen yllättääkseen unen itse teosta. Hän yritti tyhjentää mielensä, olla ajattelematta mitään. Siivous ei onnistunut. Niin kului koko yö, eivätkä eilisen tai alkaneen päivän ahdistavat mielikuvat jättäneet häntä.

Nainen tulee sisään kuvan etuvasemmalta yksi paperiarkki kädessään ja ojentaa sen pitkän pöydän kulmauksessa istuvalle päättäväiselle hahmolle. Paperin lukeminen kestää vain muutaman silmänräpäyksen, sitten kuullaan taas luku ja tulee hiljaista.

Pöydän eri puolilla istuvat vilkaisevat toisiaan, mutta eivät sano mitään. Päädyssä istuva levoton mies sukaisee pöyheitä hiuksiaan ja rikkoo äänettömyyden. Hän alkaa voivotella puoliääneen. Voivoi, voivoi, voivoi, voivoi.

Tänään on lokakuun 22. päivä vuonna 1991. Ministeri istuu Suomen Pankin neuvotteluhuoneessa toista ylipitkää tuntia. Voivottelija on pääjohtaja Rolf Kullberg, ääneen lukija keskuspankin johtokunnan jäsen Sirkka Hämäläinen vieressään pääministeri Esko Aho ja kolme ammattiyhdistysjohtajaa, SAK:n puheenjohtaja Lauri Ihalainen, Paperiliiton Antero Mäki ja Metalliliiton Per-Erik Lundh.

Heidät on taltioitu Suomen Pankkiin. Kukaan ei saa poistua ennen kuin ratkaisu on tehty. Valtiovarainministeri on selostanut ja kerrannut ja pääministeri toistanut tilanteen. He ovat sanoneet, että Suomi on juuri nyt vakavassa tilanteessa. Miten tyhjältä se kuulostaa! Miten arkipäiväiseltä ja aineettomalta. Tankit eivät ole rajalla, tykit eivät jylise, sireenit ovat vaiti. Valtakunta on kuulemma perikadossa, mutta ihmiset kulkevat Snellmaninkadulla kännykkä korvalla ja kassit käsissään tulossa jostakin ja menossa jonnekin. Ei maa voi tehdä konkurssia. Suomi on konkurssin partaalla, mutta se ei näy eikä tunnu. Numeroita ei voi koskettaa, numerot eivät ole todellisia.

He ovat todistelleet unenomaista asiaansa piirtoheitinkalvoineen ja papereineen keskuspankin edustajien nyökytellessä. Sanat ovat äärimmäisiä, jyrkempiä ei löydy varastosta. Iiro Viinanen huomaa ärsyyntyvänsä. Hän katsoo ay-miehien ilmeettömyyttä ja hänen tekisi mieli kirota karkeasti. Ettekö te saatanan idiootit ymmärrä! Kyllä he ymmärtävät.

Mitä hän oikein odotti? Järkytystä, suuttumusta, vastaväitteitä, vaiko asiallista ja analyyttistä keskustelua, neuvottelua ja lopulta yhteistä sopimusta pelastusoperaatiosta? Hänen porvarillisiin insinöörinaivoihinsa mahtuvat hyvin aatteelliset vastakkaisuudet, työtaistelut ja normaalit kahnaukset, mutta ei se etteivät puolueettomat numerot läpäise tajuntaa. Nämä luvut eivät ole oikeistolaisia, keskustalaisia tai vasemmistolaisia. Nämä numerot kertovat yhteisestä hädästä.

Sihteeri tuo uuden paperin lyhyin välein. Tiedot koskevat valuuttavarantoa, joka sulaa kuin jäätelö helteellä. Valuuttahyöky pois Suomesta on tosiasia. Laarin pohja alkaa paistaa. Pääjohtaja Rolf Kullberg nousee välillä ylös, hieroo kämmeniään, nostelee ahdistuneesti olkapäitään ja istuu takaisin voihkimaan. Sirkka Hämäläinen on vakava ja rasittunut. Hän pitää pääjohtajaansa pystyssä. Kuinka kauan kestetään, montako päivää tai tuntia?

Pääministeri ja valtiovarainministeri tarjoavat tässä tilanteessa ammattiyhdistysliikkeelle "yhteiskuntasopimusta". Pääministeri oli pyytänyt Kullbergia soittamaan Kalevi Sorsalle ja kysymään, ryhtyisikö tämä sopimuksen puhemieheksi. Kullberg soitti, Sorsa suostui. Sopimus merkitsisi työmarkkinarauhaa ja siihen liittyen monia toimia, joilla kriisiin ajautunut maa pelastettaisiin.

Valuutta pakenee maasta, koska tilanne tiedetään yrityksissä. Ne ovat katsoneet itse numeroita ja sitä paitsi ne on hälytetty. Ne ovat varmoja devalvaation tulosta ja yrittävät torjua sen vahingot ja myös hyötyä kurssimuutoksesta. Pankeista SYP varoittaa ja neuvoo asiakkaitaan. Björn Wahlroos kertoo käsityksiään julkisesti, käy Ruotsissakin julistamassa devalvaatioevankeliumia. Valtiovarainministeri saa puheet tietoonsa. Hammaskiille kirskuu. Hänen mielestään Yhdyspankin toiminta on maanpetos.

Kansallispankin leiri toimii toisin. Sen johtokunnan

jäsen Matti Korhonen tunnetaan päteväksi, tietäväksi ja älykkääksi talousmieheksi. Nyt hän vetää vakaan markan linjaa, kuten koko huutavassa hukassa oleva pankki.

Matti Korhosen rooli korostuu, koska järjestämättömien luottojen ja Kouri-kauppojen myrskyssä pelastusta etsivän Kansallispankin pääjohtaja on juuri vaihtumassa ja koko organisaatio sekaannuksen tilassa, psykoosissa. Jaakko Lassilalla on ajolähtö. Komean uran katkera loppusuora on jo auennut. Uusi mies, ekonomi ja kaivosinsinööri Pertti Voutilainen on lähes kaikkien hämmästykseksi valittu hänen seuraajakseen. Vaihto tapahtuu tästä päivästä lukien runsaan kahden kuukauden kuluttua. Vallanvaihdoksi sitä ei voi sanoa, sillä valta on jo hyvästellyt Kansallispankin ja Lassilan.

Yhdyspankin taholla Korhosen ja kilpailijan linjaa ällistellään. Miten vakaata markkaa puolustetaan ja vanha hyvä devalvaatio yritetään väkisin torjua juuri nyt, kun... Kun se tie vie suoraan kadotukseen! Matin pitäisi se hyvin tietää ja ymmärtää. Miksi ihmeessä siis? Syitä löydetään, vaikka ne eivät lohduta.

2.

Koivisto raivostui salaisesta sopimuksesta. Kauko-ohjattu pääministeri. Skop kaatuu. Kapitalistit ja työläiset yhteisrintamassa. Sopimus syntyy, sitten ei synnykään.

Runsaat neljä vuotta aikaisemmin tasavallan presidentti raivostui, kun paljastui Keskustan ja Kokoomuksen salainen sopimus, jossa sovittiin porvarihallituksen muodostamisesta, jos porvarit menestyisivät eduskuntavaaleissa. Se oli kuin vellirätti Mauno Koiviston kasvoille. Vielä silloin presidentti oli hallitusten alullepanija ja kätilö. Koivisto nousi mittaansa. Hän keksi hallituksen muodostajaksi Harri Holkerin, alaisensa Suomen Pankin pääjohtakaudeltaan. Holkerista tuli presidentin tarkassa siimaohjauksessa oleva pääministeri. Rätti palautetettiin.

Presidentin ja Holkerin tiiviit tapaamiset sinipunahallituksen aikana olivat puheenaihe. Tiedettiin myös hyvin Koiviston ajatukset vakaasta markasta. Sitä periaatetta vastaan ei Yhdyspankinkaan taholla oltu. Mutta yhdyspankkilaisessa leirissä ajateltiin, ettei nyt ollut oikea hetki sille periaatteelle.

Kauko-ohjatun Harri Holkerin hallituksen aikana 1980-luvun loppuvuosina kansantulo kasvoi ennätyksellisesti, parhaimmillaan 4–6 prosenttia vuodessa. Mutta samaan aikaan valtion budjetti paisui yli kymmenen prosentin vuosivauhdilla. Rahamarkkinat vapautettiin. Yritykset ja yksityiset saivat nyt ottaa estoitta velkaa ulkomailta, samoin pankit. Niin tehtiin uuden innossa ja elintasokuplan hurmiossa. Markka pidettiin arvossaan, vuoden 1989 keväällä se jopa revalvoitiin. Kustannustaso nousi samalla hiivalla valtion budjetin kanssa. Kilpailukyky laski, mutta väliäkö sillä, kun elintaso nousi ja velkaa sai maailmalta halvalla.

Suurta kriisiä pohjustettiin. Tasavallan presidentti, valtiovarainministerikaksikko Erkki Liikanen ja Matti Louekoski muodostivat kolmikon, joka avasi Suomen umpiotalouden uuteen aikakauteen. Se oli aiheellinen, pakollinen ja sankarillinen toimenpide. Vasta kun hätä oli jo sylissä ja muun muassa säästöpankkien keskuspankki Skop – tehtyään uudessa avoimessa maailmassa huikeaa tulosta niin että se usean vuoden ajan oli maan kannattavin pankki – oli syöksymässä kohti hautaansa, alettiin kysellä, miksi vapauttajat eivät olleet suojanneet maata aiheuttamansa velkahurmoksen sivuvaikutuksilta. Miksi ei esimerkiksi pankkien vakavaraisuusrajaa ollut nostettu ja estetty holtittomuuksia?

Miksi, miksi, miksi? Nämä olivat tapahtuma-aikana kuiskattuja, myöhemmin ääneen sanottuja ja kabinettien suojassa jopa huudettuja kysymyksiä. Niiden

äänen peitti pian laman ja taloussodan tuhansien ja kymmenientuhansien uhrien vaikerrus.

Skop oli kaatunut syyskuun 19. päivänä 1991 eli melkein päivälleen kaksi kuukautta ennen tätä Suomen Pankissa järjestettävää kokousta. Kohtalon aamuna Skopin johtokunnan jäsen ja sijoitusnero Juhani Riikonen oli tullut pankin johtokunnan työvaliokunnan kokoukseen hiukset sekaisin, kasvot kalpeina. Hän oli pyytänyt pääjohtaja Christopher Wegeliusta huoneesta voidakseen puhua kahden kesken. Wegelius oli sanonut, että kerro Jussi tässä vaan, se koskee meitä kaikkia. Skopin maksuvalmius oli romahtanut. He olisivat tarvinneet yönyli rahaa sinä päivänä seitsemän miljardia markkaa. Edes taikuri Riikonen ei ollut saanut killinkiäkään. Wegelius oli kuullut tilanteesta jo edellisiltana, ennen rapujuhlia. Ensimmäisinä Skopin kurkkuun olivat hyökänneet KOP, Bank of Bermuda ja Svenska Handelsbanken.

Suomen Pankki ilmoitti ryhtyvänsä toimiin maksuvalmiuden tukemiseksi. Se oli viesti aavelinnasta aavelinnaan. Wegelius kirjoitti kuuluisaan päiväkirjaansa keskuspankista: "Auttaa niin kuin Jumala, tuonpuoleisessa." Skop otettiin valtion haltuun. Kaikki pelkäsivät ketjureaktiota, pankkien ja niiden asiakasyritysten konkurssiaaltoa. Syyllisten etsintä oli äänekästä ja tehokasta. Röyhkeät ja holtittomat säästöpankkimiehet saateltiin näyttävästi tuomiolle, niin näyttävästi, ettei uutisissa juuri ollut tilaa kriisin todellisten syiden pohdinnalle. Eikä aikaa.

Vuonna 1991 aloittanut uusi hallitus pääministerinään Kannuksen entinen elinkeinoasiamies, 37-vuotias maatalon poika Esko Aho, sai Harri Holkerilta huomenlahjan, jonka ihanuudelta eli täystuholta se yrittää nyt maata pelastaa.

Hallituksella on ollut ensi hetkistään lähtien kiire joka päivä ja joka yö. Valtiovarainministeriksi nostettu Kokoomuksen Iiro Viinanen on insinööri sisältä ja päältä. Hän on kymmenisen vuotta pääministeriä vanhempi, nuori silti tähän virkaan tällaisena aikana. Kaksikon ja koko hallituksen selviytymistä on epäilty alusta alkaen.

Esko Aho saa tukea ja tukiopetusta Mauno Koivistolta. Viinaselle on puolestaan perustettu KOP:n Matti Korhosen toimesta epävirallinen, julkisuutta tavoittelematon saunaseura. Hän on siitä kiitollinen. Pankkimiehet ja suurten yritysten huippujohtajat antavat lauteilla parhaat tietonsa ja neuvonsa käyttöön. Yhdyspankin leiristä ei löylyihin ole kutsuttu ketään.

Koiviston ja KOP:n näkemyksillä on pääsy hallitukseen kahden tärkeimmän henkilön, presidenttiä tarkoin kuuntelevan pääministerin ja säännöllisesti saunotetun valtiovarainministerin, kautta.

Hallitus haluaa jatkaa vakaan markan politiikkaa ja leikata rajusti valtion menoja. Devalvaatiota torjutaan puhein ja teoin, mutta varma tieto on liikkeellä – ja sen ansiosta valuutta. Hallitus tappelee devalvaatiota vastaan, koska on laskettu mitä se tarkoittaisi.

Lokakuun 22. päivän kokous tuntuu viimeiseltä pelastusveneeltä. Esko Ahon johdolla on laadittu työ-

markkinajärjestöille luonnos sopimukseksi, jolla talouden syöksy oikaistaisiin. Ei devalvaatiota vaan verinen kustannusten lahtaus, johon myös ay-liikettä nyt houkutellaan ja painostetaan mukaan. Ministerit pyytävät ay-miehiä ajattelemaan, mitä tapahtuu pienille ja keskisuurille, ulkomaista velkaa ottaneille yrityksille, kun niiden velat esimerkiksi puolitoistakertaistuvat.

Outoa vaikka käsitettävää on, että kerrankin ay-johtajat ovat samalla puolella suurten vientiyritysten kanssa. Selitys on selkeä: ne ovat tärkeimpiä työnantajia tälle ay-väelle. Ne osaavat sitä paitsi devalvaation sitä moneen kertaan harjoiteltuaan. Niillä on ulkomailta sekä lainaa että saatavia, jotka tasaavat toisiaan. Devalvaatio toisi niille tutun kilpailuedun ja takaisi työpaikat sekä jatkoaikaa eletyille lihaville vuosille. Työläiset ja suurkapitalistit ovat yhteisrintamassa hallitusta vastaan. Ainakin SYP:n leirin kapitalistit.

Paperiliiton ja Metallin johtajat istuvat miettimässä ja kuuntelemassa jeremiadia. Viinasen ja Ahon sanoma on karski eikä sen hyväksymistä helpota, että ministerit edustavat Kokoomusta ja Keskustaa. Mutta numeroilla ei ole jäsenkirjaa eivätkä ay-veteraanit ole numerosokeita.

Liittojen päättävät elimet istuvat kokouksen aikana odottamassa. Iiro Viinanen tuskailee, hillitsee itseään. Uusia faksin sylkemiä tilanneraportteja tuodaan kabinettiin.

Vähitellen luvut alkavat purra. Epäusko muuttuu

yhteiseksi tyrmistykseksi. Tämäkö on sitten menoa? Rolf Kullbergin horkka ja Sirkka Hämäläisen viileys tukevat ministerien viestiä. Kun kaikki on todettu ja sanottu moneen kertaan ja lisäksi arvioitu sitä päivää ja kellonlyömää, kun rahat loppuvat tai kun Kansainvälinen valuuttarahasto astelee pyövelinä paikalle,

Lundh ja Mäki ilmoittavat hyväksyvänsä sopimuksen. Helpotus pöydän toisella puolella on suuri ja aito. Kaikki sovitaan, maa pelastetaan, devalvaatiota ei tule, kättä päälle.

Ovet aukaistaan, Lundh ja Mäki kiirehtivät omiensa luo. Asia on kunnossa, he lähtevät nyt vain "teknisesti päättämään" siitä. Huojentunut pääministeri vilkuilee kelloaan. Hänellä on medialle uutinen, tarkemmin sanottuna ilouutinen. Suoraan sitä ei voisi kertoa, koska samaan aikaan Metallin ja Paperin elimet vasta muodollisesti ovat päättämässä ratkaisusta. Mutta positiivinen sävy kuitenkin.

Suomen Pankin väki yhtyy hillittyyn mutta syvään iloon. Ehkäpä tämä tästä.

Ilo katkeaa. Iiro Viinaselle soitetaan. Paperi ja Metalli ovat hylänneet yhteiskuntasopimuksen.

Viinanen ei ole uskoa kuulemaansa. Millä askelmalla ay-pomojen takki kääntyi, joko ihan Suomen Pankin ulkoportailla?

Absurdi elokuva jatkuu. Viinanen soittaa Aholle. Lehdistölle pitää kertoa nyt toinen uutinen. Ei, ei hän osaa sanoa yhtään, että miksi.

3.

Vuotava laiva. Salattua tietoa ja paniikin pelkoa. Jaakko Lassilan erokirje. Devalvaatio. Valtiovarainministeri sanoo, että "lähtee nykimään". Sydänkohtaus ja lehdistötilaisuus.

Syksy 1991 on Ahon hallituksen etsikkoaikaa. Niin sanottiin hallituksen sisälläkin kolkosti hymyillen. Alusta saakka nuori pääministeri ja valtiovarainministeri näkivät mielestään selvästi, mikä oli urakan nimi. Vuotavaa laivaa oli samaan aikaan tyhjennettävä ja paikattava, ja lisäksi yritettävä pitää alus vauhdissa ja suunnassa. Aho ja Viinanen tekivät työtä vuorotta. He uskoivat "jotenkin" onnistuvansa. Ennen kaikkea luotettiin järkeen. Kun ihmisille vain näytettäisiin kyllin selkeästi koko kamaluus, ymmärrystä välttämättömän tekemiseen kyllä esiintyisi. Niinhän he luulivat. Vähitellen selvisi, että he yrittivät taikatemppua, kuin kansallista levitaatiota, varsinkin kun heille valkeni, ettei koko kauheutta voi kertoa.

Viinanen oli tarkimmin selvillä kohtalonnumeroista ja niiden ympärillä käydyistä keskusteluista. Esko

Ahon hän piti informoituna kaikesta olennaisesta, mutta säästi pääministeriä pahimmilta tilannekuvauksilta, joita Suomen Pankista hänelle tiheästi toimitettiin. Tietoa ei voinut kertoa ääneen muille kuin juuri pääministerille ja valtiovarainministeriön valtiosihteeri Eino Keinäselle, josta kuukausien ja vuosien myötä tuli Iiro Viinasen jatke, kuin varjo, joka kulki hänen mukanaan.

Oli kuunneltava ja katseltava yleisen mielipiteen, kansanedustajien ja jopa oman hallituksen ministerien vähiin ja vääriin tietoihin perustuvaa höpöttelyä ja lumetta menemättä väliin. Oli varottava aiheuttamasta paniikkia ja antamasta oman ja kilpailevien puolueiden kähmijöille aseita. Oli oltava varovainen ja rohkea. Se koski koko maan taloutta ja erityisesti pankkien, ja vielä erityisemmin Kansallispankin tilannetta. Viinanen arvioi jälkeenpäin, että jos hän 1991 syksyllä olisi paukutellut julki arvionsa sekasortoisessa ja avuttomassa tilassa olevan KOP:n tulevaisuudesta, se olisi merkinnyt varmuudella Kansallispankin sortumista samoihin raunioihin Skopin kanssa. Lassilalle oli annettu potkut, aikaa kirjoittaa nimensä erokirjeeseen, jonka ajankohdasta ja sisällöstä vastasivat Tauno Matomäki ja Yrjö Niskanen. (Jälkeenpäin esitetty kuvaus, että nämä mahtimiehet vain "ohjailivat kynää", on sievistelyä. KOP:n historiatoimikunnan puheenjohtaja Matomäki pehmensi professori Markku Kuisman käsikirjoitusta, jossa alun perin sanottiin asia hiukan suoremmin.)

Syksy 1991 on vielä kesken. Uutinen yhteiskuntasopimuksen kaatumisesta lisää varmuutta devalvaatiosta. Iiro Viinanen esiintyy televisiossa. Hän sanoo kysyttäessä, että markka devalvoidaan vain hänen kuolleen ruumiinsa yli. Hän ei aio istua semmoisessa hallituksessa, joka devalvoi! Mitä muuta hän voi sanoa joutumatta Valtakunnanoikeuteen? No comment -vastaukselle olisivat nauraneet kaikki, hän itsekin. Laki vaatii valehtelemaan, ja Iiro Viinanen tottelee lakia.

Toimittaja ehdottaa suorassa lähetyksessä vedonlyöntiä. Panos on tuhat markkaa. Valtiovarainministeri on tonnin ansassa. Veto lyödään kotikatsomon todistaessa – ja maksetaan Viinasen omasta tilipussista myöhemmin eduskunnan kahvilassa.

Per-Erik Lundh ja Antero Mäki ovat päättäneet devalvaatiosta. Eivät yksin vaan omien joukkojensa avulla ja kautta. Mutta Viinanen ei usko miesten syystä tai toisesta edes yrittäneen täysillä puhua liittojensa väkeä sopimukseen. Niin nopeasti tieto hylkäämisestä tuli molemmilta tahoilta, kahdessa tunnissa.

Esko Aho on improvisoinut lehdistötilaisuuden. Puhujanlahjoista on hyötyä vaikka ei iloa.

Raivostunut, väsynyt ja tuskastunut Iiro Viinanen sanoo, että hän tekee mitä lupasi, eroaa, "lähtee nykimään". Yhtään enempää tosissaan ei mies voi olla. Pääministeri ja Kokoomuksen puheenjohtaja vievät hänet syrjemmälle ja puhuvat pyörryksiin. Tätä hom-

maa ei nyt jätetä. Viinasen on mentävä lehdistön eteen ja peruttava uhkauksensa.

Devalvaation päivä. Lehdistö odottaa, eduskunnan käytävillä on toimittajien ja kuvaajien ruuhka. Iiro Viinasen rintaa alkaa kivuta ja kouristaa. Hän etsii tyhjän huoneen ja sohvan ja asettuu makuulle. Kipu rinnassa yltyy sietämättömäksi. Pumppua puristaa kuuma rautakoura. Hän ajattelee kuolevansa. Tässä se sitten oli. Kuolleen ruumiini yli -lupaus toteutuu?

Kipu hellittää vähän. Valtiovarainministeri kuivaa otsansa, sukii hiuksiaan, ottaa paperit mukaansa ja astelee lehdistön eteen kertomaan devalvaatiosta.

Kuolema käveli läheltä, heilautti viittaansa, jatkoi matkaa? Se kohtaaminen jää mieleen.

4.

Epäilyttävä nimitys. Kokemattomalla miehellä äkkiväärät mielipiteet. Jänönkujan sakki. Insinööriksi, naimisiin, verstaalle ja politiikkaan. – Ministeriksi, älkää naurattako!

Kun Iiro Viinasesta tuli Ahon hallituksen valtiovarainministeri, nimitys herätti sekä epäilyjä että ristiriitoja. Kokoomuksen piirissä ainakin Kimmo Sasi piti itseään riihimäkeläistä insinööriä parempana vaihtoehtona. Tampereelta kotoisin oleva liukasliikkeinen Sasi oli jo tuossa vaiheessa kehittänyt pitkälle toimintatavan, jossa monikaan poliittinen irtopiste ei jäänyt noukkimatta eikä taklaus tekemättä, jos sillä saatettiin edistää hänen kunnianhimonsa tyydyttämistä. Väliä ei ollut sillä, oliko kampitettava oman vai jonkin toisen puolueen jäsen. Ääriankarana koetun kirkkohistorianopettajan pojasta tuli sen uuden polven ammattipoliitikko, jonka jäseniä ruvettiin yleisesti kutsumaan poliittisiksi broilereiksi, miehiksi jotka eivät olleet juuri lianneet käsiään "oikeassa työssä". Ryhmän muita jäseniä olivat esimerkiksi Sdp:n Matti Ahde ja Ulf Sundqvist. Myös

Kepun Paavo Väyrynen kantoi samaa leimaa, samoin Kokoomuksen Ben Zyskowicz, Sasin läheinen ystävä.

Kimmo Sasin nokkeluutta ja pelitaitoja ei epäillyt monikaan. Toiminnan kunniallisuudesta vallitsi jyrkästi vaihtelevia käsityksiä, kielteisimmässä päässä mielipide, että jopa maan etu oli Sasin omalle edulle alisteinen näinä kohtalokkaina aikoina.

Viinaseen suuntautui kahdenlaisia epäilyjä. Miten valtiovarainministerinä voi selviytyä ilman taloudellista koulutusta oleva insinööri, muutaman kymmenen työntekijän perheyritystä vetänyt mies, joka ei eduskuntaan päästessään vuonna 1983 edes tiennyt, että siellä on valiokuntia? Eduskuntatalossakaan hän ei ollut käynyt kuin yhden ainoan kerran, presidentin valitsijamiehenä vuonna 1982.

Epäiltiin sekä kykyä että ammattitaitoa. Toinen epäily ja epäluulo kohdistui Viinasen poliittisiin mielipiteisiin. Alkuaan hän kantoi "erittäin äkkiväärän oikeistolaisen" mainetta. Sitä karsastettiin ja Viinanen yritettiin pitää sivuraiteella. Myös puolueen puheenjohtaja Ilkka Suominen tarkkaili uuden kokoomuslaisen kansanedustajan käsityksiä. Ne eivät tuolloin, Neuvostoliiton viimeisen vuosikymmenen alkaessa, sopineet hovikelpoiseksi pyrkivän Kokoomuksen kutyymiin.

Iiro Viinanen kävi syntymässä syyskuussa 1944 Kuopiossa, mutta suvun juuret eivät ole siellä. Sota ja armeija, jonka leivissä aktiiviupseeri-isä oli, heittivät perheen hetkeksi Savoon. Sairaanhoitajaäiti oli

työssä Kuopion sotasairaalassa. Seuraavana vuonna perhe jo muutti Turkuun. Isä siirtyi siviiliksi, huonekaluyrityksen konttoripäälliköksi, mutta osti sitten yhtiön, joka valmisti "Emännän apu" -pesukoneita, ilman sähkövoimaa toimivia "koneellisia pyykkilautoja". Tuote oli suuri menestys, kunnes Suomen maaseutu alkoi sähköistyä. Emännän apu kuoli sähköön, mutta tilalle keksittiin ensimmäinen kokoontaitettava puutarhahuonekalujen sarja. Se oli seuraava menestys, joka hiipui muutaman vuoden kuluttua, kun samoja vekottimia ryhdyttiin tuottamaan koneellisesti. Niin Viinasen perheyrityksestä tuli Konevalmistamo Oy, metallisten huonekaluputkien tekijä. Verstas sijaitsi Riihimäellä, jonne muutettaessa poika oli nelivuotias. Isä ryhtyi rakentamaan hieman muunneltua rintamamiestaloa varuskunnan viereen Jänönkuja 4:ään. Ympärillä asui pääasiassa työläisperheitä, joista yhden kotitalo paloi poroksi. Yrittäjä Viinanen tarjosi taivasalle joutuneille yläkertansa asunnoksi. Ei siis poliittisia ristiriitoja, mutta ankaraa kateutta kyllä. Yläkerran hyyryläisillä oli lasten mielestä parempi elintaso kuin ahdasta aikaa elävällä yrittäjällä. Viikonloppuisin vuokralaisperheessä syötiin leivoksia, joita ei kieli pitkällä ihmetelleille alakerran kakaroille herunut, ei vaikka vieressä istuttiin ja tuijotettiin.

Oman perheen henki oli ehyt ja riitelemätön. Isä oli tyypillinen upseeri, aktiiviuransa jälkeen kapteenista majuriksi ylennetty vastuuntuntoiseksi ja äärimmäisen oikeudenmukaiseksi koettu, mutta samalla tunne-

herkkä, valmis auttamaan koska tahansa ketä tahansa pulaan joutunutta. Talossa puhuttiin paljon, sanatonta aikaa ei juuri ollut. Jänönkujan poikasakki tappeli varuskunnan koplan kanssa uutterasti ja tiukasti. Iiro pysytteli useimmiten sivummalla, hintelä jätkä. Vihollisuudet saivat rajuja muotoja. Varastosta pihistettiin läjäpäin patruunoita. Osa heiteltiin sellaisinaan nuotioon, samoin nallit. Suurin osa tyhjennettiin ja saatiin pesuvadillinen ruutia vihollisen pelotteluun. Isä havaitsi patruunat tyhjiksi, mutta tyytyi lievään manailuun. Elämä oli antoisaa. Isä oli isä, äiti ei muuksi ehtinyt kuin äidiksi ja elämän tasoittajaksi. Lapsia syntyi viidessä vuodessa neljä ja viides myöhemmin. Oppikoulussa ja sitten lukiossa Iiro Viinanen havaittiin jääräpääksi, "jänkkääjäksi". Juristin ura kiinnosti, kun kirjoitukset lähestyivät, mutta pian hän totesi sen alueen vaativan liikaa lukemista ja preppaamista. Miellyttävämmältä valinnalta tuntui silloin ruveta insinööriksi, varsinkin kun isän yritys alkoi kiinnostaa.

Valmiin paperit kouraan 1967, naimisiin samana vuonna Hyvinkään Seurantalon tansseista kolme vuotta aikaisemmin löytyneen Pirjon kanssa. Ensimmäinen asunto oli vinttihuoneisto Riihimäellä, sitten kaksio Lauttasaaressa ja boksi teekkarikylässä Otaniemessä.

Opinnot olivat sujuneet, vaikka Iiro Viinasta ei Otaniemessä juurikaan nähty sen kolmen vuoden aikana; hän kävi jo työssä isän verstaalla, oli saanut vetovastuuta 35 hengen yrityksessä. Lisäksi hän opetti

Teknisessä opistossa mekaniikkaa, lujuusoppia ja konepiirustusta, tämän kaiken muun ohessa.

Kati-tytär syntyy vuonna 1970, Iiro menee armeijaan saman vuoden syksyllä, kun lykkäykset oli käytetty. Isä kuolee kolmanteen infarktiin vuonna 1971. Alkaa toinen aika, varsinainen aikuisuus. Iiro, Pirjo, Kati ja perheen uusin tulokas Petteri muuttavat Iiron kotitalon päätyyn. Toisessa päädyssä asuvat äiti ja veli.

Kokoomus lähestyy ja pyytää ehdolle Riihimäen valtuustoon. Iiro suostuu, mutta ei tule valituksi kuin vasta seuraavalla kerralla. Hän on antanut pikkusormen politiikalle. Vuonna 1983 Viinanen äänestetään ensi yrityksellä eduskuntaan. Hän istuu perustuslakivaliokunnassa, jonka asiat tuntuvat hänestä puhtaalta heprealta. Toisella kaudella paikka avautuu valtiovarainvaliokuntaan. Suunta tuntuu nyt oikealta.

Kun vaalit lähestyvät vuonna 1990, puoluesihteeri Pekka Kivelä apujoukkoineen soittaa Viinaselle ja ehdottaa ministeriyttä. "Älkää naurattako", Viinanen vastaa. Hänestä ajatus on käsittämätön.

Hallitusvääntö on menossa Valtioneuvoston juhlahuoneistossa Eteläesplanadilla. Samaan aikaan Ilkka Suominen istuu Iiro Viinasen kanssa ravintola Savoyn keskimmäisessä kabinetissa pyöreän pöydän äärellä. Suominen on hoitanut kauppa- ja teollisuusministerin

tointa Holkerin hallituksessa. Nyt on uusi aika ja maa kuralla. Suomisen voimat ovat lopussa. Viinanen ei ole koskaan nähnyt miestä yhtä väsyneenä.

– Mä en kerta kaikkiaan jaksa, sinun sinne pitää mennä, Suominen sanoo.

Vieroksuminen on ohi. Suomisen ja Viinasen ystävyys on oraalla ja enemmänkin.

5.

Voutilainen värvätään. Puoli tuntia aikaa päättää. "Tuttuun paikkaan sinä tulet."

Pertti Voutilaisen elämä on ollut ehyt ja suora. Hän on aina lähtenyt siihen, mikä on tuntunut oikealta ja luonnolliselta. Ei koskaan enempään, ei vähempään. Hän ei ole pyrkinyt eikä kuvitellut. Hän ei ole sotkeutunut. Ehyessä maailmassa Pertti Voutilainen on ollut useimmiten vain oma itsensä, mukautuja, oman paikkansa ottanut tavallinen suomalainen mies. Hän ei ole koskaan kummemmin unelmoinut, tai ainakin unelmat ovat olleet kohtalaisen tavanomaisia, suvun ja perheen atavismiin luontevasti liittyneitä kuvia siitä, mitä elämä voisi olla.

Tällainen elämä voi olla sitä, että tahtoo sitä mitä haluaa. Tutkii tuntoaan koulupojan rajoittuneen mutta melko ristiriidattoman maailmankuvan pohjalta, valitsee ammattinsa sen kautta mitä jo tietää ja mitä tuntee, lisää siihen joitakin etäisiä toiveita – ja päättää. Ryhtyä malmimieheksi, maan mieheksi. Ei maamieheksi.

Nyt hän istuu KOP:n vasta valittuna pääjohtajana, tyhjiössä, keskellä epäilyjä ja epäluuloja. Ilmapiirin voi aistia, voi ajatella näkevänsä johtokunnan jäsenten umpeutuneissa ilmeissä kysymyksiä tai pintaan pyrkivää ivallisuutta. Hän on kuullut juttuja, joista herkempi ja itsestään vähemmän vakuuttunut mies olisi loukkaantunut. Kaivosinsinööri, metallimies, yksinkertainen kuparikoura tähän yli sata vuotta eläneeseen rahapalatsiin, jonka historian hiomassa tapakulttuurissa on enemmän kirjoittamattomia kuin kirjoitettuja sääntöjä ja jonka monipuolisen juonittelun tajuaminen vaatii syvällistä alan asiantuntemusta. Taistelu vallasta ja asemista on kiihtynyt entisestään juuri näinä aikoina, kun Jaakko Lassila on nujertunut.

Kansallispankin tilintarkastaja Antti Helenius oli ensimmäinen, joka mainitsi Outokumpu Oy:n toimitusjohtajalle pankin pääjohtajuudesta. He seisoivat lasit kourissaan jossain tilaisuudessa, eikä Pertti Voutilainen ollut varma, pääsikö tuo asia Heleniuksen huulilta tahallaan vai vahingossa.

– Sinunhan sinne pitäisi mennä, Helenius heitti, joko puolivakavissaan tai puoliksi leikillään.

Voutilainen päätti, että puoliksi leikillään. Mutta asia jäi mieleen. Hän oli jo jonkin aikaa itsekseen, kenellekään hiiskumatta, miettinyt elämäänsä. Kymmenen vuotta kaivosyhtiön toimitusjohtajana, viisitoista vuotta vielä aikaa eläkkeeseen. Hänestä olisi pian tulossa äreä, nuorten tiellä oleva korvaamattomuus, jarrumies. Löytyisikö yhtiöstä joku sopiva ja kätevä

tapa antaa tilaa, esimerkiksi ulkomaankomento. Nyt Helenius viritti mietiskelyn uudelleen.

Jonkin ajan kuluttua soittaa KOP:n hallintoneuvoston puheenjohtaja Markku Mannerkoski. Voutilainen olisi yksi ehdokas Jaakko Lassilan seuraajaksi. Heillä on pankin tarkastusvaliokunnan kokous Mannerkosken työpaikalla, Valtion teknisen tutkimuslaitoksen, Vtt:n tiloissa. Voisiko Voutilainen tulla sinne piipahtamaan?

Helposti se käy; Outokummun pääkonttori ja Vtt sijaitsevat molemmat Tapiolassa.

Herrat nousevat tuoleiltaan, kun Voutilainen tulee neuvotteluhuoneeseen. Markku Mannerkoski, Yrjö Niskanen, Asko Tarkka ja muutama muu. Hänelle esitetään nyt asia virallisesti. Niskanen esiintyy pontevasti, sanoo että ota sinä nyt tämä. Sinulle tämä on sopiva. Sinua tässä juuri tarvitaan. Puoli tuntia saat miettiä.

– No eihän tässä sitten mitään, saa rauhassa harkita, Voutilainen sanoo, menee naapurihuoneeseen ja soittaa vaimolle, että tällaista olisi nyt. Ettet sitten lehdestä joudu lukemaan. Huomenna on Kansallispankin hallintoneuvoston kokous, siellä pitäisi nimitys ja Jaakko Lassilan erokirje julkaista.

Pertti Voutilainen tietää, että hän ei ole ollut listalla ensimmäinen nimi, vaan ensimmäinen joka hyväksytään ja joka suostuu. Nimiä on ollut esillä paljon. Loppumetreillä Jaakko Ihamuotila yhden tarinan mu-

kaan ensin suostuu sitten kieltäytyy, Tukosta potkut saanut Pentti Kivinen tarjoutuu, mutta hylätään. Lopulta Valmetin eläkkeelle siirtymässä oleva pääjohtaja Matti Kankaanpää keksii Voutilaisen. Nimi herättää tunteita itkusta iloon.

Kaikesta tästä tietoisena Pertti Voutilainen menee odottavien herrojen luo ja sanoo mutkattomasti, että kyllä se käy. Tämähän on selvä homma. Suurin osa luvatusta puolesta tunnista jää säästöön. Se käytetään nyt tehtävänkuvan ja palkkaehtojen laadintaan. Osoittautuu, ettei Mannerkoskella, Niskasella tai kenelläkään muulla ole ajateltuna tai kirjoitettuna valmista kaavaa. Palkka, eläke, mahdollisen kädenpuristuksen metallin laatu potkujen varalta käydään läpi ja kirjoitetaan muistiin nopeasti. Tämä ei ole neuvottelu. Pertti Voutilainen vain vastaa esitettyihin kysymyksiin. Kaikkeen suostutaan, mitä hän älyää pyytää.

– Tuttuun paikkaan sinä tulet, tunnethan sinä Kansallispankin, joku herroista sanoo onnitellessaan ja olalle taputtaessaan.

Niin tietysti. Tunteehan hän tämän "vahvasti pääomitetun rahalinnan", kuten sanotaan. Hän on istunut KOP:n hallintoneuvostossa melkein kymmenen vuotta, tosin vain siinä laajemmassa, ulkokehällä eikä sisimmässä piirissä. Hän on seurannut asioita, myös viime vuosien ja erityisesti viime kuukausien vaikeuksia Kourikauppoineen. Hän tietää tehtävän hankalaksi, tai haastavaksi, kuten kuuluu sanoa. Maa on tukalassa vaiheessa, markka kelluu devalvoituna, yksi iso pankki

nurin ja tuhannet yritykset ahtaalla. Mutta KOP on hyvä pankki! Tietysti Voutilainen on perillä myös siitä, että hallintoneuvoston rivijäseniä, kuten häntä, säästettiin pankin tavan mukaisesti tietämästä liikaa varsinkaan ikävistä asioista. Tai oli säästetty aina tähän syksyyn 1991 saakka. Näinä kuukausina ikävät asiat saatettiin lukea lehdistä.

– Kyllä täytyy olla ihme mies, joka pystyy tällaisen pankin kaatamaan, Jaakko Lassila oli tokaissut cocktailtilaisuudessa.

– En minä saanut!

Pertti Voutilainen oli nauraa hörähtänyt. Hyvin lohkaistu. Hän ja kaikki muut asioista vähänkin perillä olevat tiesivät, että ajatuskin Kansallispankin kaatumisesta on mieletön.

6.

Pertti Voutilaisen tasainen, varma elämä. Viuruniemen kylä ja Outokumpu. Elämän peruskivet.

Viuruniemessä vietetään Voutilaisten uuden mökin harjannostajaisia. Naapurin isäntä pitää puhetta ja kertoo salaisuuden, joka on vaivannut kylää vuosikymmeniä, nimittäin että miten lato voi räjähtää. Viisikymmentä vuotta sitä on kummeksuttu ja nyt asia selviää.

Tuleva isäntä, silloin poikanen, on kaverinsa kanssa löytänyt pötkön dynamiittia ja sitonut sen kissan selkään, kantanut yhdistelmän pellon yli latoon ja sytyttänyt tulilangan. Sitten karkuun. Mutta ladattu katti säntää perään. Ladon ovella syntyy verraten nopeasti hätäsuunnitelma, pojat ryntäävät eri suuntiin ja pienentävät mahdollisten ihmisuhrien määrää. Kissa ei osaa päättää, jää paikalleen aprikoimaan ja räjähtää lato mukanaan.

Että nyt se tuli tunnustetuksi. Pertti Voutilainen nauraa asialle. Kissa ei häntä säälitä; hän ampuu surutta suomalaiseen luontoon kuulumattoman lintu-

jentappajan, jos sellainen kantaman päähän osuu. Ja nyt ladon paikalla kasvaa tukeva metsä.

Mistä tämä hänen mieleensä tulee? Vanhoista ajoista, oman ikäisistä ihmisistä, kyläläisistä, joiden kanssa elettiin pitkän ajan lyhyet vuodet samojen metsien, peltojen ja järvien kehyksissä, samojen kokemusten, epäonnen ja onnen ympäröiminä yhteisössä, jota ei enää ole eikä koskaan enää tule. Sen ajan voi muistaa ohuella haikeudella, kun astelee järven rannan polkuja, tai samoaa huvin vuoksi metsien läpi hirsisen, suvun kesäpaikaksi uinahtaneen kotitalon pihapiiristä kahden kilometrin päässä sijaitsevalle koululle. Tietä myöten sinne kertyy matkaa kilometrin verran enemmän.

Kaikki oli toisin. Viuruniemen kylästä, Pitkälahden satamasta alkaa kahdentoista kilometrin pituinen kapearaiteinen rautatie Outokumpuun, kaivoksille, elämän sydämeen. Kylän eteläinen osa koostuu maatiloista, pohjoispuolella asuvat ne, jotka käyvät töissä Outokummussa. Sinne kuljetaan pääasiassa malmijunalla, jonka matkustajina ovat myös kansakoulun jälkeen keskikouluun päässeet viuruniemeläiset, Pertti Voutilainen yhtenä heistä.

Vuonna 1908 Rääkkylän Kivisalmea ruopannut kaivinkone osuu raskaaseen lohkareeseen. Uusi aika alkaa siitä. Löytyy "malmikriittinen Outokummun jakso", joka ulottuu Heinäveden Rääkkylästä aina Oulujärvelle saakka. Varsinainen malmi, pintaan tuleva ku-

paripitoinen laatta, löytyy pari vuotta myöhemmin. Siitä alkaen Yhtiö on kaikki kaikessa. Hiljainen maalaispitäjä kasvaa ja muuttuu niin, että viisikymmentä vuotta myöhemmin asukkaita on yhteensä jo noin kaksitoistatuhatta. Puolet elelee Outokummun keskustassa, kuin ahkerat muurahaiset keossaan ja sen rinteillä.

Yhtiö nousee ja elättää. Ajan tavan mukaan se myös osallistuu kaikkeen, koko elämään kehdosta hautaan. Sen täytyy pitää huolta työvoiman saannista ja työvoimasta. Se kasvaa ja kasvattaa, vaurastuu ja vaurastuttaa.

Keskikoulua pitää yllä yksityinen kannatusyhdistys. Yhtiö on jotenkin mukana senkin toiminnassa. Kun Pertti Voutilainen vuonna 1951 aloittaa keskikoulun, lukio on vielä tietymättömissä, tarkemmin sanottuna Joensuussa, mutta ehtii hänen kannaltaan ajoissa tulla perustetuksi myös Outokumpuun.

Kaivos mullistaa kaiken, mutta ei niin, että elämä huojuisi raiteiltaan. Väkeä tulee lisää, kaikki paisuu ja uusiutuu. Kapearaiteista rataa pitkin malmi ja ihmiset kulkevat kaivosten ja sataman väliä, josta mielikuvituksessa ja todellisuudessakin "pääsee Australiaan sakka", horisontin taakse. Kukaan ei ajattele saati puhu malmin loppumisesta. Päin vastoin eletään varmuudessa ja ainakin toivossa, että sitä itseään ei ole vielä löydettykään, että nyt vasta jyrsitään varsinaisen "malmin" reunaa. Teorioita, havaintoja, unia loputtoman laajasta esiintymästä kerrotaan lähes jokaisessa huo-

nekunnassa. (Jotkut kertovat niitä yhä vielä, vaikka kaivos on jo muuttunut museoksi.)

Haaveilu ja unennäkö ei ole seudun yleinen sieluntila, vaan maa- ja malmihenkinen realismi, sitkeä työ ja muutostenkin keskellä tahdiltaan rauhallinen ja miespolven mittaisina jaksoina elämää arvioiva asenne, seutulaisuus, heimolaisuus.

Siihen kuuluu tietoisuus idän ja rajan olemassaolosta ja vielä tuoreessa muistissa ja kokemuksissa oleva sota, osana elämänmenoa, voi sanoa. Ei kauhuna ja tarpeena paeta, vaan ihmisiin juurtuneena tietona siitä, ettei mikään ole itsestään selvää ja saneltua. Levottomuuden sijasta se on luonut rauhallista valppautta ja ehkäpä geeneihin asti pureutunutta realismia. "Sodan kestäneen Suomen rakentaminen" ei Pertti Voutilaisen kasvumaisemassa ole tyhjä hokema, vaan tarkka ajankuva, jolla on häneen elinikäinen vaikutus. Sitä voi sanoa vaikka hiljaiseksi isänmaallisuudeksi, joka sisältää monta vivahdetta. Yksi sellainen on vakava suhtautuminen työhön, olkoonpa se millaista työtä tahansa. Rakennetaan uuraasti parempaa Suomea, joka ei synny itsestään ja toivomalla, lomakkeita täyttämällä tai vaatimalla, vaan omin käsin tekemällä. Tämän hän saa huomata ajan kuluessa kerta toisensa jälkeen. Tekemätön aika ahdistaa. Jos yrittää olla jouten, tulee kauhean huono olo, omatunto soimaa ja käskee liikkeelle, jos ei muualle niin naapuria auttamaan, talkoisiin tai vaikkapa aidanriukuja navetan nurkalle korjailemaan.

Yhtiö on aineen ja hengen keskipiste. Yhtiö raken-

taa voimalaitoksen, yhtiö tekee urheilukentän ja sairaalan, yhtiö huolehtii siitä, että paikkakunnalla on asianmukainen palokunta ja että poliisitoimi on kunnossa. Yhtiöllä on myös oma maatila, mistä ainakin yhtiön herrat saavat kesät talvet muun ohella maitoa, jota kuskataan talvisin yhtiön rekipelillä, kesäisin kärryillä, joihin on rakennettu maitopäniköille kolot.

On vain luonnollista, että keskikoululainen Pertti Voutilainen ottaa kesällä seinustalta polkupyörän ja ajelee metsäteitä pitkin yhtiön töihin, harjoittelijaksi. Jos muita mahdollisuuksia olisikin ollut, ne eivät tule mieleen.

Yhtiön henki leijuu kaiken yllä. Lähes jokainen keski- tai ammattikoululainen poika pääsee vähintään yhdeksi kesäksi malmia etsimään. Ensin viikon mittainen kurssi, sitten kentälle vasaran ja karttalaukun kanssa kiviä koputtelemaan.

Aamuisin polkupyörällä asemalle, pyörä junaan tai linjuriin ja matkaan! Oli mentävä määräpitäjään, poljettava siellä kohteeksi annettuun kylään kortteeria kysymään. Yleensä jo ensimmäinen talo tärppäsi, viimeistään kuitenkin toisen aittaan tai vinttikomeroon saatiin lupa öiksi oikaista. Niin helposti ja luontevasti se sujui Itä-Suomessa, omien heimolaisten keskuudessa, vaikka ensimmäistä kertaa kotoa poissaolevaa nuortamiestä pistelikin paha ikävä.

Kylien ihmiset olivat mukavia, niitä samoja vieraita kummeksumattomia kuin kotipuolessa. Ero heimojen välillä tuli esiin vuotta myöhemmin, kun malminetsijä

Pertti Voutilaisen maailma avautui jo Somerniemelle ja Somerolle saakka.

Majapaikan löytäminen oli hankalaa. Talolliset katsoivat vinoon, katseesta näki epäluuloisia kysymyksiä. Mitä helvetin kulkumiehiä? Vieraat nähtiin enemmän uhkana ja arvaamattomana riskinä kuin tervetulleena vaihteluna. Opittiin nopeasti, että ensimmäisessä talossa ei pidäkään kysyä yösijaa, vaan että missä täällä asuu siirtolaisia. Kun siirtolaisperhe löytyi, löytyi myös yösija.

Kesäisin malmia etsivät nuoret olivat Yhtiölle halpaa työvoimaa, mutta myös eräänlainen taimitarha ja oppilaitos. Kauniisti voi sanoa, että Yhtiö opetti oman alueensa nuorille työntekoa ja kantoi sillä tavalla yhteiskunnallista vastuuta. Tietysti se samalla hyötyi ja opetti suhtautumaan itseensä hyvää tekevänä leivän antajana.

Voutilaisilla puhuttiin Pertin ammatista. Mikä tästä pojasta tulee, kun siitä tulee mies? Äidillä oli selvä vastaus, että opettaja tietysti! Äiti ei paljon muita herrojen ammatteja tiennyt tai tuntenut, paitsi että oli lääkärissä käynyt. Opettaja tuntui äidistä kuitenkin likeisemmältä ja paremmalta kuin etäinen ja valkotakkinen pahanilman lintu.

Pojalla oli asiaan laajempi katsonta. Hän oli koulussa alusta pitäen hyvä oppilas, ylioppilastodistuksella mitattuna jopa priimus. Mutta hänellä oli aina jotenkin hankalaa. Opettajien enemmistö oli niuhottajia, niistä ei voinut erityisesti tykätä. Sillä perusteella hän

vastaa äidille, että kun on niitä tässä katsellut, niin ei opettajaksi sentään!

Yhtiön ansiosta outokumpulaiset, myös Viuruniemen asukkaat, kasvavat monikulttuurisuuteen, kuten nyt sanottaisiin. Norjalaisista omistajista lähtien yhtiö tuo paikkakunnalle ulkomaisia työntekijöitä, lähinnä alan eksperttejä. Totutaan siihen, että maailmassa on muitakin, ainakin nähdään miltä ulkomaalaiset näyttävät, ja kuullaan miten ne puhuvat. Syvällä Suomen selkämailla tällä seikalla on suuri merkitys 1950- ja 1960-luvuilla.

Maailmankuva avartuu laajemmaksi kuin mihin Outokummun kallioitten päältä näkee. Sen muokkautumiseen vaikuttaa tietysti sekin, että vanhan maatalouselämän rinnalle kasvaa teollinen elämäntapa. Traktorimiehet kuulevat kypäräpäitten puhuvan raapasta, retkasta, lotokasta ja tietysti "Ookkermannista" ja oppivat tietämään, että kyse on pimeiden tunneleiden työkaluista, haroista, kuokista, kaukaloista ja malmivaunuista.

Vahakangaspöytien äärellä käydään uudenlaisia keskusteluja. Työväestön mukana paikkakunnalle tulee ammattiyhdistysliike. Vähin erin totutaan siihenkin uutuuteen, että työehdoista ja -oloista syntyy jopa ankaria yhteenottoja. Kysymys on suuresta murroksesta. Jossain muualla, kuten vaikkapa Kolarissa lähes sataprosenttisesti maatalouden varassa ollut seutu muuttui kerralla ensin rautakaivosyhteisöksi ja sitten kaivoksen lopetettua matkailuseuduksi. Outokummussa sen sijaan uusi ei syrjäytä kerralla vanhaa vaan rupeaa elämään sen rinnalla.

Siinä missä ammattiyhdistys ajaa maamuurahaisten etua, seutukunnan kylien elämäntapaan kuuluva naapuriapu jatkuu. Heikompia autetaan, yksin jääviä ja yksin eläviä, sairastuneita tai ajan kolhimia muistetaan kouriintuntuvasti. Pidetään silmällä, otetaan huomioon, ymmärretään – kaikkia paitsi laiskoja ja juoppoja. Jos naapurista ei vähään aikaan saada havaintoa, kuuluu asiaan käydä katsomassa ja ottamassa selvää. Ei uteliaisuudesta vaan luonnollisena huolenpitona.

Olot ovat kovat. Mutta kovuus on suhteellista. Mitään ei ole liikaa, mutta sitä mitä ei ole, ei osata kaivata. Yksinkertaisuus kaikessa on luonnollista, rauhattomuutta ja hermoille käypää vertailtavaa ei juuri ole. Yhtiön herrojen talot ja olikkeet kyllä pannaan merkille, mutta nekin ovat maalaiskylien ihmisille lähes itsestään selviä erikoisuuksia. Herrat on herroja.

7.

Pientilallisen esikoinen. Supistettu koulu. Kaivosjuna. Ylioppilaaksi, sitten kaivokseen. Mieluisa nainen. Ei elämä ole näkemisen varassa. Hyvää aikaa. Tulivat kysymään.

Elämän vartta pitkin taaksepäin katsoen Pertti Voutilaisen lapsuus- ja nuoruusvuodet ovat lyhyitä. Mutta elettynä aika on hidas, siinä ehtii. Ajatustapa on ajan kaltainen, se ei hätäile ja kiirehdi edelle. Mies tietää, että puun taimista kasvaa järeä tukkimetsä ihmisiässä. Sitä ei kannata siihen puun juurella jäädä odottelemaan.

Pertti Voutilainen syntyi kesällä 1940 pientilallisten esikoiseksi. Järven rantamaat oli jaettu siten, että suorakaiteen muotoisten maa-alojen lyhyempi sivu rajoittui rantaviivaan. Voutilaisten kohdalla isän sukutilan suorakaide oli käännetty toisin päin. Vajaan 40 hehtaarin alueeseen kuului pitkälti vähempihyötyistä rantaa, joutomaata.

Peltoa oli raivattu viitisen hehtaaria. Hirsinen, pienehkö päärakennus oli sijoitettu kansanihmisten

suurella taidolla aurinkoisen kumpareen päälle. Pihatantereen kohti vettä viettävälle rinteelle oli tehty järeistä graniittipaasista ja puusta navetta ja piha-aluetta vasemmalta rajoittamaan kookas ulkorakennus. Sen nurkalta viinimarjapensaikon sivuitse puikahti varjoinen tie suoraan venevalkamaan.

Tomerat kaavoittajat ja taitavat arkkitehdit eivät olleet asialla. Sen vuoksi elinpaikka sulautui pehmeästi, itsestään numeroa tekemättä siihen mihin se oli istutettu.

Tämän kotitilansa isä osti pari vuotta sen jälkeen, kun oli palannut sodasta. Pertti täytti kuusi vuotta. Viisi lehmää, yksi hevonen, sika sekä lampaat ja kanat saivat kukin sijansa. Talous pyöri lähes omavaraisena. Pieni rahavirta savotoilta ja kalastuksesta tuli avuksi ja tarpeeseen, kun perheeseen ajan myötä syntyi kolme tytärtä.

Sähköt talouteen saatiin samana vuonna, kun Pertti Voutilainen aloitti supistetun koulun käymisen. Koulua oli kuusi viikkoa syksyisin, kuusi keväisin. Muu aika kului kuten se lapsilla kuluu, kasvaessa, niitä näitä toimitellessa.

Tuli oppikoulun ja uusien rientojen, kuten urheilemisen aika. Kouluun ja kentille oli matkaa kuusitoista kilometriä, joista suurin osa kaivosjunalla. Sen radan päätepisteet olivat samalla lähestulkoon Pertin elämänpiirin rajat. Autoa ei perheessä ollut, joka suuntaan oli pitkä matka. Vasta oppikoulun kahden viimeisen kesäloman aikana maailma avartui. Malminetsintäalueina olivat Virrat, Somero, Jyväskylä, Kitee, Rääkkylä ja

saaristopaikat Nauvo ja Korppoo.

Yksi vaihe tiivistyy. Ylioppilaaksi keväällä 1959, kesäkuussa armeijaan Karjalan jääkäripataljoonaan, sieltä RUK:hon. Siviiliin maaliskuussa 1960.

Sitten töihin, kaivokseen.

Kesällä ovat vuorossa Polin karsintakurssit ja syksyllä opiskelun aloittaminen vuoriteollisuusosastolla.

Tasainen, järjestelmällinen, rauhallinen, oppivainen nuorimies maksaa itse opintonsa. Kesät kaivoksessa, talvet teekkarikylän puhelinkeskuksena.

Löytyy mieluisa nainen, käsityönopettajaksi valmistuva Raili Juvonen. Pertti Voutilainen etenee tasaisen varmasti. Hän menee Railinsa kanssa naimisiin vuoden 1963 lopulla ja valmistuu diplomi-insinööriksi lokakuussa 1964.

Ei yllätyksiä, ei rasittavia poikkeamia, ei harha-askelia, ei mainittavia ongelmia. Päivät, viikot ja kuukaudet raksuttavat kuten pitääkin.

Heti, kun on saanut valmiin paperit, hän aloittaa työt käyttöinsinöörinä Yhtiön Kotalahden kaivoksessa Leppävirralla. Nuoripari asettuu Kallaveden rantamaisemaan, elää yllätyksittä, poikkeamitta ja suuremmitta ongelmitta onnellista aikaansa. Poika syntyy tammikuussa 1966, juuri silloin kuin kuuluu, ja hänelle annetaan sopiva nimi, Jari.

Insinööri etenee urallaan. Kaksi vuotta töiden aloittamisen jälkeen hän saa siirron Yhtiön pääkonttoriin Helsinkiin, jossa tarvitaan sopiva ja hyvä mies teknisten sovellutusten atk-suunnittelijaksi.

Kaksikymmentävuotiaana Pertti Voutilainen on tehnyt kaiken oikein ja ajallaan, tasalaatuista perimäänsä tasaisesti jatkaen. Vasta muutama vuosi sen jälkeen hän kohtaa murheen, tosin niin suuren, että se tahtoo varjostaa kaikkea tointa ja tekemistä monien vuosien ajan. Railille ja Pertille syntyy toinen lapsi, hän saa nimekseen Jyrki. Vähitellen käy ilmi, että Jyrki on syntymäsokea. Syytä, apua, hoitoa haetaan kaikin voimin, mutta turhaan.

Vasta monien vuosien kuluttua lohduksi tarkoitettu hokema muuttuu aidosti todeksi: – Ei elämä ole näkemisen varassa.

Perheessä on rakkautta sopivasti, eli runsaasti ja tasaisesti. Mutta ehkäpä se kohdistuu Jyrkiin vielä syvempänä, toisen värisenä ja tuntoisena varsinkin sen jälkeen kun selviää, ettei poika tule koskaan näkemään maailmaa, johon hänet haluttiin ja synnytettiin.

Syksy 1967 Helsingissä. Jyrki on vastasyntynyt, kun Pertti Voutilainen ikään kuin tulevasta mitään tietämättömän täyden onnen huipuksi kirjautuu Helsingin kauppakorkeakouluun.

Viuruniemen kotipihan rinteet, joka päivä ja vuodenaika uudet kasvonsa näyttävä järvenselkä, pellot, satama, kaivosrata, kauppala ja sitten kaupunki, koulut, malmimetsät ja vieraat asujaimistot, sen jälkeen Helsinki.

Runsaan kahden vuoden kuluttua taskussa ovat kauppatieteiden kandidaatin paperit. Keväällä 1970 elämän näyttämö repeytyy auki laitoja myöten. Koko

perhe pakkaa kamppeet ja muuttaa Amerikkaan!

"Hyvää ja kehittävää aikaa", Pertti Voutilainen kirjaa paperille. Lause ilmaisee paljon. Se kertoo enemmän muistiinmerkitsijästä kuin ajasta uudella mantereella: opiskelusta ja Master of Engineering -tutkinnosta Pennsylvania State Universityssä, vaimon ja lasten kanssa tehdyistä tutkimusmatkoista K-martien, Archie Bunkereiden, matalien talorivien ja mainoskylttimetsien, loppumattomien ajoväylien, preerioiden, huvipuistojen ja pilvenpiirtäjien horisontin taakse jatkuvasta maailmasta. Uudisasukkaiden valtaisasta Amerikasta.

Hyvää ja kehittävää aikaa.

Vuosi 2004. Pertti Voutilaisesta on tullut eläkeläinen ja vuorineuvos. Kaivos on ollut museona jo pitkään. Sisäänkäynnissä turisteja palvelevat tytöt tunnistavat miehen, monen paikalle osuneen paikkakuntalaisen käsi heilahtaa tervehdykseen.

Hyllyissä on monenkielisiä julkaisuja matkailijoille. Kypärä päässä voi kävellä läpi merkatun reitin kallion sisällä.

On hiljaista. Kaivos ei jauha, kypäräpäitä ei näy. Vain palvelut pelaavat, pankit, apteekki, kaupat, parturit ja kioskit. Ja tietysti julkinen sektori, kaupungin virastot, koulut ja muu välttämätön.

Kuparirikastetta Harjavallan rikastamoon kuljettaneiden junanvaunujen lastauspaikan viereen on rakennettu vaatimaton leikkiautorata.

1950-luvun alussa louhittiin Keretin kuilu. Läheisen Mökkivaaran kaivostorni on räjäytetty turvallisuuden takia. Kaivos sammui 1979. Muistoksi menneestä jäivät Keretin ja alkuperäisen vanhan kaivoksen tornit sekä rikastamorakennukset. Punaruskea rikastushiekka eli kaivosjäte maisemoitiin. Nyt sen päällä on yhdeksänreikäinen, jonkun kuuluisan amerikkalaisen suunnittelema golfkenttä.

Kaikenlaisia suunnitelmia on itänyt, jopa orastanut. Joskus 1980-luvulla Urpo Leppänen -niminen oman maakunnan Smp-poliitikko halusi ostaa Keretin. Kauppa tehtiin, rahaa ei ollut. Omaleimainen, varmasti värikäs ja menestyvä klubiravintola jäi syntymättä.

Yhtiö on yhä olemassa ja voi hyvin, mutta sen toiminta on toisenlaista ja toisaalla.

Malmia kesäisin etsineestä harjoittelijasta tuli aikanaan kaivosinsinööri ja lopulta Yhtiön korkein tappi, toimitusjohtaja ja hallituksen puheenjohtaja.

Vuorineuvos Pertti Voutilainen seisoo elämäntyönsä merkittävimmän osan hiljenneellä laella, aika hiljaisena miehenä. Surua tai edes kaihoa ei ole, mutta mietteitä kyllä.

Hän jätti valtionyhtiö Outokumpu Oy:n työteliään ja anteliaan uran sen yläkuolokohdassa. Vielä muutama vuosi samaa ja hän olisi lähtenyt eläkepäiville yhden yhtiön miehenä. Niin ei käynyt. Tulivat kysymään ja hän lähti.

8.

Junttius ja aikojen vaihtelut. Lahjakkuusreservi. Suomi kallellaan. Uusi, teollinen maa.

Viuruniemen kylässä ihmiset olivat juntteja, maalaisia. Junttiuteen kuului valppaus. Juntti eli ja asui varmana siitä, että elämä jatkuu entiseen tapaan, mutta samalla varautuneena siihen, että aivan kaikki saattaa muuttua toiseksi yhdessä hetkessä.

Juntti, maalaissuomalainen, on luontojaan yhtä ympäristön kanssa. Hänellä, kuten kaikenlaisilla ihmisillä, on sisäisiä tavoitteita. Maalaissuomalainen asettaa ne kuitenkin omiin mittoihinsa ja luontaiseen aikatauluun. Menestys ja onni, tappiot ja epäonni ovat vuodenkiertoa, itsestäänselvyys, jota vastaan voi pahan paikan tullen taistella, mutta jonka perusteita ei voi muuttaa. Äkkirikastuminen, heittelehtivä elämäntapa eivät ole juntille ominaisia. Ilo ja merkitys tulevat paljon veikkausvoittoa tavallisemmista ja pienemmistä seikoista.

Valppaus on luonnon, vuodenkierron, ihmisten ja elämänvaiheiden rauhallista tarkkailua. Mutta pitkän

ajan kuluessa juntti on oppinut myös omalla tavallaan tarkkaamaan suurempia kokonaisuuksia, pitämään silmänurkassaan historian taivaanrannalta nousevia pilvenlonkia.

Maalaissuomalainen on hyvin pitkien aikojen kuluessa kehittänyt itselleen tavan selviytyä ja toimia verraten yksinkertaisissa ja jopa alkeellisissa oloissa. Suoriutua ja pysyä leivässä lyhyiden kesien, pitkien talvien, kohtuuttomien etäisyyksien, vähien ihmisten, olemattomien palveluiden ja hitaasti kiertävän ajan kanssa.

Hänelle on kehittynyt erikoista lahjakkuutta. Sen varassa maalaisten maa on ollut olemassa kauan. Sen erikoisen lahjakkuuden avulla "suuri ja harvaanasuttu maa" on pysynyt hengissä, suoriutunut rauhasta ja sodista ja muista koettelemuksista, joista viimeisin ja pahin on ollut elintaso ja hyvinvointi.

Pientilallisen pojan, Pertti Voutilaisen, elämä ja ura ovat prototyyppejä. Sekä miehen perimä että junttilassa saatu kasvatus muovasivat hänestä tällaisen. Tasaisen, tarmokkaan, jämerän, rauhallisen uroksen, joka tahtoo että kaikki asiat ovat jämptejä, niin hyvät kuin huonommat.

Juntin prototyyppinä Pertti Voutilainen on yksi niistä kymmenistä tuhansista, joista koostui uuden, sotien jälkeen rakennettavan Suomen "lahjakkuusreservi", kuten sanotaan.

Kun oli tultu 1960-luvulle, sodat alkoivat vaipua menneisyydeksi. Sotakorvaukset oli maksettu, rauhan

ajan ensimmäiset lapset olivat oppikouluissa, maaseutu alkoi valua reuna-alueiltaan kohti keskuksia, taajamia, kuten opittiin sanomaan.

Suomi oli kallellaan etelään ja länteen. Painovoiman lailla kehitys siirsi ihmisiä sadoin tuhansin syrjästä keskemmälle, alemmas ja länteen – Ruotsiin.

Syntyi poliittinen ajatus, että ihmiset on siirrettävä työn luo eikä päinvastoin. Viimeiset hätäaputyömaat muuttuivat siirtotyömaiksi, kunnes nekin lopetettiin ja rakennettiin valtavia elementtilähiöitä työn vierustoille.

Suoraviivainen, rehti, sekä ruumiiltaan että sielultaan terve perusjuntti sopi tähän aikojen vaihteluun paremmin kuin hyvin. Aikuisen elämänsä aloittanut, eteenpäin realistin silmin katsova maalainen löi lankut ikkunoihin ja lähti muuttokuormineen leveämpää leipää hakemaan surullisena ja kaihomielin ehkä, mutta murtumatta, kun se hetki koitti.

Ja sehän koitti monelle.

Suomessa aloitettiin kehitysaluepolitiikan nimellä tunnettu valtion toiminta. Sen oikea nimi on kehityksen jarru. Rahaa käytettiin se mitä oli, jotta vääjäämätön muutos olisi pysynyt edes jotenkin käsissä eikä kiihtynyt hallitsemattomaksi kaaokseksi.

Veikko Vennamon tärkeimmäksi elämäntyöksi jääneet maanhankinta- ja maankäyttölait ja niiden toteutuksena pohjoisen asutustoiminta olivat kehitysaluelakien ja -toimien edeltäjiä. Niiden tavoite oli siirtoväestön asuttaminen ja siinä samalla koko Suomen pitäminen asuttuna. Ei vähäisiä tavoitteita eikä pieniä tuloksia.

Kaikkien hyvää tarkoittava valtio oli antanut uudisasukkaille valmiit talojen ja liian suurten navettojen piirustukset. Tällaiset kun teet, saat halpaa lainaa. Ja kun suostut lisääntymään, saat jokaisesta syntyneestä lapsesta yhden lainanlyhennyksen anteeksi.

Asutustilat ja kokonaiset uudet kylät rakennettiin. Monin paikoin suuret navetat jäivät kesken. Osa niistä sai asukikseen vain yhden tai kaksi lehmää aiotun suuren karjan sijasta. Mutta lapsia tehtiin urakalla. Sitten tuli tämä uusi aika. Talot kurjistuivat ja tyhjenivät. Rakennemuutos oli tullut, se tarkoitti rakenteiden harvenemista ja murtumista, taloja myöten.

Mutta uusi, teollinen Suomi, hyötyi. Sillä oli käytössään maan tiheästi asutetussa päässä suuri reservi. Läheskään kokonaan se ei onnistunut sitä hyödyntämään. Melko pontevista pinnistyksistä huolimatta kehitysaluepolitiikan jarrut eivät pitäneet, noin 300.000 reservikansalaista imaisi Ruotsi. Se on likimain yhtä suuri joukko kuin vuosituhannen vaihteen työttömien armeija, se pääluku mikä virallisesti ilmoitettiin. Mutta sentään hieman pienempi kuin valtakunnan koko maa-armeija reserveineen.

Teollinen, tuleva elintaso- ja hyvinvointimaa sai kuitenkin tarvitsemaansa väkeä yllin kyllin. Perttivoutilaiset olivat nuoria, merkittävä osa heistä junttivanhempiensa uhrauksin ja tahdolla opintielle päässeitä ja usutettuja, vahvarakenteisia ja terveitä ihmisiä. Käyttövoimaa.

Uuden maan rakentaminen ja maailman meno tulivat tarkoittamaan sitä, että tätä energiaa ja junttiväestön lahjakkuusreserviä koetettiin käyttää hyödyksi mahdollisimman tarkoin. Väistämättä se aina merkitsi sitä, että pienempi tai suurempi osa meni hukkaan. Suhdanteiden, suuntausten ja pienempien muutosten kuten muotien vaihtelut heittivät sivuraiteille tai tyystin syrjään ammattiryhmiä tai muita joukkioita. Kehittyvä yhteiskunta kehitti järjestelmiä, turvaverkkoja, huolehtimaan mahdollisimman hyvin tästä kulloisestakin ylijäämästä.

Kun vuosituhannen vaihde lähestyi ja sitten tuli, junttien reservi oli lähes loppuun käytetty. Sen mobilisointi oli maksanut paljon ja tuottanut mainiosti. Oulun yliopiston perustaminen oli yksi merkittävimmistä tavoista jalostaa raakamateriaalista käyttökelpoista. Kun raaka-aine sitten alkoi käydä vähiin, syntyivät ensimmäiset hatarat globalisaation nimellä otsikoidut ajatukset uusista reserveistä. Voisihan Ouluun muodostaa vaikka China Townin, aasialaisten nuorten jalostuslaitoksen huippuosaamisen Suomen tarpeita tyydyttämään.

Mutta Pertti Voutilainen kasvoi ja kehittyi ennen tätä vaihetta.

9.

Jaakko Lassilan viimeinen kokous. "KOP on hyvä pankki." Säröt marmoripinnassa. Vanki roolinsa sisällä.

Pertti Voutilainen katselee Jaakko Lassilan puheen mukana vavahtelevia poskia ihmetyksen vallassa. Huoneessa on jännittynyt, lähes epätodellinen henki. Jaakko Lassila korjaa tutulla oikean käden liikkeellä silmälasiensa asentoa ja kumartuu hieman eteenpäin tutkimaan kädessään olevaa paperia kuin lukisi sitä, vaikka ei lue.

– ... Että kyllä se tästä.

Pertti Voutilainen nojautuu takakenoon. Ymmärrettävien asioiden jonoa ei näy, ei edes riviä. Onko hän väsynyt tai jännittynyt? Mitä Jaakko Lassila ajattelee turpean alahuulen yli vyöryvien sanojensa takana? Kenen mies ja edustaja Lassila on nyt, paitsi itsensä? Ei ole aivan heti selvää, mistä kokouksessa puhutaan. Mikä on järjestys, mikä on päämäärä, ellei se että johtokunta vain kokoontuu, koska johtokunta kokoontuu kuulemaan Lassilan yksinpuhelua ja tarkkailemaan, täriseekö pääjohtajan kädessä oleva paperiliuska?

Jaakko Lassilasta ei näy, että hän olisi poissa tolaltansa paniikista puhumattakaan. Ankarien ja loistavien vuosikymmenten aikana pääjohtajan ulkokuori on saanut monia suojakerroksia, paksuuntunut. Se on pinnalta kiiltäväksi hiottua marmoria, jonka läpi ei ole tarkoitus näkyä mitään mikä ei ole tahallista ja harkittua, punnittua ja asialle eduksi. Marmoripintaan ilmaantuneet hiushalkeamat ja säröt ovat havaittavissa vain, jos tietää tarkasti mitä katsoo.

Pertti Voutilainen tietää.

Hänellä on Lassilasta käsityksensä, vaikka vielä tässä historiallisessa hallituksen, eli johtokunnan, kokouksessa se ei ole läheskään lopullinen. Siitä puuttuu sävyjä, mutta ennen kaikkea tosiasioita. Jos hän nyt olisi tiennyt yhtä paljon kuin kolme kuukautta tämän kokouksen jälkeen, ei hänen mielessään olisi värähdellyt vain pahaenteisiä aavistuksia. Paljon myöhemmin Pertti Voutilainen tuli ajatelleeksi pankkikriisin tapahtumien lähes aavemaista kaavamaisuutta: väärät tiedot tulivat aina ajoissa, oikeat aina liian myöhään. Sama havainto oli tehty toisaallakin. Romahtaneen Skopin romahtanut pääjohtaja Christopher Wegelius kirjoitti yksinäiseen päiväkirjaansa, joka talletettiin myrskyn ja tuhon päivänä Suomen Pankin holviin pienen, älykkään ja todellisuutta väistelevän johtaja Esko Ollilan avustuksella: "Me olisimme selvinneet, jos meillä olisi ollut kylliksi jälkiviisautta etukäteen." Mutta siitä Pertti Voutilainen ei voinut olla selvillä, vielä. Eikä paljosta muusta. Kaava toistaa itseään.

– KOP on hyvä pankki, Jaakko Lassila sanoo.

Hän on luovuttamassa suomalaisen pääomalinnakkeen avaimet kaivosinsinöörille, *bona fidé*. Hän haluaisi vain, että jälkimaine säilyisi, tai syntyisi. Lassila haluaisi lähes epätoivoisesti, että historia muistaisi hänet Lassilana. Se ei ole liikaa pyydetty, mutta hän tietää hyvin, että 1980-luvun pankkihistorian tapahtumat uhkaavat hänen omaa historiaansa. Historia uhkaa historiaa. On vaarana, ettei KOP olekaan hyvä pankki. Mutta vielä tässä historiallisessa kokouksessa, jossa Jaakko Lassila toivottaa seuraajansa tervetulleeksi johtamaan hyvää suomalaista pankkia, hän esittää roolinsa haluten kiihkeästi uskoa että se on totta.

Jaakko Lassila oli vanginnut itsensä roolinsa sisään. Hän tiesi enemmän kuin uskalsi kertoa. Ja aavisti loput. Kouri-kaupat, joihin hän oli sotkeutunut, olisi voitu selvittää kunnialla, jälkimaineen suuresti kärsimättä, jos olot olisivat olleet tavanomaiset. Mutta juuri, kun olojen piti olla tavanomaiset, ne muuttuivat jyrkästi. Nuori Jaakko Lassila olisi normaalioloissa selvittänyt hämärien kauppojen sotkut kevyesti. Suoraviivainen, ennustettava taloudellinen kehitys olisi antanut hänelle mahdollisuuden peittää 400 miljoonan tai vaikkapa yli miljardin vanhan markan kuoppa jollakin muulla. Toiminnalla, taloudellisella evoluutiolla, hämäyksellä, uusilla suunnitelmilla, projekteilla. Aika ja kunkin ajankohdan päätökset ja laskelmat olisivat juosseet nuoren Jaakko Lassilan kirjanpidossa sulavasti ja kenenkään protestoimatta eteenpäin. KOP kohti uusia

huimia seikkailuja, kohti kansainvälistymistä, avaraa maailmaa, vaarallisia mutta kiehtovia vesiä. Jos vain olot olisivat olleet entiset. Ja Jaakko Lassila voimissaan. Hän olisi selvittänyt kummallisten kauppojen tappiot uusilla voitoilla, kansainvälistymisen ja uuden aikakauden ehdottomasti vaatimilla riskeillä, avarakatseisuudella jolla on aina hintansa. Ja katso! Ihme ihmeen jälkeen olisi tapahtunut.

– Jos teet virheen, paras tapa korjata se on tehdä vielä suurempi virhe. Niin hän sanoi leikillisesti kotonaan Lohjanharjulla muutama hetki ennen pankkikriisin alkua. Leikillisesti, tosissaan.

Ennustettavuuden aika, joka alkoi Korean sodasta ja näytti jatkuvan luotisuorana ikuisuuteen, varoitti kyllä päättymisestään. Mutta suljetun suomalaisen talouden menossa signaaleja ei kuultu. Suomi oli kyllä jo "kansainvälistynyt", mutta parhaitenkin asioista perillä olevat, joihin Jaakko Lassila lukeutui, olivat vain ihmisiä. Idänkaupan, devalvaatioiden ja Kekkosen maassa elo oli kuin istumista lämpimässä kaljasaavissa. Huterassa kielikuvassa on ilmaisevuutta sikäli, että olo oli turvaisa, maailman myrskyt heittivät vain pieniä pärskeitään huuruiseen, lämpöiseen pysähtyneisyyteen. Paha maailma oli olemassa, mutta tarpeeksi kaukana. Aito kansainvälistyminen oli kyllä tuttua joillakin teollisuudenaloilla. Paperi- ja koneteollisuuden miehet olivat sinut raa'an maailman kanssa. Mutta kun tuli äkillisen vapautumisen hetki, pankkimiehet säntäsivät kuka mihinkin tietämättä mitä tekivät. He menivät

miljoonineen outoon ympäristöön tottumattomina ja suojautumattomina. Kaiken kukkuraksi he alkoivat opettaa teollisuuden kokeneille kaupparatsuille sitä, mitä eivät itse lainkaan osanneet.

Liituraitaisille pankinjohtajille kansainvälisyys oli uljasta ja siistiä korkealentoa. Ronskia kauppaa vuosikymmenet vääntäneet teollisuuden miehet saattoivat ihmetellä ja hymähdelläkin näkemälleen ja kuulemalleen. He tiesivät, että peli on kovaa, ja että he ovat paitsi kauppa- myös sotaratsuja.

– KOP on hyvä pankki.

Jaakko Lassila katsoo pöydän yli suoraan Pertti Voutilaiseen väsyneillä silmillään. Hän on tehnyt elämäntyönsä ja jättää seuraajalleen hyvän pankin.

Jaakko Lassila ei vaikuta masentuneelta, ei lyödyltä ja syrjäytetyltä. Hänen kasvoillaan on sympaattinen, vallanhehkuinen mutta samalla leppeä ilme, kuten yleensä. Hänen hiuksensa ovat siististi leikatut, paita hohtavan valkea, silkkisolmio moitteeton ja papereita pitelevät hienostuneet kädet levolliset. Jaakko Lassila nojaa hänelle ja monelle muulle suuren vallan miehelle luontaisella tavalla kokouspöydän reunaan kyynärvarsillaan. Hänen asentonsa on haltuunottava, etunojainen, päättäväinen ja selkeä. Mutta vaikka kaikki on yksityiskohtia myöten kuten ennen, Pertti Voutilainen saattaa nähdä omin silmin, miten valta lähtee mahtavasta Jaakko Lassilasta. Se ottaa ja lähtee hyvästele-

mättä, nopeasti ja päättäväisesti. KOP:n johtokunnan puheenjohtajan tuoliin jää Jaakko Lassilan näköinen tyhjä hahmo.

– Tervetuloa. KOP on hyvä pankki, se sanoo.

10.

Maa on seonnut, uskottavuus romahtanut. Kaivosmies ja otsalamppu. Johtokunnan kokous ilman esityslistaa. Korppi ei noki korpin silmää. Nyökkäävä nukke.

Palattuaan värvättynä kotiinsa Pertti Voutilainen ajatteli, että hänelle oli sanottu rivien väleissä enemmän kuin riveillä. Hyvät Veljet olivat löytäneet Jaakko Lassilalle seuraajan. Mitä he olivat etsineet? Mitä löytäneet?

Viime kuukausien sekavuus Kansallispankissa sekä kiihkeä ja julkinen riitely Kouri-kaupoista sattuivat samaan aikaan, kun koko maa oli seonnut. Joku kabinettiveljistä oli puhunut uskottavuudesta, tarkemmin sanottuna uskottavuuden romahtamisesta. Se koski kaikkea, yhtä lailla Lassilaa, KOP:ta kuin muitakin pankkeja ja pankkien johtajia, jotka aina tähän saakka olivat olleet herroja ja ylhäisyyksiä; ei yksinomaan rahavallan haltijoita vaan myös yhteiskunnan luottomiehiä melkein siinä kuin vaikkapa papit. Alkaneen laman ja pankkikriisin myötä arvostus ei ollut laskenut vaan loppunut. Se oli muuttumassa halveksunnaksi ja vihaksi.

– Jos nyt tehtäisiin tutkimus, pankinjohtajaa arvostettaisiin saman verran kuin sikopaimenta, joku oli sanonut. Suljetun talouden pitkinä vuosikymmeninä pankkien kannattavuus määrättiin lailla. Korkoero oli säädelty ja tämän turvatun elämän myötä pankkiryhmät perustivat konttoreita joka kaupunkiin ja kirkonkylään. Kilpailu oli kilpailua siitä, mihin pankkiin on lyhyin matka ja mistä laina irtoaisi tai mistä saisi lapsille kivoimmat säästölippaat. Tehokkuudesta ei puhuttu, koska ei tarvinnut. Ja pankinjohtaja oli useimpien paikkakuntien tärkein herra. Pankin johtokuntaan tai isännistöön pääseminen oli lähes jumalhahmoksi ylentämistä, jonka merkiksi rintapieleen kiinnitettiin vielä Lionsien tai rotaryklubin pinssi.

Kouri-kauppojen riepotuksessa oli rahojen lisäksi menetetty maine. Savua oli paljon, miksi ei siis tultakin? Mitä skandaaleita pankkien mahtavien julkisivujen sisään kenties kätkeytyikään?

Tarvittiin siis kaivosmies otsalampun kanssa selvittämään tilanne. Se ei koskenut yksin kunniaa, vaan myös sitä, millä tavoilla ilmeisen ylisuureksi lihonut ja vastuunsa ylimitoittanut laitos saataisiin selviytymään.

Voutilainen käsitti alusta alkaen hyvin myös niin sanotun pärstäkertoimen merkityksen. Hänen peilistään katsoi vakava yrmy, insinöörinjurrikka, isokokoinen, konstailematon ja vähän jäykkäpuheinen suomalainen mies. Voutilainen ei olisi loukkaantunut, vaikka olisi kuullut valitsijoiden hänestä käyttämää kuvakieltä.

Hän ymmärsi yskän ja oli sinut itsensä kanssa. Oli aina ollut.

Hänellä ei ollut omasta mielestään harhakuvitelmia siitä, mikä uudessa tehtävässä odotti. – Toimitusjohtajan tai pääjohtajan kohtalo missä tahansa isossa firmassa on saada pöydälle kaikki paskahommat, hän oli sanonut. Helpommat ja mukavat projektit on aina jossain muualla jo hoidettu. Ylimmälle tasolle tuodaan pahimmat riidat, suurimmat epäonnistumiset ja hankalimmat ratkaisut. Niin sen pitää olla, siitä juuri maksetaan. Hän oli jo pitkään tottunut myös siihen, mitä totaalinen vastuu on. Se merkitsee yrityksen kanssa elämistä yötä päivää, valveilla ja unissa. On hyväksyttävä ilman vastarintaa se, että kaikki perhettä ja ihmissuhteita myöten on tämän työn marginaalissa. Läheisten ihmisten, olivatpa he miten rakkaita tahansa, on tämä myös käsitettävä ja hyväksyttävä. Muuten seurauksena on ahdistus ja kärsimys, huono omatunto kaikkiin suuntiin.

Kun tyhmyyksiä on tehty ja sontaa tulee niskaan, kunnon johtaja ei sano olleensa lomalla.

Värväyshetkellä Pertti Voutilainen ajatteli, että vaikeuksista huolimatta Kansallispankki on hyvin hoidettu yritys; että sen hallinto on kunnossa, "asiat hanskassa". Juuri niskassa olevia ongelmia hän piti suhdannenotkona. Tappiota on tullut ja tulee, mutta työ ja lihavampi aika, joka aina on tullut laihojen jälkeen, korjaavat vauriot. Hän oli tottunut johtamaan suhdanneherkkää liiketoimintaa ja nähnyt, miten arvokas

asia rauhallinen hitaus on. Kun menee huonosti, ei pidä hyppiä seinille. Kun hyvät ajat koittavat, viisas ei riehaannu ylioptimismiin. Niin se on ollut, niin hän on pärjännyt tähän asti. Vaikeudet on tehty voitettaviksi, niiden nimi on haaste. Eiköhän sama koske myös tätä pankkia. Kunhan johtaminen ja hallinto ovat kohdalla, työ järjestelmällistä ja kurinalaista. Ja eiköhän näin ole, Kansallispankissa. Kyllä varmaankin. Totta kai.

Suunnilleen näin Pertti Voutilainen tunsi ja ajatteli hieman ennen kuin ensimmäiset kylmät väreet alkoivat kulkea pitkin selkärankaa.

Nyt hän istuu takakenossa KOP:n johtokunnan kokouksessa, ensimmäisessään, ja alkaa kummastella. Hänestä näyttää ja kuulostaa, ettei tätä kokousta ollut valmisteltu oikeastaan mitenkään. Hän odottaa, että osanottajille jaettaisiin esityslista, mutta sellaista ei jaeta, koska sitä ei ole tehty. On siis kokoonnuttu pöydän ympärille Suomen sinivalkean pääoman linnakkeen johtokunnan kokoukseen, mutta ei ole asialistaa.

Jaakko Lassila on puheenjohtaja. Hän alkaa kysellä hajanaisesti, onko kenelläkään mitään asiaa. Ilmeisen tavan mukaan johtokunnan jäsenet vastailevat virkaikäjärjestyksessä, jonka mukaisesti myös istumapaikat kokouksessa on järjestetty. Olisi tällainen asia, pitäisi saada päätös. Ja sitten tällainen. Yksi toisensa jälkeen

hiljaisen oloiset herrat kertovat mitä on mielessä. Päätöksiä jotenkin syntyy, esitysten ja ehdotusten mukaisesti. Yksikään arvoisista johtokunnan jäsenistä ei juuri puutu toisen esittämään tai sanomaan. Ei halua eikä voi, koska KOP:n "yrityskulttuuriksi" on muotoutunut se muualtakin tuttu ongelma, että lähellä huippua olevat, keskenään verisestikin kilpailevat johtajat eivät ota kollegan arvostelun riskiä. Jos yksi osoittaisi toisen esityksen tai suunnitelman puutteelliseksi tai liian vaaralliseksi, se bumerangi tulisi takaisin. Niinpä korppi ei noki korpin silmää juuri missään tapauksessa. Ja korpeilta he näyttävätkin, tummiin pukuihinsa kyyristyneinä, jäykin ilmein.

Pertti Voutilainen kuuntelee asioita, joista monet eivät ole hänelle tuttuja. Hänen tehtävänsä ei tietenkään ole ottaa nyt mihinkään kantaa. Hän on vain esiteltävänä, tervetulleeksi toivotettavana ja arvaa aiheuttavansa osaltaan tilanteeseen hiljaista jännitettä. Hän alkaa kuitenkin mielessään kummastella. Onko niin, että mahtavan KOP:n käytöskoodiin ei kuulu kysellä, epäillä? Onko niin, että tätä massiivista rahalaivaa on opittu ohjaamaan kuulopuheella ja käsikopelolla? Hän arvelee, että esille tulevat asiat on valmisteltu huolella etukäteen, ja päättelee että tämä tilaisuus on siten vain eräänlaista kirjaamista, yhteenvetoa. Pelkkä muodollisuus, josta pääjohtajan paitahihainen poikamaisuus antaa rennon vaikutelman.

Vai onko niin, että kukin näistä miehistä ajelee omia asioitaan, edistelee omaa uraansa, rakentelee omia

juttujaan ja esittää ne ilman, että kukaan muu johtokunnan jäsen olisi edes saanut ennakolta perehtyä esityksiin, joissa käsitellään kymmeniä ja satoja miljoonia. Vielä paljon pahempi kysymys nousee mieleen: – Onko KOP:n pääjohtaja todellinen johtaja vai ainoastaan toimivallan muille delegoinut nyökkäävä nukke? Onko Lassila viimeiset vuotensa todellisuudessa keskittynyt oman julkikuvansa puolustamiseen niin täydellisesti, että käytännön valta oli luisunut hänen käsistään käsiin jotka käyttävät sitä omien etujensa ja pyrkimystensä hyväksi?

Miksi Jaakko Lassila toimii niinkuin toimii? Miksi Lassila hokee, että KOP on hyvä pankki? Varmaankin siksi, että se on ainakin osittain totta. Mikä tässä pankissa on vikana? Ei mikään, paitsi se aika, johon se on joutunut?

Voutilainen panee väistyvän miehen puheet niille kuuluvalle paikalleen. Ei ole helppoa katsoa tyhjään tulevaisuuteen, väistyä kun näkee ajan muuttuneen pahaksi. Ei ole helppoa lähteä voittajana, jos tappio on väistämätön.

Motiivit. Elämän merkitys, elämäntyö. Jaakko Lassilan merkillinen, loistokas ura on lähes tähän saakka edennyt ylväästi. Melkein kaikki on täsmännyt, yksi piirre tukenut toista. Hänen persoonansa, luontainen arvovaltansa, älykkyytensä, lähes komea tai ainakin auktoriteettia miellyttävällä ja kansanomaisella tavalla korostava ulkonäkönsä sekä bassobaritoniäänensä ovat muodostaneet monella tavalla vastaansanomattoman

kokonaisuuden. Urakehityksen vauhti on ollut niin huima, että suuretkin epäonnistumisten kuopat ovat ehtineet jäädä unhoon. Ne on häivyttänyt mielistä uusi lupaava tulevaisuus. Jaakko Lassilasta tuli elämänsä ajaksi suuren tulevaisuuden mies.

Nyt tulevaisuus on takana.

Jaakko Lassila kamppailee pitääkseen yllä mielikuvaa suurmiehestä, suuresta elämäntyöstä, suuresta suomalaisesta. Tämä on yhtä aikaa sekä ensimmäinen että viimeinen kokous. Pertti Voutilainen on ensimmäisen kerran KOP:n hallituksen virallisessa kokouksessa, joka on samalla viimeinen Jaakko Lassilan johtama.

Johtokunnan jäsenten käytöksestä saattaa aavistaa sekä salaista tietoa, epävarmuutta että pelkoa. Ei ole vaikea arvata, että uuden pääjohtajan tuloa on edeltänyt mielten myrsky ja monet pahat puheet. Mitä kaivosinsinööri ymmärtää pankkibisneksestä? Pitääkö sitä varoittaa, mielistellä, pelätä vai käsitellä? Kyllä, sekä että, kaikkea yhtäaikaa, jos uskoo omaan uraansa. Miten paljon sille pitää kertoa ja kuvata asioita, joista sillä ei voi olla aavistustakaan? Miten Jaakko Lassilaan tulee suhtautua? Millaisen briefin Valkotukka antaa kaivosinsinöörille itse kustakin? Millä tavalla ja millaisin ottein insinööri tulee aloittamaan työnsä tässä huojuvassa linnakkeessa? Ketkä hän valitsee, keihin hän tukeutuu, ketkä työntää syrjään?

Vallanvaihdos tapahtuu, mutta mihin valta menee? Pertti Voutilainen ei ole kokematon mies. Hän tietää

hyvin, miten organisaatio tällaisessa tilanteessa käyttäytyy ja muotoutuu.

Asiat pitää ymmärtää. Faktat täytyy tunnistaa. Ihmisten motiivit täytyy käsittää. Tilanne on otettava haltuun. Rauhallisesti.

Pertti Voutilainen oli puhunut paljon lukeneen ja ajatelleen Tauno Matomäen kanssa. Hän saattaa muistaa, että Matomäki piti Jaakko Lassilaa suuressa arvossa, mutta nyt lopun ollessa käsillä Nakkilan vuorineuvos on pudistellut päätään mietteliäästi. Jaakko Lassila suunnitteli lähtevänsä itse eläkkeelle, itse valitsemallaan hetkellä, arvokkaasti, elämäntyötään kunnioittaen. Nyt hänet on jouduttu "panemaan" pois KOP:n pääjohtajan paikalta vain muutama kuukausi ennen kuin hänen oma, rauhallinen ja ylevä suunnitelmansa olisi toteutunut. Ja sittenkin se tapahtui inhimillisesti katsoen liian myöhään.

II.

Enempää ei olisi voinut erehtyä. Pääjohtajaa opetetaan. Miksi helvetissä pitäisi valehdella? Ammattitaitoisen viestinnän menetelmiä. Pohjan etsintää. "Ehdottomasti kiistän..."

Tammikuun 2. päivänä 1992 pääjohtaja Voutilainen johtaa itse ensimmäisen kerran Kansallispankin johtokunnan kokousta. Hän on miettinyt häkeltyneenä tuoreita kokemuksiaan ja tuntemuksiaan ja vertaillut niitä aikaisempiin luuloihinsa.

Jonkinlainen hyväntuulisuus ja huolettomuus oli aistittavissa siinä tilaisuudessa, jossa hänet palkattiin. Ilmassa oli jännitystä, tietysti, mutta kuitenkin suuren pankkilaitoksen ja hänen elämänsä kokoisista ratkaisuista sovittiin ilman tarkoin laadittua kaavaa tai suunnitelmaa – leppoisasti jutellen. Vasta myöhemmän kurimuksen keskellä hän tuli ajatelleeksi, että siinä tilanteessa, jossa kaikkeen suostuttiin, hänen olisi ehkä pitänyt pyytää enemmän kuin pyysi.

Mutta silloin ja vähän vielä sen jälkeen Voutilainen ajatteli, että tämä mukava ja löysin rantein -henki oli vain Kansallispankin kulttuuriin kuuluvaa käytöstä ja pintaa, jonka alla oli kurinalainen ja raudanluja järjestelmä, jonka avulla kaikesta selvitään. Enempää hän ei olisi voinut erehtyä.

– Mä en suostu käsittelemään mitään asioita tällä tavalla, hän töksäytti johtokuntansa jäsenille alkajaisiksi.

Hän oli järkyttynyt siitä "yksityiskohdasta", ettei rahalinnan johtokunnan kokouksissa ollut esityslistaa ja ennen kaikkea siitä, että itse kukin oli valmistellut asiansa tykönänsä ja toi ne vasta kokouksessa toisten tiedoksi. Itselleen hän oli jo tämän kokemuksen perusteella esittänyt kysymyksen:

– Saattaako olla niin pahasti, että pankin hallinto on retuperällä?
Hoidettuaan pääjohtajan tehtäviä kolme kuukautta, hän tiesi vastauksen ja myönsi sen todellisuutta vastaavaksi.

Talvi- ja kevät 1992 kuluvat "taloon tutustumisessa" samalla, kun tehdään edellisen vuoden tilinpäätöstä ja vuosikertomusta. Sieltä realismi alkaa pilkottaa eikä se näytä kauniilta.

Hän tulee sanoneeksi julkisesti mitä ajattelee. Viestintäjohtaja Risto Kopu alaisineen tulee kauhistuneena

opettamaan pääjohtajalle käytöskoodia. Heidän mielestään pääjohtajan olisi tullut ensin ajatella mitä sanoo.

Pankin omassa lehdessä Voutilainen toteaa, että "pankki on selvästi kannattavuuskriisissä ja edessä on pitkä matka tulojen ja menojen tasapainoon". Oravalehti on pankin sisäinen. Helsingin Sanomat nappaa ensimmäisenä sitaatin kahden palstan uutiseksi. On tammikuun loppupuoli 1992. Edellisen vuoden tulos julkistetaan pian, helmikuun 5. päivänä.

Viestintäosasto on jyrkkä. Missään tapauksessa ei saa puhua kriisistä! Voutilainen sanoo mutkattomasti, että häneltä kysyttiin, onko KOP kriisissä, ja hän vastasi todenmukaisesti. Kopu pitää luentoja. Niin ei saa sanoa, sellaista ei saa tunnustaa, koska silloin edessä on Skopin tie. Voutilainen vastaa, että miksi helvetissä hänen pitäisi valehdella. Koska... Koska julkikuva merkitsee luottamusta, julkikuvan rikkoutuminen taas tarkoittaa pankin maineen tuhoutumista, ja se taas merkitsee luottamuksen ja rahoituksen loppua... Ja sitten on edessä Skopin kohtalo. Ei kysymys ole valehtelusta vaan sanavalinnoista. Sitä kutsutaan viestinnäksi.

Pääjohtaja katsoo numeroita, panee ne esille. – Jos näin pirusti tulee tappiota, se on minusta jonkinlainen kriisi. Se on tietysti toinen asia, mitä itse kukin kriisillä tarkoittaa!

Hänelle alkaa valjeta Kansallispankin voimassa oleva

tai tähän saakka voimassa ollut yrityskulttuuri. Kysymys ei ole siitä, etteikö pankin johto ja myös sen tiedotusosasto osaisi lukea numeroita. Viestintäjohtaja esikuntineen on vain sitä mieltä, että on "toinen asia" miten asiat ovat, ja ensimmäinen se, miltä ne saadaan näyttämään, kun oikein ammattitaitoisesti toimitaan.

Viestintäjohtaja Kopu on tottunut hoitamaan tehtäväänsä korkeasta asemastaan tietoisena ja luontumuksiaan toteuttaen. Hän ei voi laisinkaan käsittää uuden pääjohtajan asennetta, että "pitää sanoa suoraan niin kuin asiat on". Se on tuhoisa erehdys tässä bisneksessä ja tässä pahassa ajassa varsinkin.

Jaakko Lassilan katkuinen lähtö on liannut mainetta. Se kestetään, jos onnistutaan välttämään pankin talouden rapakunnon suodattamaton tulo julkisuuteen.

Viestintäosaston hampaiden kiristely kuullaan kaikkialla pankissa. Pääjohtajan maalaismainen rehellisyys ja liiketoiminnan osaamattomuus koetaan uhkana ja suoranaisena typeryytenä. Sille pitää tehdä jotakin, ammattitaidolla.

Risto Kopu on lobbaillut median kanssa kauan. Hänellä on syvällinen kokemus siitä, miten julkinen sana toimii ja miten sen kanssa tulee toimia. Viestintäjohtajan luottokortti on vinkunut Helsingin kohtauspaikoissa. Hän osaa ammattinsa ja tietää sen varsinkin itse.

Lehdistön "hoitaminen" edellyttää muun ohella oikean ja sopivan tiedon syöttämistä sopiviin kanaviin sopivina hetkinä. Tilanteesta riippuu, kumpi tiedon laji valitaan.

Mä-kerron-tämän-vain-sulle-mutta-et-sitten-siteeraa-mua-metodi toimii yleensä hyvin. Se tarkoittaa pelkistetysti, että tuttu toimittaja saa käyttää saamaansa vihjettä tai uutista yhdessä sovittuna ajankohtana ja muodossa, joka ei paljasta lähdettä.

Mä-kerron-tämän-sulle-vain-taustaksi-menettely on yksi ammattimaisen viestittäjän käyttökelpoisimmista. Viestittäjä voi kertoa luotetulle toimittajalle, mitä tämän kannattaa kysyä ja keneltä. Näin hän ei ole syyllistynyt esimerkiksi liike- tai pankkisalaisuuden paljastamiseen, mutta auttanut hyödylliseksi katsomansa uutisen alkuun. Luottamuksellisesti.

Salaisen tiedon kertominen luottamuksellisesti on varmin tapa saada asiat julki. Se tiedetään puolin ja toisin. Luottamuksellisuus on menetelmä, salaiset tiedot valuuttaa, jolla ostetaan sekä julkisuutta että vaikenemista.

Tässä toiminnassa oikea ja sopiva tieto eivät tarkoita samaa asiaa.

Toimituksissa Risto Kopu tunnetaan taiturina, asioiden vuotajana ja asemaansa korostavana pelimiehenä. Hän ei ole tiedottaja, hän on nimenomaan viestintä*johtaja*, merkittävä yhteiskunnallinen vaikuttaja joka tässä asiassaan johtaa myös omia esimiehiään, pääjohtajaa myöten.

Kopun osasto laatii kulloisestakin tärkeästä viestintätilanteesta suunnitelman ja tarpeen mukaan myös yksityiskohtaisen käsikirjoituksen. Parhaimmillaan se sisältää sekä toimittajien todennäköiset kysymykset että pääjohtajan tarkoin harkitut vastaukset, sanasta sanaan. Avutonkin johtaja selviytyy näin median kynsistä, kunhan hallitsee ulkoluvun.

Nyt tälle työlle on erityinen tarve, kun uusi johtaja ei näytä tietävän suunnilleen mistään mitään.

Pertti Voutilainen ilmoittaa, ettei hän ymmärrä, miksi hänen pääjohtajana pitää kysyä, mitä hän saa milloinkin sanoa. Hän ei käsitä tätä julkikuvan kokoaikaista vartiointia eikä sitä, miten räikeä ristiriita todellisuuden ja tuon tavoitellun julkikuvan välillä aiotaan säilyttää. Pää tulee vetävän käteen, hän arvelee.

Viestintäosastolla taas ajatellaan, että kaunistelua ja valehtelua tarvitaan sillaksi pahan ajan yli.

Valheet ovat siten vain määräaikaisia. Kun ajat paranevat, ne muuttuvat totuudeksi. Ja ajat paranevat, koska ne eivät voi muuttua huonommiksi.

Tähän nerouteen Pertti Voutilainen tulee tutustumaan vielä paljon syvällisemmin kuin nyt, kevään 1992 paljastaessa kätkössä olleet roskatunkiot. Niinä päivinä ei aina ollut selvää, oliko kyse pankin parhaaksi tarkoitetusta viestinnästä vai salakavalasta ja vihamielisestä valtapelistä. Ainakin siitä. Kun uusi

pääjohtaja melko pian uudistaa rajusti pankin johtokunnan, viestintäosasto kiirehtii antamaan siitä luottamuksellista tietoa luotettavalle toimittajalle. Tämän viestin alleviivattu mutta ääneen ehkä sanomaton sisältö on, että nyt Kansallispankin johtoon on valittu aivan väärä mies.

Voutilainen kuulee itseään sanottavan juntiksi. Kulmakarvat kohoilevat, kun hän kertoo tästä itse ja nauraa hörisee. Sliipatut liituraitakaupunkilaiset, nämä joita sanotaan jupeiksi, tarkoittavat määritelmällä jotain tylsää. Jos ei ihan tyhmää niin ainakin vanhanaikaista, kelkasta pudonnutta. Pertti Voutilainen ajattelee toisin. Hän oli muutama vuosi sitten pitänyt Mecrastorin tilaisuudessa juntin puolustuspuheen. Taustalla oli it-huuma ja sen yhteydessä "uutta taloutta" julistavat gurut, joukossa erityisesti Outokummun miestä ärsyttänyt knallipäinen Jukka Keitele. Juntti oli seurannut, miten hänen elämänsä maailma julistettiin muun muassa tämän keikarin suulla museoksi ja miten uudesta taloudesta hurmaantuneet ihmiset ryntäsivät pitkinä jonoina ostamaan osakkeita firmoista, joita ei ollut vielä edes olemassa, puhumattakaan että niillä olisi ollut näytettävänään kelpo tulos.

Puhe tuli pidetyksi ennen kuin it-kupla puhkesi. Kuin saman hulluuden osana koitti pankkitoiminnan vapauttamista seurannut velkakuume, "matka ensimmäisessä luokassa helvettiin". Lainananto kasvoi 20–30 prosenttia vuodessa, moninkertaisesti enemmän kuin kansantulo. Yhtälö oli mahdoton, kenen tahansa

piti se nähdä. Kukaan ei nähnyt. Ei myöskään juntti, ei ennen kuin nyt, kun hän istuu Kansallispankissa katsomassa omin silmin sairauden seurauksia.

Ensimmäinen uusi tunne on hämmennys. Hallintoneuvostossa, vaikkakin vain sen ulkokehällä vähän kuin muodon vuoksi istuskellut Voutilainen alkoi etsiä totuutta. Mahtipontinen sana on paikallaan, sillä kysymys ei ollut vain siitä, mitä numerot suoraan kertoisivat, vaan myös omien vallinneiden käsitysten tarkistamisesta. Voutilainen oli puolustanut juntteja yksityisessä kapinassaan "uuden talouden" huuhaajengiä vastaan. Mutta nyt hän myöntää itsekin erehtyneensä. Myös hän oli elänyt uskossa, että 1980-luvulla oli vihdoin koittanut ikuisen kasvun ja rauhan aika. Nyt hän alkoi nähdä hiuksia nostattavan todellisuuden, sen minkä eri sarakkeiden numerot ristiin valaistuina kertoivat. Koko maa, valtiontalous yhtä hyvin kuin pankit ja yritykset ajavat kaasu pohjassa kohti seinää.

Hän penkoo Kansallispankin lähihistoriaa. Hämmennys muuttuu syväksi järkytykseksi. (Näitä sanoja Voutilainen itse käyttää kaiken tapahtuneen jälkeen vuonna 2004 kuvatessaan löydöksiään.) Hän järkyttyy tajutessaan, mistä Kansallispankin hyväksi kehuttu tulos todellisuudessa oli syntynyt. Olisi pitänyt osata kysyä! Heitä oli hallintoneuvostossa ja lähipiirissä noin kaksikymmentäviisi vuori- ja muuta neuvosta samojen pöytien ympärillä, samat tiedot nenän alla, eikä kukaan osannut esittää oikeaa kysymystä, eli miten KOP:n tulos oli tehty. Ei kysyä, ei vastata. Ei, vaikka sekä

tärkein kysymys että vastaus olivat suoraan omien, paljon nähneiden silmien alla. Ratkaisevina vuosina 1980-luvulla Kansallispankin tulos ei nimittäin syntynyt laisinkaan pankkitoiminnasta. Tulos oli tehty taikatempulla, korottamalla pankin omistamien kiinteistöjen arvoa. Sitä ei voitu kirjata suoraan tulokseen, mutta taseen vahvistamisen ja vakavaraisuusriman ylittämiseen menettely oli kelvannut.

Tempun nimi on "kupla", sama nimi kuin samojen vuosien velkauskonnolle voidaan antaa. Kuplan puhaltaminen pohjautui historialla perusteltavissa olleeseen käsitykseen, että kiinteistöjen hintabuumi ja inflaatio ovat ikuisia. Muistissa ei ollut tapahtumaa tai aikaa, joka olisi todistanut toista. Yksikään ei epäillyt, etteikö juuri tämä puu voisi kasvaa taivaaseen. Kun samoina vuosina rahamarkkinat ja sen kautta velkaantuminen vapautettiin, kiinteistöbuumi kasvatti kuplaa ennen näkemättömästi. Ketään ei voitu syyttää tästä järjettömyydestä – paitsi sitten Skopin johtajia, joiden ilmiselvällä holtittomuudella syyllisyys saatiin kätevästi rajatuksi – koska maan parhaat ja kokeneimmat talousmiehet lauloivat kuin suuri kuoro virheettömästi samaa laulua. Naisia kuorossa ei juuri ollut, ja myöhemmin Voutilainen tulee kysäisseeksi itseltään, olisiko Suomen Pankin Sirkka Hämäläinen ehkä nähnyt jotain ja jopa epäillyt. Hän ei ole varma hatarasta muistikuvasta, mutta vaikka se olisi oikea ja vaikka Rolf Kullberg oli puhunut kulutusjuhlien turmiollisuudesta, Suomen Pankkikaan ei

ollut toiminut, koska sielläkään ei ollut nähty kuin menneisyys ja nopeasti ohi viuhuvia nykyhetken sirpaleita. Kukaan ei ollut saanut silmiinsä kokonaista kuvaa katastrofista.

Voutilainen otti haasteen vastaan, kun kupla oli juuri puhjennut. Seurauksena poksahduksesta oli kiinteistöjen arvon jyrkkä pudotus sekä pankkien ja niiden lukuisten asiakasyritysten tuhokierre, mutta vieläkään ei tajuttu rysäystä, johon verrattuna 1930-luvun lama oli ollut vain töyssy.

Muuta selitystä ei ole kuin toivorikkaan ja yritteliään ihmismielen halu ja kyky uskoa parempaan huomiseen, sulkea silmänsä, ajatella positiivisesti. Oikeita arvioita tehtiin, mutta aina kohtalokkaasti vähän myöhässä.

Vuosi 1992 on Pertti Voutilaiselle pankkitoiminnan intensiivikurssin aikaa. Suomen Pankkiyhdistyksen käytäntö oli ollut, että sen puheenjohtajana toimii vuorotellen Yhdyspankin ja Kansallispankin pääjohtaja. Jaakko Lassilan kautta olisi ollut jäljellä hänen poistuessaan. Kansallispankin piirissä tahdottiin pitää tarkkaan huolta siitä, ettei vuoro lipsahtaisi kilpailijalle. Näin Pertti Voutilainen tarttuu nuijaan ja saa kyseenalaiseksi lohdukseen tietoja myös muiden pankkien ahdingosta. Itse asiassa jokaisella menee päin helvettiä. Samassa paikassa tavataan, jotkut näyttävät joutuvan sinne vain vähän aikaisemmin kuin toiset.

Pertti Voutilainen alkaa tuntea itsensä kaivosinsinööriksi. Hän kaivautuu yhä syvemmälle numeroiden, tilinpäätösten ja taseiden paperitunneleihin. Hän alkaa kysellä itseltään, onko hän joutunut sinisilmäisyyttään petoksen uhriksi. Ei, ei Yrjö Niskanen enempää kuin Tauno Matomäki tai Markku Mannerkoskikaan houkutellut häntä tähän hommaan salaamalla parempaa, tai siis pahempaa tietoaan. Nämä voima- ja tietomiehet olivat olleet suunnilleen samanlaisessa uskossa kuin hänkin.

Toinen kysymys nousee esiin: Jaakko Lassilan olisi kuvitellut tuskallisesta tilanteestaan huolimatta tai sen vuoksi olevan tarkasti selvillä kokonaisuudesta. Jättikö hän kertomatta jotain, salasiko hän jotain?

Kaunisteliko häväistynä väistyvä pääjohtaja pankin tilaa myötätunnosta itseään kohtaan?

Olisiko hän voinut sanoa Voutilaiselle ja johtokunnalleen, että hän on tehnyt ja antanut tehdä virheitä ja munauksia, jotka uhkaavat pankin olemassaoloa?

Mitään sen suuntaista hänen suustaan ei kuultu. Sen sijaan hän hoki kuin rukousta, että "KOP on hyvä pankki".

Sen lisäksi Jaakko Lassila piti puheen uudenvuoden aattona. Hän toivotti uuden pääjohtajan tervetulleeksi ja sanoi, että hän jättää tämän pankin seuraajalleen paremmassa kunnossa kuin se oli ollut hänen taloon tullessaan. Omat pääomat olivat olleet aivan mitättömät, kun hän aloitti, nyt ne ovat niin ja niin mahtavat.

Tutkittuaan papereita Voutilainen asettaa Lassilan to-

distelun uuteen valoon. Mahtavista pääomista on ilmaa 5–6 miljardia markkaa. Ymmärsikö Lassila sen? Dokumenttien äärellä Voutilainen on "kohtuullisen" varma, ettei Lassilan tarkoitus ollut johtaa harhaan. Hän arvelee, ettei syrjään viskatun pääjohtajan omatunto edes nipistellyt. Hän oli tehnyt parhaansa ja hänen mukaansa se paras oli loistavaa. Hän ajatteli ja sanoi ääneen, että nämä viime ajat ovat olleet hänen mustamaalaustaan, ajojahtia, median moraalittomuutta.

Maaliskuu 1992. Juuri ennen kuin Pertti Voutilainen julkaisee ensimmäisen tilinpäätöksen Kansallispankkiurallaan, hän miettii ankarasti Jaakko Lassilaa ja tämän perintöä. Se mitä hän aikoo kertoa yhtiökokoukselle ja lehdistölle ei mene vielä Voutilaisen piikkiin. Lohtu on langanlaiha, lohtu kumminkin. Voutilainen aikoo kertoa Kansallispankin tehneen historiansa suurimman tappion. Se on tuhat seitsemänsataa miljoonaa markkaa, siis 1,7 miljardia, joka kuulostaa siistimmältä. Hän aikoo sanoa, ettei tämä ole kivaa, ja että hän olisi voinut tehdä tästä siedettävämpää. Vielä edellisen vuoden lopulla tulosta ennakoitiin vähemmän tuskalliseksi. Hän ei aio sanoa Lassilan nimeä, siis että se arvio annettiin julki vielä Lassilan aikana. Ei tarvitse mainita nimiä. Mutta sen hän aikoo kertoa, mistä tuon arvion ja nyt esitettävien lukujen hirveä ero johtuu. Lähes yksinomaan siitä, että nyt on päätetty kirjata eli näyttää tappiot tiukemmin, myöntää avoimemmin, miten syvällä ollaan. Jos olisi jatkettu

entiseen malliin tuloksen siistimistä, tappio olisi ollut 500 miljoonaa markkaa siistimpi.

Voutilainen haluaa löytää pohjan, josta voi ponnistaa. Hän joutuu väittelemään tästä periaatteesta varsinkin Yrjö Niskasen kanssa tuon tuosta ja ajan myötä aina vain rajummin. Niskanen on lähempänä viestintäosaston linjaa sillä erolla, että Risto Kopu esikuntineen ei tiennyt, miten syvällä pankki ui. Yrjö Niskanen tiesi. Kun uusi pääjohtaja jo talvella 1992 kertoi Niskaselle, että "tämä junahan on menossa päin helvettiä", Niskanen oli samaa mieltä. Hän ei vain halunnut, että matkustajat tietävät päätepysäkin nimen.

Voutilainen aikoo myös paljastaa käsityksensä summasta, joka haihtui pankista Kourikaupoissa. Epäilemättä hän tulee kokemaan varsinkin pienosakkaiden raivoaallon. Mutta se ei vyöry hänen päälleen.

Helsingin Sanomat laatii tuloksesta seitsemän palstan levyisen uutisen: "KOP tunnusti vanhoja syntejään, nettotulos putosi lähes kaksi miljardia..."

Jutun valokuvassa pääjohtaja seisoo kädet rinnalla ja tuijottaa kameraan kasvot synkissä varjoissa.

– Minä ehdottomasti kiellän, että tämä olisi kriisipankki, hän lausuu lehdelle tiedotusopetuksen mukaisesti.

12.

Perkele! Pankin funding veitsen terällä. Etelärannan operaatio. Casimir ja iltapala Kesärannassa. Lassila heittää Voutilaisen kadulle. Hyvä budjetti roskakoriin.

Pääjohtaja kiroilee harvoin. Hän ei ole riitapukari, vaan pikemminkin mies, jonka isokokoisen olemuksen jöröys rauhoittaa pahimmatkin koleerikot. Pertti Voutilainen ei ole hermoilija. Hän ei muista menettäneensä yöuniaan kuin kerran elämässään, ja siitä on aikaa. Silloin hän nuorena insinöörinplanttuna joutui laatimaan pitkiä litanioita tietokoneohjelmiksi reikäkorttikoneita varten. Se puuha vei unet jonkun kerran. Nyt hän on nukkunut lähes entiseen malliin. Mutta yksin papereita selaavan miehen suusta pärähtää silloin tällöin voimasana.

– Helkkari!

Valtiota uhkaa kassakriisi. Samaan aikaan oman pankin ulkomaiset velat, kun ne laskee yhteen rehellisesti, ovat noin 65 miljardia markkaa. Kuusikymmentäviisi tuhatta miljoonaa.

"Tehkää mitä teette, mutta muistakaa, että pankin funding on veitsen terällä", oli varainhankinnasta vastaava johtokunnan jäsen Pentti Rissanen sanonut jo helmikuussa Markku Mannerkoskelle pankin tarkastusvaliokunnan kokouksen tauolla. Ja kironnut karkeasti.

– Perkele!

Veitsen terällä oleva funding tarkoittaa vaaraa, että jonain aamuna huomataan rahahanojen sulkeutuneen eli etteivät KOP:n paperit kelpaa maailmalla. Se olisi lorun loppu pankille, mutta myös kohtalokas viesti maan tilasta. Maa ja pankki ovat samassa liemessä. Pankki liian pieni pelastamaan maata ja maa liian vähävarainen pelastamaan pankkia. Skop jo otettiin valtiolle, mutta Kansallispankkiin eivät rahat enää riittäisi.

Pertti Voutilainen on selvillä yleistilanteesta. Hän oli ennen tätä kolme vuotta Metalliteollisuuden Keskusliiton puheenjohtaja ja sitä kautta silloisen Työnantajien Keskusliiton työvaliokunnan jäsen. Muistikuva palaa mieleen: Holkerin hallitus istuu, maan talous seisoo. Ainoa vahva valtakunnassa on markka – teollisuuden mielestä liian vahva. Neljäsosa jokaisesta kaupasta menetetään liian tukevan markan vuoksi. Suomen Pankki tukee vakaata markkaa presidentti Koiviston nyökytellessä taustalla. Pankin johtajistossa

Markku Puntila on tämän politiikan työmyyrä. Etelärannan kabineteissa puhutaan Puntilasta paljon pahaa. Mies istuu kammiossaan tyytyväisenä. Työttömiä tulee lisää, kulutusjuhlat lopetetaan, kansaa opetetaan. Kun Puntila myöhemmin eroaa, Palacen kulmilla kuuluu vaimeaa taputusta.

Etelärannan työvaliokunta paiskii töitä, suunnittelee kunnon lobbausoperaation. Palaveri pääministerin ja muiden kokoomusministerien kanssa saadaan sovituksi Kesärantaan. Iltapala on luvattu ja paikalle pääministerin lisäksi ainakin Ilkka Suominen. Lobbausryhmässä ovat mukana Jaakko Ihamuotila ja Timo Relander, Voutilainen ja puheenjohtaja Casimir Ehrnrooth, joka tulee paikalle pitkältä lounaalta ja haukkuu jo käteltäessä äänekkäästi koko hallituksen. Pääministeri sanoo, että jaaha, hän ei ryhdy nyt keskustelemaan, ei sano mitään, paitsi että syödään kun kerran on luvattu. Delegaatio ja ministerit syövät, sanaakaan ei sanota. Ennen näkemiitä kuuluu ainoastaan muutama yskäisy taustanaan veitsien ja haarukoiden kilahtelu. Ruoasta kiitetään. Delegaatio poistuu häntä koipien välissä. Holkerin hallitus jatkaa määrätietoisesti. Vuodeksi 1991 se laatii sitten valtiovarainministerien Erkki Liikasen ja Matti Louekosken toimesta sinipunaisen ruusun värisen vaalibudjetin. Kolkot asiat peitellään optimismiin. Siitä tulee haaska, jonka seuraava hallitus joutuu kaivamaan esiin.

Voutilainen lähetetään toiseen palaveriin, käännyttämään Kansallispankki devalvaation puolelle. Hän saa audienssin Jaakko Lassilalta. Palaveri on hyvin lyhyt. Voutilainen ehtii sanoa, että vankka markka on paha, ja huomata, että paikalla on myös "valtakunnan aivot", johtaja Matti Korhonen. Sitten hän havaitsee tulleensa heitetyksi kadulle Lassilan raivoisien sanojen saattamana ja marssii salkkuaan roikottaen Kämpistä Palacen taloon, sanoo siellä, ettei häntä ymmärretty.

Casimir Ehrnrooth on saanut tai valinnut itselleen helpomman lobbauskohteen, valmiiksi devalvaation kannalla olevan Yhdyspankin.

Sinä vuonna markkaa ei devalvoida vaan revalvoidaan. Suomen Pankin pääjohtaja sanoo julkisuudessa, että oppikoon kansa kovan kautta, kun ei muuten opi. Kansa ei opi, johtajat oppivat – kukin tahollaan ja tavallaan. Pertti Voutilainen vaihtaa työnantajaa ja käsityksiään; hänestä tulee devalvaatiota vastustaneen leirin jäsen.

Nyt hän tekee yhteenvetoa. Hänen johtamansa pankki on tuhoutumassa. Seinä on edessä. Hän on aloittanut kaipaamansa kulttuurinmuutoksen. Heti tultuaan taloon hän ilmoittaa sinuttelevansa kaikkia ja että kaikkien on lupa sinutella pääjohtajaa. Sihteerillä on selviä vaikeuksia tuon tavan omaksumisessa. Entinen pääjohtaja oli ruhtinas, nyt tilalla on talonpoika.

Kriisiä on pohjustettu elämällä unelmissa avarasta maailmasta, kansainvälistymisestä, suuresta menestyksestä. Paljon upeita projekteja on käynnistetty, mutta

niiden perään ei ole katsottu kyllin huolellisesti. Maailma muuttui väärään suuntaan, väärämieliseksi. Talouden avautuminen päästi irti myös pahat voimat. Niitä ei huomattu ennen kuin ne olivat tehneet pesän ja kotiutuneet. Ruhtinaalla ei ollut omia kokemuksia lamasta. Viimeisin oli ollut 1930-luvulta. Ja 1980-luku, jos mikä, sopi väljään, vauhdikkaaseen menoon. Rahaa oli ja sitä tuli uusia kanavia pitkin, uudesta bisneksestä. Vanhanaikainen pankkitoiminta säänneltyine korkomarginaaleineen oli tunkkaista menneisyyttä.

Mikä oli vikana tässä ajattelussa? Se, että haluttiin hyvät puolet sekä suljetusta että avoimesta taloudesta. Protektionismin ja vapaan kilpailun yhdistäminen onnistuu vain kaikkein suurimmilta, kuten Yhdysvalloilta, joiden kotimarkkinat ovat puolen maailman kokoiset.

Pertti Voutilainen osaa lukea. Nyt hän on lukenut numeroita tarpeeksi. Tämä ei mene yhtään niin kuin pitää ja niin kuin hän oli kuvitellut. Hän kyselee johtokuntansa jäseniltä ja muilta, miten tähän on jouduttu. Vastaukset vaihtelevat, joku pahoittaa kovasti mielensä, kun pääjohtaja tiedustelee, miksi kaiken tappion päälle tulee aivan yllättäen tuhat miljoonaa markkaa lisää. Miten hän voi johtaa pankkia, jos tuhat miljoonaa markkaa on niin pieni summa, että se unohtuu jonkin käytävän nurkkaan? Ja tämä on vasta toukokuu 1992, ei edes elokuu, jolloin seuraava tap-

piomiljardi huomataan. Mutta 800 miljoonaa plussan puolelle venytetty budjetti heitetään jo tässä vaiheessa roskakoriin.

Pertti Voutilainen päättää soittaa valtiovarainministeri Iiro Viinaselle.

13.

"Erota koko johtokunta!" Juntin ratkaiseva virhe. Jaakko Lassilan työtodistus. Aatos Erkon muotokuva. Niskanen ja Matomäki. Näkkileipää ja viskiä Kaivopuistossa.

Keneen hän voi luottaa? Ei ainakaan johtokunnan niihin jäseniin, jotka eivät erota norsua hiirestä. Johtajien joukossa on menevän menneisyyden miehiä, jotka eivät yksinkertaisesti ymmärrä ajan ja maailman muuttuneen. Ei hän itsekään, ei ennen vuoden 1992 kevätkuukausia. Sitten raportoijina on joitakin, jotka kyllä tietävät ja ymmärtävät, mutta eivät halua tunnustaa.

Pääjohtaja kuuntelee tilintarkastaja Antti Heleniusta. Tämän resepti on selkeä:

– Erota koko johtokunta! Erota kaikki!

Heleniukseen hän luottaa vaistonvaraisesti. Karskia puhetta, selkeitä numeroita ja lisäksi tästä hallinnosta eräällä tavalla riippumaton asema.

Silmien alla ovat luvut. Potkut koko johtokunnalle tarkoittaisivat, ettei tarvitsisi arpoa kuka on luotettava kuka ei. Eikä tarvitsisi jakaa neljäntoista hengen joukkuetta mustiin ja valkoisiin, ei syyllistää eikä vapauttaa syyllisyydestä. Paljon myöhemmin Voutilainen ajattelee, että Heleniuksen neuvoa olisi pitänyt noudattaa, vaikka karkea päätös ei ehkä olisi mennyt läpi hallintoneuvostossa, jossa oli ystäviä itse kullakin. Ja vihollisia.

Hän ei noudattanut neuvoa, koska ajatteli joutuvansa tyhjän päälle. Sitä paitsi johtokunnassa oli takkinsa sotkeneiden ohella myös hyviä tyyppejä, uskollisia ja järkeviä, kuten Aarto Heinonen ja Veikko Ylitalo. Potkut olisivat olleet väärin heitä kohtaan.

Voutilainen päättää karsia ja pienentää joukkuetta. Peter Fagernäsin kohdalla hän miettii pitkään. Ikuinen partiopoika ei kasva koskaan aikuiseksi, älykäs ja hemmetin energinen, mutta Jaakko Lassilan ajan saastuttama, siis riski. Ei potkuja vaan "vapauttaminen tehokkaampaan työhön" johtokunnan ulkopuolella. Näin hän päättää kompromissista. Johtokuntaa pienennetään olennaisesti, vanhoista jäsenistä jäävät ne, joita ilman pääjohtaja ei usko selviytyvänsä.

Viestintäosastolta kuljetetaan mediaan tieto, että nyt juntti on tehnyt ratkaisevan virheen, poistanut johtokunnasta kaikki, jotka tietävät jotain pankkibisneksestä. Ja nostanut tilalle esimerkiksi Tuula Nordlundin, "kirjanpitäjän" ja naisen, joka ei ymmärrä mistään mitään. Sille että Nordlund on nainen, asettuu sanoissa erityinen paino. Lassilan valtakunta oli korostuneesti miesten valtakunta.

Keneen hän luottaisi? Kun tälle vuodelle laadittu budjetti on osoittautunut erehdysten, tietämättömyyden, unen, optimismin ja haihattelun yhdistelmäksi, Voutilainen joutuu vastakkain Yrjö Niskasen kanssa. Suuren omistajan edustaja on kuulemma saanut selville ammoiselta kurssitoveriltaan Ahti Hirvoselta, ettei Yhdyspankkikaan tee kirjauksia ankarimman mukaan. Se tieto osoittautuu vääräksi, mutta lisää sillä hetkellä Niskasen puheen painoa. Miksi pitäisi juuri hädän hetkellä olla itsensäpaljastaja, masokisti? Niskasen tiedot pankin tilasta olivat lopulta yhtä hatarat kuin Voutilaisen, mikä on laskettava sekä hänen puolustuksekseen että syykseen.

Toisella puolella pöytää ovat tilintarkastajat. Voutilainen sommittelee oman kantansa siihen väliin. Tappioita kirjataan juuri sen verran kuin kyetään pankin laskennallista vakavaraisuutta vaarantamatta. Hän puhuu tilintarkastajan kanssa, joka polttaa päreensä:

– Haluat siis, että minä kirjoitan tilintarkastuskertomukseen, että tämä on tehty siitä lähtökohdasta, että vakavaraisuus on kahdeksan prosenttia?

Siis tarkastuksen tulos päätettäisiin ensin, sitten aseteltaisiin numerot sopiviksi?

Ei, sitä pääjohtaja ei halua. Ei sitä, mutta ei myöskään pankkinsa kaatumista. Juurihan hän on aloittanut savotan.

Jaakko Lassila kumartui häneen päin läksiäisaterialla.

– Olen sitten käytettävissä, jos mitä tahansa tarvitset.

Yhteys päättyy samalla kuin se alkaa. Jaakko Lassila ei enää edes vastaa vanhojen johtokunnan jäsenten lounaskutsuihin. Pari kertaa Voutilainen soittaa, mutta lauseet jäävät muodollisiksi puolin ja toisin.

Voutilainen on väsynyt Kourikauppojen jauhamiseen. Kun yhä kiistellään skandaalin aiheuttamista tappioista, hän panee yhden johtajan laskemaan ne. Yhtiökokouksessa hän sitten heittää, että kun tappioiksi on esitetty 230 miljoonaa markkaa, niin riittäisikö tuhat miljoonaa realistiseksi ylärajaksi. Lausuma käy Jaakko Lassilan kunnialle pahasti. Se on hänen surkeuteen päättyneen loistouransa työtodistus, jota hän ei voi hyväksyä.

Lassila vastaa muistelmissaan, ettei hän ymmärrä tuollaista kaivosmiehen matematiikkaa. Sen jälkeen heidän välillään on hiljaista.

Vuoden 1992 kesän koittaessa Pertti Voutilainen on yksin. Dramaattisesti ajateltu. Niinhän jokainen suuren yhtiön ylin johtaja on, ympärillään nopeasti muuttuva todellisuus, läjäpäin numerosarakkeita, muistioita, nyt myös tosiaikaista sähköistä tietoa – ja ihmisiä, joista jokaisella on totuutensa ja tavoitteensa.

Lokakuussa 1989, runsaat kaksi ja puoli vuotta sitten, hallintoneuvoston puheenjohtaja Aatos Erkko piti puheen Kansallispankin 100-vuotisjuhlassa. "... Miten pankki vastaa tänään uusiin vallantavoittelun ja voitonsaalistamisen virtauksiin... Kansallis-Osake-Pankin alkuunpanijat, sen omistajat ja henkilökunta sekä kansallisen instituution vahvat sidosryhmät edel-

lyttävät tänäänkin, että pankin arvomaailma on todella kunnossa."

Aatos Erkko jätti puheenjohtajuuden hillitysti ja näyttävästi kuin suuren teatterikappaleen repliikissä, joka painuu jokaisen katsomossa istuvan mieleen. Kuten hän osasi odottaa, lähdön syitä arvailtiin. Yksi arvauksista oli Jaakko Lassilan sitoutuminen Helsingin Sanomien kilpailijan Uuden Suomen tukemiseen. Mutta paljon tärkeämmäksi syyksi arveltiin sitä, että Erkko tiesi pankin ja hänen aikaisemman ystävänsä Pentti Kourin operaatioista tarpeeksi käsittääkseen, ettei KOP:n arvomaailma enää ollut päivänvalon kestävää. Viittaus vallantavoitteluun ja voitonsaalistamiseen oli selvä – jälkeenpäin.

Voutilainen tulee hyvin toimeen Erkon kanssa. He tapailevat, lounastavat, ja puhe on yksinkertaista, selkeää suomea. Erkko ilmaisee pahoittaneensa mielensä Kansallispankin kehityksestä.

Uusi pääjohtaja muistuttaa, että hallintoneuvoston päätöksellä Aatos Erkosta maalataan muotokuva, joka sijoitetaan pankin merkkimiesten galleriaan. Erkko sanoo useaan kertaan, että kiitos myöhemmin. Voutilainen penää.

– Hienoa, että vielä kysyt, mutta annetaan olla.

Myöhemmin he ovat perhevierailulla. Illan kuluessa Aatos Erkko, kuin sivulauseessa, ilmoittaa, ettei muotokuvaa tehdä.

Voutilainen jää miettimään. Hän tulee tulokseen, että mahtava Erkko kokee itsensä sivuutetuksi. Ei syrjäytetyksi, sillä mistäpä hänet olisi voinut syrjäyttää. Mutta hänen käsityksensä pankkien tilanteesta oli ollut tiedossa. Hän oli seurannut vuositolkulla jatkunutta Jaakko Lassilan ja Mika Tiivolan kaksintaistelua, joka Erkon näkökulmasta saattoi paitsi näyttää koomiselta myös moraalittomalta, itsekeskeiseltä ja sokeuttavalta typeryydeltä ja olla este tarvittaville ratkaisuille.

Erkko oli ensimmäinen – silloisen suojattinsa Pentti Kourin kanssa – joka näki KOP:n ja SYP:n fuusion silmissään. Hän ilmaisi käsityksensä, sivulauseissa, mutta hänet sivuutettiin päälauseissa.

Lopulta Erkko halusi poistua näyttämöltä, sananmukaisesti, koska tiesi tai aavisti Kansallispankin ajautumisen sekä taloudellisiin että moraalisiin vaikeuksiin. Hän ei halunnut nimeään sotkettavan. Kun julkisuus roiski rapaa Lassilan päälle, Erkon ajoitus osoittautui täydelliseksi.

Miten Voutilainen voisi luottaa Yrjö Niskaseen, jonka vaikutus pankin arkipäivän toimintaan on lopulta vähäinen. Vakuutusjohtaja on ennen kaikkea rakenteiden järjestelijä, muistihirviö ja valtapeluri, kuninkaantekijä, jolla on ollut aina käsissään useammat pelikortit kuin takissa on hihoja. Häntä pitäisi verrata Casimir Ehrnroothiin asemansa puolesta. Ehrnroothin suora vaikutus Yhdyspankkiin on paljon suurempi; häneen henkilöityy Yhdyspankin lä-

päissyt, hillitty ja viileä brittiläinen kulttuuri, tutkiva ja jopa kylmä tapa pohjustaa päätöksiä. Kansallispankin kulttuuri on ollut amerikkalaisempaa, spontaanimpaa, värikkäämpää ja nyt, huonon ajan tultua, tuhoisampaa. Jaakko Lassila oli myötämyrskyn purjehtija. Nyt myrskyää vastaan.

Entä Tauno Matomäki, hyvän viskin, hyvien kirjojen ja jahtireissujen rakastaja? Salaviisas satakuntalainen on Kansallispankin voimamies hänkin johtamansa yrityksen omistuksen kautta, mutta on vasta vähän aikaa ollut kiinteästi pankin hallintokuvioissa, hallintoneuvostossa. Sisäpiiriin älykkö tuli mukaan vasta varttuneessa iässä.

Vuonna 1991 Niskanen ja Matomäki astuivat esiin kuljettamaan jo avuttomaksi kokemaansa Lassilaa. Tässä vaiheessa Voutilainen arvioi Matomäen tehneen päätelmän, että Lassila on "hävitty case" ja että koko pankki on kuilun partaalla. Viimeinen korsi aasin selässä oli Lassilan oma ilmoitus hänen eläkkeelle lähtönsä päivämäärästä. Voutilainen tietää, että aika monella hallintoneuvostossa oli tuossa vaiheessa jo mielessä jokin toinen päivänmäärä – ei välttämättä ajankohdan vuoksi, vaan vallan takia, siksi että Lassilan kuvitelma omasta asemastaan oli jo kohtalokkaan väärä. Lisäksi Lassila ilmoitti tietävänsä seuraajansa nimen. Arveltiin, että se olisi ollut joku nuori leijona pankin omasta piiristä, esimerkiksi Peter Fagernäs tai Teppo Taberman.

Voutilainen on uudistanut Kansallispankin johtokunnan. Sen lisäksi hän on uusinut hallintoneuvoston, tai oikeastaan vahvistanut sen vanhan jaon sisäpiiriin ja ulkokehään. Uusi sisäpiiri toimii nyt kuin ulkopuolinen hallitus, ulkokehä on "neuvottelukunta".

Yrjö Niskanen ilmoittautuu sisäpiirin puheenjohtajaksi, mutta Voutilainen tahtoo sille paikalle Matomäen. Niskanen puolestaan on jo Matomäen johtaman Repolan hallituksen puheenjohtaja ja Voutilainen varapuheenjohtaja. Piiri pieni pyörii. Tauno Matomäki on Kansallispankin kannalta Niskasta neutraalimpi mahdollisuus. Tai selkeämpi, sillä Niskasesta ei saa koskaan selvää, että miksi se mitäkin asiaa kulloinkin kannattaa ja ajaa.

Voutilainen on luonut hissun kissun hyvät suhteet Yhdyspankin johtoon, kerubimaisen tyyneen Ahti Hirvoseen ja juuri aloittaneeseen Vesa Vainioon.

Yllättäen Kansallispankin pääjohtaja huomaa luottavansa kilpailijan ylimpiin johtajiin enemmän kuin oman pankkinsa suuromistajan edustajaan.

Luottamusta edistää suora puhe. Ahti Hirvonen ja Vesa Vainio myöntävät tukalan asemansa, niin myös Voutilainen. Niskanen on poterossaan, ja jouduttuaan miettimään tätä ristiriitaa Voutilainen ei välty ajatukselta, että tämä puolustaa paitsi osakkeiden arvoa omistajan miehenä myös hyvin pitkäaikaista työtoveriaan ja ystäväänsä Jaakko Lassilaa. Vaistonvarai-

sesti, loppuun saakka ja ylikin. Ja siinä samassa itseään, kun ei ollut nähnyt ajoissa, missä mennään.

Voutilaisesta ja Niskasesta ei koskaan tule ystäviä. Ei, vaikka he ovat paljon yhdessä, neuvottelupöydissä ja haulikon tai kiväärin kanssa metsien keskellä. Välit pysyvät muodollisina, vaikka Niskanen oli ollut häntä tähän asemaan tuomassa.

Voutilainen on käsittävinään syyn. Hän ei pidä Niskasen johtamaa Pohjolaa sen kummemmassa asemassa osakkeenomistajana kuin muitakaan. Ei, vaikka hyvin tietää suhteiden pohjautuneen siihen, ettei KOP toiminut vastoin Pohjolan eikä Pohjola vastoin pankin etua. Siitä syntyy heidän välilleen riita, Niskasen puolelta myös katkeruus, jota hän kostaa vielä muistelmissaan.

Vakuutusyhtiö Kansan konkurssipesän järjestelyssä Voutilainen ajattelee pankkinsa etua. Se tarkoittaa, että Sampo sai liiketoimintaa, jonka Pohjola olisi halunnut itselleen. Yrjö Niskasen mielestä Pertti Voutilainen toimi silmin sinisin, piittaamatta tai tietämättä kirjoittamattomasta mutta vankasta perinteestä.

Niskanen tulee tämän ottelun hävittyään tulokseen, että Voutilainen on heikko johtaja, koska ei ajanut Pohjolan etua. Voutilainen taas päättelee, että Niskanen on vanhakantainen valtapeluri.

– Olisi pitänyt sinun kanssasi aikaisemmin puhua tästä, Niskanen sanoo Kansa-järjestelyistä tarkoittaen, että Voutilaiselle olisi pitänyt muistaa kertoa, miten asioita on totuttu hoitamaan. Hänen mielestään Pohjolalle ei annettu tilaisuutta reagoida Kansan pesän jakamiseen. Voutilaisen mielestä annettiin, mutta Niskanen apulaisineen eli vanhassa käsityksessä, ettei heidän tarvitsekaan reagoida. Kansallispankki ei perinteisesti tee mitään Pohjolan tahdon vastaista. Ei tietenkään, ei ennen kuin tämä reilun pelin mies tuli johtoon.

Niskanen pitää Voutilaista Yhdyspankin Vesa Vainion juoksupoikana. Vainio istuu näitä ratkaisuja tehtäessä Sammon hallinnossa, Voutilainen Pohjolan. Niskasen epäilylle on pohja, pelimiehen silmin katsottuna. Voutilainen taas ajattelee toimineensa oikein.

Todellinen yhteenotto kätkee taustalle valtapelin, tietysti. Voutilainen halusi purkaa sen sisäsiittoisen voimaryhmittymän, jonka Yrjö Niskanen oli luonut Pohjolaan. Tiivistäen malli oli se, että pörssiyhtiö Pohjolassa valtaa käytti vakuutusyhtiö Suomi-Salama, jonka johdossa istui Pohjolan pääjohtaja hallituksen puheenjohtajana. Sukurutsaa sukurutsan päällä.

Olivat he toisinaan samaakin mieltä, tosin eri aikoina. Kun ensin Niskasen mielestä Kansallispankin tappioita piti poistoina kirjata miljardi vähemmän, hän kahden kuukauden kuluttua tulee tulokseen, että kolme miljardia enemmän. Isot miehet, isot summat puoleen ja toiseen.

Voutilainen ajautuu tukeutumaan enemmän Matomäkeen kuin Niskaseen, ihan periaatteiden takia. Ja

siksi, että hän vaistonvaraisesti pitää enemmän Matomäestä.

Yrjö Niskasen puhuessa hän ei koskaan pääse tarkasti perille tähtäyspisteestä. Matomäen kanssa he sen sijaan monena iltana huomaavat erilaisten tapahtumien jälkeen seisoskelevansa tai istuvansa Kaivopuistossa niitä näitä ja asiaa puhellen. He raksuttavat näkkileipää ja sieppailevat Glenfiddich-viskiä vilkuillen joskus kukkulan toiselle puolen, missä Heikki Tavela yleensä naukkailee ihan jo panos-tuotos-suhteen takia edullisempaa Johnny Walkerin Red Labelia.

Matomäen kanssa saattaa puhua hankalatkin suoraan. Tauno on Voutilaisen mielestä tavanomaista älykkäämpi sillä puutoksella, ettei mies tajua muiden älykkyyden tasottomuutta. Kun Matomäki julkisuudessa lausuu, ettei Suomen teollisuus tarvitse ydinvoimaa, hän tahallaan jättää sanomatta, ettei teollisuus, mutta tavalliset ihmiset kyllä.

14.

Uusi pääministeri ahdingossa. Potkut persuksiin. Korhosen saunaseura. Viekää nämä paperit helvettiin! ROHTO-ryhmä. Riittääkö neljä miljardia? Pannaan kahdeksan.

Esko Aho on veret seisauttaneen vaalivoiton jälkeen veret seisauttaneessa tilanteessa, kauhistuttavalla nopeudella velkaantuneen ja yhä velkaantuvan maan pääministeri. Häneen purkaa vihaansa sekä nykyhetki että menneisyys: tämän hetken kolkot numerot ja menneisyyden miehet, jotka Harri Holkeri etunenässä koettavat todistaa, ettei mitään ole tehty väärin – ei ennen kuin nyt. Voiton pakkopaidasta ei pääse ulos, voitto on maksettava yötä päivää jatkuvalla kauheudella, josta voi vaihtaa käsityksiä vain samassa liemessä kelluvien kanssa.

Iiro Viinanen näkee heti nuoren pääministerin ahdingon – aidon pyrkimyksen, mutta myös puolueen painon. Hän on tavallaan samassa tilanteessa oman puolueensa, Kokoomuksen suunnalta. Viinanen päättää olla

itsensä, numeroita kunnioittava insinööri. Se helpottaa. Ensisijainen paine ei ole poliittinen, kuten Kokoomuksen johtaman aikaisemman hallituksen puolustelu.

Numerot puhuvat. Valuutta huojuu. E-liike roikkuu konkurssin reunalla. Sitäkin pahemmin pankit, koko pankkisysteemi. Kansa ei ymmärrä tilanteen vakavuutta. Ei voi ymmärtää, koska ei tiedä. Ei tiedä, koska kansalle ei voi kertoa. Ei voi kertoa, koska se saattaisi luhistaa korttitalon. Keneen valtiovarainministeri voi nojata? Esko Aho nojailee aluksi presidenttiin, mutta Viinasen nojaksi ei löydy kuin Aho.

Viinanen näkee omassa ryhmässään pääosin asioihin perehtymättömiä, arkoja edustajia. Entä tämän piirin ulkopuolella? Hänen tulisi saada kaikki vakuuttuneeksi siitä, että yli varojen elämisen aika meni jo, ja että raa'at säästöt ja leikkaukset ovat pakollisia eivätkä suinkaan osa puoluepolitiikkaa.

Suomen Pankista Viinanen on löytänyt ilon aiheen; Sirkka Hämäläinen johtaa keskuspankin ajattelua huojuvan pääjohtajansa rinnalla, takana ja edessä. Mutta sekin on hoikka lohtu. Suomen Pankki tietää, mutta ei kerro. Jos se on kertonut edelliselle hallitukselle, hallitus ei ole ottanut kuuleviin korviin. Jos viestiä olisi tullut, Erkki Liikasen ja Matti Louekosken olisi pitänyt toimia. Olisi tullut, olisi pitänyt?

Iiro Viinasella on kaksi tehtävää. Hänen on saarnattava säästöjä ja hankittava rahaa. Saarnaamista hän harrastaa alusta saakka, vaihtelevin tuloksin.

Japanin kerjuureissulla hän saa ensin jo ovella kenkää persuksiin. Suomelle ei lainata jeniäkään. Parempiakin matkoja tulee, mutta ei parempaa opetusta. On Suomi köyhä, siksi jää. Iso japanilainen sijoitustalo voisi ostaa koko maan. Ei osta, onneksi. Suomi ei ole bisnes.

Pertti Voutilainen opettaa valtiovarainministerille Heinävedellä, miten hirvi ammutaan ja suolestetaan. He tuntevat toisensa, ja Matti Korhosen järjestämässä saunaseurassa keskustelu käy luontevasti. Tulkintavaikeuksia ei ole. Ja kun Voutilainen näyttää mestarismiehen tai suorastaan virtuoosin ottein, miten iso elukka perataan, yhteys syvenee. Jahdista ja nimenomaan tästä suolestamisesta tulee Viinasen harrastus ja intohimo. Raskaat asiat karisevat harteilta, kun saa teurastaa. Hän oppii taidon ja suolestaa sen jälkeen muittenkin ampumia eläimiä, ihan vain huvikseen. Huvinsa kullakin.

Viinanen on saanut kertoa Korhoselle, keitä saunaseuraan otetaan. Teollisuuden ja pankkien yritykset lobata omia etujaan hän oppii torjumaan vinolla hymyllään. Sen jälkeen systeemi toimii. Hän saa tietoja ja maksaa takaisin saarnoillaan valtion tilasta. Suolestajaan hän luottaa, eikä luottamus lopu edes siihen, että Voutilainen kiikuttaa valtiovarainministerille käsittämättömiä pankkitukipapereita. Kaikki pankit ovat oikeutettuja hakemuksiin. Muut tuovat anomuksensa virheettöminä, Voutilaisen papereissa ei ole edes loppusummaa.

– Panemme sen summan siihen sitten, kun me tie-

detään se summa, Voutilainen sanoo avuttomasti. Neljännellä kerralla Viinanen suuttuu.

– Viekää nämä paperit helvettiin! Eihän näissä ole edes allekirjoituksia.

Ei ole, kun ei ole summaa. Voutilainen myöntää, etteivät Kansallispankin systeemit ole kunnossa alkuunkaan. Viinanen kuuntelee ja on samaa mieltä. Hän on saanut juuri äsken numeroita, jotka todistavat kansallisen instituution olevan kauheassa kunnossa.

– Näyttää siltä, että te kaikki siellä johtokuntaa ja hallintoneuvostoa myöten olette ihan pihalla.

Pertti Voutilainen myöntää. Viinanen lohduttaa. Kaikki nyt nähty menee kirkkaasti edeltäjän piikkiin. Mutta nyt se piikki on arkistossa. On tehtävä "jotain".

Viinanen vaatii Kansallispankkia tekemään pikaisesti tervehdyttämisohjelman. Käytännössä se merkitsee osakeantia, oman pääoman korottamista.

Mitä suora puhe tarkoittaa? Esimerkiksi sitä, että hyvin pian Voutilainen ja Viinanen hyväksyvät mahdollisuuden valtion mukaantulosta Kansallispankin omistajaksi. Periaatteessa. Ajatus ei ole Voutilaiselle itsestään perkeleestä. Perinteisille tahoille kyllä.

Viinanen arvioi, että oikea ratkaisu olisi pudottaa KOP:n osakkeen arvo kymmenesosaan tai ainakin

puoleen. Teoriassa, sillä se merkitsisi käytännössä sosialisointia. Kokoomuksen valtiovarainministeri synnyttämässä Kansallistettua Osakepankkia? Ja hänen rinnallaan toinen porvari, pääministeri jonka linja on vielä jyrkempi kuin Viinasen. Aho vaatii Valtion vakuusrahaston Liisa Halmeen opastamana arvon leikkaamista nimenomaan kymmenesosaan.

Uusi hallitus oli perustanut suunnitelmansa velkakierteen katkaisemisesta suuren yhteiskuntasopimuksen aikaansaamiseen. Ei devalvaatiota, vaan yritys saada tarpeeksi lisää velkaa velkaantumisen jarrutuksen ajaksi ja laskea työvoimakustannuksia. Tilanne oli täsmälleen sama kuin vielä pystyssä olevilla pankeilla. Yhdyspankki oli aloittanut jarruttamisen ja hillitsemisen pari vuotta ennen Kansallispankkia, mutta sillä oli maan hallituksen kanssa sukset ristissä. Viinanen katseli tornistaan kokonaistilannetta ja kirosi Yhdyspankin "röyhkeyttä käyttää tilannetta hyväkseen". Ahti Hirvosen kanssa hän tuli toimeen hyvin, mutta uusi mies Vesa Vainio oli hankalampi.

Syksyllä 1991 perustetaan "ROHTO"-ryhmä selvittämään pankkituen tarvetta. Mukana ovat valtiovarainministeriön, Rahoitustarkastuksen ja Suomen pankin edustajat. Viinanen menee kokoukseen, jossa arvioidaan tuen tarpeeksi neljä miljardia markkaa. Valtuudet tälle jättisummalle tulee hakea eduskunnasta. Valtiovarainministeri kysyy, onko luku oikea ja varma, siis riittävä. Hänelle todetaan, että ehkä, ehkä

ei. Viinanen sanoo, että pistetään nyt sitten samalla kahdeksan miljardia, varalle, ettei tarvitse moneen kertaan anoa. Se summa saadaan läpi. Kun luvut lopulta selviävät, tuki on saatuun ja siis kaksinkertaistettuun summaan verrattuna kuusinkertainen – osoituksena noiden hetkien päätöksenteon epätodellisuudesta, mikä saatettiin käsittää vasta jälkeenpäin. Tuhat tai neljä tuhatta miljoonaa olivat neuvottelupöytien yli hujahtaneita kolikoita.

Iiro Viinanen luottaa Pertti Voutilaiseen siitäkin huolimatta, että hän hyvin näkee tämän katsovan numeroita vihreinä, kun samat numerot Viinasen silmissä ovat jo punaisia. Hän ymmärtää lähes liikuttuneena Outokummun juntin taistelun mahdottomassa tehtävässä.

15.

Taistelu. Kulttuurien erot. Rempseä Kansallispankki, hillitty Yhdyspankki.

"Tosi on." Jaakko Lassilan kasvot ja römäkkä ääni sekä nerokas iskulause olivat KOP:n mainonnan perusta vuosia. Se toimi mainiosti, kun asiat olivat hyvin, mutta muuttui ilkeäksi ja vahingolliseksi vitsiksi, kun mikään ei näyttänyt olevan enää totta.

Yhdyspankin Mika Tiivolan ja KOP:n Lassilan kaksinkamppailu teki pankeista heidän oloisiaan ja näköisiään. SYP:lle henkilöön keskittyvä profilointi onnistui. Tiivola lähti eläkkeelle, iskulauseet muuttuivat eikä henkilökulttiin enää palattu. Yhdyspankki vetäytyi viileän charminsa taakse. Samaan aikaan, 1980-luvun hurjiksi muuttuvina vuosina, kun Skopin sotalaiva syöksyi kaikkien ohi ja yli tykit jyskyen, Yhdyspankki jatkoi hillityllä tyylillään poikkeuksena vain supertähti Björn Wahlroos, joka johtokuntaan nostettuna laukoi monesti työnantajalleen kiusallisia, rääväsuisiksi koettuja lausuntoja milloin mistäkin.

Ennen vuotta 1983, jolloin Jaakko Lassila tuli vakuutusyhtiö Pohjolan pääjohtajan paikalta KOP:n johtoon, Kansallispankin ja Yhdyspankin välit olivat kohtuulliset. Matti Virkkunen ja erityisesti Veikko Makkonen olivat herrasmiehiä. Makkosen aikana Mika Tiivola sai esteittä toteuttaa luonnettaan, olla maan huomatuin pankkimies. Hän oli noussut Yhdyspankin pääjohtajaksi Göran Ehrnroothin jälkeen. Vanha verkkainen aika päättyi siihen; Tiivola polkaisi kaasun pohjaan, mutta vaikka vauhti kasvoi, se ei johtanut ylinopeuteen. Siitä piti huolen pankin kulttuuri.

Kansallispankissa hääräili ystävällinen ja hienokäytöksinen Makkonen, joka inhosi ristiriitoja eikä ärsyyntynyt näkyvästi kollegansa mahtimiesroolista.

Pankkien persoonallisuuden erot tulivat selkeästi näkyviin, kun pankkitoiminta vapautettiin. Skop ja Yhdyspankki neuvottelivat luhistuvasta Tampellasta. Skopin mies tuli palaverista ja kertoi, että vastapuolella on "puolen metrin pino" Jaakko Pöyryn toimiston ja muiden tekemiä Tampella-tutkimuksia. Skopin kommandolla ei ollut "mitään". Skop voitti kilpailun ja sai Tampellan, joka osaltaan upotti sen, koska nurkanvaltauksilla, ennakkoluulottomilla ja röyhkeillä toimillaan menestynyt pankki ei malttanutkaan luopua ostoksestaan. "Iske, rahasta, poistu" -strategia, jolla Christopher Wegelius ja Juhani Riikonen kaappasivat Skopille lyhyessä ajassa mahtavia voittoja, hylättiin äkisti Tampellan kohdalla. Myyminen olisi ollut tuottoisa operaatio, mutta pääjohtaja Matti Ali-Melkkilä

sanoi lehdistötilaisuudessa kaappauksen jälkeen, ettei Tampellasta luovuta ainakaan 20 vuoteen. Hän halusi yhtäkkiä enemmän, myös teollisuuden valta-aseman, joka Yhdyspankilla ja Kansallispankilla oli vanhastaan. Vaikka Wegelius sinnikkäästi yritti puhua Tampellan pilkkomisen ja myymisen puolesta, lupsakan maalaismiehen naamion takana asuva peluri Ali-Melkkilä piti kantansa, jonka seuraukset päätyivät hänen itsemurhaansa ja pankin loppuun.

Yhdyspankki katseli tätä näytöstä jo sivusta, kuin hilsettä liituraitapuvun olkapäillä, lopulta tyytyväisenä "tappioonsa". Se oli yrittänyt monin eri tavoin karistaa niskoiltaan pahasti velkaantuvan suuryhtiön. Kun kaupat tehtiin, Yhdyspankin ja sen lähipiirin 35 prosentin omistus siirtyi Skopille, jonka johto taputti käsiään onnitellen itseään. Yhdyspankki vapautui 1,5 miljardin markan vastuista, josta puolet tiedettiin vaaralliseksi tappioriskiksi. Pankin johtajat kättelivät toisiaan todeten ihmeen tapahtuneen.

Kaksi erilaista pankkipersoonaa, kaksi erilaista lopputulosta.

Samaan aikaan Jaakko Lassila jatkoi rempseää esiintymistä, joka kääntyi tragediaksi. Tilalle tuli Voutilainen, jonka persoonallisuus oli jyrkästi toinen. Hänen vastapelurinsa Yhdyspankissa oli julkikristitty Ahti Hirvonen, Mika Tiivolan valinta ja suuresti pankkinsa oloinen ja näköinen.

Matti Ali-Melkkilä oli kuin Jaakko Lassilan pienoismalli. Björn Wahlroos olisi persoonaltaan sopinut paremmin Kansallispankin kuin Yhdyspankin kulttuuriin ja lähtikin sitten omille teilleen. Yhdyspankki jatkoi linjakkaasti kurinalaista, varovaista ja tylsää tyyliään. Sen ansiosta se kohtasi pankkikriisin myräkän hieman paremmassa kunnossa kuin Kansallispankki. Yhdyspankki on Ehrnroothien tyylioppaan näköinen. Tauno Matomäki ja Yrjö Niskanen, usein viskilasien ääressä suuria päätöksiä mäiskineet "bassot", olivat kuin kotonaan "liinatukka" Lassilan piirissä.

Pertti Voutilainen antaa tammikuusta 1992 lähtien haastatteluja, joissa hän sanoo KOP:n tarvitsevan kulttuurin muutosta. Hän tarkoittaa sillä pankkitoiminnan tapoja, mutta tulee samalla sanoneeksi enemmän. Pankin on muututtava johtajansa näköiseksi ja tapaiseksi. Oltava aikaisempaa avoimempi, varovaisempi, vältettävä uhkarohkeita operaatioita ja minimoitava riskit. Mieluummin juntti kuin keikari. Mieluummin arkipäiväinen uurastaja kuin mahtipontinen maailmanvalloittaja.

Hän ja Ahti Hirvonen huomaavat tulevansa hyvin toimeen. Niin päättyy kahden pankin pitkä sota, juuri ennen Kansallispankin tuhoa.

Maailman avautuminen suomalaisille 1980-luvun loppupuolella asemoi nämä pankkipersoonallisuudet uudelleen, ennen kokemattomaan tilanteeseen. Uhkapeluri Skop tuhoutuu, Yhdyspankki etenee varovaisesti,

Kansallispankki ajelee kaasu auki kohti suurenmoista kansainvälistymistä. Myöhemmin saatetaan lukea numeroista, että pankkien kotimaiset tappiot olivat kriisin aikana osapuilleen yhtä suuret. Kohtalokas ero syntyi suurelta osin KOP:n ulkomaanoperaatioista.

Vuoden 1992 talvella ja keväällä papereita tonkinut Voutilainen on taustaltaan teollisuusmies. Hän, samoin kuin Tauno Matomäki olivat saaneet pitkän kokemuksen siitä, miten maailmalla tulee toimia, ettei tule syödyksi. Kabinettien ovien takana tai työhuoneen yksinäisyydessä käytetään toista kieltä kuin julkisuudessa: "Siellä pantiin käsi paskaan ja syvälle... Tuli niin helvetisti turpiin, kun mentiin takki auki Lontoon Cityyn ja ruvettiin valtaamaan markkinoita... Silmin sinisin sinne huijattavaksi! Sillä siellähän huijataan, jos antaa huijata!"

Kansallispankin operaatiot maailmalla saattoivat huvittaa huijareita. Yhdyspankki ei päässyt huumorin aiheeksi.

Papereista Voutilaiselle selviää, että hänenkin pankkinsa johdossa oli toisinajattelijoita. Mutta vapauden ja kasvun hurmiossa maailmanvalloittajien sotatorvet soivat niin kovaa, ettei vastarinnan vikinää kuultu. Itse asiassa pankin johto jakautui jyrkästi kahtia. Hävinnyt puoli oli sitä mieltä, että KOP:n tuli keskittyä ja tyytyä pääosin kotimarkkinoihin.

Niinpä.

16.

Hallitus istuu, irtopisteitä keräillään. Viinanen vaatii Sasille potkuja. Tavelan lusikka sopassa. "Toinen meistä lähtee." Puhelu Kanarialle ja Kreikkaan.

Hallituksessa puhutaan pankkituesta. Ben Zyskowicz ja Kimmo Sasi poimiskelevat irtopisteitä. Neljä vuorokautta myöhemmin he ovat matkoilla Taiwanissa, juuri kun pankkipaketin neuvotteluja ja lähetekeskustelua käydään. Poliittiset veljekset puuttuvat asiaan antamalla haastattelun. Siinä he kaukaa lausuvat, ettei pankkipaketilla ole kiirettä.

Valtiovarainministeri polttelee pärettään hiljaisesti. Helsingin Sanomille järjestetään "skuuppi". Se menee läpi. Viinanen vaatii Sasille potkuja. Iiro puree luuhun saakka. Ilta-Sanomat usutetaan myös Sasin kimppuun ja sehän usuttuu.

Nyt riita on julkinen. Vastakkain pelätty ja vihattu Viinanen ja eri tahoille valon nopeudella pälyilevä Sasi. Tästä kohtaa hallituspuolue Kokoomus on siis halki ja rikki.

Puheenjohtaja Salolainen tulee hyvin informoiduksi, mutta kun ei tiedä mitä tekisi, päättää yrittää pysyä ulkopuolisena.

Puoluesihteeri Pekka Kivelä tuhahtelee, hänen mielestään ministerin ajatus ei ole huono. Sasi ei paranna puolueen imagoa, vaikka hyvästä imagosta ei olisi haittaa erityisesti nyt, kun ollaan hallituksessa, jonka tehtävä on koettaa pelastaa se mitä edellisen, kokoomusjohtoisen hallituksen jäljiltä on pelastettavissa.

Tehtävä ei ole helppo. Eikä se helpotu yhtään, kun Viinasen ja Sasin ottelusta tulee näyttävä tv-show. Viinanen ilmoittaa suoraan, että miesten välillä on luottamuspula. Pääkonsuli Heikki Tavela pistää lusikkansa tähänkin soppaan kertomalla privaatisti eri tahoille, että "teollisuudessa", jota hän itse itselleen antamalla mandaatilla vapaamuotoisesti edustaa asiassa kuin asiassa, tuetaan tässäkin jutussa Viinasta.

Yhä uudet hahmot kiinnostuvat ottelusta. Martti Tiuri kyselee, Maunu Kohijoki hämmästelee, Iiro Viinasen mieliala kiristyy. Hän sanoo, että on saanut mittansa täyteen tätä sähläriä, joka alkaa käydä hermoille, juuri kun pankkitukikeskustelu nousee raivokkaaksi ja siihen pitäisi täysin keskittyä.

Puolueen eduskuntaryhmän kokouksessa 11. tammikuuta repeilee. Ilkka Suominen vinoilee Kaukoidän reissuaan laajasti selostaneelle Sasille, ja vaikka Pertti Salolainen kuinka yrittää, pajatus jatkuu. Pari päivää kuluu, sitten Viinanen lisää löylyä. Hän haluaa Sasin matalaksi, kerta kaikkiaan.

– Toinen meistä lähtee, hän tiuskaisee Sasia ja it-

seään tarkoittaen Salolaiselle, joka varoittaa valtiovarainministeriä uhittelemasta erollaan.

– Sinä et sitä päätä, vaan minä itse, Viinanen sanoo.

Salolainen ei tahdo uskoa korviaan. Hänen päähänsä ei mahdu yrittämälläkään se, että Viinanen voisi olla tosissaan. Viinanen on tosissaan. Kaiken muun ohella Sasin puheripulin sisältönä on vaatimus talouden elvyttämisestä. Mitään sen älyttömämpää Viinanen ei oikeastaan voisi kuulla kuin tämä, ylivelkaantuneen maan velkaelvytys.

Tammikuun 18. päivänä Esko Aho lähtee Kreikkaan ja jättää kuorman Viinaselle, jonka päreet käryävät.

– Alkaa potuttaa koko homma!

Seuraavana päivänä potutus ei vähene. Viinanen soittaa Kanarialla lomailevalle presidentti Mauno Koivistolle, joka tyynnyttelee, turhaan. Valtiovarainministeri sukkuloi sekä hallituspuolueiden että opposition eduskuntaryhmissä, alkaa pelätä että pankkilakeja ei saada pysymään kasassa varsinkaan, jos Keskusta lipeää ja repeää. Hän soittaa Esko Aholle Kreikkaan, pyytää ja vaatii pääministerin kotiin. Aho lupaa lähteä heti aamulla.

Iiro Viinasen ensimmäinen virkatoimi valtiovarainministerinä oli allekirjoittaa valtiosihteeri Eino Keinäsen (vas.) esittelemä säästökirje 26.4.1991. Viinanen nousi Ahon hallituksen epäilyksien varjoissa. Arveltiin, etteivät kyvyt riitä ja että mies on mielipiteineen liian äkkiväärä oikeistolainen. Aikaa myöten nämä epäilyt haihtuivat, mutta ankarien säästöjen myötä Viinasesta tuli vihattu mies, jota myös oman puolueen näkyvät hahmot yrittivät kaataa hallituksesta.

C. Westerback / HS / Lehtikuva

Päivä ennen tuomiopäivää. Suomen Pankin huojuva pääjohtaja Rolf Kullberg lähtee lyhyelle kävelylle kadun poikki kohti Säätytaloa lokakuun 21. päivänä 1991. Pääministeri Esko Aho ja valtiovarainministeri Iiro Viinanen odottelevat portailla yhteiskuntasopimuksen puhemiehiksi ryhtynyttä Kalevi Sorsaa. Säätytalolla on alkamassa tiedotustilaisuus. Seuraavana päivänä maan pelastukseksi tarkoitettu yhteiskuntasopimus ensin tehtiin ja sitten kaatui. Edessä oli suurin kriisi sitten sotien.

[illegible] Kärkkäinen / Lehtikuva

Devalvaatio on tosiasia suuren kamppailun jälkeen. Marraskuun 14. päivänä 1991 pääministeri Esko Aho ja valtiovarainministeri Iiro Viinanen tapaavat työmarkkinaosapuolten [illegible]. Vasemmalta Riitta Prusti, Tapani Kahri, Aho, Viinanen, Voitto Ranne ja Lauri [illegible]. Katkera hetki Viinaselle ja monelle muulle. Valtiovarainministeri oli vakuuttanut, että markka devalvoidaan vain hänen kuolleen ruumiinsa yli. Läheltä se pitikin. Hollerin hallituksen perintö vei hautaan lähes 30.000 yritystä ja Viinasen haudan partaalle.

Juha Kärkkäinen / Lehtikuva

Per-Erik Lundh johti Metalliliittoa ja hyväksyi hallituksen yhteiskuntasopimuksen. Soitti sitten, ettei sitä hyväksyttykään.

Pekka Saukkomaa / Lehtikuva

Antero Mäki johti Paperiliittoa ja hyväksyi hallituksen yhteiskuntasopimuksen. Soitti sitten, ettei sitä hyväksyttykään.

Kimmo Mäntylä / Lehtikuva

Harri Holkerin, kauko-ohjatun pääministerin, hallitus veti viimeisiään, kun talouspoliittisen valiokunnan jäsenet Ilkka Suominen, Ilkka Kanerva ja Erkki Liikanen kuvattiin valtioneuvostossa. Suominen oli tässä vaiheessa jo väsynyt mies ja puhui pian alkavissa hallitusneuvotteluissa Iiro Viinasen ympäri, suostumaan ministeriksi. Kanerva jatkoi tyylilleen uskollisena pyrkimistä yhä ylemmäksi ja hallituksen kampittamista. Liikanen siirtyi myöhemmin komissaariksi Brysseliin.

Marja Seppänen-Helin / Lehtikuva

Velikullat, parhaat ystävykset, Ben Zyskowicz ja Kimmo Sasi, kuvattuina kokoomuksen eduskuntaryhmän kokouksessa huhtikuussa 1995. Kimmo Sasi oli kivi Iiro Viinasen kengässä. Miesten välille syntyi sataprosenttinen epäluottamus. Sasi yritti yrittämistään kammeta Viinasta sivuun. Myös Zyskowicz osallistui talkoisiin hallituksen kaatamiseksi.

[illegible] päivä ennen kovia aikoja: Pertti Salolainen vaimonsa Anjan kanssa kuvattuna Tampereen [illegible]kokouksessa, jossa Salolainen nostettiin Kokoomuksen puheenjohtajaksi. Siitä tehtävästä [illegible] poistettiin ylimääräisessä puoluekokouksessa monien ristiriitojen seurauksena.

Markku Ulander / Lehtikuva

Pääministeri Esko Aho, kehitysyhteistyöministeri Toimi Kankaanniemi, liikenneministeri Ole Norrback, ulkomaankauppaministeri Pertti Salolainen ja valtiovarainministeri Iiro Viinanen patikoivat valtioneuvoston juhlahuoneistoon kriittisiin talousneuvotteluihin huhtikuun 4. päivänä 1992. Salolainen oli samaan aikaan myös Kokoomuksen puheenjohtaja, jolle hallituskauden lopulla löydettiin tasavallan presidentin avustuksella suurlähettilään paikka. Myös Tullihallituksen johtamista ehdotettiin, mutta EU-komissaariudesta haaveillutta Salolaista ajatus loukkasi.

KOP:n viimeinen pääjohtaja Pertti Voutilainen arvioi, että häneltä kului mahtipankin johdossa kolme kuukautta ennen kuin hän havaitsi "iskeneensä kätensä paskaan". Maaliskuun 6. päivänä 1993 Voutilainen selvitteli julkisuudessa ns. Kouri-kauppoja, joiden sotkuihin hänen edeltäjänsä Jaakko Lassila lopullisesti kompastui. Voutilaisen arvio kauppojen tappioista oli noin tuhat miljoonaa markkaa, kolminkertainen virallisiin lukuihin verrattuna.

Jaakko Lassilan loistavan uran kaamea loppu. Lokakuun 14. päivänä 1991 hän istui tiedotustilaisuudessa, jossa kerrottiin vallanvaihdoksesta. Lassila oli joutunut allekirjoittamaan erokirjeen, jonka Yrjö Niskanen ja Tauno Matomäki olivat muotoilleet. Tiedotustilaisuudessa Lassilan vieressä istuivat KOP:n hallintoneuvoston puheenjohtaja Markku Mannerkoski ja uusi pääjohtaja Pertti Voutilainen.

Pentti Koskinen / HS / Lehtikuva

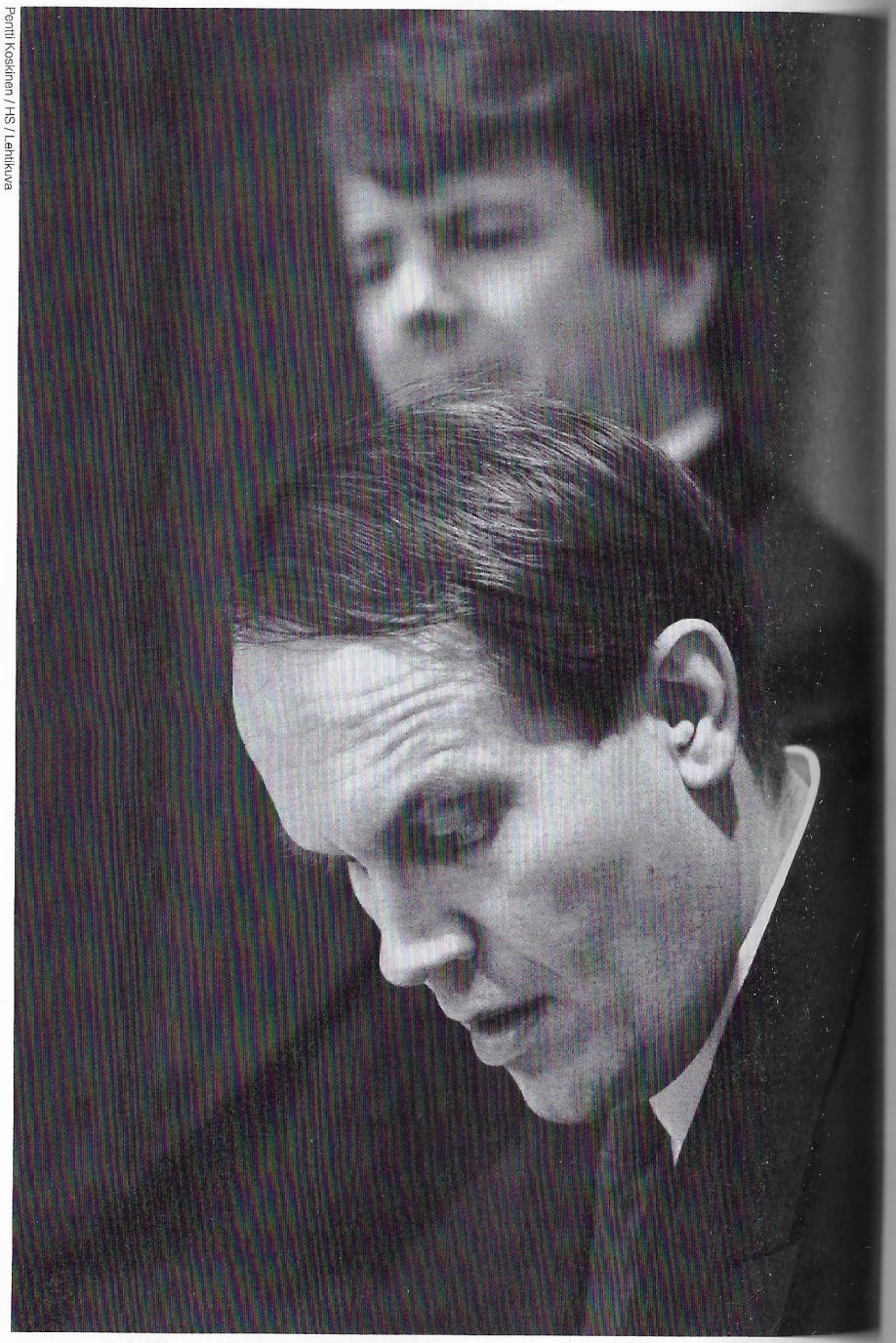

Nokian Jorma Ollila oli Esko Ahon hallituksen takapiru tai vartioenkeli. Keskustalaisen taustan ja suuren vaikutusvaltansa ansiosta Ollila saattoi tarvittaessa puuttua hallituksen työskentelyyn. Hänet myös värvättiin silloin tällöin vaikuttajaksi.

Pankit yhtyvät. SYP:n Ahti Hirvonen ja KOP:n hallintoneuvoston puheenjohtaja Tauno Matomäki tiedotustilaisuudessa 9. helmikuuta 1995.

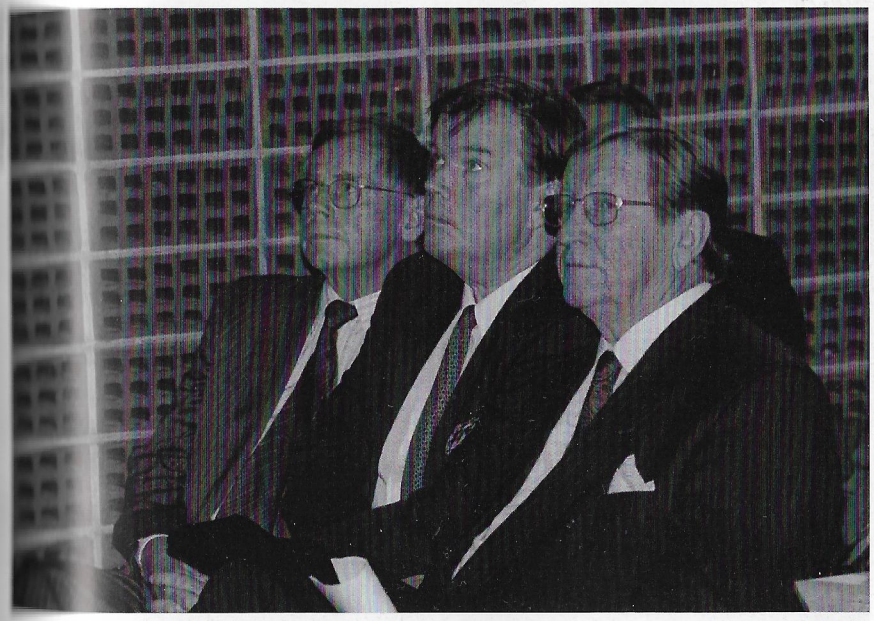

"Kolme bassoa", Casimir Ehrnrooth, Tauno Matomäki ja Yrjö Niskanen tiedotustilaisuudessa 11. syyskuuta 1995 kertomassa metsäteollisuuden suurfuusiosta, jonka tuloksena syntyi UPM Kymmene. Ehrnrooth edusti SYP:n leiriä, Matomäki ja Niskanen KOP:n. Metsäfuusion yksi edellytys oli pankkien yhdistyminen.

Heikki Saukkomaa / Lehtikuva

Yhdessä makkara-aterialla. Paavo Väyrynen yritti kaataa ensin Mauno Koiviston, sitten hallituksen jonka ministeri hän oli. Itselleen hän kaavaili uuden hallituksen pääministerin paikkaa. Väyrysen ja valtiovarainministeri Iiro Viinasen talouspoliittiset käsitykset olivat ajoittain yhteneväiset, jopa niin että Väyrynen oli "viinasempi kuin Viinanen".

Kai Gustafsson / HS / Lehtikuva

Mauri Pekkarinen, kokenut ja osaava politiikan kettu, toimi Ahon hallituksen sisäministerinä ja aiheutti valtiovarainministerille jatkuvia mahanpuruja. Pekkariseen henkilöityi Viinasen silmissä Keskustan poliittinen juonittelu, jossa siltarumpu saattoi olla tärkeämpi kuin valtakunnan etu. Myös Esko Aholla oli työ pitää vikkelä jyväskyläläinen aisojen välissä.

Seppo Haavisto / Str / Lehtikuva

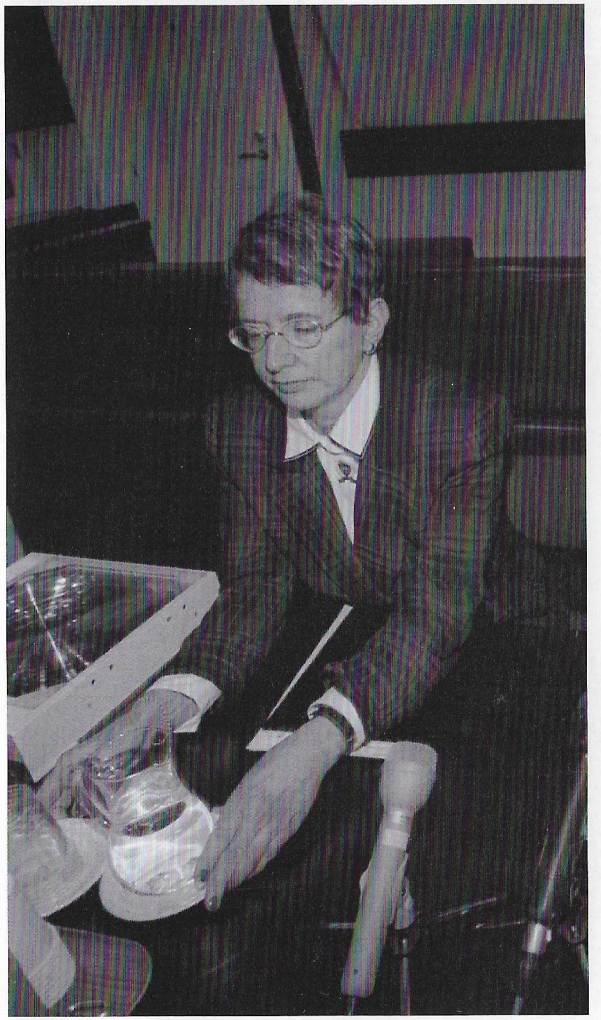

Sirkka Hämäläinen oli monien mielestä kriittisinä aikoina "Suomen Pankin ainoa mies". Hänestä tulikin keskuspankin pääjohtaja Esko Ahon annettua potkut Rolf Kullbergille. Todistajien mukaan Kullberg antoi erottamiseensa johtaneen, hallitusta ankarasti arvostelevan lausuntonsa Pankkiyhdistyksen pitkän lounaan vauhdittamana.

Matti Björkman / Lehtikuva

Pääkonsuli Heikki Tavela on hyvän ruoan ystävä eikä malta pitää lusikkaansa poissa sopasta. Kriisin aikoina Tavela oli KOP:n hallintoneuvoston jäsen. Pankkifuusioon hän ei juuri vaikuttanut, mutta otti hanakasti osaa Kokoomuksen asioihin.

Juha Kärkkäinen / Lehtikuva

Iiro Viinanen ja Esko Aho 22.10.1993 tiedottamassa Suomen Säästöpankin pilkkomisesta. He kertovat asiasta ikään kuin uutisena, joka se olikin, vaikka salainen sopimus asiasta oli tehty aikaisemmin ja siten, että lehdistön lisäksi myös eduskunta oli ratkaisuta täysin tietämätön.

Ilja Ranta / Lehtikuva

Pankki on valmis. Uuden superpankin pääjohtaja Vesa Vainio ja tuleva kakkosmies Pertti Voutilainen kuvattuina 9.2.1995.

Matti Björkman / Lehtikuva

Vahvasti taustalla. Tasavallan presidentti Mauno Koivisto nosti Harri Holkerin pääministeriksi, ohjasi tätä, tuki seuraavaa Esko Ahon hallitusta ja vakaan markan politiikkaa loppuun saakka. Kuvassa Koivisto on palaamassa presidentin esittelystä pitkin Aleksanterinkatua.

17.

Voutilainen esittää suunnitelman. "Vähän riipin raapin", sanoo valtiovarainministeri. Riidasta tulee roihu. Salolainen yrittää ymmärtää. Linja on valittu.

Pertti Voutilainen huolestuu omasta ajatuksestaan KOP:n osakkeiden arvonalennuksesta. Ministeriö ei oikein ymmärrä, mutta patistaa pääjohtajaa puhumaan asian selväksi vakuusrahaston Halmeen kanssa.

Tammikuun 15. päivänä, muutaman vuorokauden valmistauduttuaan Voutilainen tulee esittelemään Viinaselle aikaansaannoksensa. Huolella mietitty ja laskettu KOP:n osakkeiden nimellisarvon alennussuunnitelma ei saa valtiovarainministeriltä aplodeja.

– Hyvä näin, vähän on riipin raapin. Mutta eiköhän se siitä, hän narisee ja varmistaa tehokkaasti, että Voutilainen uskoo mistä on kyse – siitä, että valtio voi tulla osakkaaksi nopeasti, jos tilanne sitä huutaa.

Tammikuun 16. päivänä 1993 aurinko ei paista kokoomuksen puoluehallituksen kokouksessa. Ilmeet kertovat suuresta hämmästyksestä. Iiro Viinasesta

ministerinä on kyllä jo ehtinyt kertyä kokemuksia. Mielipiteet ovat jakaantuneet. Ihan aina ei monikaan aatetoveri voi olla varma, mitä vinon hymyn tai vaikenemisen taakse kätkeytyy. Nyt puhutaan eri tahoille hellittämättä pyrkivän ammattipoliitikko Kimmo Sasin ja entisestä yrittäjästä hallituksen keskeiselle paikalle nostetun insinöörin kiistasta, joka ei enää ole kiista vaan roihu.

Puheenjohtaja Pertti Salolainen on koettanut koettamasta päästyään ymmärtää, mitä hänen olisi pitänyt käsittää. Hän käyttää asemansa tarjoamaa arvovaltaa riidan asettamiseksi. Mutta siinä missä liukas Sasi livahtelee ohi ja yli sukkeline sanoineen, Viinanen jököttää paikallaan hievahtamatta minnekään.

– Minä vedän omat johtopäätökseni, jos Sasi ei lennä.

Iiro Viinanen sihauttaa Sasin nimen suupielestään ja nojautuu tuolissaan taaksepäin.

– Linja on valittu ja siinä pysytään, hän lisää puhuen itsestään passiivissa kuin puhuisi jostain ulkopuolisesta tahosta tai melkein puolueesta, Kansallisesta kokoomuksesta ilmeisesti.

18.

Jänisjahtiin. Maa huojuu, totuutta ei voi kertoa. Sasi usuttaa demareita vaatimaan lisää. Jos hallitus kaatuu, samalla kaatuu Mauri Miettisen maaherrapaikka.

Pertti Salolainen heiluttaa arvovaltanuijaa, jossa ei julkisuuden mielestä enää ole kuin varsi. On lauantai raskaan viikon jälkeen. Lehdistä on soiteltu, juttuja on tulossa. Soppa kiehuu hellalle.

Sunnuntaina Iiro Viinanen pakkaa aseen autoonsa ja menee Kalvolaan jänisjahtiin. Metsässä on hiljaista ja tuuletonta. Henki höyryää, oksa rasahtaa saappaan alla, mieli on asettunut, luonnon äänetön puhe rauhoittaa, kännykkä soi. Puoluesihteeri Kivelä raportoi Hufvudstadsbladetin ja Helsingin Sanomien sisällöstä, Viinanen kuulemma uhkaa erota.

No niin, on tähdätty ja laukaistu.

Maailman paino kasvaa. Keskiviikkona, tammikuun 20. päivänä maailmanpankin pääjohtaja Preston on Suomessa. Hänelle ei yritetä myydä mitään, eikä hän ole ostamassa. Todellisuus on numeroita ja lyhyitä se-

littäviä lauseita. Tilannekartoitus. Kartassa vain tummia ilmansuuntia.

Iiro Viinasen koko iltapäivä kuluu Prestonin kanssa. Illansuussa pääministeri soittaa ja pyytää neuvonpitoon. Opposition vaatima ja pankkituen hyväksymisen ehdoksi asettama talouden elvytyspaketti on pöydällä narut levällään. Mikään ei tunnu liikauttavan asenteita. Yksimielisyyttä ei synny. Esko Aho ja Iiro Viinanen yrittävät väsyttää opposition. Esko Seppänen esiintyy rakentavasti, Tuomioja pilaa henkeä loppumattomalla viisaudellaan. Kello kolmelta aamulla opposition hermot pettävät. Paperia on sutattu paljon, kannanottoja kirjattu tuntitolkulla, mutta taktiikka onnistuu. Kukaan ei jaksa tai ärtymyksen takia viitsi edes tarkistaa pöytäkirjamerkintöjä.

Kaikki tietävät, vaikka eivät ääneen sanoisikaan, että maa huojuu. Mutta edes Kansainvälisellä Valuuttarahastolla uhkaaminen ei auta. Rahamarkkinat ovat velloneet rauhattomina, devalvaatio etenee vääjäämättömästi kuin luonnonlaki, korkotaso on pidetty aloillaan väkivalloin.

– Totuutta ei voi sanoa, Iiro Viinanen sanoo Esko Aholle.

– Totuutta ei voi kertoa ulos, jos kerrotaan, rauhattomuus leviää.

Pääministerillä ei ole siihen lisättävää.

Rauhattomuus leviää. Preston pitää torstaina esitelmän. Iltapäivällä hallitus ja oppositio jatkavat neuvotteluja elvytyksestä. Tunnelma on kireä. Esitys syntyy ja annetaan, mutta ei kelpaa. Iiro Viinanen merkitsee muistiin perustilanteen: – Miljardien pitää opposition mielestä näkyä suurina, velasta välittämättä.

Illalla yhdeksältä he antavat uuden elvytyspaperin. Sitä tulee noutamaan opposition lähetystö, jonka muodostaa yksin Sulo Aittoniemi. Ihmetystä ei kommentoida, mutta jo tunnin kuluttua kerrotaan, että esitys on hylätty. Kertoja ei ole opposition lähetystö, ei edes yksinäinen edustaja, vaan televisio.

Paine kasvaa, sitä kasvatetaan. Päätellään, että Sdp on halunnut vuotaa asian julki. Kello 23 vanhaa uutista tullaan kertomaan henkilökohtaisesti: keskusteluja ei haluta jatkaa.

Esko Aho kysyy Iiro Viinasen eroaikeista. Valtiovarainministerin linja pysyy, media on kerrankin oikeassa. Viinanen kuulee Sdp:n sisältä, mistä on kysymys. Kimmo Sasin ja Kalevi Mattilan kerrotaan uudelleen ja taas uudelleen rohkaisseen demareita vaatimaan lisää miljardeja uskotellen, että hallitus eli Viinanen lopulta taipuu.

Kahden miehen ottelu alkaa olla yhtä kuin maan talouskriisi. Oppositio on Kimmo Sasin leka, hallituksen tiukka linja alasin. Siihen väliin Sasi on mielessään asetellut Iiro Viinasen pään. Demarilähde sanoo Viinaselle, että Sdp:lle taipumattomuus oli yllätys.

Tiistaiaamuna 25. tammikuuta 1993 valtiovarainministeri kävelee Suomen Pankkiin Sirkka Hämäläisen luo. He kantavat yhteistä huolta ja se alkaa näkyä. Korot on padottu ja markka heikkenee. Syyskuun 8. päivästä lähtien sen kellunta on merkinnyt tänne ehdittäessä noin 16,5 prosentin pudotusta suhteessa ecuun.

Tiukka linja on pidettävä, valuutasta on huolehdittava, Sasi on nujerrettava, ja samalla on koottava junttaa ja muistutettava Mauri Miettiselle, että jos hallitus nyt kaatuu, siinä kaatuu samalla tälle luvattu maaherranpaikka.

Tiukka linja on pidettävä, vaikka alkaa käydä ilmi, että demarit ja vasemmistoliitto kaatavat pankkipaketin ja vaikka monille alkaa olla selvää, että yhdenkin pankin kaatuminen aiheuttaa dominoreaktion, joka jatkuu koko pankkijärjestelmän luhistumisena ja sitä kautta kymmenien tuhansien yritysten romahtamisena.

19.

Pankinjohtaja puristuksessa. Viinasta savustetaan. Sasi ja Kanerva pyrkivät. Salaisia kokouksia. Suominen haluaa Salolaisen sivuun. Väsynyt pääministeri.

Pertti Voutilainen on monen asian puristuksessa. Jokainen asia sinänsä on selkeä, mutta yhdessä ne muodostavat labyrintin, josta ei tahdo mitenkään löytää oikeaa reittiä ulos – raikkaaseen ilmaan, normaaliin elämään, tavanomaisiin vaikeuksiin, jotka voi selvittää ajattelemalla, laskemalla, neuvottelemalla, johtamalla.

Hän ajelee Outokummun kotimaisemaan uupuneena. Järvi on siinä, kuten aina. Metsän rosoreunat piirtyvät iltataivasta vasten, kuten aina. Jääkenttä hohtaa himmeästi, tuvassa on valot. Takki auki ja solmio löysällä hän nousee rinnepolkua portaille. Sitten hän menee kotiin.

– No, mitäs tänne?

Käsitys siitä, että Iiro Viinanen ehkä lähtee, saa uusia ilmauksia. Lähtee väsymystään. Lähtee kun savustetaan ja painetaan, lähtee kun tarjotaan mukavaa oksaa

jostain. Oksiahan riittää, hyvälle miehelle. Lähtee, jos uusia uskottavia ehdokkaita valtiovarainministeriksi ilmaantuu. Niitä alkaa ilmaantua.

Kimmo Sasista ei kukaan tiedä, mihin mies ei pyrkisi. Mutta Ilkka Kanervan ajatukset voi tietää. Viinanen lentää Lappiin viikonlopuksi. On tammikuun kolmanneksi viimeinen päivä. Mieli on kohtalainen, aamulla oli tullut fakseja, jotka todistivat Mauno Koiviston tukevan valtiovarainministeriä ja hänen ministeriötään linjan pitämisessä.

Mutta päivällä alkaa pilkottaa se ilmiselvyys, että Kanerva kuvittelee itsensä Viinasen paikalle.

Kahden päivän päästä sunnuntain lehdet kertovat jo asiasta. Vuoto tai ei, lähteestä ei ole epäselvyyttä!

Viinanen lukee lehtien kommentteja. Kanervaa ei oteta vakavasti, uskottavuus puuttuu. Ja lähde itsekin oli ilmoittautunut ihmetellen, että ei kaiketi Viinanen niin hölmö ole, että kuvittelee Kanervan antaneen aihetta Kanerva-uutisiin. No, ei tietenkään!

Hiihto sujuu joten kuten, mutta maailma ei jätä. Myöhään pyhäiltana Sirkka Hämäläinen kaipaa keskustelua ja päättää soittaa Viinaselle. Hän on huolissaan ja hermostunut korkojen alennuspuheista ja sanoo paineen olevan nyt kova.

Ministeri koettaa rauhoitella. On odotettava, että pankkitukipaketti ja lisämenoarvio saadaan läpi, odotettava että säästöt ja kehykset on sovittu.

Niin sitten mitä? Ikuisen rauhan aika?

Viinanen on kuunnellut kotonaan kahvistelleen ja

lepäilleen Adolf Ehrnroothin leppeän tiukkaa puhetta. On pysyttävä paikoillaan, on oltava luja, on pidettävä isänmaan puolta, maksoi mitä maksoi!

Davosista soittaa Esko Aho tukeaan. Pääministeri sanoo, ettei valtiovarainministerin lähtö ja vaihtaminen ole yksin kokoomuksen asia!

Ei, ei vaihtaminen olekaan. Mutta lähtö saattaa olla.

Helmikuun 2. päivänä pääministeri ja valtiovarainministeri istuvat yhdessä Suomen Pankin ylimmän johdon kanssa Kesärannassa. Kaikkien ilmeet ovat vakavat. Käsitellään valtion budjetin kehyksiä, niiden kokoa ja väriä, korko-ohjelmaa.

Seuraavassa Kokoomuksen eduskuntaryhmän kokouksessa vietetään hiljainen hetki; Iiro Viinanen kertoo ääneen, että erouhkaus on totta ja että "se linja pitää". Kimmo Sasi kimpoaa pyytämään anteeksi, vaikka ei sano keksivänsä mitään anteeksi pyydettävää. Sopua yritetään joukolla, mutta Viinanen ristii kädet rinnalleen ja jököttää.

– Puhuvat mitä puhuvat. Mutta ne ei tiedä niitä kymmeniä kertoja, kun se tyyppi on aiheuttanut ongelmia, hän puhisee luotetulleen.

Suomen Säästöpankin, SSP:n, pilkkomisesta järjestetään pankkien pääjohtajien kanssa salainen neuvottelu. Kesken palaverin pääministeri lähettää Viinaselle kaksi paperilappua, kehottaa perumaan erouhkauksen. Viinanen vastaa omalla lapullaan: "Rauhassa vaan eteenpäin, enkä peru".

Tämä pääministerin salaiseksi tarkoitettu kokous,

johon myös pankkien johtajat osallistuvat, on salainen vain siihen asti, kun Seppo Lindblom pääsee kertomaan asiasta uutisissa seuraavana aamuna. Hänelle annetaan palautetta, mutta se ei enää auta.

Kriisin uusin piirre on tämä, etteivät tavanomaiset, julkiset kokoukset riitä. On kokoonnuttava piilossa medialta, kertoo media.

Media raportoi yksityiskohtaisesti julkisesti kerrotuista ja selville saamistaan asioista, niin että kokonaiskuva on joka hetki hajanainen ja johonkin suuntaan vino.

Se ei voi tietää mitä se ei kerro, mutta kylläkin kertoa paljon sellaista, mitä se ei tiedä. Se arvelee, spekuloi, yhdistelee omasta tajunnastaan käsin palasia toisiin palasiin. Melkein joka aamu ja ilta ne, jotka tietävät tai ovat tietävinään kokonaisuuden, puistelevat päätään, kiivastuvat, hymyilevät tai kiristelevät hampaitaan.

Silloinkin, kun julkisuuden antama kuva tapahtumista on tosi, se on tosi vain suhteellisesti, jonkun osapuolen kannalta.

Ja jos se joskus on tosi kokonaan, kuva on aina vanha, eilinen.

Kun lehdet kertovat Kanervan pyrkimisestä, Suomalaisella klubilla Helsingin Kansakoulukujalla on jo käyty kokous, jossa Ilkka Suominen kiistää puoluesihteerin läsnäollessa olevansa ehdolla valtiovarainministeriksi. Sanojensa painoa ehkä lisätäkseen hän on jo sysäämässä Pertti Salolaista syrjään puolueen puheen-

johtajan pallilta ja istuttamassa tilalle Iiro Viinasta.

Se ei käy Viinaselle, jonka tykkitornista satelee ammuksia. Kimmo S ja Ben Z ovat yhdessä Ilkka K:n kanssa sopivasti ärsyttäneet nokittelemalla talouspolitiikan hoidosta. Björn Wahlroos on kutsuttu seuraavalla viikolla puhumaan "vaihtoehtoisesta" mallista!

Väsynyt Viinanen rekisteröi Esko Ahonkin uupumuksen – illalla Postipankin kanssa käydyssä neuvonpidossa pöydän laidalta kuuluu jo havainto, että pääministeriä vaivaa burn out – mutta saa piikittelystä puhtia ja antaa kesken päivän tulisen lausunnon pankinjohtajien vuotamisesta.

Seuraavana päivänä luetaan isoja otsikoita.

20.

Salolainen järjestelee sopua. Niskanen ja Matomäki vetoavat. Niskanen epäilee Voutilaista. Viinanen varoittaa. Ahon kanssa sovitaan, että Kansallispankki saa vielä jatkoaikaa.

Pertti Salolainen järjestelee Viinanen–Sasi-sodan rauhanneuvottelun. Hän on isonveljen roolissa, puhuu kauniisti, mutta vain yksi vaihtoehto sopii Viinaselle.

Helmikuun viides päivä 1993. Yrjö Niskanen ja Tauno Matomäki ovat pyytäneet ja saaneet audienssin valtiovarainministeriltä. He tulevat puhumaan KOP:sta, erityisesti esittämään, pyytämään ja vetoamaan sen puolesta, että Kansallispankin osakeleikkausta ei toteutettaisi.

Käynti on raskaan sarjan raskas operaatio. Se osoittautuu hyödyttömäksi. Viinanen sanoo, että ei käy. Raskaat miehet ovat hermostua.

Matomäelle ja erityisesti Niskaselle esiin pilkahtava valtion omistus KOP:ssä on kauhistus. Mieluummin linnoitus myydään kuin luovutetaan! Kansallistettu-

Osake-Pankki on Yrjö Niskasen painajaisuni ja hokema, jolla hän torjuu tämän vaihtoehdon kaikkein pahimpana, sosialisointina, joka sotii pankin koko kunniakkaan historian pyhintä ja luovuttamattominta arvoa vastaan.

Kiihtynyt Yrjö Niskanen esittää Iiro Viinaselle epäilyn, että heidän valitsemansa Pertti Voutilainen ei olekaan tappioiden uumenista kultasuonta eli pelastusta etsivä luotettava kaivosinsinööri, vaan kaksoisagentti. Voutilainen on salaliittolainen, koska on myöntyväinen ajatukseen valtion omistuksesta.

Ministeri suuttuu. Yrjö Niskanen kuulee arvion, että Pertti Voutilainen on läpi rehti mies, ja vieläpä realistisempi ajatuksissaan ja sanoissaan kuin Niskanen. Voutilainen kuulee tapahtumasta samana iltana. Hän kiittää tiedosta ja "varoituksesta".

Korot laskevat 0,5 prosenttia, helpottaa hetkeksi. Mutta samana päivänä pelikentän yhdessä nurkkauksessa taklataan. Juttu kertoo Kimmo Sasin esittäneen Raimo Ilaskiveä valtiovarainministeriksi. Ilta-Sanomat saa tiedon asiasta. Viinasen taho huolehtii siitä.

Media on osa peliä. Ei vain niin, että se pelaa ja lisää irtonumeromyyntiä, vaan myös siten, että sillä pelataan. Lehdille koetetaan syöttää tietoa, että Iiro Viinanen on pankkikriisin hoitajana jäävi, koska taustassa on SYP:n valvojan asema. Juttu on Viinaselle kiusallinen, mutta ei kohtalokas. Yhteistuumin hän saa sovituksi, ettei Aamulehti julkaise tietoa ja että lehti myös iskee Kimmo Sasin lattiaan pääkirjoituk-

sessa – omista intresseistään: tietoon on tullut, että sijoitusyhtiö Panostaja on nurkkaamassa lehtiyhtiötä. Sasi istuu Panostajan hallituksessa. Erään lounaan yhteydessä kerrotaan Sasin esitelleen listaa niistä, jotka nurkkauksen onnistuttua tullaan erottamaan.

Intressit yhtyvät. Vihollisia voi hankkia myös panostamalla.

Yrjö Niskanen asettelee aina kortit pöydälle niin, että niiden alla, useimmiten toisten pelureiden näkymättömissä, ovat toiset. Siitä on kokemusta.

Hän on tarvittaessa pitkävihainen mutta asioiden vaatiessa nopea antamaan anteeksi. Vain kaksi päivää aikaisemmin verisuonet kiristyivät valtiovarainministerin kohtuuttomasta arvostelusta – Yrjö Niskasta verrattiin Pertti Voutilaiseen! Nyt, sunnuntaina, hän ottaa yhteyden Viinaseen kertoakseen sisäistä tietoa Kansallispankista.

Iiro Viinanen on ollut puhelimessa muutenkin, siitä huolimatta, että on lepopäivä. Kännykän kautta hän seurailee kokoomuksen sisäisiä käänteitä. Kuulostaisi siltä, että Z ja S vaihtaisivat paikkoja, kun eivät enempään pysty. Kokousta pitävät, mutta Pertti Salolainen ei ole paikalla, koska sukkuloi Riihimäellä, Tervakoskella, Hämeenlinnassa ja Hangossa. Salolainen ei puhu Viinaselle tilanteesta mitään, kiittelee vain jotenkin kummallisesti.

Esko Aho pirauttaa, uskoo talouden taas nousevan ja uskon vastikkeeksi ehdottaa viimeisimmistä säästöistä luopumista. Viinanen jarruttelee. Aho kyselee levottomana, tuleeko tällä porukalla hommista yhtään mitään, vai vaihdetaanko hallitus. Viinanen kannustaa jatkamaan, yrittämään.

Iltayhdeksältä Ahon kanssa sovitaan vielä, että KOP saa jatkoaikaa selvittääkseen tappionsa. Aikaa ei enää ole, on vain jatkoaikaa.

Koittaa maanantai ja KOP-leiri käy kuumana, kun vastausta pankkitukiehdotukseen ei kuulu. Ei kuulu, koska kuukauden sisällä olisi saatava uusi, varman päälle tehty ennuste luottotappioista.

21.

Mauno Koivisto kyselee, pitääkö opetella uusi nimi. Salolainen tekee ehdotuksen. Vitsikästä irvailua. Voutilainen haukkuu hallituksen. Viinasta taivutellaan Kokoomuksen johtoon.

Tiistaina, helmikuun 9. päivänä 1993 heti aamulla ryhmä hallituksen jäseniä on koolla Mauno Koiviston luona. Keskustellaan valtiopäivien avauspuheesta. Lyhyesti:

– Kovaa tekstiä. Ajankuvaa. Poikkeuksellista.

Koivisto kysyy, onko maassa huomenna sama valtiovarainministeri kuin tänään, vai pitääkö presidentin opetella joku toinen nimi. Iiro Viinanen kääntää kysymyksen Pertti Salolaisen suuntaan, piruuttaan, ja siksi että on jollain tavalla tässä asiassa jäävi. Salolainen vastaa, että on olemassa välitysesitys poikien riitaan. Se saattaa taata Viinasen jatkon.

Mauno Koivisto on hauskalla tuulella, keveällä mielellä. Hän kuuntelee hörähdellen Viinasen vakuuttelua, että tämä on itse asiassa ollut koko ajan varma voitostaan. Se on hyvä, että juuri tällä hetkellä voi tästä olla varma!

Hauska päivä jatkuu. Kokoomuksen ryhmäkokous on suorastaan tapahtuma. Salolainen tekee välityseh-dotuksensa, jonka mukaan Z ja S vaihtaisivat paikkaa. Viinanen tukee ääneen Zyskowicziä, mutta onnistuu pitämään huulensa niin tiukkoina, ettei Sasin nimi livahda kuuluviin. Tähän Sasi kiitospuheessaan vastaa vitsikkäällä ivailulla.

Valtion ja maan tilanne on kuolemanvakava.

Ministeriryhmä kokoontuu Königstedtin kartanoon. Paikalle kutsutut Björn Wahlroos ja Matti Korhonen yllättävät Sasi–Zyskowicz–Kanerva-rintaman antamalla Viinasen linjalle tukensa.

Eduskunta aloittaa istuntokautensa. Koivisto puhuu rankasti, konseptin mukaan, viinasemmin kuin Viinanen. Se pannaan merkille isoin kirjaimin.

Kansallispankin suunnaltakin puhutaan kovaa. Pertti Voutilainen on äänitorvena ja haukkuu hallituksen, erityisesti Esko Ahon ja Pertti Salolaisen, päättämättömyydestä.

Maa makaa, hallitus myös. Voutilaista korventavat numerot yhä ankarammin, todelliset ja kaunistellut. Tulisi tehdä lisää selvitystä, raporttia ja esitystä, että pysyttäisiin hengissä. Pääjohtajan on yhä vaikeampi uskoa edes omiin numeroihinsa, vaikka hyvin tietää, mikä sarake on totta, mikä toivetta. Hänen ristiriitansa on kärjistyneimmillään se, että omistajien voimamiehet, Yrjö Niskanen ennen muita, vastustavat koko painollaan sen avun vastaanottamista, jota hän ei tunnu edes saavan.

Poliittinen kenttä, jos sitä voi sanoa kentäksi, on pirstoutunut ja epävarma. Esko Aho ponnistelee pitääksen puolueensa edes jonkun kehyksen sisällä. Kokoomuksen vakava leikki saa yhä uusia muotoja. Ben Zyskowicz ja Kimmo Sasi näkevät vaivaa selvittääkseen, kuka kumma vuoti julki tiedon heidän reippaasta Kaukoidän matkastaan. Kuuluu väitteitä, että Viinanen on ollut nimensä mittainen eli vähäsen juovuksissa. Kutsutaan todistaja, joka sanoo, että ei ole ollut. Kanervaa epäillään vuotajaksi. Viinanen tietää, että veikkaus on väärä, koska oli selvin päin soittaessaan tutulle toimittajalle.

Jotta puolueen tilanne olisi vieläkin selvempi, Heikki Tavela yrittää hämmentää taas. Hän lobbailee KOP-asiaa pankin hallintoneuvoston jäsenenä ja siinä sivussa painostaa Iiro Viinasta kokoomuksen puheenjohtajaksi. Viinanen sanoo, että muuten kävisi, mutta ei käy.

22.

Uhkaus. Postipankki menossa tarkkailulistalle. Valtion ehdot eivät kelpaa Voutilaiselle. Omin voimin yritetään. Väsynyt saunaseura. Koivisto kutsuu. Ahon kädet eivät ole yltää.

Kaikki hauska päättyy aikanaan. Perjantain, helmikuun 12. päivän kääntyessä jo aamuyöksi, Iiro Viinanen rojahtaa vuoteelleen läpi uupuneena.

On väännetty turhaan lisämenoarviota, junnattu pitkään kokouksissa. Hän on hakenut Nokian Jorma Ollilan ja professorismiesten tukea linjalleen ja saanut.

Ryhmäkokouksesta on soitettu kesken kaiken Kesärantaan tieto, että amerikkalainen luokitusyhtiö Standard&Poors uhkaa pudottaa kaikkien pankkien luottokelpoisuutta, jos ei ala tulla näyttöä hallituksen tavoitteiden läpimenosta.

Päivä päivältä väsyneempi Iiro Viinanen lähtee viikonvaiheessa suuren herraseurueen kanssa jänisjahtiin. Jahti onnistuu jäniksiä lukuun ottamatta hyvin.

Postipankin tilinpäätös on lisämurhe, pankki on

menossa tarkkailulistalle. Se voi johtaa siihen, että Suomen valtio on pian samalla listalla! KOP:lle kerrotaan valtion tuen ehdoista. Ne eivät kelpaa. Pertti Voutilainen, väsynyt mies hänkin, kertoo että omin voimin vielä yritetään.

Väsyneitä on enemmänkin. Muuan viestinviejä kiirehtii Mauno Koiviston luo kertomaan valtiovarainministeriön huolen keskustan lipsumisesta. Ahon ote ei tahdo pitää omiin joukkoihin, pääministeri valittelee uupumustaan, joka jo näkyy.

On helmikuu. Pertti Voutilainen on ollut KOP:n pääjohtajana hieman runsaan vuoden. Siinä ajassa hän on jo ehtinyt saada silmänsä auki nähdäkseen koko kaameuden. Hän tietää, että talouspoliittinen ministerivaliokunta kannustaa heitä selviytymään itse. Mutta samalla on kerrottu lakonisesti, että valtio turvaa omat etunsa, kävi miten kävi. Ja että heidän arvellaan olevan käsi ojossa, tosin vain takauksia pyytelemässä, viimeistään puolen vuoden kuluttua. Ja vielä muistetaan huomauttaa, että pyytelyihin ei kannata suhtautua kovin toiveikkaasti.

Illalla kokoontuu isojen poikien saunaseura. Pertti Voutilainen on mukana, puhti on poissa. Löylyjen jälkeen pohditaan vaisusti päivän uutista. Bruttokansantuotteen kasvu on 0 prosenttia, tasan.

Seuraavaan presidentin esittelyyn on aikaa päivä, kun Iiro Viinanen saa kutsun Mauno Koiviston luo. Presidentti ei ole huumorituulella. Hän kyselee millä lisäbudjetti aiotaan rahoittaa, jos ei ole tietoa, mistä rahaa saadaan.

Koivisto tenttaa taustoja, utelee, on kiinnostunut hallituksen eri tahojen hermorakenteesta, josta valtiovarainministeri saattaa vain sanoa, ettei ihan hyvältä tunnu. Säästöistä yritetään siellä ja täällä livetä, eikä monikaan ole ynnännyt, paljonko on poliittisen irtopisteen yksikköhinta juuri nyt, juuri tällaisena ajankohtana. Viinanen on ynnännyt.

Koivisto on saanut silmilleen yli-ikäisen sotaratsun, mutta Raimo Ilaskiven henkilöön käyvä nälviminen, jota Viinanen pahoittelee, ei tunnu presidenttiä suuresti surettavan.

Vakavat miehet puhuvat presidentin ja hallituksen suhteista, epävirallisesta työnjaosta, äänensävyistä. Että vaikka Koiviston tekisikin mieli kiitellä hallitusta, on prässättävä tältäkin suunnalta. Tilanne on sellainen. Hallitusryhmien pitäisi hoitaa asiansa, kunkin pitää omat rivinsä ojennuksessa. Liian usein näyttää siltä, etteivät esimerkiksi Esko Ahon pitkähköt kädet riitä sulkemaan syliin koko keskustaa.

Juuri tänään Aho taas liukuu lisäbudjettia käsiteltäessä Mauri Pekkarisen yhden siltarumputason ajatuksen tueksi. Kuin perustellakseen pehmeyttään pääministeri, joka hetkeä aikaisemmin oli pitänyt talousennusteita liian optimistisina, epäilee valtiovarainministeriötä liiasta pessimistisyydestä.

Ota siitä selvää! Ja ottaahan siitä – Ahon paineet tulevat yhtä lailla oman puolueen kuin maan taloustilanteen suunnalta.

Seuraavana päivänä aamutelevisiossa Seppo Kääriäinen havainnollistaa tämän kasvavan hankaluuden. Hän sanoo tarmoa ja varmuutta täynnä, ettei hallitus enää pysty säästämään. Viinanen kiroilee Aholle, sanoo että luottamus menee. Sekin, hän ajattelee, mitä ei monina hetkinä enää ole.

23.

Äreä Koivisto haluaa uutisvuodon. Sdp yrittää hyödyntää rauhattomuutta. Sana kiertää Sundqvistille. Hallitusta kaadetaan hallituksen sisällä.

Presidentin esittelyssä, jota Viinasen vierailulla pohjustettiin, Mauno Koivisto puhuu pitkään ja äreästi. Puheen osoitteet ovat kaikille läsnäolijoille selvät, samoin se että Koivisto tarkoittaa suljettujen ovien takaisten käsitystensä kulkeutuvan myös ovien ulkopuolelle. Jotkut nimeltä mainitut saavat lujaa kyytiä. Pöydän päässä istuja ei malta olla pamauttamatta iskua kohti Ilaskiveäkin – nimeltä mainitsematta, mutta varmistaen tyhmemmänkin ymmärtävällä kielellä, mihin suuntaan hujauttaa.

Koivisto tahtoo, että viesti vuotaa oikeisiin osoitteisiin.

Se vuotaa mallikkaasti.

Presidentti on juuri nyt kiitettävän aktiivinen. Hänen tukensa ei ole vain kahdenkeskistä tukea, vaan myös käytännön toimia. Hänelle on selvää, että Sdp omien laskelmiensa johdosta koettaa käyttää hyväksi

yleistä taloudellista rauhattomuutta parhaalla ajateltavissa olevalla tavalla, lisäämällä sitä.

Julkisuuteen tulee tieto, että Mauno Koivisto on pannut sanan kiertämään, soittanut muun muassa Ulf Sundqvistille ja käskenyt lopettaa häirinnän. Nyt ei ole hallituksen vaihtamisen paikka.

Mutta hallitusta vaihdetaan myös hallituksen sisällä. Kauppa- ja teollisuusministeri Seppo Kääriäinen, ulkomisteri Paavo Väyrynen ja maa- ja metsätalousministeri Martti Pura ovat yhtenä miehenä kaatopuuhissa. He ovat löytäneet tässä asiassa punaisen langan, yhteyden demariveljiinsä, mistä pääministeri on päässyt selville ja kuin yleistä ahdistustaan purkaakseen antanut Mauri Pekkariselle kunnon löylytyksen, jostakin asiasta, aisan yli potkimisesta.

Löylytettävänä on Pekkarinen, mutta samassa saunassa on muitakin. Pura on Sika-päivillä teeman mukaisesti ennustanut, että hallitus lahdataan viikon sisällä. Siitä viikosta on enää jokunen päivä jäljellä.

24.

Aika tarkalla. Pieni ja iso hyvä uutinen. Hallitus hyväksyy ajatuksen, että KOP saa yrittää. Väyrynen yrittää ja onnistuu. "Sotahan tästä tulee."

Pertti Voutilainen mittailee työhuonettaan. Sen kaappikello, jonka viisareita Jaakko Lassila aikanaan pr-valokuvassa siirteli "oikeaan aikaan", näyttää iltapäivää 19.2.1993.

Aika on tarkalla joka sekunti. Suunnitelmia ja papereita tehdään ja lähetellään. Voutilainen saa tiedon, että yksi niistä on tullut hyväksytyksi: "KOP:n ensimmäinen operaatio" on saanut siunauksen valtiovarainministeriössä. Valtio ei konvertoi pääomalainaa osakkeiksi, mihin sillä olisi ollut oikeus.

Kun huonoja uutisia on tarpeeksi, pienikin hyvä tuntuu merkitystään paremmalta.

Neljä vuorokautta myöhemmin Kesärannassa talouspoliittinen ministeriryhmä käy läpi KOP:n tilanteen ja hyväksyy ajatuksen, että pankki yrittää selvitä omin voimin, jos niitä on.

Tilanteessa on historiallisia sävyjä. Vain joitakin

vuosia sitten KOP:n pääjohtaja piti usein muun muassa lehtien päätoimittajille järjestämissään uudenvuoden lounastilaisuuksissa puheita, joissa pankki neuvoi maata ellei peräti maailmaa, tuki tai arvosteli valtakunnan taloudenhoitoa, ohjasti ylhäältä käsin poliitikkoja.

Se oli Jaakko Lassilan aikakautta. Nyt on Pertti Voutilaisen toisenlainen hetki. KOP saa poliitikoilta monin tavoin ehdollisen, epäröivän ja ikäänkuin määräaikaisen luvan yrittää.

Puheet ovat puheita, paperit papereita. Kriisin osapuolia ovat maan hallitus, eduskunta, presidentti, ammattijärjestöt, pankit, yritykset ja tietysti puolueet. Korporaatiot, instituutiot, vallan keskukset.

Niiden keskusteluissa ja neuvotteluissa paistaa uskottavuusongelma sitä enemmän, mitä pidemmälle kriisi etenee. Maltillisuus ja faktat harventuvat, tosiasiat kärsivät inflaation, kun niitä on hoettu kyllin kauan. Asenteet ja tunteet ottavat valtaa.

Pienempiä asioita ajetaan lävitse uhkaamalla kaataa isompi, kuten vaikka maan hallitus. Niinpä esimerkiksi Paavo Väyrynen on yhtäällä änkeämässä nurin hallitusta, jonka jäsen hän on, ja toisaalla, tämän uhkan alla, jyrää läpi omaa energiapoliittista ohjelmaansa. Ja onnistuu lähes laitaa myöten. Se tulkitaan kiristykseksi, jota se onkin. Sillä toimialalla Paavo Väyrysen kyvyt myönnetään katkerasti mutta auliisti.

Maltillisuus ja tosiasiat, poliittinen diplomatia, on väistymässä taka-alalle.

– Sotahan tästä tulee, Iiro Viinanen kiteyttää pääministerille. Alakulon hetkenä hänkin uskoo, että hallituksen elinaika on laskettavissa viikoissa, tai päivissä.

25.

Suomea seurataan. Koivisto ja Viinanen samaa mieltä: Suomi asetettava siihen luokkaan, johon se kuuluu. Kesärannan palaveri. Hätätilasuunnitelmat rasvataan. "Kohta näette."

Maaliskuu 1993 on koittanut. Heti sen alkuun tulee kansainvälisten luokittajien tiedusteluja. Suomen valtiota koskevia uusia päätöksiä valmistellaan maailman rahan keskuksissa. Presidenttiä informoidaan.

– Meidät on asetettava siihen ryhmään, johon me velkoinemme kuulumme, valtiovarainministeri töksäyttää.

Mauno Koivisto vastaa olevansa samaa mieltä. Hän kyselee, miten rahan saannin käy, millä asioita pyöritetään.

Maaliskuun 3. päivänä pääministeri Esko Aho tulee Tukholmasta. Kello 15.15 alkaa palaveri Kesärannassa. Koivisto on ennen kokousta kysellyt Viinaselta Suomen luokituksesta. Presidentti on arvannut, että tiedossa on huonoja uutisia, koska Suomen Pankin Sirkka Hämäläinen oli tulossa hänen puheilleen Viinasen jälkeen.

Kesärannassa Hämäläinen kertoo kasvot peruslukemilla, että valuuttavaranto on 21 miljardia markkaa ja lupaa, kun sitä kysytään, että vielä pari viikkoa kestetään. Ei kauempaa. Kaksi viikkoa. Sitten markka romahtaa, sääntely alkaa, hätätilalait otetaan kassakaapista, eläkkeet puolitetaan ja käytetään leikkuuveitsen sijasta raskasta kirvestä.

Viinasen muistiinpanoihin ilmestyy entistä kovempia sanoja. "Kassakaappisuunnitelmat rasvataan... Valmistautuminen pahimman varalle... Hallituksen päivät ovat luetut... Pelitilanne levällään. Pilvet nyt tosi synkät ja hallituskumppanit viis veisaa mistään. Romahdus lähestyy... Argentiinanko tie..."

Kokoomuksen ryhmä alkaa olla yksituumainen, kumma kyllä. Kepu taas hajallaan, Aho on vailla tukea, eli yksin. Viinasen joukot ilmoittavat valmiutensa irrottautua hallituksesta. Irrottautua – se tarkoittaa hallituksen hajoamista, tämän yrittämisen loppua. Kehykset rutisevat.

Iiro Viinasen syke on korkea. Hän lausuu lähes epätoivoisena: "Kun jokaisen ministerin budjetissa joka toinen markka on lainarahaa ja ne lainamarkatkaan eivät edes tältä vuodelta ole koossa, pitäisi uskoa..."

"Kohta näette!"

Ja kohta nähdään. 5.3.1993 pidetään palaveri tulevasta

kriisistä. Viinanen on sanonut Aholle, että paniikkitoimiin ei ryhdytä. "Pää kylmänä." Suomihan asetetaan vain siihen maajoukkoon, johon se kuuluu.

Valtakunta on hädässä, mutta kansa ei sitä tiedä. Isot ja pikkuriikkiset asiat ovat rinnakkain. Valtiovarainministeriä kismittää Kepu, se että pääministeri esittää optimistia vaikka tietää, mutta ennen kaikkea Mauri Pekkarinen, joka hädän tietäen vetelee kotinurkkiin päin. Arvonlisäverokeskusteluissa Mauri saa läpi optioita ruoista ja eläinlääkinnästä.

"Voi, voi", huokaa valtiovarainministeri. "Mutta saihan sukulaistensa kasvattamat sammakonkoivet alkutuotevähennyksen piiriin. Ei kestä sekään päivänvaloa."

Vikkelä Mauri Pekkarinen on kestopiikki valtiovarainministerin pakarassa. Yksi syy on se, että tämä Mauri tuntee ja osaa asiat kiusallisen hyvin. Hän on liki ainut, joka pystyy ottelemaan Viinasen kanssa tasapäisesti Viinasen kotikentällä.

26.

Raakaa kalaa ja kalansilmiä. Faksi laulaa. Jospa usko tuhoon alkaisi orastaa. Luokitusta pudotettu kahdella pykälällä. "Nyt on Suomi kusessa."

Maaliskuun 6. päivänä Viinanen lähtee Japaniin lainaa kinuamaan. Jo seuraavana päivänä pitkän lennon jälkeen hän esittää tarpeen ja toivomuksen, joka on kymmenen miljardin markan jenilaina.

Pöydän toisella puolella on hymyileviä kivikasvoja. Ministeri hymyilee takaisin. Suomi on hyvä maa, hyvässä maineessa, mutta faksit kertovat muuta.

Hotellihuoneen ylellisyys ei juuri nosta tunnelmaa. Olisi mukava saada myönteinen päätös kotiin viemiseksi. Illallisella näykitään raakaa kalaa, erikoisen makuisia herkkuja, joista ministeri saa vatsaansa oudon olon. Tai mistä se olo tulee, hermoistako?

Kahdeksas maaliskuuta kiduttava tilanne alkaa laueta. Aamulla tutustutaan Kiotoon, mutta Nomuran "pojille", rahan lainaajille, ei puhuta vielä mitään siitä, että Suomen luokitusta ollaan alentamassa.

Ei ennen torstaita!

Junalla Tokioon, josta Viinanen saa haluamansa lainatarjouksen. Minuuttipeliä, sillä juuri samoilla hetkillä Nomura on saanut tiedon Tauno Matomäen lehtilausunnosta. Siinä ei Suomelle anneta toivoa. Matomäen synkeä ennuste perustuu yritysten budjetteihin, joissa ei valoa ole.

Viinanen pitää lonkalta puheen japanilaisille, tai japseille, kuten hän kirjaa. Hän on hämillään, epävarma, mutta se ei kuulu juuri puheesta. Ministeri sanoo, että Suomen asemaa tutkitaan, mutta ratkaisu ei ole tiedossa.

Hänen viileytensä tai avoimuutensa puree, tilanne rauhoittuu. Japseilla on mistä sijoittaa. Lähetystössä on järjestetty vastaanotto noin sadalle, tunnelma vapautuu ja illalla ministeri tarjoaa syötävää Kimasille. "Fiksu mies tuo Seppo", hän toteaa.

Mutta yö ei ole nukkumista varten, faksi laulaa Suomen ongelmista. Viinanen lukee papereita, mutta ilahtuu huolenpidosta. Häntä palvelee kymmenen japanilaista. Täällä ministeri on Ministeri!

Suomi on yöllä faksin päässä. Miten maksamme takaisin? En tiedä, arvaan että jotenkin. Suomi maksaa velkansa aina, aina jonkun selkänahasta. Huomenna kuusi presentaatiota, ja vastaanottajina samannäköiset vahakasvot. Aion olla oma itseni, unen puutteen ne saattavat käsittää.

Yhdeksäs maaliskuuta vastassa isoja sijoittajia. Uutinen Suomen luottokelpoisuuden pudottamisesta varjostaa mieltä. Tuntuvat luottavan Suomeen, mutta valtiovarainministerin niskassa on kylmä hiki. Kotimaasta tulee viesti viestin perään. Ilaskivi saa siipeensä Helsingin Sanomissa. Siitä Viinanen vähän ilahtuu. Onko Raimo seonnut vai eikö ymmärrä. Ei ymmärrä, hän päättelee.

Saman päivän iltana ministeriä viedään limusiinilla huippuillallisille näykkimään kalansilmiä.

Hän kaipaa hampurilaista tai vaikka nakkeja, kävelee kadonnutta unta etsien yöllä hotellihuoneessa käsissään fakseja, joista näkee että Suomessa hermot ovat pinnalla. Pertti Salolainen uutisen mukaan puuhaa "laajoja neuvotteluja", joista ei tiedä mitä ne olisivat.

Vastuunkantajista on huutava pula, samoin selväjärkisistä ja hyvähermoisista. Kalevi Sorsa on käynyt outoja neuvotteluja työmarkkinaosapuolten kanssa Suomen Pankissa, mutta kaikesta huolimatta Viinanen tulkitsee sekä Salolaisen jo jonkin aikaa näkyneen väsähtämisen että Sorsan tempoilun myönteiseksi merkiksi. Jospa usko tuhon tuloon alkaisi orastaa.

Maaliskuun 10. päivänä 1993 Iiro Viinanen kirjaa: "Presentaatioissa hyvä tunnelma. Tapaamisissa huolestuneisuutta Suomen kyvystä korjata tilanne. Eräät sanovat suoraan maakiintiön olevan täysi!!!"

Nomura tuo kirjeen, pyytää lisäkeskusteluja lainasta saatuaan tiedon Suomen luokituksen olevan harkin-

nassa ja Tauno Matomäen puheista. Viinanen joukkoineen käy pitkiä puhelinkeskusteluja Yhdysvaltoihin vakuuttaakseen, että kaikki on huonosti mutta hyvin. Toisaalta mutta toisaalta. Tulosta ei synny. Matomäki selittelee nolona lausumiaan sisäpoliittisiksi. On se sisäpolitiikkaa varmasti, kunhan Nomurakin käsittäisi.

Puoli kahdelta ministerin päivä alkaa olla täysi. Unilääkkeeksi tulee vahvistus siitä, että Suomen luokitusta on pudotettu kahdella pykälällä. Viinanen soittaa vielä pääministerille, joka manaa. Viimeinen presentaatio ottaa jo koville, nukkumattoman luomet pyrkivät valumaan silmämunille.

"Nyt on Suomi kusessa", Viinanen kirjoittaa. On valmistauduttava vastaanottamaan julkisuus.

Johannes Koroma faksaa ja kertoo mitä TT ja palkansaajajärjestöt ovat sopineet "toimistotasolla". Myöhäistä, Viinanen vastaa. Hän soittaa Manniselle presidentin kansliaan, informoi presidenttiä. Vielä ennen yölentoa Hongkongiin hän saa faksin, jossa kerrotaan Casimir Ehrnroothin haukkuneen sekä hallituksen että presidentin ja vaatineen "lisäselvityksiä".

Maaliskuun 12. päivän aamuna Hongkongissa Viinanen allekirjoittaa kolmen miljardin ecun lainapaperit. Hän ihailee kaupunkia, jonka ehtii nähdä hotellihuoneen ikkunasta, sekä matkalla lentokentältä ja lentokentälle, josta matka jatkuu Malesiaan. Opetettuaan sikäläiselle "fiksulle" lähettiläälle, ettei pokkurointia tarvita, hän lukee pinkan viestejä. Ra-

hamarkkinat Suomessa ovat rauhalliset, tilanne siellä levollinen kuin koomapotilaalla. Puntalaina lykkääntyy, lainojen hinnat ovat lievässä nousussa. Suomea tarkkaillaan. Ministeri on uupunut. Saksassa on halua myydä Suomen lainoja alennuksella. Hälyttävää. Siellä kellot soivat.

Malesian keskuspankin pääjohtaja valaisee maan taloutta, sitten on vuorossa kotimaisen Finnfundin esittely. Se menee kyllä nuottien mukaan, mutta salissa on erikoinen ilmapiiri. Kuala Lumpurissa virkaansa hoitava malesialainen on omassa puheessaan ruotinut Suomen talouden säälittä, asiallisesti ja käsittämättömän yksityiskohtaisin tiedoin. Suomalaiset haukkovat henkeään, ei niinkään ihastuksesta kuin ällistyksestä. Meitä seurataan, olemme mikroskoopin alla jopa toisella puolella maapalloa.

Finnfundin esityksen jälkeen ministeri ihmettelee itsekseen, mihin siinä puodissa tarvitaan hallintoneuvostoa. "Kyttäävät vain hyviä ulkomaanmatkoja. Lopetettava."

Suomessa Esko Aho on sairastunut, ja kaukaa katsoen tuntuu kuin koko maa olisi taudin kourissa, päättäjät joko horkassa tai rajatilassa. – Niin kauan Suomi ei nouse, kun ay-liike sitä terrorisoi, Viinanen kiivailee itsekseen väsymyksen puristuksessa.

Unen puutetta, aikaeroa tietenkin. Mutta muutakin. On laskettava hartiat, hymyiltävä, ja siihen hän kyllä pystyy toisella suupielellään, hyvässä seurassa. Suurlähettilään illalliset, hauskaa hohottelua ja mielenkiintoisia ihmisiä. Mutta "sosiaaliselle kruusailulle ja höpöttelylle" hän huomaa haistattelevansa.

Viinanen järjestää illalla ylellisessä hotellihuoneessaan miitingin, jossa aiheena on velkaantuminen. Hän saa käsityksensä yhteiseen tajuntaan, mutta ryhtyy tilaisuuden jälkeen pohtimaan asemaansa, rooliaan. Hän on hyvällä tuulella, univajeen lahjoittaman euforian vallassa. "Tuntui kuin olisi virkamies."

Sunnuntaina hän tutustuu ja mieltyy Kuala Lumpuriin ja jatkaa lennolla Singaporeen. Kentällä ovat vastassa kaupallinen sihteeri ja SYP:n edustaja. Matomäki puheineen on tullut pirun kalliiksi, he kertovat kätellessään. Tämä Matomäki, maailman kylmän osion viisain mies! Venäjä-lisää on tullut Suomen markkaan kurssien alenemisen muodossa, on haluttu eroon Suomen velkapapereista. Kaksi huutomerkkiä. Venäjä on kurssiriski, se on nähty ennenkin.

27.

Irvistyksiä vihatulle miehelle. Lee halusi ostaa PostiTelen matkapuhelintoiminnot. Kukaan ei luota keneenkään. Perikadon partaalla. Holkeri lähestyy. Kolmen kopla. Maan kohtalo ja oma etu vastakkain.

Vihdoin 15.3.1993 Iiro Viinanen istuu koneessa, jonka kokka on kohti kotimaata. Mitä hänellä on tuomisina? Hyvää ja tuoretta velkaa. Päivällä hän oli silmäkkäin herra Leen kanssa, Singapore Telecomin vaikuttajan tuijotettavana. Se kohtaus oli tiukka, koska nyt "vastapuoli" oli täysin selvillä surkeasta tilanteesta. Lee ilmoittaa haluavansa ostaa Suomelta PostiTelen matkapuhelintoiminnot. Hinta olisi muutama miljardi. Se olisi iso uutinen Suomessa, mutta Viinanen ei myy eikä kerro.

Koneessa tuliaisviinansa hyllyihin tunkeneet suomalaisturistit irvistelevät ilkeästi vihatulle miehelle. Helsinki-Vantaan lentoasemalla aamulla kello puoli seitsemältä ovat televisio, radio ja Iltalehden toimittaja vastassa.

Kello 8.20 alkaa johtoryhmän kokous. Ministerin

avustaja on huolissaan, pääministeri Aho on optimistinen, uskoo viennin lähtevän vetämään ja hoitavan ongelmat.

Päivällä selviää, että eduskunnassa on rauhatonta kuhinaa. Verkosto ottaa selville, mistä on kysymys. Ei enemmästä eikä vähemmästä kuin siitä, että oma koira koettaa purra nilkkaan: puolueen puheenjohtaja Pertti Salolainen yrittää kaataa hallituksen ja on tiedon mukaan jo neuvotellut asiasta demareiden kanssa. Poku Kivelän tietotoimisto ei ole selvillä tämän vallankaappausyrityksen onnistumisesta, hänkin oli kuullut suunnitelmasta vasta eilen, siis 14.3.1993. Sanoo hän.

Yhteenveto. Kukaan ei luota keneenkään. Holkerin hallituksen kasaama suma on lauennut. Monet tietävät sen, mutta johtopäätökset vaihtelevat. Maa on perikadon partaalla. Se on hyvä tilaisuus omien etujen ajamiseen.

Harri Holkeri tulee tapaamaan Iiro Viinasta 17. päivänä maaliskuuta 1993. Entinen pääministeri esittelee "arvoituksellisia poliittisia näkemyksiä", jotka eivät insinööriministerille aukea. Holkeri vakuuttaa, ettei hänellä ole poliittisia pyrkimyksiä ja Viinanen jää miettimään, miksi ihmeessä ex-pääministeri sellaista ryhtyy vakuuttelemaan kenenkään kysymättä. Syyllisyyden ennaltatorjuntaa?

Eduskunta keskustelee lisäbudjetista, mutta tuntuu kuin puhti olisi poissa. Epätietoisuuden, varjojen aikaa. Hallitus halutaan vaihtaa, mutta puheenvuoroista paistaa huteruus ja väsymys. Pääministeri on toipunut ja ponnekas, saarnatuulella. Viinasen taskussa on "hirveitä ehdotuksia" leikkauksista, mutta hän ei niitä kerro edes omalle eduskuntaryhmälleen. Salolainen epäilee hallituksen kykyä oikaista maan syöksykierre.

Maaliskuun 18. päivänä Viinanen, Kivelä ja Suominen – kokoomuksen kolmen kopla – istuvat mieli rauhattomana palaverissa, jossa umpikujan arvioidaan lähestyvän niin, että ennen vappua on kohtalon hetki. – Toivottavasti valuuttavaranto riittää, toivoo valtiovarainministeri.

Ilkka Suominen käy ikään kuin myönteisesti Viinasen kimppuun, vaatii tätä Kokoomuksen puheenjohtajaksi siinäkin tapauksessa, ettei Salolainen halua luopua. Kenttä olisi Viinasen takana sata nolla. Viinanen kieltäytyy. Hän sanoo Suomiselle epäilevänsä, selviytyykö nykyisestäkään hommasta hengissä, saati että siihen lisättäisiin tämän sirkusseurueen johtaminen. Taakka painaa, ei tähän enää puolueen puheenjohtajuutta tarvita.

Itse asiassa painostus on vasta alkamassa. Kykypuolue on hädissään. Heikki Tavela kysyy, joko hallitus on kaatunut, mikä osoittaa miehen seuraavan aikaansa. Tavela on vahvasti sitä mieltä, että Salolainen on kuskattava johonkin ja Viinanen hänen paikalleen.

Salolaisen aivoituksista ei kukaan saa selvää. Se tiedetään, että puheenjohtaja epäilee hallituksen ohjelman – jonka sisältöä hän ei tunne – olevan vaikeasti läpivietävissä. Viinanen tuntee sisällön ja arvioi, että nyt tarvitaan kansallista yksituumaisuutta. Pahitteeksi ei olisi sellainen alku, että valtiovarainministerin oman puolueen ministeriryhmä käsittäisi ja tukisi. Tai edes puheenjohtaja. Se on liikaa vaadittu näköjään.

Mutta miten varsinainen kansa, se jonka asioita he täällä ovat hoitamassa, voi olla yksituumainen, kun se ei tiedä mistään mitään? Siihen valtiovarainministerillä on vastaus: – Ilmeisesti suomalaisten tarvitsee lyödä päätä seinään, ennen kuin uskotaan, että emme tällä velttoilulla ansaitse tätä elintasoa. Mutta lyödään sitten.

Harri Holkeri supattaa kavereilleen, ettei Viinanen saanut lupaamaansa 10 miljardin lainaa. – Perkele, saanhan minä sen! Viinanen tulistuu.

Jos tämä on sota, ei rintamia näy, ne eivät ole laskettavissa. Omat koirat haukkuvat ja purevat. Se eläinopista. Miehet tietävät maan tilanteen, tuhon tuoksu on jokaisen nenässä, mutta silti tai juuri siksi jokainen ajaa vain omaa etuaan. Virkapaikkaa, hyötyä, mainetta.

Maaliskuun 22. päivä 1993. Ei uskoa siihen, että poliittinen järjestelmä kykenee pelastamaan Suomen.

Häkellyttävä kirjaus usealta taholta. Näinkö ohut on demokratia? Kaikissa vaihtoehdoissa, joita hallituksessa käsitellään, on kaksi suurta huolta: työttömyys jää jättitasolleen ja valtio velkaantuu lisää.

Viinanen merkitsee muistiin: "Keskiviikkona SP:ssä (Suomen Pankissa) saatava selvyys, paljonko aikaa. Torstaina puheenjohtajat koolla ja onko silloin johtopäätös demarien mukaantulo, mutta sekään tuskin auttaa. Siis, onko taistelu ay-liikettä kohtaan käynnistettävä, mutta siitäkin haittoja. Mikä voisi olla ratkaisu? ... Ja taas törmätään ay-liikkeen valtaan. Se on nujerrettava taloudellisesti – olen sitä mieltä..."

Ay-liikkeen valta on Viinasen silmin muuri, johon koko ajan törmätään. Olisi alennettava työllistämiskynnystä, olisi purettava jäykkiä rakenteita, mutta ammattiyhdistysliike ei suostu. Aina tällaisina päivinä mieleen nousee lokakuun 22. päivä 1991, painajaisunta muistuttava palaveri Suomen Pankissa, toivorikas kättely ammattiyhdistyspomojen kanssa ja suuri pettymys. Ei se vielä mitään, jos ei kuunnella. Eikä sekään, jos ei käsitetä. Mutta kun kuullaan, käsitetään ja sovitaan, ja sen jälkeen toimitaan kuin aistit ja aivot olisivat pudonneet Suomen Pankin eteiseen.

28.

Tauno Matomäki ja Helsingin herrat. Ihmisen pitää saada olla. Tuohon porukkaan en kuulu. Surumieli Lassilasta. Miksi Pertti tähän lähti?

Tauno Matomäki ei ihaile poliitikkoja. Jokunen saa häneltä armon, useimmat eivät. Useimmat ovat hänen kokemuksiensa valossa pieniä ja itsekkäitä kaupunkilapsia, jotka haluavat koko ajan namupussia.

"Nämä Helsingin poliitikot" – kolmisanainen käsite sisältää monien virkamiesten ohella kaikki eduskuntaan valitut, kotipaikasta riippumatta – ovat Tauno Matomäelle lauma, joka pääsääntöisesti edustaa pintaliitoa, vähätietoisuutta ja paskamaista omahyväisyyttä. Vähätietoisuutta voisi sanoa myös sivistymättömyydeksi jota sanomaton lukemattomuus täydentää. Hänen omaa elämänkuvaansa vasten se tarkoittaa henkilöitä, jotka kuvittelevat itselleen loistouran uskoen kuvitteellisiin kykyihinsä ja yhtä kuvitteelliseen, suorastaan fiktiiviseen elämänviisauteensa. Miten kohdata valtaa käyttävä ihminen, joka ei ole kuullutkaan Ivan Turgenevista saati, että olisi lukenut *Metsämiehen muistelmat*, tai elänyt Volter Kilven *Alastalon salissa* – tai ymmärtänyt Pentti Haanpään, Samuli Paulaharjun, Veikko Huovisen ja John Steinbeckin tekstejä, Aleksis Kivestä puhumattakaan?

Hän tulee tähän mahtipontisuuden, pinnallisuuden ja typeryyden kyllästämään ympäristöön oikeastaan vasta vuonna 1987 Rauma-Repolan johtajana pakolla ja kaukaa, vastenmielisesti.

Matomäen kylä sijaitsee Kokemäenjoen ja Eurajoen välisellä vedenjakajalla, kolmen pitäjän nurkassa, eli suunnilleen ei missään. Torpparit raivaavat 1700-luvun lopuilla peltoja, synnyttävät kylän, eristyvät maantieteen ja mielentilansa vuoksi sukupolvien ajaksi. Siellä Tauno Matomäki oppii, että ennen kaikkea ihmisen pitää saada olla rauhassa. Ihmisen pitää saada olla. Matomäen kylästä, tästä syrjäkulmasta tai leiristä, ei lähdetä kuin tulipalon sattuessa jos sittenkään.

Hän oli katsellut jo kansakouluaikana mäensyrjää, johon aurinko paistaa mukavasti. Jos joskus teen talon, teen sen tuohon. Saunan ensin omalla piilukirveellä ja sitä myöten loput. Vuonna 1969 se on totta. Hän on jo insinööri ja tehnyt ensimmäiset keikkansa ulkomaille. Venäjälle, Hollantiin, Romaniaan. Perhe on perustettu, insinööriksi valmistuttu. Jos ei muuta ole, menen Outokummun verstaan päälliköksi, hän tuumaa.

Vuodesta 1982 lähtien hän joutuu hoitamaan Rauma-Repolan metallipuolta, tekemään kauppaa

Moskovassa ja Teksasissa, sillä välillä. Tällaiset paikkakunnat ovat lähempänä kuin Helsinki, jota ei oikeastaan ole. Sinne hän kuitenkin joutuu menemään.

Öljynporauslauttojen tekeminen on vaarallista hommaa. Hän oli katsellut ja kokeillut, miltä jäiset tikkaat ja raput tuntuvat, kun heiluu kypärä päässä helvetin korkealla viiman puskiessa silmät sumeiksi ja jäsenet jäykiksi. Viisisataa ukkoa siellä taivaalla liukastelemassa ja hyytymässä.

Hän nimittää yhden miehen työturvallisuudesta vastaavaksi ja lähtee Helsinkiin työsopimustiedotustilaisuuteen käskettynä. STK:n toimitusjohtaja Rolf Widén vetää Porin miehen sivuun. Olet nimittänyt työturvallisuusmiehen, se ei ole meidän linjamme. Tauno Matomäki katselee ulos Palacen ikkunasta. Kaunis, tyyni päivä kerta kaikkiaan. Minua ei perkeleen vertaa kiinnosta teidän linjanne, hän kuulee sanovansa, pistää oven takanaan hiljaa kiinni ja häipyy kohti Poria.

Kotiin päin ajellessaan hän päättää, ettei kuulu tuohon porukkaan vaan pysyy siitä mahdollisimman kaukana rehellisissä töissä. Hän ei halua sekaantua. Viisisataa miestä taivaalla ei ole linjakysymys, josta neuvotellaan liituraidoissa.

Hän sanoo käsityksensä ääneen monta kertaa. Hän haluaa pysyä kaukana tästä porukasta.

Se tuntuu hyvältä päätökseltä, kunnes Tauno Matomäestä tulee Repolan pääjohtaja. Sen nimityksen surkein puoli oli, että joutuu menemään Helsinkiin. Hän tapaa muiden ohella poliitikkoja ja huomaa, etteivät he puhu samaa kieltä. Hän ei ymmärrä niiden murretta eivätkä ne hänen. Lehdissä on juttuja, että Matomäki mutisee sekavia. Tai että puhuu sekavia ja lisäksi mutisee.

Valtiovarainministeri Iiro Viinanen oli ulkomailla hakemassa Suomelle lisää velkaa. Matomäki seurustelee vastenmielisesti kotimaan hallitusherrojen kanssa. Pakko on. Hänen virakseen on tullut Teollisuuden Työnantajien puheenjohtajuus. Markkaa koetetaan pelastaa. Firmat ovat vaihtamassa markkoja muihin valuuttoihin. Aika on loppumassa, eli rahat. Hän antaa lausunnon, että maan talous on vapaassa pudotuksessa. Kepulainen lehti Lalli on pyytänyt Matomäeltä, että sano nyt jotain josta saa otsikon. Hän sanoo, että menee päin helvettiä ja että helvetissä ollaan tällä menolla juhannuksena. Ajan hän keksii, kun puhelimessa sitä tivataan. Hän tulee sanoneeksi väärin, eli että tällä menolla Maailmanpankki ottaa Suomen haltuun. Viisaat oikovat. He ovat talouden tosiasioista samaa mieltä, helvettiin ollaan matkalla velkapröystäilyn ja itseymmärryksen puutteen takia. Mutta tämän arktisen banaanivaltion huostaanottaja ei ole Maailmanpankki vaan IMF, Kansainvälinen valuuttarahasto. Korkeiden asiantuntijoiden oikaisussa on ironiaa. He ovat mutisijan kannalla, mutta onhan tässä yksi virhe. Matomäki vastaa, että insinöörinä hän ampuu haulikolla.

Satakunnassa ja erityisesti Matomäen syrjäkylässä kuulijaa mitataan sillä, kuinka vähästä se ymmärtää. Liika selittäminen hermostuttaa sellaista, joka tietää kahdesta sanasta. Nyt ollaan tässä. Viisi sanaa sanottu. Suomen talous on vapaassa pudotuksessa. Lausunnon ja sen tulkintojen ero on yksinkertainen: hallitus toimii reaaliajassa, Matomäki ja yritykset katsovat budjettejaan. Reaaliaika on synkkä, yritysten myyntibudjetit vielä synkempiä.

Tauno Matomäki on seurannut Jaakko Lassilan ja Kansallispankin finaalia aitiopaikalta. Kouri-kaupat alkoivat järjellisesti, mutta päättyivät paniikkiin. Alku meni vanhan maailman ja pankkimaailman säännöillä. Aika vaihtui siinä välissä. Loppu oli pankin kannalta pakkopeliä. Hyvää rahaa heitettiin huonon perään. Kierteestä ei päästy irti. Matomäki laskeskelee, että kunnon rahaa hukkui viisisataa miljoonaa – saman verran kuin punapääoman pelastusyritykseen. Jos pahasti laskee niin tuhat. Mutta sekään ei riitä KOP:n kaatumiseen. Siihen tarvitaan kotimaisia epäonnistumisia, kuten devalvaatio ja sitä kautta hirveä määrä pankin asiakkaiden täystuhoja, lainojen laukeamisia.

Nyt ollaan tässä. Jaakko Lassilaa hän ajattelee surumielellä. Lassilan tyyli oli ääretön luottamus ihmisiin. Pieni selitys oli luonteen lisäksi tai ohella se, että hän luotti rajattomasti niihin, jotka oli itse valinnut eri asemiin. Luotti itseensä, sitä kautta ihmisiin. Matomäellä ei koskaan ollut vaikeuksia ymmärtää Lassilaa,

eikä toisin päin. Hän ehti sanoa ne kaksi sanaa, ja Lassila käsitti loput. Ja päätti, heti, seisaaltaan. Mies istui kahdenkymmenen tai kolmenkymmenen yrityksen hallituksessa, mutta milloin hyvänsä häneltä pyysi aikaa, viisareita siirrettiin. Tule kahden tunnin kuluttua, tule viimeistään huomenna. Lassilan kellossa oli aikaa aina. Välillä oli rehvakkuutta. Matomäki on Lassilan kanssa jotain kansallisen suuruusluokan fuusiota järjestämässä, kun Kansallispankin yläkerran huoneeseen tulee sihteeri ilmoittamaan tv-uutisista. Siellä kuulemma kerrotaan teistäkin.

– Me emme katsele uutisia, me teemme niitä, Lassila sanoo.

Helppous ja nopeus tuntuu hyvältä ja helpolta, kun asiat menevät oikein. Mutta Lassila luotti luottamukseen. Hän luotti alaisiinsa johtajiin, niiden tekemisiin. Hän ei kaivellut heidän asioitaan. Hän piti itse valitsemiaan vilpittöminä, itsensä kaltaisina ihmisinä. Se oli virhe, joka paljastui, kun aika muuttui pahaksi.

Sama ominaisuus oli nopeuden selitys. Valitse, luota, delegoi, siirry seuraavaan ruutuun! Jossakin kokouksessa Matomäki kysyy, että miten pirussa sä kaikkeen ehdit. Sä olet, Jaska, muuten nyt Rauma-Repolan hallituksen kokouksessa puheenjohtajana. Tämä on se yritys, jossa tehdään rehellistä työtä. Lassila mulkaisee, että lopeta jankuttaminen.

Jaakko Lassilalla oli laajat tiedot ja hyvä näkemys maailmasta. Vain maailma petti. Aurinkopurjehtijan nopean kasvun visiot turmeli ukkosmyrsky. Säätie-

dotus kertoi siitä, mutta itselleen uskollisena Jaakko Lassila päätti, että hän tekee sään itse.

Tauno Matomäellä on julkikuvaa paljon parempi käsitys Jaakko Lassilasta silloinkin, kun hän joutui antamaan tälle potkut. Lassila oli jäänyt ajan koukkuun. Hänen olisi pitänyt päästä tai lähteä eläkkeelle vuotta paria aikaisemmin, oman työnsä sankarina eikä häväistynä surkimuksena. Hänen olisi pitänyt ottaa rinnalleen kaikkea epäilevä niuho kamreeri tutkimaan, mitä tässä ollaan tekemässä. Luottamuksen vastapainona olisi pitänyt olla epäluulo. Ei epäluottamus, vaan epäluulo, varovaisuus.

Kun Tauno Matomäki seisoi Jaakko Lassilan huoneessa Yrjö Niskasen rinnalla kertomassa, mitä nyt on allekirjoitettava, hän ajatteli, ettei seuraajalla ole mahdollisuuksia. Tätäkin, Pertti Voutilaista, hän on ollut valitsemassa. Toivoa on, mutta ei mahdollisuuksia.

Matomäki kummastelee mielessään, miksi Pertti Voutilainen tähän hommaan suostui. Järjellistä selitystä ei löydy. Hän ymmärtää kokemuksensa perusteella hyvin Yrjö Niskasen käytöstä. Se lähtee aina ihmisistä ja numeroista ja vallan kuvioista, kun hänen oma tyylinsä perustuu siihen, mitä milloinkin tavoitellaan. Palkattavat tai pois potkittavat nousevat listalle sitten, kun päämäärä on selvä. Niskasen järjestys on toinen. Mutta mitä Pertti Voutilainen on ajatellut lähtiessään tähän projektiin, jossa ainoa logiikka on uskoa ihmeeseen? Sitä Tauno Matomäki ei tahdo käsittää.

29.

Painostusta ja lobbailua. Vallankaappaustietoja. "Saatanasti otti päähän." Yhteistyötä ja epäilyä. Pettureita joka suunnalla. "Onnea taistoon", sanoo Koivisto.

Heikki Tavela ja Pekka Kivelä johtavat koplaa, joka painostaa Viinasta kokoomuksen puheenjohtajaksi. Joukkue on koottu Tavelan Ullankadun residenssissä, ellei sitten Palacen kabinetissa.

Tauno Matomäki lobbailee, kertoo kavereilleen keskustelustaan pääministerin kanssa. Loppupäätelmä on, ettei Aho tiedä tai tunnusta talouden koko kuvaa vaan haluaa kuulla hyviä uutisia samaan aikaan, kun Mauri Pekkarinen ajaa kotimaista elvytystä. Käytävillä kihisee. Aho kyselee, miten vakavia salahankkeita hallitusta vastaan on menossa. Pekkarisen touhuja ihmetellään. Jopa oman puolueen piirissä sanotaan, että Mauri on epätoivoinen yksilö, joka sotkee kaiken omien etujensa, "pikkupolitikoinnin" takia.

Johannes Koroma kertoilee patistelleensa pääministeriä, joka ei käsitä yrityspomojen hermostuneisuutta.

Viinanen kuuntelee, kertoo hallituksen suunnitelmista. Hän on nukkunut tunnin pari korkeintaan, lukenut yön yli papereita. "Ja saatanasti otti päähän... Käyrä nousee ja kohta isken kunnolla", hän äyskii puoluetoverille.

Viinanen antaa Reutersille lausunnon: Suomi ei aio painaa lisää rahaa selvittääkseen ongelmansa. Hän kertoo Aholle valuuttavarannon huolestuttavasta hupenemisesta. Pääministeri epäilee, että Viinasen ministeriö johtaa harhaan, antaa tahallisesti liian kielteisen kuvan tilanteesta. He väittelevät, Viinanen pitää kantansa. Tällaisia heidän keskustelunsa ovat ajoittain olleet – yhteistyötä kyllä, koska he ovat kauheassa tilanteessa samalla puolella. Mutta myös epäilyä kaikesta, kuten siitä pystyykö ja tahtooko Aho pitää joukkonsa ojennuksessa samalla, kun Aholla on aiheellisia epäilyjä, että sekä hänen että Viinasen joukot jyrsivät yhteistä oksaa. Hallituksen uutta ohjelmapaperia sorvataan, mutta sitä ei faksata Mauri Pekkariselle, "koska niin ei sovittu".

Valtiovarainministeri istuu päivällispöydässä maaherra Risto Tainion kanssa. Tainio kertoo kainostellen, että lääninhallituksen remontti maksoi 24 miljoonaa markkaa. Siihen Viinanen vastaa, että summa vastaa valtion kahden tunnin lainanottoa. Ministeri vaikenee. Samalla mykistyy päivällisseurue. Viinanen pitää ilmeensä kurissa, mutta hänen sisällään kaikuu hirtehinen nauru. Ei ehkä vahingonilo, vaan uhman ja itsesäälin sekainen

tunnetila. Hän on uupunut saarnatessaan tilanteen vakavuudesta kuulijoille, joista ei aina tiedä, kuulevatko ne hänen sanojaan vai ovatko vain uskomatta. Tämän pienen yleisön kauhistuminen tuntuu hyvältä.

Verojaostossa Kimmo Sasi kampeaa kaikessa mahdollisessa. Eivät kelpaa veropiirijaot, ei verohallinnon uudistus, ei arvonlisävero, ei veronkierron estäminen liikevaihtoverotuksessa, ei mikään. Sasi kostaa. Salolainen horjuu ja huojuu, käy kyselemässä demarien Antti Kalliomäeltä, että mitähän pitäisi tehdä. Ohjelmapaperi maan pelastamiseksi on olemassa, mutta tuen laajuudesta ei saa selvää, kun yksi ja toinen pelaa omaan pussiinsa käsittämättä, että yhteinen pussi on tyhjä.

Kepun taholla repeily on enemmän kuin mahdollista. Maasta puuttuu liian monta siltarumpua. Pekka Kivelälle Viinanen sanoo, että hän aikoo lähteä tästä paskaporukasta. Se on avoin mutta suljettu uhkaus ja tarkoittaa, että jos niin tapahtuu, ei tule ohjelmaa eikä suunnitelmaakaan kaadettavaksi.

Valtion työntekijät sanoutuvat irti henkilöstöleikkauksista. Maaliskuun viimeistä viikkoa viedään. Sen aikana selviää hallituksen kohtalo. Viinanen veikkaa mielessään, että nurin menee. Hallitus ja samalla talous, koska juuri nyt ne ovat hyvin likeisiä sukulaisia.

Aho pelkää omiaan. Hän yrittää sanamagialla ja suuttuu, kun Viinanen jankuttaa kouriintuntuvien fakto-

jen ja nopean toiminnan tärkeyttä. Pääministeri kyllä ymmärtää, mistä on kysymys. Hänen pahimmat vihollisensa ovat puolueen omissa joukoissa.

Pettureita on joka suunnalla. Kivelä käy raportoimassa Viinaselle Sasin ja Zyskowiczin käyneen esittelemässä Raimo Ilaskivelle uutta ministerilistaa. Kumous on hyvässä vauhdissa. Sirkka-Liisa Anttila ihmettelee ääneen, kuinka on mahdollista, että Brysseliin matkustaneelle pääministerille kumoushanke on yllätys. Sinne on soitettu ja kuultu aito hämmästely.

Maaliskuun viimeisenä päivänä hallitus on yhä pystyssä ilmeisesti siksi, että vallankaappaus ei ole ottanut vielä riittävästi tulta. Miksi? Koska voitto ei ole varma?

Syy saattaa olla mikä vain, mutta ehkäpä tilanteen tiedostaminen on syventynyt.

Valtiovarainministeri käy raportoimassa hallituksen sisäisestä kriisistä ja valtion lainatilanteesta Mauno Koivistolle, joka hyvästellessään toivottaa "onnea taistoon". Myöhemmin aamupäivällä talouspoliittisen valiokunnan kokouksessa Viinanen ihmettelee poissaolevalta vaikuttavaa Pekkarista. Jotakin on tekeillä taas, tai sitten Pekkarinen on alkanut ymmärtää. Viinanen pohtii kahta vaihtoehtoa ja päätyy ensimmäiseen.

Hallituksen iltakoulussa kireys ei näy eikä kuulu. Helppo näytelmä, teeskennellään yhtä porukkaa. Väyrynen pelailee veronkorotuksilla ja haittaveroilla ja Viinanen päättää samassa hankkia tarkkaa tietoa

maatalouden verotuksesta syksyn ankaraa vääntöä varten. SAK:n Lauri Ihalainen haukkuu tv-uutisissa Viinasta poliisiksi ja ilmoittaa olevansa tyrmistynyt. Kukaan hallituksen ulkopuolella ei näytä vieläkään piittaavan siitä, että Suomen velka on nousemassa 400 miljardiin, kun se tämän hallituksen aloittaessa oli viisi miljardia.

30.

Kylmää kyytiä. Sorsa ja Ilaskivi yhtyvät kuoroon. Viimeinen niitti. Sontasanko yhden miehen niskaan. Ihalainen huokailee.

Aprillipäivä 1993, sopivasti. Hallitus seisoo ja kaatuu yhtä aikaa. Pankkikriisi riehuu, sen rintamalinjojen ruumiita ei kukaan ehdi laskea. Siellä missä jotain tiedetään, tunnelma on aavemainen. Tuntuu kuin kaikki pettäisivät kaikkia, ja siinä ohessa itseään.

Hallituksen talouspaketti saa kylmää kyytiä. Ammattiyhdistysliike tyrmää sen suoralta kädeltä. Pääministeri tapaa Lauri Ihalaisen, joka puolestaan on jo aamutuimaan pistäytynyt presidentin luona. Ehkä Koivistosta johtuu se, että nyt Ihalainen pehmentelee kritiikkiään. On kuulemma kaikesta huolimatta hyvä, että maan hallituksella on tahto.

Etelärannasta kaikuu tuttu laulu, syvä huoli yritysten rahoituksen turvaamisesta, tai turvattomuudesta. Kyselytunnilla grillataan Esko Ahoa. Oppositio ei kuulemma tätä velkaa ole ottanut. Viinanen on asettanut sovulle talouspaketista kahden viikon neuvotteluraja

ja riidellyt asiasta pääministerin kanssa, joka nyt menee ja sanoutuu irti aikarajasta ja luonnehtii pakettia vain neuvottelupohjaksi juuri, kun hallitus aikoi olla määrätietoinen. Paketin haukkujien kuoroon tulee baritoniääniä, Kalevi Sorsa ja Raimo Ilaskivi.

Viinanen vaipuu pessimismiin. Tämä on viimeinen niitti! Hän antaa haastattelun Ilta-Sanomille, jonka lauantainumerosta saadaan lukea, että talouspaketin murtajat ovat lähettämässä veronmaksajille miljardilaskun.

Lehdet kautta linjan huomaavat uutisen – pääministerin irtioton valtiovarainministeristä. Kivelä käy kuiskimassa, että Kepussa voimistuu halu päästä eroon Viinasesta. Nyt olisi hyvä hetki kaataa sontasanko yhden miehen niskaan.

Kaiken lisäksi tulossa ovat presidentinvaalit. Ilaskivi esiintyy jo kuin voittoisa sankari, jonka samaan syssyyn sanotaan haluavan kaataa Salolaisen puolueen johdosta. Kuka tulisi tilalle, moneen kertaan kieltäytynyt Viinanenko?

Irtiottoja ja liittoutumisia tapahtuu julkisuudessa ja kabineteissa. Ben Zyskowicz tulee julkisuuteen tukemaan Viinasta. Suomen Pankin suojiin marssii joukkio miettimään. Sirkka Hämäläinen on varoittanut Ihalaista, joka uusimmat valuuttavarantotiedot kuultuaan huokailee.

Ministeri Ilkka Kanerva esittää työttömyysturvaan muutoksia uusilla laeilla, joka saa ay-liikkeen pillas-

tumaan: vaikka lakko, jos on tarpeen. STTK:n Swanljungille vastataan, että sopii keskustella asianomaisen ministerin kanssa.

– Mutta jos maa kaatuu, teiltäkin menee tuhkat pesästä, Iiro Viinanen sihisee.

Valuuttavaranto vaipuu tasaisen varmasti, sen paikkaamiseksi otetaan uutta lainaa kahdeksan miljardia. Sillä summalla ostetaan taas lisää aikaa, kalliita minuutteja.

Kokoomuksessa, sielläkin, kuohuu ja kuplii. Salolaista kävelytetään lankulle. Ministeriryhmässä Sasi ja Zyskowicz syyttävät Kivelää, joka kuulemma on vuotanut julkisuuteen tietoja poikien juonittelusta.

31.

Väyrynen lähtee. Suomi on sijoitettu. Kanerva nostaa profiilia. Pura harkitsee eroa. Sasi savustaa Kivelää. B ja K esittelevät ministerilistaa. "Täysi bordelli."

Pääsiäinen. Kiirastorstai, pitkäperjantai. Ministeri Hannele Pokan häät. Tunnelmasta toiseen! Hallitus elää puukko kurkulla, osa ministereistä Lapin hangilla. Salolainen kertoo Ihalaisen kyselleen, onko hallitus tosissaan. Se tarkoittaa, että ay-liike etsii tietoa vastuksen kovuudesta, tai sitten SAK:n johdossa on todellista huolta maan tilasta. Sehän on tiedossa, ainakin se on tiedotettu moneen kertaan ja monella suulla.

Etelärantakin kyselee, mutta sen kysymys – vaikka tarkoittaa perimmältään samaa kuin vastapuolen – on toinen: – Kuinka paljon pitää tai kannattaa vaatia. Hallituksen taholta sanotaan, että paljon ja kovaa, niin paljon, että jää runsaasti tinkivaraa. Vain pieni osa vaatimuksista menee läpi joka tapauksessa, joten sillä tavalla lopputulos saadaan näyttämään paremmalta tiukan linjan hallituksen kannalta.

Aikaa on vappuun, siis pari viikkoa, Viinanen laskee. Emu-seminaarissa hän tarkkailee entistä huolestuneempana Pekkarisen ja Väyrysen yhteyttä. Miehet ovat nokat vastakkain, ja Pekkarinen harvinaisen lungi, rauhallinen, kuin viheltelisi tietäen että jotakin tapahtuu ja hänen suuri hetkensä lyö. Viinanen on hiihtänyt neljä päivää, nyt hän valvoo yhteen menoon kaksi yötä, mittailee lattiaa, selaa papereita.

Sitten 15.4. tulee tieto, että Paavo Väyrynen lähtee hallituksesta ja lähtiessään arvostelee talouspolitiikkaa. Lähtölaskenta tikittää siellä ja täällä. Sisäpiirille kerrotaan Jorma Ollilan menettäneen uskonsa Esko Ahoon. Sen tiedon vahvistaa Ahon ilme. Hän on syvällä omissa mietteissään. Iltapäivällä tulee tieto, että Heikki Haavistosta tulee uusi ulkoministeri. Kepun kokouksessa ovat seipäät ja hangot heiluneet; Väyrynen on vaatinut itselleen pääministerin paikkaa, mihin Aho on vastannut, että siihen hallitukseen hän ei sitten tule. Lopputulos on siis Haaviston tulo ja Väyrysen meno. Kokoomuksen ryhmässä vallitsee epäusko. Haavisto! Käy myös ilmi, että Kokoomuksen tietty joukkio yrittää tosissaan päästä eroon Viinasesta, jonka mielestä suurin osa ryhmän jäsenistä on kakaroita.

Väyrysen pitäisi tyhjentää ministerinpöytänsä neljän viikon kuluttua, mutta hänet halutaan ulos heti. Salolainen käy kertomassa ajatuksesta presidentille, siis että Kokoomus haluaa Paavon pihalle ehdottomasti ennen vappua. Väyrysen tiedusteluverkosto toimii

moitteettomasti. Hän saa vihin ja kertoo, ettei lähde kuin voipaketin kokoisina kappaleina, jos sittenkään.

Pitkästä aikaa hallituksessa on hyvä henki, hiukan puhtia. Säästöpäätöksissä löytyy yksimielisyyttä ja uskoa siihen, että jatkoaikaa on saatu. Moni sanoo ääneen samaa: – Toukokuun alkupäivinä on ohjelma saatava päätökseen. Jos ei saada, hallitus saa kaatua. – Mieluummin ruumis saappaat jalassa kuin hengissä mutta letkuissa.

Sirkka Hämäläinen soittaa Iiro Viinaselle illalla 16.4. ja kertoo Kansainvälisen valuuttarahaston luokitelleen Suomen uudelleen. Nyt Suomi on sijoitettu IMF:ssä niiden maiden joukkoon, joka saavat tukea "sosialismin romahduksen seurauksista".

Seuraavana päivänä Väyrynen julkistaa oman näkemyksensä lähtönsä syistä. Samalla tulee uutisiin pyrky pääministeriksi. Nämä yritykset kaataa "oma" hallitus ovat olleet tiedossa ovien takana, nyt tieto on kaikilla. Väyrynen kiistää, mutta Kepun johto vahvistaa.

Kokoomuksessa ei ole sen rauhaisampaa. Jotkut lehdet kertovat Viinasen yrittävän puheenjohtajaksi. Ilkka Kanerva levittää käsitystä, että Viinasen puheet Salolaisen tukemisesta ovat soopaa ja hämäystä. Salolainen on kireä. Hän haluaa tietää, miksi Viinanen ei anna asiasta haastattelua, jos kerran on hänelle lojaali. Viinanen sanoo panttaavansa tätä tietoa torjuakseen Ilaskiven mahdollisesti ajatteleman ehdokkaan. Niin

kauan kuin Ilaskivi on siinä uskossa, että Viinanen on ehdolla, hän ei tuo esiin vaihtoehtoa häviämään.

Kanerva nostaa profiiliaan; Iltalehdessä hän vaatii pontevasti talouspoliittisen linjan muuttamista.

Sirkka-Liisa Anttilalta tulee tieto, että Martti Pura harkitsee eroa, koska hän on ollut samassa koplassa Väyrysen ja Kääriäisen kanssa. Siis hallitusta kaatamassa, kumousta tekemässä.

Toisella suunnalla Kimmo Sasi savustaa julkisesti Pekka Kivelää pois Kokoomuksen johtokoplasta.

Katsoopa siis minne tahansa, kuilun reunalla näkee mielenkiintoisia tapahtumia. Kaikki odottavat, mutta mitä? Vapaata pudotusta ja ikioman, yksityisen laskuvarjonsa aukeamista?

Kahden käden sormet eivät riitä laskemaan henkilöitä tai tahoja, jotka haluaisivat Iiro Viinasen ulos hallituksesta. Sekä savua että houkutuksia tarjotaan. Omat koiranpennut näykkivät tai nuoleskelevat kättä – tarjoavat puolueen puheenjohtajuutta ja nyt huhtikuun alkupäivinä myös maaherruutta. Että eikö sellainen sopisi, leppoisa ja mukava homma. Kanerva on asian esittelijä. Viinanen virnistää jommalla kummalla suupielellään ja sanoo miettivänsä.

Maija Perho-Santala arvostelee julkisesti Pertti Salolaista siitä, että tämä on Viinasen linjalla, vaikka Kokoomuksen puheenjohtajan tulisi profiloitua aivan toisella tavalla.

– Siinä menivät Maijan mahdollisuudet, Viinanen

tokaisee. Salolainen on levoton, hän vaatii uudelleen julkista tukea Viinaselta, jonka kuullaan ehdottavan, että puheenjohtaja pitäisi hermonsa kurissa.

Etelärannan Tapani Kahri ryhtyy juoksupojaksi. Hän toimittaa ministeriöön SAK:n strategiapaperin. Mistä Kahri on sen saanut käsiinsä? Suomalaiselta klubilta, jonne Lauri Ihalainen oli sen unohtanut. Miesten vessasta, vai mistä? Kysymyksessä on puhdas inhimillinen erehdys, sillä Ihalainen on umpiraitis mies. Asiakirjaa tutkitaan. Siitä käy selville, että SAK:n tavoite on lykätä päätöksiä syksyyn. Hakaniemessä on huoli, että hallitus toimii nopeammin.

Huhtikuun 27. päivänä valtiovarainministeri keskustelee Pertti Voutilaisen kanssa. Rahalinna huojuu, selvitäänkö? Kaupan keskusliikkeillä on isoja ongelmia ja samaan aikaan pankkien luottotappiot ja järjestämättömät luotot paisuvat. Luottolama uhkaa.

Ben ja Kimmo esittelevät valikoiduille henkilöille uutta ministerilistaansa. Viinaselle on varattu kauppa- ja teollisuusministerin paikka, Ilkka Suomiselle valtiovarainministerin. Mutta Suominen on kieltäytynyt.

Huhtikuun lopulla SAK ilmoittaa rasvaavansa lakkokoneistoa. Heikki Haavisto kauhistelee kabinetissa, ettei kansa tiedä eikä ymmärrä millaisessa lirissä velan kanssa ollaan. Hän sanoo käsittävänsä itse, että jos Suomen luokitus vielä alenee, velkojen takaisinmaksu

käy lähes toivottomaksi. Outoa on, että vaikka velkajeremiadia on saarnattu kuukaudesta toiseen, viesti ei tunnu menevän perille edes ns. sisäpiiriläisille. Kun Viinanen kertoo numeroin, mitä velan takaisinmaksu ja lainojen uusiminen merkitsee esimerkiksi vuodesta 1996 eteenpäin, Kokoomuksen ministeriryhmäkin kuuntelee suu niin auki, että useammalta olisi voinut tarkistaa kitarisat – taas kerran.

30.4.1993 Iiro Viinanen tulee kotiin myöhään, kuten tavallista. Hän kirjoittaa päiväkirjaansa: "Talouspoliittisessa klo 8.30 täysi bordelli, jossa suuret ja pienet asiat sekaisin."

Se on lyhyesti koko tämän hetken kuva. Samassa kokouksessa, rinnakkain, käsitellään ja riidellään valtion jättivelan hoitamisesta ja hiljaisten rataosuuksien liikenteestä, taas kerran. Hyvä ettei siltarummuista.

Käy selville, että nyt Ilkka Kanerva haluaa Hämeen läänin maaherraksi. Hän haluaisi vain varmuuden vuoksi tietää, onko Viinanen kiinnostunut samasta paikasta. "Taidanpa piruuttani innostua", Viinanen kuittaa. Kanerva on toisaalta tihkuneen tiedon mukaan tukemassa Benin ja Kimmon ministerikierrätyslistaa, ettei itse joutuisi ulos hallituksesta.

Pääministeri tuo yllättäen pöytään uuden suunnitelman, jossa hallituksen paketille haettaisiin pikaisesti ryhmien tuki, jonka jälkeen neuvoteltaisiin ay-liikkeen kanssa. Mutta kun Kokoomuksen suunnalta vaaditaan tarvittavia lakeja pikavauhtia eduskuntaan, Aho epäröi. "Siis kiville menee... Siis Esko ei ole oppinut varoituksista, että ay-liike naruttaa ja lykkää päätöksiä näennäisin toimin. Voi k-le. Nyt ytyä ja actionia!!" Viinanen kirjoittaa voipuneena.

32.

Maaherruus puhuttelee. Ihalaisen tiedusteluretki. Kahri soittelee. Kivelä viestittää. Viinanen poikki. Yökokous Kesärannassa.

Vappuna valtiovarainministeri menee mökille veneenlaskuun ja retkauttaa selkänsä. Liikkuminen on hankalaa ja asiat painavat mieltä. Olisi valmistettava vastauspuhe välikysymykseen. Hän miettii, pitäisikö "räväyttää peli poikki" eli kaataa koko hallitus. Hän kuuntelee ärsyyntyneenä vappupuheita ja jupisee, että juuri hän saa syyt päälleen velkaantumisesta, vaikka syy on Kepun venkoilussa. Mikään ei kelpaa eikä käy, mutta silti unohdetaan kertoa, millainen kurjuus kansaa odottaa.

Sunnuntaina on kesä. Viinanen lähtee mökkisaarestaan hiomaan välikysymyspuhetta lievän itsesäälin ja lievää pahemman uupumuksen vallassa.

Iltakävelyllä maaherran lokoisat olot alkavat puhutella häntä. Millaista olisi elämä, jos voisi kello neljältä lyödä mapit ja konttorin kiinni, eikä sen jälkeen tarvitsi miettiä mitään? Eläisikö sitä pitempään, olisiko ehkä onnellisempi? Kumppanilleen päiväkirjalle hän kehaisee itseään. Ei ilkeä lyödä töitään laimin, vaikka sivuille katsoessa näkee niin liian usein tapahtuvan. "Minkäs luonnolleen tekee?"

Maanantaina Lauri Ihalainen tekee tiedusteluretken. Mitä hallitus aikoo? Onko hallitus vankka?

Hänelle kerrotaan, että verisen pakon edessä työttömyysvakuutusmaksua on alennettava. Suomen luottokelpoisuuden lasku on kauhistuttava näky. Se merkitsisi, että parin vuoden päästä olisi lainoja lyhennettävä ja korkoja maksettava 80–100 miljardia joka vuosi. Piru on melkein irti.

Ihalainen yrittää neuvotella hallituksen kanssa salaa mahdollisuudesta, että tulopoliittinen sopimus saataisiin aikaan jo nyt toukokuussa. Hänen on säilytettävä uskottavuutensa omiensa edessä.

Tietoon tulee, että pankkien pääjohtajat ovat koolla SYP:ssä tunnustelemassa Suomen Säästöpankin ja Skopin tulevaisuutta.

Kirjainyhdistelmät muuttuvat, murheet eivät: SVUL:n talousvaikeudet ovat paljon arvioitua suuremmat. Nekin kannetaan Viinasen pöydälle ja hän merkitsee: "On meillä urheilujohtajat! Ja sitten Holkerit ja Kanervat käyvät lobbaamassa erityisjärjestelyjä salaa oman maineensa pelastamiseksi. Pelleilyä, isot miehet!"

Ihalainen ja Kahri käyvät vaihtamassa käsityksiä. SAK:ssa ollaan liikahtamassa, mutta ehtoja asetellaan esittämättä, mitä muuta voitaisiin tehdä kuin mitä hallitus esittää.

Viinanen haluaa lisätä painetta, sillä hänessä orastaa toivo. Talouspaketin ensimmäiset lait ovat menossa eduskuntaan, irtisanomisia ja muita hyytäviä uutisia on tulossa, mutta kuitenkin!

Kahri soittaa 5.5. Oulusta ja sanoo Ihalaisen olevan hermostunut. Viinanen ilahtuu ja johtopäätös on selvä: lakkoa ei ole tiedossa, eivät uskalla. Siispä lisää prässiä. Keskusjärjestöt neuvottelemaan pikavauhdilla.

Pääministeri on harvinaisen rauhallinen. Valo pilkottaa risukasaan. Taloudesta on saatu myönteisiä signaaleja. Pelastuminen on sittenkin mahdollista. Viinanen saa sisälleen energiaa Ahon käytöksestä. He tukevat toisiaan, tai heidän mielialansa. He ovat jo selvillä toisistaan, näkevät nukuttujen ja valvottujen öiden valot ja varjot, osaavat luottaa ja epäillä oikeassa suhteessa. Tunnelma on hyvä. Niinpä hän saa vauhdin ja innon päälle vastatessaan välikysymykseen. Hän "pani asiat paikoilleen", ja vaikka oppositio ryöpyttää, "sali sai aika oppitunnin", Viinasen entinen kollega kuvailee.

Lauri Ihalainen on löytänyt mahdollisuuden. Hän ehdottaa "aiesopimusta", jolla ikään kuin aiottaisiin edetä hallituksen esittämään suuntaan, mutta varsinaiset päätökset siirrettäisiin syksyyn. Esko Aho tarttuu syöttiin. SAK on tarjonnut porkkanansa, keppinä se

käyttää avointa lakkouhkaa, joka toteutuisi, jos hallitus vie tarvittavat lait eduskuntaan.

Pekka Kivelä viestittää, että STTK aikoo siinä tilanteessa pysäyttää viennin. Iiro Viinanen on sitä mieltä, että aiesopimuksiin ja muuhun lepsuiluun suostuminen tekee hallituksesta naurettavan. "Kortit tulisi nyt katsoa... Olen matti, että Kepu ei pysy vitjassa, vaan yrittää uittaa koko homman Kokoomuksen piikkiin."

Taas kerran Viinanen valvoo yön. Hän ei voi hyvin. Pitäisi olla kaksi päätä, viisi kättä ja puolen tusinaa kalenteria. Pitäisi olla yhdessä vuorokaudessa kaksi yötä, toinen valvomiseen, toinen nukkumiseen. Pitäisi olla keneen luottaa, uskoutua, toisinaan jopa turvautua. Ja mitä hänellä on? Aavemaisia päiviä, joina hän useimmiten vaihtaa kokouksesta toiseen vain vaihtamalla paperipinoa edessään... Jolloin hän tapaa ihmisiä kahden kesken tai ryhmissä ja huomaa joka kerran tekevänsä viiden sekunnin analyysejä itse kunkin etu- ja taka-ajatuksista, juonittelun ja pelailun kuvioista ja vaikuttimista. Miten kauan tätä jatkuu ja miten kauan hän kestää? Tai miten kauan kestää hänen varmuutensa panssari, ulkokuori ja ennen kaikkea hänen todellinen uskonsa omiin ajatuksiinsa ja tietoihinsa?

Toukokuun 12. päivänä hän toteaa budjettinsa olevan sittenkin kohtuullisesti raameissaan. Sosiaali- ja terveysministeriö oikoo ja luistattaa sisään uusia menoja ja hänen näkökulmastaan katsoen välttelee aitoja

säästöjä. Kaikkialla, jokaisessa keskustelussa, säteilee hermostuneisuus. Tunteet toivosta toivottomuuteen vaihtelevat päivästä toiseen. Tämä päivä on tällainen – kova yritys uhkaa valua hukkaan. Illalla hän tapaa Kivelän, Suomisen ja demaripomot. Sen jälkeen näyttää, ettei sopua sittenkään saada aikaan, ei millään. Hän saa Aholta kutsun Kesärantaan klo 22:ksi. Puolilta öin paikalla olleet työmarkkinajohtajat lähtevät omiin neuvotteluihinsa, ja aamulla hän saa huomata neuvottelujen katkenneen.

"Uskomatonta touhua. Isot miehet eivät uskalla sopia mistään, vaan ovat käytännön elämästä täysin vieraantuneet..."

Viinanen kallistuu vuoteelleen puoli kolmelta aamuyöllä. Hän on väsyneempi kuin koskaan, "täysin poikki" ja ihmettelee, miten kestää. Hän huomaa pelkäävänsä uupumuksensa syvyyttä ja laatua.

"En mene aamulla Kesärantaan vaan soitan Eskolle. Hallitus antoi esityksen nuorisotyöttömyydestä ja sota alkaa. SAK uhkaa ja ryhmät peloissaan. Pannaan Iken kanssa porukat paikalleen..."

Ike, Ilkka Kanerva. Vastapuoli, vihollinen. Toveri, ystävä. Kaikki riippuu päivän tarjouksesta.

Iiro Viinanen kadehtii ay-liikkeen tiedottamista. Se on hänen mielestään "loistavaa", esimerkkinä Lauri

Ihalaisen muunneltu totuus. Hallitus jää tässä sodassa joka päivä tappiolle ja osasyy on mediassa, joka tyytyy helppoihin, asenteellisiin pintauutisiin sen sijaan, että toimittajat porautuisivat asian ytimeen.

"Vai alanko jo nähdä peikkoja? Jotenkin tuntuu kuin tunnelma olisi kuin suuren taistelun alla, jännittynyt. Miten käy maalle?" Viinanen tuskailee. Hän harjoittaa itsesuggestiota, komentaa itseään rauhallisuuteen, selkeyteen, numeroihin, faktoihin. Suuren taistelun alla sodanjohdon ei tule menettää malttiaan. On tutkittava karttoja, mentävä kukkulalle katsomaan rintamien kokonaisuutta, pidettävä huoli mielen tasapainosta. Mielenterveydestä. Se ei ole aivan yksinkertaista näiden vuorokausien paahteessa. On pakko joka hetki ottaa huomioon kaikki, myös kieroilu ja pelaaminen, myös ympärillä pyörivien pelaajien pelot ja toiveet, tunteet.

"Taas kuolemanväsyneenä nukkumaan... Tämä alkaa käydä liikaa voimille", Viinanen kirjoittaa muistiin 13.5.1993.

33.

Viinanen noituu Jorma Ollilalle. "Maassa hallitsee SAK." Pekkarinen saa kalliin mitalin. Suunsoittoa.

Seuraavana päivänä eduskunta käsittelee lakipakettia rauhallisesti. Rivit tuntuvat pysyvän koossa. SAK reagoi rajusti ja ennustettavasti. Pääministeri tapaa järjestöjohtajia ilman kummempia tuloksia, kunhan patistelee.

Pari päivää myöhemmin Aho ilmoittautuu sovittelijaksi ay-riitaan ja hallituskumppaneista osa tulkitsee sen ansaan kävelyksi. Niin myös Viinanen, joka soittaa Jorma Ollilalle ja noituu. Reki ei liiku, pää ei aukea! Ollila lupaa ottaa yhteyden pääministeriin. Kolmikannan – valtiovallan, työnantajien ja ay-liikkeen – tulisi päättää, kenen pussista tarvittavat säästöt otetaan. Yksi näkymä on, että työvoimakustannuksien säästöt tehdään verovaroilla! Ja yksi vaihtoehto, ettei säästöjä tehdä lainsäädännön vaan sopimusten avulla. Viinasen näkökulmasta uhka on selkeä – työnantajat lipsuvat ja valittavat samalla, ettei heillä ole poliittista tukea. "Maassa siis hallitsee SAK, eikä muilla ole päätösvaltaa. Eduskunta mitätöiden", Viinanen kipuilee.

Toukokuun 19. päivänä Esko Aho ilmoittaa, että sopu häämöttää. Rahaa palaa 150 miljoonaa, mutta sillä hinnalla lakot vältetään.

Siis valoa tunnelin päässä? Ei, sillä samana päivänä pääministerille tuodaan paperilappunen – Swaljung ja Ihalainen tulevat neuvottelemaan.

Viinanen lähettää Pentti Kiviselle kirjeen. Hän ei tule puhujaksi Raimo Ilaskiven rahankeruutilaisuuteen, jolla maksetaan presidenttikampanjaa. Olisi tullut, mutta juuri tätä ennen Ilaskivi oli tölvinyt häntä Turun Sanomien haastattelussa. "Ilaskivi siis ei malta ja siten siis upotuttaa itsensä puheillaan. Ja voinhan minäkin antaa pudotukselle vauhtia", Viinanen kiivailee.

Hänen arvionsa mukaan kansalaiset alkavat nähdä, mikä mies Raimo Ilaskivi on.

Saarikangas–Ilaskivi-akseli on Viinasen mielestä vaaraksi Kokoomukselle. Hän käyttää Ilta-Sanomia ja sanoo käsityksensä julki. Pentti Kivinen menettää malttinsa saatuaan kirjeen. Hän sanoo, että kysymys on henkilökohtaisuuksista. Viinanen torjuu väitteen, sanoo että nyt Ilaskiven pelaaminen saa riittää. Jos ei riitä, hän opettaa vielä lisää!

Eihän tässä mitään henkilökohtaista. Vain suuttumusta ja loukkaantumista. Asiat riitelevät, sillä vastakarvaistenkin kanssa on joka päivä tehtävä työtä. Viholliset, kieroilijat ja pelurit ovat tämän saman todellisuuden osia, työtovereita, hyviä veljiä ja siskoja. Jos sitä ei käsitä, voi vaihtaa työpaikkaa heti. Jos ei

ymmärrä, että epärehellisyys, salailu, salaiset sopimukset, lupausten antaminen ja niiden pettäminen, vehkeily, lehmäkaupat ja konnankoukut kuuluvat maan parlamentin, hallituksen ja eri korporaatioiden johdon normaaliin elämään, epäonnistuu varmasti. Ilman tämän normaaliuden syvällistä hyväksymistä ei maan ylimmällä tasolla voi elää ja toimia kaikkien parhaaksi. Aikaansaamisen ehto on opportunismin ja epärehellisyyden hyväksyminen. Kansan etu vaatii sitä yhtä lailla kuin oma ura.

"Kaikki tiedot viittaavat luottolaman tulevan", Viinanen merkitsee vihkoonsa 27.5.1993. Pankkien ongelmat eivät ole ohi, ehkäpä ne ovat vasta tulossa. Skopin kaatumisesta valtion syliin on melko tarkkaan puolitoista vuotta. Domino-ilmiötä on pelätty kaikki nämä kuukaudet, ja nyt Viinanen arvioi, että vaikka järjestämättömien luottojen ja luottotappioiden suma on kauhea, näkyvissä on kuitenkin vasta jäävuoren huippu.

Jäävuoren, tulivuoren? Edetään kummallisuuksien keskellä, kummallisuudesta toiseen. Järki näyttää toimivan, mutta väärään suuntaan.

Kansantalouden velkakierteen pysäyttäminen on pakollista ja hyvää toimintaa, mutta se jarruttaa elpymistä. Taloudessa on jo tehtyjen ratkaisujen ansiosta joitakin hyviä merkkejä. Ne vaikuttavat päättäjiin kuitenkin niin, että enää ei tarvitsekaan tehdä sitä, mistä jo on sovittu. Tuskaillaan verojen nousua, vaikka vaihtoehtona olivat säästöt. Ongelmia siirretään, vaikka

saarna on kaikunut ja on sanottu, että joskus tulee aika, jolloin etuja karsitaan. Velaksi elänyt maa riisutaan.

Maatalous hiertää pahasti valtiovarainministeriössä. Kepun lypsy jatkuu tauotta. Mauri Pekkarinen saa Kunnallisliiton mitalin, josta sanotaan, että on sille hintaakin tullut. Ei henkilökohtaisuuksia.

Jaakko Okker on kirjoittanut kirjan Iiro Viinasesta. Pekkarinen saa kohtauksen, pauhaa pakahtuakseen talouspoliittisen valiokunnan kokouksessa, väittää että kirjassa on valheita ja lupaa kostaa, kun oikea hetki lyö. "Asia ei jää tähän!"

Ei henkilökohtaisuuksia. Mauri menettää malttinsa, sanoo että Viinanen on ajanut Eeva Kuuskoski-Vikatmaan pois hallituksesta, jahtaa Sasia ja kampittaa Ilaskivenkin.

– No niinhän siinä käy, jos eivät pysy rivissä, Viinanen tuumaa.

Aho seuraa suunsoittoa rauhallisena sivusta, Salolainen tyynnyttelee. Eihän tässä nyt pojat mitään!

Esitetään yleisiä toivomuksia, ettei tämän hallituksen aikana enää sen sisältä kirjoiteltaisi. Pekkarinen ei kirjoita, hän antaa haastattelun Ilkka-sanomalehteen. Haukkuu Viinasen henkilökohtaisesti.

Kokous jatkuu, yksi satojen sarjassa. Viinanen kirjaa muistiin: "Parin tunnin jarnaus energiaverosta... Oli siinä Kepulla jos minkälaista yritystä. Ja lopuksi Esko

pokkana kysyy, että näin kait tehdään, vaikka ydinvoima kaatuisi. Ehdin hätiin ja kerron, että Kokoomuksen ryhmälle tuskin sopii. PS (Pertti Salolainen) hyväksyy?! mutta ei uskalla Benille kertoa totuutta, koska Ben tiedottaa hyväksyvänsä haittaveron vain ydinvoiman kanssa. Soppa on valmis..."

34.

Puolueen pakka sekaisin. Viinanen puolustaa Väyrystä. Kaikki ajelehtii. Lipponen Sdp:n puheenjohtajaksi. Salolainen lupaa tiukkaa linjaa. Koivisto huolissaan. Maaherraksi, miksipä ei?

Toukokuun lopulla SAK esittää palkankorotuksia. "Siis isänmaan parturit liikkeellä, eivätkä välitä mistään kokonaisuudesta mitään", Viinanen sähisee. Hän suunnittelee, että on uhattava veronkorotuksilla, jos palkat alkavat nousta.

Pekka Kivelä tietää kertoa, että Martin Saarikangas on suostunut ehdolle Kokoomuksen puheenjohtajaksi. Viinanen valvoo yöllä ja ajankulukseen pohtii tilannetta. Puolueen pakka on pahasti sekaisin, ja näinköhän Ilaskivi pääsee maaliin siltä osin, että saa Salolaisen syrjään. Mutta Masa puheenjohtajana!

Perustuslakivaliokunta on Paavo Väyrysen kimpussa vuoden 1991 devalvaatiosta. Iiro Viinanen puolustaa Väyrystä ja sanoo, ettei tämä voinut tietää asiasta mitään. Samaa todistelee Rolf Kullberg: devalvaatio oli Ahon ja Viinasen tiedossa vasta, kun se tapahtui.

Kimmo Sasi on verojaoston jäsen ja jarrumies. Valtiovarainministeri lähettää Ben Zyskowiczin kautta sanan, että hän upottaa Sasin "lopullisesti", jos temppuilu ei lopu.

Budjettia tuskaillaan eduskunnassa. Lipsuttu on, velkaa tarvitaan seuraavana vuonna lisää 65 miljardia. Syyllisiä tarvitaan. Hermot ovat pinnalla puoluekannasta riippumatta.

"Asiat eivät ole hyvin. Hallitusjoukkue alkaa väsyä..." Kaikki ajelehtii eikä mikään samaan suuntaan. Paavo Lipponen on valittu Sdp:n puheenjohtajaksi, demarit julistavat että eivät mene tai tule hallitukseen ennen eduskuntavaaleja, mikä on helppo ymmärtää. Kun maa on romahduksen partaalla, voi oppositiosta hankkia rökälevoiton, kun gallupit näyttävät yli 30 prosentin kannatusta. Kepulla tilanne on päinvastainen, kannatus noin 16 prosenttia ja vastuu painaa. Entäpä Kokoomus? Puoluekokouksessa kesäkuun 11.–12. päivinä Pertti Salolainen ja Sirpa Pietikäinen ovat järjestelleet itselleen sopivia kysymyksiä päästäkseen puheenjohtajistoon.

Puheenjohtajavaalissa epäilyt Salolaista kohtaan ovat paljaina esillä. Salolainen lupaa jatkossa tiukkaa otetta. Ihmetellään mitä se tarkoittaa. Peli on pientä. Pentti Kivinen on kävelyllä, kävelee tavattoman hitaasti, niin hitaasti, ettei ehdi pitää Salolaiselle lupaamaansa tukipuheenvuoroa.

Ministereistä yksi ja toinen alkaa näyttää jyrän alle

jääneeltä. Veto on poissa, lomalle pitäisi päästä. On niin rauhallista, että pelottaa.

Kesäkuun 17. päivänä Viinanen tapaa taas presidentin ja kuulee pitkän, huolestuneen monologin. Kun palaveri on päättymässä, Koivisto tavan mukaan toivottaa onnea ja sanoo, että tämän hallituksen ei pidä asennoitua eroamaan presidentinvaalin jälkeen. Se on valittu istumaan neljä vuotta, siis istukaa neljä vuotta!

Samana päivänä Pertti Salolainen kysyy Viinasen kiinnostusta maaherraksi, jos paikka avautuu. Mieliala on mikä on, kestoväsymys niskassa. Siispä Iiro Viinanen vastaa myöntävästi.

"...Riittääkö voimat – on niin monenlaisia outoja tuntemuksia päässä, rinnassa, vatsassa ja selässä. Skraba koko mies..." Viinanen merkitsee 21.6.1993.

Seuraavana päivänä valtiovarainministeriössä murehditaan kaupan tilannetta, joka on "veitsen terällä". Muilla paitsi Keskolla menee huonosti, konkurssit uhkaavat. Tarvittaisiin "voimakkaita rakennejärjestelyjä".

Viinanen ennustaa, että EY:n maatalousneuvottelut johtavat vuoden 1995 jälkeen valtiontalouden kestämättömään tilanteeseen. Rakennejärjestelyjä tarvittaisiin sielläkin, mutta niitä ei haluta tehdä. Hän epäilee, että EY-jäsenyys saadaan aikaan vain sillä hinnalla, että maataloudelle taataan miljardeja valtion pussista.

Viinanen on laskenut hinnan. Suomi tulee ostamaan EY:ltä kolmella markalla yhden markan.

"Ei tule mitään!"

35.

Juhantalo antaa selvityksen lahjonnasta. "Parempi Kakellekin, ettei jää epäilyksen varjoa." Tuomio. OKO:lle parempi kohtelu. Koivisto ruoskii.

Kesäkuun 23. päivänä Kauko Juhantalo antaa eduskunnalle selvityksen "koplauksistaan". Kirjassa *Minä, Christopher Wegelius"* on edellisen vuoden lokakuussa paljastettu, että silloinen kauppa- ja teollisuusministeri syyllistyi lahjonnan yrittämiseen; hän koplasi yhteen omat kymmenien miljoonien markkojen velkansa Tampellan pelastamiseen. Jos Skop auttaisi häntä, hän ministerinä auttaisi Skopia tuhoutumasta Tampellan velkojen alle.

Juhantalon selostus on Viinasen mielestä "hyvin vakuuttava". Hän keskustelee aiheesta Ben Zyskowiczin kanssa, "koska tunne, että pitäisi puolustaa".

Seuraavana yönä Viinanen herää klo 2.15 ja miettii asiaa kolme tuntia. Lopputulos on, että hän päättää olla pitämättä puolustuspuhetta; hän ainoastaan äänestää eduskunnassa siitä, viedäänkö ministerikaveri Valtakunnanoikeuteen vai ei. Sama toistuu seuraa-

vana yönä. Sisäinen kello herättää, ja Viinanen valvoo aamuun saakka vatvoen Juhantalon tapausta.

Kun perustuslakivaliokunta on yksimielisesti päätynyt Valtakunnanoikeuden kannalle, ei Viinanen näe mahdolliseksi olla toista mieltä. Hän aikoo äänestää tuon kannan mukaisesti.

"Sittenpähän selviää ja Kakellekin parempi, ettei jää epäilyksen varjoa. Ihmettelenpä vaan, että kirjan perusteella voi näin tapahtua", Viinanen päivittelee. Eduskunta äänestää 24.6.1993 Juhantalon Valtakunnanoikeuteen.

Iiro Viinanen on havainnut, että pankkikriisissä OKO:lle "pedataan turvattua asemaa Maurin toimesta". Keskustaa lähellä oleva pankkiryhmä on ikään kuin valtiovallan suojeluksessa. Yksinkertaistaen ja lopputuloksesta päin katsoen se pystyy hoitelemaan lainmukaisen vakavaraisuusasteensa kilpailijoitaan väljemmin. Muut pankit, kuten KOP käyvät ankaraa taistelua romahtaneiden kiinteistöarvojensa kanssa. KOP:ssa kysymys kuuluu, miten paljon ja tarkasti tilinpäätöksissä ja taseissa näytetään luottotappiot, järjestämättömät luotot ja kiinteistöjen arvonalennus.

Tilastokeskus julkaisee ensimmäisen vuosineljänneksen tiedot. Ne kertovat, että Suomen bruttokansantuote on 2,5 prosenttia pakkasen puolella. Luku näyttää pahalta, katsoipa sitä mistä suunnasta tahansa, ja johtaa päätelmään, että vaikka vienti vetäisi kuinka, ei vuonna 1993 päästä tavoitteeseen, eli miinus 0,5 prosentin kehitykseen.

Julkisuudessa tieto ei kohauta, joka ihmetyttää Viinasta. Pikku-uutinen!

Juhannuksena Iiro Viinanen nukkuu kaksi pitkää yötä ja päiväunet päälle.

Kolmannen vuorokauden aikana hän on unessa ja unissa kellon ympäri. Unet kuvaavat budjettiriihtä, tutut kasvot heiluvat ja suut käyvät, asioita singahtelee pöytien yli ja takaisin, paperikasat kasvavat kattoon, kaatuvat ja muodostavat estejuoksuradan. Mutta unikuuri puree, hän tuntee veren taas kiertävän. Loma on alkanut, mutta työt eivät jätä. Viinanen soittelee töihin päivittäin, ottaa yhteyttä myös Suomen Pankin Sirkka Hämäläiseen kuullakseen ulkomaisten gurujen Suomi-arvioista. Hän laskeskelee, että valtion velka nousee 500 miljardiin, jossa on tosi nieleminen vaikka mitä tehtäisiin.

Heinäkuun 5. päivänä Mauno Koivisto ruoskii hallitusta ja sen johtoa haastattelussa, tuomitsee jyrkin sanoin pankkituen sanoen, että säästöpankit saavat kadota siirtymäajan jälkeen. Viinanen on sitä mieltä, että elo-syyskuussa on aika naittaa Skop ja Suomen Säästöpankki (SSP) sekä yhdistää SYP ja KOP.

Hannele Pokka laulaa duettoa pankkituesta Koiviston kanssa ja hätistelee samalla Holkeria ja Sorsaa ulos Suomen Pankista. Kesäjuttuja.

Heinäkuun 13. päivänä television ajankohtaisohjelmassa rusikoidaan Kansallis-Osake-Pankkia rajusti. Viinanen tietää pankkien tilanteen tarkalleen, eli että

se on paljon huonompi kuin kuvitellaan. Sisäpiiriläisenä hän ei kuitenkaan voi kertoa tietojaan, ei vaikka mieli tekisi.

Heinäkuun taittuessa lopuilleen saadaan työttömien määräksi noin puoli miljoonaa. Paineet "linjan muutokseen" kasvavat. Linjan muutosta huudetaan joka puolelta, mutta huutajat lopettavat siihen. Kukaan ei kerro, mihin suuntaan linjaa pitäisi muuttaa. Neuvoja satelee, mutta ne ovat räikeässä ristiriidassa todellisuuden kanssa: Verot alas, lisää velkaa. Helsingin Sanomat vaatii pääkirjoituksessa elvytystä.

"Hullu maa", Viinanen toteaa.

36.

Eroa ehdotellaan. Ilaskivi terävöittää. "SYP:n ja KOP:n yhdistyminen realistinen vaihtoehto." Pankkiratkaisut tehty "todellisuudessa taustalla sopien". Klikkejä ja otteluita.

Eduskunnan käytävillä kulkee arveluja, luuloja ja tietoja kuin eksyneitä risteilyohjuksia. Viestit kertovat, että Kepu muotoilee veronalennusesitystä täsmäaseeksi, eli sellaiseksi, että valtiovarainministerin on se pakko kaataa ja ottaa syyllisyys syliinsä.

Lehdissä ehdotellaan Viinasen eroa, vaaditaan verohelpotuksia ja elvytystä. Salolainen ja Kanerva, istuvia ministereitä ja Viinasen puoluekumppaneita kumpainenkin, yhtyvät kuoroon. Valuuttavaranto jatkaa yhä nopeampaa luisua.

Tulee elokuu. Raimo Ilaskivi terävöittää kampanjaansa, sananvalinnat alkavat olla aggressiivisia. Iiro viestittää Raimolle, että tämä munaa kaiken tällaisella meiningillä, ja yleensä aina kun avaa suunsa. Puolueen johtaja Pertti Salolainen epäröi, otetta ei ole. Tytti Isohookana-Asunmaa kiljuu puhelimitse, että jos hänen

laaristaan halutaan lisäsäästöjä, hän eroaa, ainakin hän heti soittaa Esko Aholle. Soittakoon. Ilkka Kanervan tuska pahenee, hän on huolissaan ministerikierrätyksestä, siis omasta asemastaan, ja antaa taas elvytystä kannattavan ja Viinasta arvostelevan haastattelun.

Elokuun 8. päivä on sunnuntai. Asenteet kiristyvät. Kanerva jatkaa kampanjaansa veroalesta, jonka vastustaja on Viinanen. Ike uhkaa repiä budjetin. Maanantaina 9.8. puhutaan pankkitakuista ja SSP-järjestelyistä.

Viinanen evästää neuvottelijoita, että SYP:n ja KOP:n yhdistyminen on vakavasti otettava vaihtoehto samalla, kun muut vaihtoehdot näyttävät epärealistisilta. Pääministeri Aho hurjistuu – Kanerva on julkistellut omin päin hallituksen sisäisiä tietoja.

Iiro Viinanen saapuu kotiin salkkuinensa. Naapurin mies tulee kohti ja huutaa kurkku suorana, melkein käy käsiksi. Viinanen perääntyy, varoittaa "hosumasta ja seurauksista". Hän haluaa turvajärjestelyjä. "Alkaa taas tuntua tilanne pahalta", vihattu mies kirjaa.

Tiistaina 10.8.1993 saadaan Kansainvälisen valuuttarahaston raportti. Se on tyrmistyttävä. "Epätoivoinen tulevaisuus, ellei leikkauksia tehdä", Viinanen kuittaa. Seuraavana päivänä hän esittelee talousneuvostossa kauhuskenaariota. Kuulijat ovat hiljaisia. Pääministeri on päättäväinen; linja pidetään, mutta Pertti Salolainen esittää yhä veroalea. Se on ikävää matematiikkaa: veroja voidaan alentaa poliittisen paineen alentamiseksi ja kansan rauhoittamiseksi, mutta se alennus maksetaan velkaa ottamalla.

SAK:n Lauri Ihalaisen kanssa Viinanen käy sopuisan ja hyvähenkisen keskustelun. Ihalainen on järkimies, hän käsittää kun hänelle esittää kylmät – tässä tapauksessa jäänkylmät – faktat, numerot. Ihalainen on pelaaja ja vielä parhaasta päästä. Hän on Janus, kaksien kasvojen mies. Se on selkeä ja hyväksyttävä tosiasia. Selkeä silläkin tavalla, että Lauri Ihalainen ei pelaile vain omaksi edukseen.

Kokoomuksen joukot ovat sekavassa tilassa kesäkokouksessaan Porissa 16. elokuuta. Jo tehdyistä päätöksistä halutaan luopua ja livetä. Vaatimusten lista on loputon. Veropuheet ovat valtiovarainministerin kannalta katsoen pelkkää höpötystä ja sekoilua.

Pertti Salolainen käy Viinasen kimppuun: kuka täällä on verohelpotusten este?

Lehdissä irvaillaan Salolaiselle ja Kanervalle. Salolainen arvostelee mediaa, Kanerva puolestaan panee liikkeelle "tietoa" Viinasen uupumuksesta. Sen Viinanen tulkitsee yritykseksi työntää hänet pois hallituksesta. Viinanen on päättänyt, että lähtee vasta, kun itse haluaa. Hän sanoo sen jollekin, panee jutun kiertämään. Tosiasia kuitenkin on, että aika ajoin lähtö houkuttelee. Homma tympii. "Olisin valmis lepoon."

Hän odottaa innottomasti budjettiriihtä ajatellen, että Kepu jatkaa lypsämistään eikä hän saa tukea mistään. Ainut toivo on, että Esko Aho saa jollain konstilla omat joukkonsa kuriin.

Budjettiriihi alkaa 18. elokuuta kireissä tunnelmissa. Kepun kentältä kuuluu huimia huhuja. Kanerva hyökkää julkisesti Viinasen kimppuun, ja Salolainen nostaa profiiliaan veroalella. Esko Aho tukee valtiovarainministeriään ja vaatii, että Kokoomus kokoaa rivinsä. Tytti Isohookana-Asunmaa tihuuttelee taas kerran, mutta hän onkin kovan kohtelun alla.

Viinanen myöntää, että Kepu on taitava ja röyhkeä. Se on osannut ajaa hänet nurkkaan, koska hänet aletaan tuntea. Insinööri laskee, että kokonaisedun takia johonkin vaatimukseen on suostuttava, kompromisseja on tehtävä.

Elokuun 20. päivänä 1993 Viinanen kirjaa, että pankkiratkaisut on tehty, "todellisuudessa taustalla sopien". Näkymätön käsi on siirrellyt palikoita, se on teurastanut, hajottanut ja liittänyt yhteen. Se mitä julkisuudessa kerrotaan, on ohjailuun tarkoitettua propagandaa. Edes muille ministereille eivät pääministeri ja valtiovarainministeri katso voivansa kertoa, mitä kohta tapahtuu.

Sen päivän iltana Viinanen ehtii kotiinsa jo seitsemältä. Kahteen vuorokauteen hän ei ole nukkunut minuuttiakaan. Hän on huolestunut jaksamisestaan ja rekisteröi väsymyksestä johtuneet puhehäiriönsä. Sanat eivät tule ulos siinä muodossa ja järjestyksessä kuin ne on aivoissa ajateltu.

Syyskuun 7. päivänä 1993: "Eduskuntaryhmä taas sekaisin. Vanhoja päätöksiä revitään ja veroja vaaditaan alas. Hurmahenkeä ja populismia. Jälkikäteen

kuulen Kanervan ringistä, joka yrittää Suomista ministeriksi... Kuulen, että Kepu ja Ike haluavat I.V:n lähtevän maaherraksi. Erehtyvät, koska en lähde. Taustalla kuulemma laajat piirit?"

Budjetista tiedotetaan, mutta Salolaisen veropuheet tekevät kokonaiskuvasta epätodellisen ja hajanaisen. Viinanen kuuntelee Salolaisen budjettipuheita sanan mukaisesti hiki otsalla. Puolueen puheenjohtaja haluaa nyt olla omaperäinen ja jämäkkä. Hän on pyrkimyksensä kanssa eksyksissä. Veroalen vaatiminen ei ole kovin omaperäistä.

Syyskuun 14. päivän aamuna kello puoli kuusi Iiro Viinanen nylkee hanhen, koska on sihteerilleen luvannut. Päästyään Helsinkiin hän istuu talousneuvoston kokouksessa vertailemassa Suomea muihin ongelmamaihin. Tapani Kahri lähettää lappusen, jossa kertoo kaikkien työnantajien olevan liittokohtaisten sopimusten kannalla. Hallitus tahtoo pysyä poissa tuponeuvotteluista ja jotenkin väljästi sovitaan, etteivät ministerit edes osallistuisi tupokeskusteluun. Jos kantaa otettaisiin, ajauduttaisiin neuvottelupöytään. Se taas saattaisi tulla kalliiksi.

Hallituksen ongelma on kaikkien asianosaisten nähtävissä. Sekä Keskustan että Kokoomuksen sisällä on klikkejä, sisäisiä otteluita ja osittain jopa tappeluita. Henkilökohtaiset tavoitteet ajavat omiin suuntiinsa, puolueiden tavoitteet omiinsa. Maan ongelmat ovat jokaisen ministerin tiedossa, mutta se ei tunnu estä-

vän pikkupolitikointia ja suoranaista röyhkeyttä oman edun saalistamisessa.

Salolainen on apea, hän on saanut puheistaan ja esiintymisestään keppiä vähän joka taholta, omilta ja vierailta. Illalla talousarvion lähetekeskustelun ohessa kokoontuu Kokoomuksen sovintokopla. Viinanen, Zyskowicz, Sasi, Kivelä ja Salolainen tuulettavat puolueen huonetta. Nyt puhutaan suoraan päin näköä, etsitään yhteistä linjaa ja löydetään ainakin yksi selvä tosiasia: jokainen Viinasta taklaava häviää yhteenoton, koska tällä on pääministerin johdonmukainen tuki.

37.

Auto tuo, auto vie kuin säkkiä. Voutilainen huolissaan Viinasesta. Kahteen pekkaan saunomaan. Paniikki on alkanut. Salainen aiesopimus. Hän ei valehtele eikä puhu totta.

Syyskuun puoliväli. Antti Kalliomäki kertoo, että tammikuun pankkineuvotteluissa Sasi ja Mattila ovat kehottaneet vaatimaan aina lisää elvytysrahaa. Eduskunnassa Kokoomuksen edustajat jatkavat julistusta, että budjetti on aukaistava. Nyt vaatijoina ovat Perho-Santala, Dromberg ja Rauramo. Viinanen ei tunnu saavan viestiään läpi omissa joukoissaankaan. Illalla Italian presidentin päivälliset. Pirullinen väsymys painaa luomia umpeen.

Kokoomuksen talouspoliittinen ryhmä ihmettelee, mitä pitäisi tehdä. Puheenjohtajalla sormi suussa. Tuula Linnainmaa vaatii erillistä veroministeriä. Viinanen ei halua päästää Kepua valtiovarainministeriöön jurnuttamaan, ei myöskään kokoomuslaista häiritsemään. Königstedtissä illallisten isäntä vaipuu tuoliinsa. Auto tuo, auto vie häntä kuin säkkiä.

Syyskuun 20. päivän lounaalla Pertti Voutilainen katselee valtiovarainministeriä huolestuneena. Ei kai Viinanen aio erota? Voutilainen haluaisi antaa Raimo Ilaskiven presidenttikampanjalle julkisen tukensa, mutta hän on saanut varoituksen, että Viinasen vastaleiriin ei ole viisasta ilmoittautua. Miten on?

Voutilainen sanoo KOP:n tekevän vastatarjouksen Skop-SSP:stä. Viinasta ihmetyttää, että millä lihaksilla. KOP:n tila on ministerillä tiedossa paremmin kuin ehkä kenelläkään. Mutta toisaalta tässä on ajatusta. Jos KOP ottaisi säästöpankit, valtiolle jäisi vain Skop alasajettavaksi. Katastrofista tulisi selkeämpi.

Pertti Salolainen on murheellinen. Katse etsii ystävää, taputtajaa. Hän saa piiskaa omiltaan, kun ei pidä Viinasta kurissa ja "linjalla", mikä se sitten minäkin aamuna on. Esko Aho sanoo paperikasan takaa, että Iiro Viinanen on "hyvässä huudossa" Kepun ryhmässä, koska hänen kanssaan voi asioista sopia niin, että ne sitten pitävät. Aho sanoo, ettei Salolaiseen usko kukaan yhtään. Viinanen on mielissään, mutta epäluuloinen. Kepu siis taktikoi tällä vilpittömällä tavalla, koska tietää, että hyvällä hänestä saa kaverin, pahalla turpiin.

Valtiovarainministeri tietää ja tuntee olevansa valtansa huipulla. Suloisen katkeraa aikaa, sillä tämä huippu on joka päivä murenemassa jalkojen alta. Valtaa hänellä on ja asennetta, sillä Iiro Viinanen on alun perin ajatellut ministeriyttään kertakeikkana. Maa on

siinä tilassa, että valtiovarainministerin ulosheitto on yhtä aikaa tavattoman houkutteleva ja mahdoton vaihtoehto. Miehestä tahdottaisiin eroon, hän on monen hyvän hankkeen tulppa, monen pyrkimyksen este. Mutta jos Viinanen saataisiin pois, tulisi äkkiä puute heistä, jotka suostuisivat tilalle. Tämän Viinanen tietää ja tätä kauhun vipua hän vääntää säälittä, jopa nautiskellen. Yrittäköötkoettakoot pirut, jos kantti kestää.

Pankkien pääjohtajia tulee ministeriöön ihmettelemään ja kauhistelemaan KOP:n yllätystarjousta säästöpankeista. Eikö haaskan jakamisesta jo sovittu? SYP ja Postipankki olivat jo aikaisemmin kieltäytyneet kunniasta, joten sinänsä KOP:n tarjous oli tervetullut. Mutta se tarkoittaisi 30 miljardin markan roskapankin perustamista. Viinanen alkaa kallistua pilkkomisen puolelle. Kiire on. Hän arvelee, että säästöpankkien lahtauksen on tapahduttava kuukauden sisällä.

Valuuttavarannon hupeneminen jatkuu. Tupopannu pihisee. Pääministeri ja valtiovarainministeri sopivat uudelleen ja uudelleen, että hallitus on vaitelias. Se ei mene tupopöytään eikä ota kantaa. He ovat hyvin yksimielisiä, vaikka taustalla Esko Aho pitääkin hiljaista yhteyttä Lauri Ihalaiseen. Aholla ja SAK:n pomolla on yhteinen intressi veroasioissa ja kumpainenkin on kyllin notkea ymmärtämään, että näissä tilanteissa eivät neuvottele kolmikannan korporaatiot vaan henkilöt, kulisseissa, suojassa julkisuudelta.

Viinanen käväisee Yhdysvalloissa. Paluulennon jälkeen aikaero nostaa väsymyksen uuteen ennätykseen. "Loota täysin sekaisin." Prepulaa kammetaan pois Suomen Säästöpankin johdosta "julkisuuskampanjan" takia. Säästöpankkien pilkkomisessa hinnan kiristäminen jätetään Viinaselle.

Lokakuun 6. päivänä Suomen Pankin neuvotteluhuoneessa on läsnä huolestunut valtaeliitti. Paikalla pääministeri, valtiovarainministeri sekä Sirkka Hämäläinen ja Matti Vanhala. Markka kelluu, valuuttavaranto vajoaa. Viinanen yrittää rauhoitella lupaamalla ottaa lisää velkaa 10 miljardia vielä loppuvuodesta ja alkuvuodesta "paljon". Mutta näin ei voi jatkua. Siitä ollaan yksimielisiä.

Kimmo Sasi sooloilee säästöpankkiasiassa. Viinanen ja Aho menevät kahteen pekkaan saunomaan. Pääministeri sanoo lauteilla olevansa harmissaan ja ärtynyt Kokoomuksen tilasta. Ja sama toisin päin – miten Kepun kommandot saadaan kuriin? Malttia, malttia. Jauhetaan, jauhetaan! Viinanen rientää tukka märkänä Ullankadulle tapaamaan Heikki Tavelaa, KOP:n hallintoneuvoston jäsentä. Tavela vastaa kirjoilla vuoratun olohuoneensa punaisesta tuolista, että KOP:lla ei ole kylliksi "henkisiä voimia" ottaa yksin haltuunsa Suomen Säästöpankkia. Sinänsä on samantekevää, tuleeko ratkaisu konkurssin vai tukipaketin kautta. Niinpä niin, valtiolle on tulossa ankara lasku joka tapauksessa. Ironiaa tai parodiaa: illalla Viinanen pitää puheen aiheesta "Kestävän kehityksen taloudellinen ulottuvuus".

Yleinen hermostuneisuus tavoittaa yhä selkeämmin myös hallituksen. Kokoomuksen eduskuntaryhmässä tuuletus onnistuu ikkunoita avaamatta. Nyt vaaditaan Ilkka Kanervan ja Sirpa Pietikäisen kierrätystä, ulostusta hallituksesta. Viinasta syytetään ylimielisyydestä, liian kovista otteista. Haukut valahtavat yhdestä korvasta sisään, toisesta ulos. Iiro Viinasen taktiikka selvitä hengissä ja estää hulluksi tuleminen on olla vaan, olla piittaamatta, kuunnella mutta ei kuulla. Hän ei luota oikein keneenkään. Esko Aho tekee poikkeuksen, varauksilla.

Lokakuun 8. päivä, varhainen aamu. Viinanen saa pultit. Hän lukee Prepulan sanoneen, että hallitus on SSP:n asiassa ale-linjalla. Hinnan kuulemma pitäisi olla 15 miljardia. Viinanen kiroaa, pomppaa pystyyn. Nyt palaa! Aamupäivällä hänelle soitetaan ministeriöön, SSP:n ovilla on jonoja, ihmiset haluavat rahansa pois tuhon alta. Ministeri on sattumalta tai vaistonvaraisesti kutsunut pankkien pääjohtajat luokseen kello yhdeksitoista. Nyt on kiire, paniikki on alkanut.

Kokouksessa syntyy päätös. Laaditaan salainen aiesopimus ja "eletään kuin ei mitään". Sopimus sisältää aikataulun, joka tähtää siihen, että säästöpankkien lahtaus saadaan tehdyksi vielä lokakuun aikana, tarkemmin sanottuna sen viimeisenä viikonloppuna. Hinta lyödään kiinni. Viinanen raportoi Esko Aholle, joka hyväksyy tapahtuneen. Eduskuntaa pidetään pimennossa.

Välikysymyskeskustelussa vatkataan omaisuudenhoitoyhtiöstä, kansanedustajat puhuvat puutaheinää, koska eivät tiedä vaan elävät uskossa, että mitään ei ole vielä sovittu. Viinanen on neljän tunnin ajan hiillostettavana. Hän kiertää ja kaartaa, sanataiteilee. Ei valehtele, mutta ei puhu totta. Vaikeneminen ja salaaminen ei tässä demokratian temppelissä ole valehtelemista, vaan asioiden edistämistä. Arkipäivän politiikkaa. Suuren salin näytelmässä kaarevilla tuoliriveillä istuu vain sivuhenkilöitä. Kansanedustajat ovat tässä kriisissä turha joukko, melkeinpä häiriötekijä. Kokeneempi kaarti tietää sen hyvin. On aikaa keskittyä omiin asioihin, oman profiilin nostamiseen näpsäköillä ideoilla ja esiintymisillä varsinkin silloin, kun on toivoa päästä kuvaruutuihin. Päähenkilöt istuvat hallituksen aitiossa, eikä heitä sielläkään ole monta. Pieni maa, harvat asiat, vähän valtaa jaettavaksi liian usealle.

38.

Salolaisen mittalasi. Ahon ja Viinasen kohtalonyhteys. Pelkoja ilma sakeana. Suomisen salapuhelu. Miehet vähissä. Kaupan pelastusoperaatio.

Pertti Salolaisen mittalasissa neste läikkyy yli. Hän ei kestä jatkuvaa arvostelua, hän uhkaa heittää puheenjohtajan nuijan johonkin. Viinaselta hän taas kysyy maaherrahaluista ja saa kieltävän vastauksen.

Esko Aho ja Iiro Viinanen ovat pitkien kuukausien aikana oppineet toisiaan. Jos he eivät eläisi yötäpäivää tämän taistelu- ja pelikentän keskellä, juonien ja epäluulojen ympäröiminä, heidän suhteensa olisi jo kovissa paikoissa karaistunutta ystävyyttä. He ovat jo tottuneet jatkuvaan varuillaoloon. He ovat kuin vartiomiehiä jatkosodan juoksuhaudoissa. Päätä ei saa nostaa, vain periskoopilla saa katsoa. Muutoin tulee noutaja.

Esko Aho on oppinut luottamaan Iiro Viinasen mielenlaadun tasaiseen pessimistisyyteen. Viinanen puolestaan on nähnyt pääministerin ajoittaisen epätoivon, kun älykäs ja tahdonvoimainen mies käy kahden rin-

taman sotaa. Maan ja puolueen edut eivät aina yhtene, puhumattakaan puoluepukareiden henkilökohtaisista eduista.

Herkkä hetki eduskunnan käytävällä – Esko Aho sanoo tuntevansa Iiro Viinaseen kohtalonyhteyttä. Se tunne on vallalla juuri nyt. He ovat tehneet suurella riskillä salaisen esisopimuksen säästöpankkien pilkkomisesta. Kun asia tulee piilostaan, syttyy kova kohina ja kapina. Sen he tietävät, mutta eivät välitä. Syttyköön.

Viinanen soittaa Voutilaiselle ja kertoo pankkisopimuksen allekirjoitusten aikataulun. Hän uskoo päivä päivältä tuskaisemmalta vaikuttavaan pääjohtajaan ja välittää tälle luottamuksellisen ennakkotiedon, että Voutilainenkin saisi aiheen luottaa häneen. Paperit ovat valmiina, nimet vielä puutuvat. Perjantai-iltana Aho soittaa Viinaselle kotiin ja sanoo olevansa tyytyväinen. Marssijärjestys on selvä ja tarkka. Pankkilain kolmas käsittely on saatava alta pois, vasta sen jälkeen voidaan tehdä sopimus.

Maanantaina Pertti Voutilainen ottaa yhteyttä ja ehdottaa lahtauspäiväksi perjantaita. Tiistaiksi Kokoomuksen ryhmä järjestää iltakokousta. Viinanen tahtoo tietää syyn, joksi paljastuu ministerikierrätyksen valmistelu keskiviikon puoluehallituksen kokousta varten. Pelkoja ilma sakeana. Viinaselle tarkoitetaan apuministeriksi Ilkka Suomista. Hän torppaa ajatuksen heti. Suominen soittaa ja sanoo aluksi, että toivoo

puhelun jäävän salaan. Hän vakuuttaa olevansa tyytyväinen kuultuaan, ettei Viinanen halua apuministeriä sotkemaan asioita. Salolainen on sanonut Suomisen suostuvan mihin vain. Suominen sanoo, ettei se ole totta. Ei hän mihin vain.

Esko Aho on huolissaan hallituksestaan. Jos Viinanen joutuu eroamaan, hän ei usko pystyvänsä mitenkään hoitamaan asioita Pertti Salolaisen kanssa. Ovatko miehet valtakunnassa näin vähissä?

Seuraavana aamuna talousneuvoston kokouksessa ay-miehet puhuvat järjettömiä. Logiikka menee niin, että verot alenevat, investointeihin annetaan lisää rahaa, henkilöstömenoja ei supisteta, vaikka samalla markka heikkenee ja korot pysyvät ylhäällä. Mikään ei murra ay-pomojen vakaumusta. Suomi on ylensyönyt itsensä ähkyyn velkarahalla.

Pankkiratkaisuun on aikaa muutama vuorokausi. Eri tahoilla pelätään uutisvuotoa. Vesa Vainio soittelee ja kertoo, että luottamusmiehiä on ratkaisusta informoitu. Ei vuoda sittenkään, kuulemma.

Valuuttavaranto on todellisuudessa vielä alhaisempi kuin rujot luvut osoittavat. Viinanen jatkaa saarnaamista. Pertti Salolainen vastaa vaatimalla Viinasta Kokoomuksen linjalle.

Julkisuudelta piilossa jatketaan kaupan pelastusoperaatiota. Valtion kontolle on kaikissa vaihtoehdoissa tulossa paljon maksettavaa. Mitään ei saisi päästää konkurssiin, ketjureaktio uhkaa. EKA on hankkiu-

tumassa velkasaneeraukseen, kellot soivat viimeistä kierrosta.

Paavo Lipponen kyselee, onko valtiovarainministeriössä tai muualla "jotain tavoitteellisuutta" EKA:n suhteen. Viinanen vastaa, että se solmu koetetaan aukaista niin, että yhteiskunnalle koituu mahdollisimman vähän vahinkoa.

Viinanen ilmoittaa vastaan haraaville säästöpankkimiehille, että ratkaisut tehdään vaikka väkisin hallituksen mielen mukaisina. Vaihdetaan vaikka koko SSP:n hallintoneuvosto sopivaksi, jos muu ei tepsi. Sopimusperjantaihin on viikko. Ratkaisevaa kokousta yritetään sovittaa mahdollisimman myöhäiseksi, iltayöhön, uutisten viivyttämiseksi.

39.

Hirvijahti Bromarvissa. Saalis paloitellaan. Käskijän takki päälle. Johan on piru. Viinanen sammuttelee valoja, lehdistö kyttää. Päätös aamuyöllä. Hiljentynyt sali.

Tauno Matomäki viestittää, ettei Eteläranta tue hallitusta. Maailma on kaatumassa. Toimittaja tulee kadulla valtiovarainministeriä vastaan ja kysyy, tapahtuuko säästöpankkilahtaus perjantaina. Viinanen muka ihmettelee, ei hän ole sellaista kuullut. On torstai. Oikeaan perjantaihin on viikko. Toimittaja on haistanut etuajassa.

Viinanen lähtee hirvijahtiin Bromarviin. Hän istuu metsikön laidassa passissa. Kännykkä on kokousasennossa, mutta hän kuulee piipahduksen. Hesarin toimittaja soittaa ja kysyy pilkkomisesta. Viinanen vastaa, ettei se ole nyt mahdollista, koska hän on nyt hirvimetsällä. Kaksi peuraa loikkii aukealle. Viinanen katkaisee puhelun ja ampuu eläimet. Toinen laukaus on heikko, haavoittava mutta ei tappava. Koroma soittaa ja kertoo työmarkkinaneuvottelujen katken-

neen. Sunnuntain kokousta ei tarvita. Haavoittunut peura lopetetaan. Pinnalliset toimittajat eivät tajua, että varsinainen pilkkominen on mahdollista vasta maanantain jälkeen, jolloin määrärahat voivat varmistua.

Lauantaiaamuna Viinanen on jo Tampereella hirvijahdissa. Hyvä kun ehti passiin, kun jo on kaksi hirveä sihdissä ja nurin. Pertti Voutilainen soittaa toisen laukauksen jälkeen. Viinanen kertoo, että osui kahdesti. Voutilainen sanoo että hienoa, ja että Turun Sanomissa on tarkka uutisointi pankkitilanteesta, seurauksena poliittinen repeämä ja koko hankkeen meno kiville. Viinanen ei tähän usko. Nyt mennään rauhassa vaan. Saalis paloitellaan.

Eteläranta ajaa liittokohtaisia sopimuksia. Lauri Ihalainen on Palacesta tulleen tiedon mukaan paniikissa, kun näkee tapahtumien suunnan.

Sunnuntaina 17. lokakuuta Mauri Pekkarinen toitottaa keskitetyn puolesta, hallituksen kannalta hän sählää pahasti, mutta tavoite on selvä. Pekkarinen haluaa säästää kunnat henkilöstöleikkauksilta.

Esko Aho palaa Tokiosta. Viinanen saa hänelle viestin ennen kuin Aho tapaa lehdistön. Sen ansiosta pääministeri saattaa kasvot pokeri-ilmeessä sanoa, ettei pankkiasiassa ole vielä mitään päätetty. No eipä tietenkään. Mutta Ahokin alkaa ajaa tupoa keskitetyn suuntaan. Se hiertää Viinasta, mutta muutoin he pelaavat yhteen päättäväisesti. Pankkitarkastusviraston Jorma Aranko viestittää mutkan kautta, että tehty ratkaisu

olisi julkistettava. Viinanen vastaa, että pää on pidettävä jäänkylmänä. Mitään ei kerrota minnekään.

EKA:n konkurssiuhka muuttuu uutiseksi. Toimittajat ovat sortamassa hauraan rakennelman, jossa monta suurta onnettomuutta koetetaan pelastaa yhtä aikaa. Täpärällä ollaan. Iiro Viinanen on lobbauksen kohde. Eduskunnassa Matti Louekoski yrittää puhua SSP:n puolesta, turhaan. Valtiovarainministeriössä on laskettu, että jo tähän mennessä SSP on tullut hintoihinsa. Lasku veronmaksajille on jo 34 miljardia markkaa ja toinen mokoma todennäköisesti sitoutuu.

Iiro Viinanen vastaa kysymyksiin. Niitä tulee paljon. Hän sanoo kaikille, ettei päätöstä ole tehty. Se on totta. Virallista päätöstä ei ole vielä tehty valtioneuvostossa. Totta joka sana.

EKA:n säästökassat tyhjentyvät paniikkinopeudella. Uutiset ovat puraisseet. Eero Rantalan ääni paljastaa hädän koittaneen. Pankit eivät ole päässeet yksimielisyyteen luototuksesta ja uhittelevat nyt valtiota konkurssilla tai velkasaneerauksella, esittävät aikatauluvaatimuksia. Viinanen reagoi ja pukee päälleen käskijän takin. Hän soittaa Pertti Voutilaiselle ja kysyy, mitä peliä tämä on? Mitä te pelaatte, kun pankkien rahat eivät riitä tässä mihinkään? Hän ilmoittaa, ettei oikein pidä siitä, että pankit yrittävät asettaa määräaikaa aamukahdeksaksi, valtiolle, josta koetetaan maksumiestä. Hän käskee Voutilaisen puheilleen ja määrää, että Rantalan

on oltava ovella puolta tuntia myöhemmin. Johan on piru. Hän edellyttää, että säästökassojen tilasta raportoidaan hänelle puolen tunnin välein alkaen kello kaksitoista. Ehdottomasti, täsmällisesti!

Käskytys jatkuu. Pääjohtajat marssivat Viinasen luokse uudestaan kello kahdelta iltapäivällä. Tilanne on toivoton. Ongelmista on ylitarjontaa, rahasta huutava pula. Ministeri antaa toimintakäskyn. Hakemus velkasaneerauksesta ja raastupaan. Aho hyväksyy ratkaisun, Rantala on poissa tolaltaan, yrittää vielä kehua, miten hyvä yritys EKA on, jos vain pankit eivät olisi niin tylyjä. Viinanen rauhoittelee pääjohtajaa. Velkasaneeraus on hallittavissa, konkurssi taas olisi tiennyt kymmentä tuhatta uutta työtöntä ja satojen miljoonien lisämenetyksiä pankeille. Domino-pelin helvetillinen versio alkaisi siitä, viimeistään.

Torstaina jatkuu pankkiratkaisun valmistelu. Illalla on tarkoitus tehdä lopulliseksi hiottu päätös. Kokoontuminen pyritään järjestämään salaisesti. Paikaksi sovitaan valtioneuvoston sisäpihan puoleinen tiedotusyksikön neuvotteluhuone siksi, etteivät valot näy kadulle, jossa tietoa janoavat toimittajat päivystävät. Iiro Viinanen liikuskelee torin puoleisessa työhuoneessaan näyttäytyen tahallaan. Hän jättää valot palamaan lähihuoneisiinkin ja käy sitten vähin erin niitä sammuttelemassa. Lopulta, juuri ennen klo 21 alkavaa kokousta hän pimentää myös oman huoneensa kuin tiedoksi, että työpäivä on päättynyt. Toimivan demokratian yksi vihollinen, vapaa lehdistö, nuoleskelee näppejään. Ministerit tulevat, kuten on sovittu, viime tipassa. Torilla on kyselty, lehtimiehet aavistelevat. Mutta vastauksia ei ole annettu.

Pitkän riitelyn, jännityksen ja epätietoisuuden jälkeen kokouksessa vallitsee äkkiä rauha. Kukaan ei korota ääntään. Kesken kaiken Viinanen saa viestin, jonka mukaan EKA:n velkasaneerausta yritetään "väistää". Hän käskee saman tien pääjohtajat luokseen huomisaamuksi kello seitsemän.

Aamuyöllä hieman ennen kolmea valtioneuvosto saa päätöksen tehdyksi. Se päivätään siten 22.10.1993.

Ennen aamuseitsemän kokousta Iiro Viinanen ei ehdi nukkua, kunhan hetkeksi urvahtaa. Pääjohtajat tulevat täsmällisesti. Asioista sovitaan. EKA saneerataan ja velkasaneerataan, lopuksi pannaan palasiksi.

SSP:n hallintoneuvoston kokous 22.10.1993 on tyly ja ärtyisä. Pääministeri koettaa rauhoitella, mutta joutuu lähtemään kesken kaiken tapaamaan Venäjän valtiovarainministeriä. Iiro Viinanen jää panttivangiksi. Hän kuuntelee pääjohtajia aikansa, verenpaine nousee. Heikki Koivisto puhuu pitkään, esitelmöi. Viinanen keskeyttää, kun huomaa räjähdyspisteen lähestyvän. – Kuvitteletteko te omistavanne tämän pankin? hän kysyy. – Puheet tuntuvat sen suuntaisilta.

Sitten Viinanen kertoo, että SSP:n omistaa nyt valtio, ja hallitus on viime yönä päättänyt, mitä sille tehdään.

Ja niin tehdään, puhukaa mitä puhutte, sanokaa mitä sanotte. Tähän mennessä pankkiin on uhrattu lähes 33 miljardia markkaa, omaisuudenhoitoyhtiöön 30 miljardia ja lisää vaaditaan 6–8 miljardia. Ja tässä tilanteessa te yritätte määrätä! Päätös on tehtävä hallituksen päätöksen mukaisesti, ja se tehdään, päätätte te sitten mitä hyvänsä! Jos ette päätä niin kuin minä sanon, minä vaihdatan koko hallintoneuvoston, miehitän sen omillani. Kahden viikon päästä asiat ovat sitten täsmälleen oikein.

Oikea päätös syntyy hiljentyneessä salissa. Viinanen lähtee. Lounaan jälkeen eduskunnassa puidaan ratkaisua, mutta tuntuu kuin kaikilla olisi häntä koipien välissä. Eduskunta ei ole tiennyt, se ei ole ollut perillä asioista. Sen on mahdotonta keskustella asiasta pinnallisilla tiedoillaan syvällisesti.

Viinanen saa kesken kaiken hälytyksen Kansallis-Osake-Pankkiin. Kokoukseen tulee myös Vesa Vainio uhkaamaan EKA:n konkurssilla. Ministeri sanoo, että siitä sitten vaan. Pertti Voutilainen miettii, horjuu ja huojuu. Hän ei oikein ole varma mistä on epävarma. Viinanen ja hän ovat lähdössä huomenna jahtiin. Siellä on tilaisuus setviä tilannetta. Saa nukkua ensin yön yli. Iltauutisissa kerrotaan oikeuden hyväksyneen EKA:n velkasaneerauksen.

Jahti käynnistetään Heinävedellä, lähellä Pertti Voutilaisen lapsuusmaisemia. Viinanen kuulee Vesa Vainion jatkaneen linjallaan: – Maanantaina rysähtää.

Se ei ole muuta kuin yritys säikäyttää valtiolta lisää rahaa. Ei käy, muuten kävisi. Jahtikaverit käyttävät tauot Kokoomuksen johdon haukkumiseen. Muutenkin menee mukavasti.

Maanantai 25.10.1993. Jorma Ollila kantaa huolta valtion omistamista Nokian osakkeista. Kuntaliitosta miehet esittävät, että kuntien säästöohjelmaa kevennettäisiin "tupon edistämiseksi". Lobbausryhmät tungeksivat valtiovarainministerin ovella. Sixten Korkman haukkuu kirjeessään Suomen Pankin. Eteläranta esittää, että valtion taholta tulisi "epävirallinen" viesti julkisuuteen veronkevennyksistä. Ikään kuin virallinen vihje hillitsemään palkkavaatimuksia. Samalla varoitetaan poliitikkoja aukaisemasta suutaan ja sotkemasta kaikkea.

40.

Oikeuden päätös. Tappouhkauksia. Usko alkaa loppua. "Johdollani, tai muutoin tulee ero..." Uhkailun inflaatio.

Lokakuun 29. päivänä Valtakunnanoikeus julistaa tuomionsa Juhantalo-tapauksessa. Yksi vuosi vankeutta. Rangaistus on ehdollinen. Koetusaika päättyy 28.10.1996. Kauko Juhantalo nousee tuolista kasvot kiiltävinä ja kävelee ulos salista. Sankka valokuvaajien ja toimittajien joukko todistaa, kun tuomittu kävelee ala-aulaan. Askel on rennon näköinen, rutinoidun huoleton, mutta tarkkaavaisuus pettää. Juhantalo astelee vahingossa käytävään, josta pääsee vain käymälään. Hänen puolustusasianajajansa Jukka Peltonen ja Säätytalon henkilökunta ohjaavat miehen oikealle tielle, ulko-ovesta Snellmaninkadulle salamavalojen läiskeeseen. Musta auto odottaa portaiden juurella, mutta Juhantalo ei havaitse sitä vaan jatkaa sivuilleen vilkuilematta eteenpäin keskellä katua. Rauhoituttuaan hän antaa lausuntoja, joiden mukaan hän on joutunut väärämielisyyden kohteeksi. Iiro Viinanen, joka olisi

tahtonut puolustaa "Kakea", on kuullut Juhantalolla mahdollisesti olleen muitakin koplauksia, mm. Neste Oy:n ja Sisu-Auton suunnalla. Nyt hän pitää tuomiota oikeana "kaikesta ihmettelystä huolimatta".

Marraskuu alkaa tappouhkauksilla. Niihin ei totu. Osan Iiro Viinanen luokittelee jo "koviksi" tai "pahoiksi", ikään kuin pehmeitä ja hyviä tappouhkauksia olisi olemassa. Hän tietää olevansa vihan kohde ja kääntää sen masokistiseksi nautinnoksi, energian lähteeksi. Tietääpä tekevänsä, uhatkoot, täältä pesee, tosiasiat puhuvat, edestä löytyy, jos ette usko niin kohta näette! Hän kokee itsensä työn sankariksi, rehellisyyden ritariksi, jota velaksi ylensyönyt ja tietämätön kansa inhoaa, koska hän on ottamassa siltä pois kivoja leluja ja luuloja. Hän on rikkomassa illuusion ja puhkaisemassa elintasokuplan. Viinanen on antanut uhkaukset Suojelupoliisin "hoitoon". Häntä kyllä suojellaan, mutta silti huoli kytee, kun kotia ja perhettäkin uhkaillaan.

Tullessaan kotiin myöhään illalla tai aamuyöllä silmät sumeina ja pää rasituksesta vihlovana hän kuitenkin jaksaa kokea tyydytystä. Se kumpuaa oikeassa olemisen tunteesta, joka perustuu tosiasioihin. Omasta mielestään hän ei puoluepolitikoi, eipä edes politikoi, vaan tekee raakaa ja välttämätöntä työtä kansakunnan parhaaksi. Valta tällä tavoin käytettynä on nautittavaa. Pelimerkit ovat isoja, vaatimusten ristituli anka-

raa. Mutta Viinanen on nyt jo erittäin hyvin perillä kaikesta työhönsä kuuluvasta. Eduskuntakeskustelussa hän iloitsee ylivoimaisuudestaan, vastaa jokaiselle kysyjälle, kullekin ansioiden ja asenteiden mukaisesti. "Nyt oli puhti päällä vastatessani ja oikein nautti kun pääsi iskemään naiiveja väitteitä vastaan..."

Pekka Alanen ja kuntien työmarkkinaosapuolet tulevat visiitille. Iiro Viinanen lupaa pöytänsä yli "joitain satoja miljoonia" kevennystä, jos syntyy kaksivuotinen sopimus tietyin ehdoin. Se siitä, kuntamiehet lähtevät tarkat eväät ja miljoonakasa mukanaan. Seuraavana viikonloppuna nautinto jatkuu. Hän pelästyttää hirvijahdissa metsäyhtiöiden pomot, kun selviää, että valtiovarainministeri tuntee tekeillä olevan puun hintasopimuksen salaisen sisällön ja tietää vastoin pomojen väitteitä, että kuitupuun hinta nousee, eikä häntä siis voi jallittaa. Hirvi kaatuu 150 metristä. "Hyvä laukaus."

Maanantaina 8. lokakuuta Viinanen lentää metsästämään Skotlantiin yritysjohtajaseurueen kanssa. Matkalla käydään ankaria keskusteluja Kokoomuksen tilasta. Usko alkaa loppua. Siis Kokoomukseen.

Kun reissu on heitetty, kuntamiehet tulevat valittamaan, että poliitikot lausuntoineen sotkevat neuvotteluprosessin. Samalla vaaditaan valtiolta Viinasen lupaamien muutaman sadan miljoonan sijasta yli kahden miljardin kevennystä, "jonka torjun".

Maailmalla on vääriä tietoja Suomen velkakriisistä. Valtiovarainministeri oikoo niitä tarmokkaasti. Informaatioaika, propaganda-aika: itse asiassa maailman tiedot eivät ole kovin vääriä. Suomen tilanne on virallisten numeroiden mukaan parempi kuin todellisten, jotka nyt halutaan ehdottomasti salata, maan edun takia.

Pääministeri aktivoituu työmarkkina-asiassa, hosuu ja häärää. Työantajat ovat tulleet Kesärantaan ja jäähdyttelevät. Aikaa on vielä. Viinanen kertoo Aholle olevansa selvillä Kepun elvytyshankkeista. Hän varoittaa, kehottaa hiirenhiljaisuuteen. Nämä asiat hoitaa valtiovarainministeriö "... Johdollani, tai muutoin tulee ero". Aho säpsähtää havaittavasti, ja tulkinta on, että välistäveto oli taas kerran suunnitteilla. Iiro Viinanen joutuu jo miettimään, koska erolla uhkailu kokee inflaation. Niin kauan ei, kun pääministeri tuntee olonsa turvattomaksi ilman häntä. Se tarkoittaa, että kriisin ajan uhkailu puree, varsinkin kun Aho aavistaa hänen tarkoittavan mitä sanoo. Hän tietää, ettei Iiro Viinasella ole poliittisen uraputken suunnitelmia tämän hallituksen jälkeiselle ajalle.

41.

Jahtien aika. Hirveitä aukkoja. Voutilaisen tuska kasvaa. Kanerva haluaa eduskunnan puhemieheksi.

Marraskuu on puolivälissä. Jahtien aika jatkuu. Viinanen jakelee haastatteluja karskia linjaansa perustellen. Hän ilmoittaa tukevansa Paavo Väyrysen esittämiä talouspoliittisia ajatuksia. Ne ovat vielä karskimpia kuin hänen omansa. Puoluerajoilla ei ole aina merkitystä. Juuri nyt moni kuilu halkoo puolueita, esimerkiksi Kokoomusta ja Keskustaa.

Viinanen rähisee ministeriryhmässään budjetin repimisestä. Hirveitä aukkoja, mokia. Tulituksen kohteena on taas Kimmo Sasi, joka yrittää puolustautua.

Matti Aura on nimitetty selvitysmieheksi penkomaan EKA:n pesää. Tappiot nousevat luokkaan "kammottava". Tulos on ruma kuin peikko, vaikka sitä on selvitysmiehen mukaan kaikin keinoin yritetty kaunistella. Rantala on hämännyt eikä muu johto näköjään ole tiennyt todellisuudesta paljonkaan.

Joka päivälle on riittävästi murheita. Sosiaalinaiset eivät tunnu ymmärtävän mistään mitään, ja Sasi säheltää ja tekee kiusaa. Viinanen istuu neuvonpitoon Salolaisen ja Zyskowiczin kanssa Sasin ja eduskuntaryhmän törttöilyistä. Ben tuntuu voimattomalta, ei ehdi ei jaksa juosta perässä. Viinanen on sanonut Salolaiselle, että jos järjestys ei säily, väkeä vaihdetaan. Salolainen ei reagoi.

Esko Aho paimentaa Mauri Pekkarista ja kumppaneita, manailee ja soittelee, antaa tiukkoja määräyksiä. Viinanen puolestaan kaitsee Salolaista, Sasia ja muita poikia. Aholla on pääministerin arvovalta, mutta puolueen taakka. Viinasella valtakunnan rahat ja kansan vihat.

"Taas on tunne, että usko menee koko hommaan. Se, että asiat isoja ja vaikeita ei vaivaa, vaan se, että kaikki yritetään murentaa ja niin moni ryöstää minulta rahaa ikään kuin ne olisivat minun omia rahojani", Viinanen raapustelee muistiin.

Joulukuun alkupäivinä Viinanen kyselee, miten KOP:n käy. Hän on tarpeeksi usein yhteydessä Voutilaiseen ollakseen selvillä tämän kasvavasta tuskasta ja pankin uppoumasta. Voutilainen on jahtimatkojen sivulauseissa ilmaissut syvän katumuksensa. Miksi hän lopultakin antoi puhua itsensä tähän paskahommaan? Mutta olipa vastaus omahyväisyys, imartelualttius tai vaihtelun tarve, sinisilmäisyydelle on tullut raskas hinta. Hän ei voi perääntyä, takaporttia ei ole. Ja

vaikka olisi, sitä häpeää, että eroaisi kesken kaiken, maalaisjuntin luonne ei kestä.

Mutta hauskojakin asioita on, tai puolihauskoja. Ilkka Kanerva ajaa itseään eduskunnan puhemieheksi. Sisäpiirissä tätä pidetään mahdottomana ja naurettavana ajatuksena. Ei tule kuuloonkaan!

Kun Kanervan utopiat on käsitelty, saadaan Ilaskiven uusista puheenvuoroista lisää vitsiä. Lehdet kirjoittavat, kuinka kokoomuslainen Raimo käy hallituksen ja myös sen kokoomuslaisten kimppuun kaikin voimin. Maan asioista sivussa olevan omahyväisen Ilaskiven esiintyminen kaikkitietoisena porvariston isänä ja toivona saa aikaan velttoa raivoa.

Jänisjahtia Hirvijärvellä. Fasaanijahtia Janakkalassa. Viikonloppu, viikko aikaa jouluun. Vakuutusyhtiö Kansa, osa E-liikkeen katastrofia, ajetaan kalliiseen ratkaisuun. Voutilainen raportoi, että tyyristä on ja KOP kovilla, mutta vaihtoehtoa ei ole. Skopin johto, Christopher Wegelius ja kumppanit saavat pilviä hipovat vahingonkorvauskanteet. Omaisuus hukkaamiskieltoon. Alkaa seitsemän vuoden tyhjiin raukeava, lamauttava prosessi. Pankkikriisissä on monenlaisia uhreja, mutta ei ainuttakaan sankaria. Syyllisten nimeäminen on tärkeää eikä Wegeliusta sopivampaa ole. Ratsastava suomenruotsalainen satraappi kelpaa vihan kohteeksi ja sumuverhoksi. Unhoon jää, että hän otti Skopin päällikön tehtävän itsensä ampuneelta Matti Ali-Melkkilältä upseerin asenteella, hyvin tietäen, että pankin pelastumisen mahdollisuudet olivat alta nollan.

42.

Ehdollinen vaikeneminen. Ilaskivi rienaa. Kansallispankin selkäranka rutisee. Maaherraksi vaikka pakolla.

Vuoden ensimmäinen päivä 1994 on lauantai, jahtipäivä. Iiro Viinasen poika Petteri ampuu Hirvijärvellä elämänsä ensimmäisen jäniksen. Sunnuntaina ministeri on jo Saariselällä tutussa johtajajoukossa. Hiihtämisen lomassa käydään tiukkaa keskustelua eläkkeistä. Miten on mahdollista, että vaikka maassa on puoli miljoonaa työtöntä, eläkejärjestelmiin ei kajota? Viinasen mielestä pankkikriisi on osoittanut, etteivät järjestelmät itse reagoi ongelmiinsa. Yhteiskunnan on se tehtävä.

Presidenttikisassa Viinanen on valinnut puolensa. Hän soittaa Elisabeth Rehnille ja neuvoo etenemään rauhallisesti. Vuodenvaihteen lehdet ovat olleet täynnä Raimo Ilaskiven "rienaamista". Rehn on noussut gallupeissa, Ilaskivi ei. Vaalitoimisto tuskailee ja kysyy, aikooko Viinanen vielä tulla julkisuuteen Ilaskiveä vahingoittavilla lausunnoilla. Viinanen vastaa olevansa

vaiti sillä ehdolla, ettei ehdokas käy hänen kimppuunsa. Jos käy, kuonoon tulee heti.

Kokoomuksen ministeriryhmässä ovat hermot pinnalla. Riitta Uosukainen, jota Viinanen sisäpiireineen muutamia viikkoja aikaisemmin kaavaili ulos hallituksesta maaherraksi, on nyt valtiovarainministerin kimpussa opetusministeriön määrärahoista.

Raportteja KOP:sta tulee tiheästi. Ne kertovat, että ikuisen pankin selkäranka rutisee. Pankki pyrkii välttämään erityistarkastuksen tempuilla, joita ministeri ei voi hyväksyä.

Uhkailut lisääntyvät. Kotiin asennetaan turvalaitteita. Suojaa ei ole työpaikallakaan. Viinasta ollaan taas korvaamassa. Nyt ehdolla ovat Kimmo Sasi, Ritva Laurila ja Pentti Mäki-Hakola. Viinanen saa tästä operaatiosta tiedon kesken fasaanijahdin Lohjalla. Hän kysäisee asiaa Pertti Salolaiselta. Puheenjohtaja ei kiistä tietoa vaan naureskelee ja kertoo kuulleensa, että hallitukseen on tulossa Raimo Ilaskivi. Uusi poliittinen vitsi, todetaan.

Mutta seuraavana päivänä paluumatkalla peurajahdista soi kännykkä. Pekka Kivelä kertoo, että nyt ollaan Ilaskiveä työntämässä hallitukseen. Se ei olekaan vitsi.

Sunnuntaina on presidentinvaalin ensimmäinen kierros. Se lupaa jatkoon Rehnin ja Ahtisaaren. "Loistavaa", merkitsee Viinanen.

Tiistaina Pertti Salolainen kertoo Kanervan ajavan Viinasta maaherraksi vaikka pakolla ja yrittävän tilalle Riitta Uosukaista tai Pirjo Rusasta. Viinanen voivottelee. Kanerva yrittää raivata esteitä puhemiestieltään. Tätä Viinanen kummastelee Esko Ahon kanssa vielä kahdestaan.

43.

Kumousneuvosto koolla. Kanervaa työnnetään kakkosministeriksi. Lappu Tavelalta. Salolainen huutaa. Väärtöä, unia, petosta.

Tammikuun 27. päivänä näyttää siltä, että Pertti Voutilainen olisi niskan päällä rankassa ottelussaan Yrjö Niskasen kanssa. Viinanen pyytää Voutilaista puheilleen. He käyvät läpi pankin tilaa. Niskanen haluaisi kaikin keinoin hankkia jatkoaikaa.

Viinanen arvioi, että KOP on "tarkalla", mutta saattaa selvitä. Ministeri tukee Voutilaista. Raaka linja, kaikki pahat pöytään, totuutta on katsottava silmiin.

Perjantaina 28.1.1994 ministeri pitää pankkien pääjohtajille puhuttelun. Rakenneratkaisut ovat välttämättömiä. Se koskee muun muassa rakennusalaa. Viidessä suuressa rakennusliikkeessä on kaksi liikaa, Viinanen sanoo. Hän on ärtynyt, mutta syy ei ole pankeissa vaan Kanervassa, joka on kutsunut koolle kumousneuvoston, vaatinut, että Ben Zyskowicz, Pekka Kivelä ja Pertti Salolainen oikein lähetystönä menevät kysymään Viinasta maaherraksi.

Helmikuun alussa saadaan IMF:n maaraportti. Se on karua luettavaa. Finanssipolitiikka ei ole pitänyt. Markkinarahan hinta, tupo ja pankkituki ovat pahimmat suonsilmät.

Hallituksessa keskustelu käy tulikuumana. Viinanen on huonotuulinen ja pessimistinen. Päivän kruunaa Zyskowicz kysymällä, eikö Kanerva kuitenkin voisi tulla valtiovarainministeriöön, kakkosministeriksi, vaikka aivan pieneksi kakkosministeriksi. Ei käy.

Valtiovarainministeri on vihollisten piirittämä. Lisämenoarviosta järjestetään tiedotustilaisuus, johon häntä ei ole nimetty. Poissaoloa ihmetellään, kysellään että miksi. Siksi, että pääministeri halusi niin, mutta sitä ei toimittajille sanota.

Oikeusministeri Hannele Pokka on lähtenyt hallituksesta Lapin läänin maaherraksi, kotikonnuilleen. Uusista nimistä väännetään, jokainen esille nostettu kelpaa Viinaselle, sillä ne ovat uusia ja pehmenevät helpommin.

Sunnuntai 6. helmikuuta on vaalipäivä. Maalle valitaan presidentti ja samoilla kellonlyömillä väännetään kättä eduskunnan puhemiehistöstä ja ministerikierrätyksestä Kokoomuksen työvaliokunnan kokouksessa. Presidentinvaalissa kolmanneksi jäänyt Riitta Uosukainen on nosteessa puhemieheksi. Kanervaa ei mainita, mutta Kimmo Sasin kommandot omalla tahollaan vaativat nyt suoraan Viinasen poistumista mihin tahansa.

Puoluehallituksen kokouksessa vahvistuu, että valtiovarainministeriön kahtiajako on Kanervan ajatus. Kokoukseen tulee paperilappu Heikki Tavelalta. Siinä on kaksi nimeä, O-P Heinonen ja Pertti Mäki-Hakola ruksaamista varten. Kivelä käyttää kynää ja ruksaa Heinosen, josta näin tulee Uosukaisen seuraaja opetusministeriksi. Tavela sanoo, että tehdään sitten näin, vaikkei hän tiedä edes, minkä näköinen jätkä se Heinonen on.

Perjantaina Sirkka Hämäläinen, Esko Aho, Viinanen ja Esko Ollila istuvat Suomen pankissa katselemassa numeroiden piirtämää kuvaa isänmaasta. Veitsen terä piirtyy näkyviin.

Yhteenveto: – Parempi, ettei kansa tiedä ja ymmärrä kaikkea. Paniikkia tähän ei tarvita.

Päivän päätteeksi pääministeri ja valtiovarainministeri käyvät taas kerran ydinkeskustelun. Aho lupaa hoitaa Mauri Pekkarisen kurinpidon ja edellyttää vastapalvelukseksi, että Viinanen "opettaa" omansa. Viinanen lupaa yrittää.

Rakennusyhtiö Haka on kaatumassa. Valtion taholla ei ole haluja rojahtamisen estämiseen. Antaa mennä. Selvitysmies Matti Aura käy kyselemässä, mitä tehdään Eero Rantalalle kaikkien kuprujen jälkeen. Sama kertosäe – antaa rojahtaa. Rantalalle annetaan aikaa hallituksen puheenjohtajana vain elokuulle.

Helmikuun 16. päivänä Pertti Salolainen nostaa

ääntään huudoksi, haukkuu Maija Perho-Santalan ja Kimmo Sasin epälojaaliudesta. Puheenjohtaja on saanut täksi päiväksi puhdin päälle.

Pankkien tulokset saadaan tietoon, ne ovat "hirveitä". Budjettikehyksistä riidellään ankarasti, aina saman kaavan mukaan: jokainen tahtoo lisää rahaa samalla, kun jokainen myöntää, ettei rahaa ole.

Kirjaimet suurenevat. Viinanen saa yhä tiheämmin kuulla puoluetovereiltaan olevansa liian kovaotteinen ja aivan liian ylimielinen. Ehkä väsymyksestä johtuu, että ministeri ensimmäisen kerran myöntää loukkaantuvansa. Hän on stressaantunut, sen näkee peilistä – otsalle on noussut ihottuma ja sydän jyskyttelee kummallisesti. Asiat eivät jätä eivätkä lopu.

Kesärannassa Aho, Esko Ollila, Eino Keinänen ja Viinanen tutkivat pankkien tilannetta. Pääministeri on hermostunut erityisesti KOP:n ja Osuuspankkien tilasta. Se alkaa muistuttaa maan tilaa.

Asiat tulevat uniin, Viinanen heräilee tasan kello neljä ja huomaa ajatelleensa unessa. Unia budjettikehyksestä, valtionosuuksista ja Kepun lypsytekniikoista. Väyrynenkö ne on opettanut vai Virolainen? Metodi aina sama. Siltarumpu vastaan maan etu. Maatalouden ja puolueen vaatimukset hintana EU-jäsenyyden kannatukselle! Puun ja kuoren väli on tukala paikka.

Maaliskuun 2. päivän aamuna Viinanen herää vasta viideltä ja on keksivinään Kepun strategian. Esko ei suostu budjettineuvottelussa valtiovarainministeriön tasoon ennen kuin kotimainen tuki maataloudelle on

annettu. Kiristystä, jonka tuloksena hän saattaisi antaa Kepun ministereille luvan budjettiylityksiin. Siis petosta kaikki!

Suomen Pankissa kokoonnutaan taas. Koko tämän hallituskauden nämä ovat olleet luonteeltaan hätäkokouksia. Mutta nyt pääministeri tuntuu huolettomalta. Kasvu on alkanut, kaikki hoituu. Esko Aho on joka asiassa yhtä mieltä itsensä kanssa. Pääministeri ei tunnu kuuntelevan.

Helsingin Sanomien pääkirjoitus tölvii hallitusta budjettikehyksistä. Viinanen ottaa yhteyden artikkelitoimittaja Risto Uimoseen ja antaa taustatietoa. Uimonen lupaa tukea. Lehti alkaa ymmärtää hallituksen linjauksia.

Yhä useampi kello soi KOP:lle. Viinanen miettii uusien lukujen äärellä, ovatko vielä kyseessä hälytyskellot vaiko jo kuolinkellot. Pankki on esittänyt malleja rahoitusratkaisuiksi. Jossain määrin tilanne muistuttaa vuotta 1991 Skopissa, jossa johtokunta siihen painostettuna laati yötä päivää yhä uusia laskelmia ja ehdotuksia. Lopulta mikään niistä ei kelvannut kuin hautakirjoitukseksi. KOP:n tilanne on maaliskuussa 1994 "uhkaava". Rahoitustarkastukselle annetaan tehtäväksi selvittää eri pankkien todellinen pääomatarve ja puristaa pankit tarvittavalla voimalla "rakenneratkaisuihin". Sen pohjaamiseksi tehdään erityistarkastus. SYP:n pääjohtaja Vesa Vainio on tarkastuksesta hädissään. Se saattaa johtaa "yleiseen reaktioon".

Eteläranta on huolissaan maatalouden kotimaisesta tuesta. Samalla sieltä välitetään "yleinen käsitys", että maassa ei enää ole pääministeriä. Ote on irti ja on vain MTK:n vankina oleva puoluejohtaja.

44.

Viinanen vuotaa. Jorma Ollila värvätään. EKA:ssa olisi poliisitutkimuksen aihetta. Kokous Suomisen kotona. Viinanen pohtii elämää. "Meidät on valittu pitämään maa pystyssä."

Taas kerran suuret ja pienet asiat ovat solmussa keskenään. Henki on huono, ajatukset eri tahoilla epäselviä, paitsi että ne ovat selkeän itsekkäitä.

Sadat miljoonat ja jopa miljardit lentelevät Viinasen pöydän yli ja ohi ehdotuksina, joiden tausta-ajatuksena on, ettei yhteinen velka ole kenenkään erikseen. Yhteinen velka ei ole todellinen vaan irrationaalinen. Sen tähden ehdotuksia tehdään vakain tuumin samaan aikaan, kun kauhistellaan "yhteistä", siis kuvitteellista ja olematonta velkaa ja sen paisumista mittoihin, joita ei voi edes järjellä käsittää. Kun sitä ei käsitä, sitä ei ole.

Viinanen pitää kouraansa rahahanalla ja käyttää sumeilematta julkisuutta aseenaan. Hän vuotaa tahallaan kähminnät lehdille. Hän on päättänyt menetellä näin. Julkisuudesta on toimivalle demokratialle usein haittaa, mutta sitä voi myös käyttää väännön välineenä.

Samoin Nokian Jorma Ollilaa, joka värvätään painostamaan pääministeriä. Ahon olisi aika tulla oman hallituksensa taakse, tai mieluummin eteen vastaamaan sen linjasta puolueensa linjan sijasta.

EKA-yhtymän erityistilintarkastuksen tulokset ovat pöydällä. Poliisitutkinnan aihetta olisi, mutta nyt on viivyteltävä, koska ensin on saatava oikeudelta hyväksyntä velkasaneeraukselle. Jos asiat menisivät poliisille ja julkisuuteen nyt, saneerauslupaa ei saataisi ja seurauksena olisi kallis konkurssi.

Maaliskuu 1994 lopuillaan. Samoin maan rahat. KOP huojuu yhä vaarallisemmin. Kokoomus on sekaisin. Pekka Kivelä uhkaa jättää tehtävänsä, Ullankadun hirmu Heikki Tavela sanoo lähtevänsä puolueen luottotehtävistä. Ilkka Suomisen kotiin kokoontuu yhdeksän hengen ryhmä. Kitkerää puhetta, sekavasta ajattelusta kirkastuu vain se, että Pertti Salolainen on menettänyt omiensa luottamuksen. Uutiseksi se ei enää kelpaa.

Maaliskuun 26. päivä on lauantai. Iiro Viinasen perhe pakkautuu autoon ja lähtee kohti Lappia neljältä aamulla. Ministeri jää kotiin lueskelemaan lehtiä. Helsingin Sanomissa on juttu Esko Ahon ja Paavo Väyrysen taistelusta. Pääministeri on ahtaammalla kuin aikoihin.

Viinanen laskee lehdet käsistään. Hänellä on slaavilainen, melankolinen olo. Hän huomaa yhä useammin miettivänsä elämää, joka on yleisnimike ja sisäl-

tää muun ohella nämä ohi virranneet vuodet, joista ei muista kuin yhden ja saman kuvan: neuvottelupöydät, kasvojen rivit ja ahdistuksen. Hän on "saanut" matkustaa tavattomasti ja "nähnyt" maailmaa, joka tarkoittaa, että hän on nähnyt Hongkongin ja kymmeniä muita kiehtovia kaupunkeja autojen ja hotellien ikkunoista, sekä kymmeniä neuvotteluhuoneita, neuvottelupöytiä, kasvoja ja paperikasoja. Mitä tämä elämä on? "Näkee muiden vanhenevat kasvot näkemättä omiaan", hän kirjoittaa muistiin. Tänä aamuna hän myöntää olevansa "ehtoopuolella". Hän ajattelee Lappiin matkalla olevia lapsiaan, "äitinsä kasvattamia hienoja nuoria". Ne ajatukset ja mielikuvat tuottavat Iiro Viinaselle puhdasta ja surumielistä iloa.

Uutisissa kerrotaan Tytti Isohookana-Asunmaan, Mauri Pekkarisen ja Seppo Kääriäisen tarjoutuneen jättämään paikkansa hallituksessa Väyryselle. Kolme paikkaa yhdelle miehelle. Esko Aho on menettänyt uhrautujien kannatuksen, hetkeksi. Seuraavana päivänä uutisissa kerrotaan, että uhrautujat eivät uhraudukaan. Aho on pannut nilkit riviin, arvellaan piireissä.

Päivittäinen kamppailu budjetista jatkuu, joka päivä. Viinanen tuntee itsensä maalivahdiksi torjuessaan toinen toistaan hurjempia laukauksia. "Mikähän kaikkia oikein vaivaa", hän kyselee itseltään. Pekkarinen esittää, että veroale rahoitetaan lisävelalla, perkele! Salolainen, joka toisena päivänä on hallituksen linjalla, esittää toisena päivänä kolmen miljardin verokevennystä. "Hulluja tasan kaikki."

Nalle Wahlroos kehuu Viinasta ja kysyy, mitä mies aikoo tehdä isona. Laaja kannatus pitäisi kuulemma hyödyntää. Viinanen sanoo lähtevänsä vuonna 1999 eläkkeelle. Hän on jo pyytänyt Valtionkonttoria laskemaan eläkkeensä määrän. Sitä hän ei sano ääneen, että taas kerran hänellä on alakuloisia ja itsesäälisiä ajatuksia lyödä hanskat tiskiin. Mielialaa ei kohenna Kokoomuksen ministeriryhmän kokous, jossa verohurmos jatkuu äänekkäillä puheilla Viinasen vaihtamisesta parempaan ja ymmärtävämpään ministeriin.

Viinanen tekee pienen puhekierroksen Rauman ja Euran suunnalle. Euran tilaisuudesta on ennustettu kapinakokousta. Poliisi on tarttunut toimeen, turvajärjestelyt on hoidettu. Paikalle kerääntyvän väen mieliala on kiihkeä. Viinanen hiljentää salin velkakalvoillaan. Mielenosoitusta ei tule, eikä turvallisuutta uhkaa kukaan.

Huhtikuun 13. päivänä 1994 Rahoitustarkastus ja pankit neuvottelevat. Sitä ennen pääjohtajat ottavat Viinaseen yhteyksiä kuin olisivat siitä keskenään sopineet. Erityistarkastusta pelätään kuin ratsiaa bordellissa. Pelon syy on maineen menettämisen vaara. Mutta sen takana taas papereita ja numeroita, joiden tarkastaminen paljastaisi pankkien tasepelin arveluttavuuden, kun varsinkin KOP heiluu lähellä vakavaraisuuskynnystä.

Pertti Voutilaista Viinanen arvostaa "suorana ja rehtinä miehenä". Voutilainen on jahtimatkoilla ja palavereissa kertonut johtamansa pankin tilanteesta otsa

syvissä rypyissä, silmälasien sankoja pureskellen. Pääjohtajalle kävisi melkein mikä ratkaisu tahansa, vaikka valtio-omistus, jos pankki vain pelastuisi.

Hallitusta ängetään nurin. Puheet kovenevat huhtikuun puolivälin lähetessä. Demarit ovat ilmoittaneet olevansa valmiit. Juteltu on presidentti Martti Ahtisaaren ja Paavo Lipposen kanssa. Eduskuntavaalit ovat tuloillaan.

Kosto elää. Ilta-Sanomien lööpissä Ilaskivi huutaa: "Verot alas tai Viinanen ulos."

Valtiovarainministeri on hänkin jakanut kovia haastatteluja. Vaihteeksi hänen ja pääministerin välit tiivistyvät. Aho on kertonut piireille, että hän hoitaa asiat Viinasen kanssa. Molemmat omalla tahollaan ovat väsymyksensä keskellä hautoneet eroa.

Toukokuun 19. päivänä kesken valtioneuvoston istuntoa Viinaselle tuodaan paperilappu rahoitusmarkkinayksiköstä. Viesti nostaa ihon kananlihalle. Ensimmäiset ulkomaiset suursijoittajat ovat kyselleet Suomen Pankilta, miten Suomi aikoo selvitä. Viinanen esittelee lappua. Aho, ja myöhemmin Tauno Matomäki, ovat "ainoat jotka pysähtyvät". Salolainen omasta puolestaan toteaa, että "onhan niitä", sijoittajia. Istunto jatkuu kuumana. Käsitellään EU-tukipakettia. Viinanen vetää Ahon sivuhuoneeseen ja päivittää pääministerin tiedot Kokoomuksen tilasta. Puheenjohtaja hautoo lähtöä. He puhuvat avoimesti, mies miehelle. Aho toistaa, että tämä on nyt heidän varassa. Ei luovuteta, tehdään asiat yhdessä. Puoluejohtaja on palannut pääministeriksi.

Pääministeri, valtiovarainministeri ja Pertti Salolainen kokoontuvat toverillisesti. Ei henkilökohtaisuuksia. Salolainen vaatii veroja alas. Nämä toiset laskevat hallituksen mahdollisuuksia viimeisellä rannalla. Jos näyttää, ettei millään selvitä, on parempi, että hallitus kaadetaan hallitusti.

"Meidät on valittu pitämään maa pystyssä."

45.

Kaatoremmi. Kello kolmelta yöllä joukko vereslihalla. Aho ja Viinanen haukkuvat toisensa. Luottomiehistä tulee vihollisia. Sikoja kaatuu.

Kokoomuksen eduskuntaryhmän tilaa voi sanoa kaaokseksi. Lahtelainen Väinö Saario, entinen Isku Oy:n tiedotuspäällikkö, kerää avoimesti nimiä hallituksen kaatoremmiin.

Kepun puolella Paavo Väyrynen joukkoineen sekoittaa senkin, mikä muuten ei ole vielä sekaisin. Toukokuun 25. päivänä ja sitä seuraavana yönä vaikeat asiat ja syvä väsymys yhdistyvät repiviksi ristiriidoiksi EU-tukineuvottelussa. Kello kolmelta aamuyöllä joukko on vereslihalla. Viinanen haukkuu kovin sanoin ja useaan otteeseen Salolaisen. Kepu runnoo voimalla, eikä maalla ole "puolueetonta pääministeriä". Aho haukkuu puolestaan Viinasen, joka suuttuu ja haukkuu takaisin. Viinasen mielestä Kepu toistaa katalaa taktiikkaansa, asettaa ison asian puolella olemisen ehdoksi oman pienen asiansa läpimenon. Nyt se iso asia, jolla rahastetaan, on EU-jäsenyys.

Aamuyö on kaikille painajainen. Viinanen merkitsee sydämen oudot ja jatkuvat "jumpsahtelut" muistiin. Olo on fyysisestikin "ilkeä". Mikko Pesälä tohtoroi henkistä puolta: "Iiro, sinun on jaksettava, muuten ei tule yhtään mitään", hänen kerrotaan tokaisseen.

Seuraavana päivänä lehdet raivoavat, samoin Kokoomuksen eduskuntaryhmä. Kesärannassa aamukahdeksalta sovitaan surkean tunnelman vallitessa edes jostakin, kuten Outokumpu Oyj:n osakeannista. "Kaikki ovat poissa tolaltaan." Kun tarpeeksi kauan jauhetaan, puheenvuorot pelkistyvät. EU-sopimusta jo hylätään. Siis ei kansanäänestystä, ei sopimusta nyt vaan pitkät ja tahmaiset neuvottelut? Ja jos niin tapahtuu, markkinat kaatavat talouden – ja jäsenyyden.

"Järjetöntä", mutta niin käy, että EU-jäsenyydelle tulee hinnaksi kotimaisten hankkeiden kustannuksia. "Pikku asioita", joiden ohessa tappelu jatkuu henkilökysymyksistä.

Kokoomuksessa lisääntyvät hallituksen kaatajat. Mukaan ovat liittyneet nyt myös Kivelä ja Zyskowicz sekä monta Viinasen luottomiestä.

Luottamus riippuu tilanteesta, tässä yhteisössä luottamus on tilanneluottamusta. Samat miehet ja naisetkin, jotka kähmivät ja juonivat toistensa pään menoksi, istuvat seuraavassa hetkessä eduskunnan kahvilassa jutustelemassa hyvinä ystävinä tai jossain neuvottelussa samalla puolella.

Keneen voi luottaa, milloin ja missä asiassa? Vain-

ko itse itseensä lopulta? Ja millaisia näistä ihmisistä tulee, kun he elävät vuosikaudet pysyvän epäluulon valtaamina? Miten voi pysyä mieleltään ja ruumiiltaan terveenä, kun ystävät osoittautuvat vihollisiksi ja viholliset ystäviksi, ja sitten taas päinvastoin?

Viinanen huomaa 27.5., että "jotenkin päässä puristaa ja ei meinaa jaksaa liikkua normaalivauhtia. Asiat ei ole kunnossa... Tuska on pidettävä sisällään, koska ulospäin ei voi sanoa juuri mitään aiheuttamatta levottomuutta..."

Asiat eivät ole kunnossa. Iiro Viinanen pääsee yöpuulle kello puoli kahdelta aamuyöstä, nousee puoli neljältä ja lähtee Viroon villisikajahtiin. On lauantai. Sikoja kaatuu. Sunnuntaina puoli kolmelta iltapäivällä hän on taas Kesärannassa, nyt Ahon rinnalla neuvottelemassa demarien kanssa maan tilasta.

46.

Hiuksia nostattaa. Salolainen ilmoittaa luopuvansa. Avoin kirje aatetoverille.

Kesäkuu alkaa. Nokian Jorma Ollila osallistuu siellä täällä kauhisteluun, jota kutsutaan sondeeraukseksi. Kuinka käy hallituksen? Tuleeko romahdus? Sondeerataan, että maasta puuttuu nyt johto, kun Aho on väyrysläisten niskalenkissä. Kauhunäky poikkeustilasta, jonka luultiin jo väistyneen, on tullut takaisin. IMF:n raportit ovat hiuksia nostattavia.

Sauli Niinistön hankkeista Kokoomuksen puheenjohtajaksi kiertelee tietoja ja kesäkuun 2. päivän iltana tilanne selostetaan Pertti Salolaiselle. Seuraavana päivänä Zyskowicz ilmoittaa tavoitteekseen hallituksen kaadon. Kokoomuksen johdon vaihtaminen on aivan yhtä ajankohtainen asia. Viinanen tietää Niinistön lupautuneen ehdolle ja ilmoittaa saman tien Kivelän kautta tukevansa tätä. Salolainen ei tajua, miten tässä on näin käymässä, vaikka hän on kaikkensa tehnyt. Sitten hän ilmoittaa Viinaselle, Kanervalle, Zyskowiczille ja Kivelälle luopuvansa puheenjohtajuudesta

ylimääräisessä puoluekokouksessa. Saman tien tieto julkistetaan ja seuraajan arvailu lehdissä alkaa. Viinaselta kysytään, hän osaa jo maaherrakyselyjen aikaisen vastauksensa ulkoa. Ei, joka ei tarkoita ehkä. Arvellaan, että hyvä puheenjohtaja kyllästyi juuri Viinaseen, joka ei suostunut Salolaisen ajamaan veroaleen. Unohdetaan, että juuri on päätetty viiden miljardin veronkevennyksestä, ja unohdetaan sekin, että Kokoomus petti antamansa lupauksen pitää menot kehyksissä. Haluttiin kaikki antamatta mitään.

Pertti Salolainen saa medialta sympatiaa ja sanoo Viinasen politiikan olevan hänen ratkaisunsa syy. Kostoa on tiedetty odottaa Ilaskiven malliin, ja Salolainen toimii odotetusti, purkaa tv-haastattelussa katkeruutensa. Hän sanoo olleensa Viinasen suhteen sinisilmäinen. Viinanen iskee takaisin Turun Sanomien haastattelussa. Hän miettii, että jossain sopivassa vaiheessa ex-puheenjohtaja on "tyrmättävä lopullisesti".

Vähän myöhemmin Iiro Viinanen lähettää Pertti Salolaiselle "on tullut hetki" -kirjeen. Siinä hän kirjoittaa muun muassa, ilman Hyvä Veli -merkintöjä:

"Julkistettuasi puoluehallituspuheesi ja sitä aktiivisesti eri puolilla markkinoiden, selityksesi erosi syistä on käymässä yhä yksinkertaistetummaksi ja saaden sellaisia muotoja, jotka eivät ole yhtä niin sanotun totuuden kanssa. Siksi lienee paikallaan vähän oikoa varmasti vilpittömiä muistikuviasi, ettei selitykset enää yksinkertaistuisi..."

Viinanen sanoo, että Salolainen oli julkaissut puoluehallituksen kokouksen yhteydessä helmikuun alussa puhereferaatin, jossa vaadittiin veronkevennystä.

"Kysynpä vaan, miksi et vaivautunut kertomaan siitä minulle puhuessamme puhelimessa vain 55 minuuttia ennen tuota julkaisemista. En epäile, ettet ymmärtäisi verotuksen olevan kiinteä osa talouspolitiikkaa. Olethan sentään vuosia toiminut valtiovarainvaliokunnan puheenjohtajanakin. Siitä oppii jos haluaa..."

Rivit tihkuvat myrkkyä. Se mitä on sanottu, luvattu, petetty, salattu ja tehty, saa nyt Viinaselta suoran ja julkean tuomion, kirjallisesti. Kirje kertaa vero- ja muita päätöksiä, niihin liittyneitä sopimuksia ja venkoiluja.

"Unohditko mitä oli sovittu? Tähän en edes odota vastaustasi, olethan työtovereillesi niin monesti tuottanut yllätyksiä, ettemme me enää hätkähdä... Itse pistit hirttosilmukan kaulaasi, älä siitä muita syytä... Minä ja monet muut puolueaktiivit yritämme varsin lojaalisti vaieta monista asioista tukeaksemme sinua. Vaikket sitä koskaan uskonut, vaan pikemminkin kymmenet kerrat selvitytit epäilyksiäsi salaliitoista, joita ei edes ollut... Eihän johtamisesta voinut puhua... Kaaosta ja tuskaa se meille oli..."

Viinanen usuttaa Niinistöä ilmoittautumaan julkisesti puheenjohtajakisaan. Kalle Isokallio soittelee ja kysyy, että kannattaako Niinistöä tukea. Kanerva antaa

ymmärtää olevansa yksi hyvä vaihtoehto. Zyskowicz jatkaa hallituksen vipuamista. Korot nousevat pilviin, pörssi laskeutuu kohti kellaria. Se koettelee koko taloutta, mutta juuri nyt erityisesti pankkeja.

47.

Anatomian luento. Hätäkokous. Näkemysero muutama miljardi markkaa. Kansallispankin pääomitusohjema hyväksytään. Salolaiselle etsitään oksaa.

Keskiviikkona, kesäkuun 15. päivänä Viinanen, Sirkka Hämäläinen, Esko Ollila, Eino Keinänen ja Rahoitustarkastuksen Jorma Aranko ottavat pöydälle KOP:n.

Anatomian luento – ei vielä ruumis, mutta pian koomassa, jos ei "jotain" tapahdu.

Todetaan, että Viinasen on ruvettava painostamaan omistajilta rahoitus- eli pelastusohjelmaa. Jos hyvää ei tule, Kansallispankki ajautuu valtion syliin.

Hätäkokous Voutilaisen ja Matomäen kanssa onnistuu vasta seuraavalla viikolla. Esko Ollila saa tarkat tiedot tilanteesta, hän kirjaa ne muistiin ja kehottaa Viinasta hoitamaan homman. Muille ei puhuta mitään.

Ministeri saa tilaisuudesta laaditun muistion, jossa kerrotaan:

"Aranko raportoi selvitystään pankkien todellisista luot-

toriskeistä (...) Johtopäätökset: erityisesti KOP hälyttävässä tilassa. Näkemysero pankin optimistiseen kuvaan muutama mrd markkaa. Selvinnee lokakuussa julkaistavasta osavuosikatsauksesta, mutta vakavaraisuus alkaa lähetä 8 %, joka on liikepankilla hälyttävä. Ennen vuoden vaihdetta jotain tehtävä. Hankittava omistajilta tms omaa pääomaa ensi vuoden loppuun 3–5 mrd, muuten RATA tekee lain mukaiset kuviot. Sovittiin, että I.V. ottaa Voutilaisen ja hallintoneuvoston pj. Matomäen vakavaan puhutteluun ja edellyttää nopeaa ohjelmaa siitä, miten hoitavat asian, ettei RATA:n tarvitse toimia,"

Voutilainen ja Matomäki tapaavat matkoilta palattuaan valtiovarainministerin, saavat kovat ohjeet ja vaatimuksen, että lokakuussa on KOP:n pelastusohjelman oltava valmis.

Kesäkuun 23. päivänä 1994 allekirjoitetaan EU-sopimus. Sitten tulee juhannus ja loma. Viinanen keskeyttää sen 7. heinäkuuta. KOP:n pääomitusohjelma on valmistunut. Hän hyväksyy sen. Seuraavana päivänä hän tapaa presidentti Ahtisaaren Kultarannassa. Yhtenä aiheena on pankkikriisin taistelutilanne. Viinanen epäilee osuuspankkien selviytymistä ja Kepun pyrkimyksiä pelastaa sitä lähellä oleva pankkiryhmä keplottelemalla.

Loma jatkuu vielä. Heinäkuun 12. päivänä Suomi saa hyviä uutisia, eli 1,5 miljardin dollarin lainan, vaikka maakiintiö on täyttymässä. Kaikki mitä saadaan otetaan, koska syksystä odotetaan tiukkaa ja rauhatonta.

Helsingin Sanomat kertoo Kokoomuksen tukevan Pertti Salolaista EU-komissaariksi. Se olisi Salolaisen viime aikojen unelmien täyttymys. Mutta kokoomuslainen Viinanen aikoo tukea Erkki Liikasta, sosialidemokraattia.

Myöhemmin pääministeri ja valtiovarainministeri koskettelevat Salolaisen tapausta. Komisaariutta pidetään epäsopivana, sitä ei voi ajatellakaan. "Joku lähettilään paikka ok."

Aho lupaa edistää asiaa. Tutkitaan myös mahdolliset kansliapäällikköpaikat ja vastaavat. Toukokuun lopulla sopivan vihreältä vaikuttava oksa alkaa löytyä.

Budjettiraamit on saatu kasaan, tosin osittain myymällä valtion omaisuutta. Se on kuin höyryä ryyppäisi. Mutta sillä saadaan aikaan tämä pihtisynnytys, joka tuntuu olevan hintansa väärti varsinkin, kun samoina elokuun loppupuolen päivinä ay-liike heiluttaa sotalippua ja talouden merkit ovat taas kerran uhkaavia. Eduskunnassa kerrataan vanhaa vitsikästä sanontaa: valoa näkyy tunnelin päästä, mutta se on juna.

Viinanen on vähitellen tehnyt synkeydestä ja jyrkkyydestä taiteenlajin. Yhä uusin sanakääntein ja kalvoin hän "sanoo suorat sanat" milloin mihinkin ilmansuuntaan. Hän julistaa edelleen, että rotkon reunalla roikutaan, että tuho tulee jos ei suuta panna säkkiä myöten ja lopeteta hölmöläisten peitonjatkaminen. Valtiovarainministeri lohduttelee itseään; jos

kriisi tulee, onhan ainakin kerrottu. Kukaan ei pääse väittämään, ettei tiedetty.

Pankkien pääjohtajat, osa jahtikavereita, kertovat RATA:n kieltäneen Skopin myynnin. Viinanen puuttuu asiaan ja käskee purkamaan riskikeskittymät. Kauppa on tehtävä pian. Aranko ottaa käskyn todesta.

48.

Kansallismetsäpäivä. Unohdetaan pahat asiat. Oksennus. Sauli Niinistö nousee. Ehdotus. Köhler puhemieheksi. Ministeriä ylistetään. Lisää yritystä, Voutilainen!

Kansallispankki järjestää Kansallismetsäpäivän Tanskarlassa. Mukavaa on. Samat toisensa hyvin tuntevat herrat, jotka ovat istuneet viime aikoina synkissä ja jyrkkäsanaisissa neuvotteluissa, kilistävät laseja ja kertovat juttuja, hyvät veljet hyville veljille. Hetken tuntuu kuin kansallismetsä antaisi suojan ja rauhan maailman tuulilta.

Pertti Salolainen tulee Iiro Viinasen luo ja ehdottaa, että pahat asiat unohdettaisiin. Ollaan sentään aatevelji ä, saman puolueen johtohahmoja. Hän aikoo pitää Kokoomuksen puoluekokouksessa riitarypyt silittävän puheen ja toivoo, ettei Viinanen enää sen jälkeen palaisi asiaan. Ministeri sanoo, että se riippuu puheen sisällöstä. Jälkeenpäin hän merkitsee muistiin, että "PS:n puhe oli oksennus kaikille", ja Viinaselle oikein

nimeltä mainiten. Hän ei välitä vastata, "kun ei ole kummemmasta puhujasta kyse".

Salolainen jatkaa ministerinä kuin mitään ei olisi tapahtunut tai tapahtumassa. Joko hän ei katso peiliin tai peruutuspeiliin, tai katsoo mutta ei näe. Samaan aikaan Sauli Niinistö nostaa profiiliaan ja Viinanen harkitusti laskee omaansa antaakseen todennäköiselle uudelle puheenjohtajalle tilaa. Ministerikierto voisi nyt tarkoittaa Salolaisen ajolähtöä ja Niinistön tuloa.

Puoluekokouksessa sunnuntaina 28.8.1994 Niinistö nousee ja puhuu. Hän antaa Viinasen talouspolitiikalle mahtavan arvosanan. Henkeä haukotaan mielipahasta ja mielihyvästä. "Nyt täysi tuki Saulille, joka ottanee kovat otteet", Viinanen merkkaa riemastuneena. He ovat puhunet Salolaisen lähdöstä, että miten luontevaa ja välttämätöntä se olisi. Englannin suurlähettilään paikkaa tullaan tarjoamaan, jos mahdollista. Siitä sovitaan pienen koplan neuvonpidossa 29. elokuuta.

Vaihtopäiväksi sopisi lokakuun kuudestoista. Silloin Niinistö marssisi oikeusministeriksi ja saman tien Kokoomuksen ministeriryhmän johtoon.

Näin aiotaan toimia ja julkistaa ratkaisut heti seuraavalla viikolla. Reippaasti ja tappavan nopeasti. Viestit kulkevat. Presidentin luokse marssii ensin Niinistö, sitten Aho ja lopuksi Viinanen. Ahtisaari epäröi Salolaisen lähettämistä Lontooseen. Se olisi perin läpinäkyvää ja merkitsisi pakkosiirtoa nykyiselle lähettiläälle Leif Blomqvistille. Mutta kokonaan ajatus ei ole

huono. Yritetään ensin tullihallituksen pääjohtajaksi. Komissaariksi miehestä ei ole, taso ei riitä. Kaiken lisäksi on epäiltävissä, että juuri Salolainen on vuotanut lehtiin epämiellyttävän jutun rapujuhlista.

Presidentti ei siis ole esteenä. Tehdään mitä tehdään, mutta kaiken ehtona on että Salolainen saadaan suostumaan ja poistumaan hallituksesta. Keksitään, että metsäteollisuusmies Jarl Köhler on oiva puhemies, suostuttelija, itsekin Lontoossa asunut ja töitä tehnyt kosmopoliitti. Juuri kosmopoliitti sopii puhumaan tulevalle kosmopoliitikolle. Mutta ensin koetetaan Salolaiselle tarjota tullihallitusta. Tiedä vaikka menisi läpi. Tosin Esko Aho ehtii jo siitäkin vaatimaan korvaukseksi puolueelleen sosiaali- ja terveysministeriön kansliapäällikön paikkaa.

Idea kerrotaan Pertti Salolaiselle perjantaina 29.9. Miettiköön viikonlopun. Mutta Salolaisen ei tarvitse nukkua öitten yli. Hän ei ole uskoa todeksi ehdotusta. Tullihallituksen pääjohtaja! Se ei sovi kerta kaikkiaan. Hän on henkisesti ja muutenkin valmistautunut EU-komisaarin tasoista virkaa varten. Iiro Viinanen saa tiedon suhtautumisesta ollessaan sorsajahdissa Imatralla. Pertti Salolainen on huolissaan. Kuinka hänen käy? Hän purkaa sydäntään Viinaselle tietämättä, että tämä tietää.

Käytännön ratkaisut uhkaavat siirtyä. Sauli Niinistö ei tahdo tulla hallitukseen väen väkisin.

Valtiovarainministeri Viinanen viettää 50-vuotis-

päiviä. Kukkia ja lahjoja niin paljon, ettei sekaan ole mahtua. Puheita pidetään. Hän on kaikkien ystävä, paras kaveri, uupumaton ja legendaarinen mies, suora, rehellinen, lahjakas ja isänmaallinen. Ja lisäksi ynnä muuta. Totuuden kuulee puhtaimmillaan merkkipäivinä, ja sitten haudalla.

Rahoitustarkastuksen Jorma Aranko apureineen raportoi pankkien tilasta valtiovarainministerille 26.9.1994. Ei vielä ihan saattohoitoa, mutta letkuissa ovat, KOP ehkä pahiten.

Arvioidaan, että Kansallispankki ei voi kestää kuin siinä tapauksessa, että talouden nousu jatkuu jyrkkänä. Pertti Voutilaiseen luotetaan moraalisesti, ennen kaikkea. Mutta enemmän yritystä pitäisi olla! Ero Yhdyspankkiin on oleellinen.

Helppo sanoa, helppo puhua totta. Ero on huomattava. Pertti Voutilaista ei pidetä syyllisenä peruseroon, pankkien lähihistoriaan, Jaakko Lassilan viimeisiin pääjohtajavuosiin. Eikä hän ole syyllinen myöskään KOP:n toimintakulttuuriin, omistajien otteeseen ja käsityksiin siitä, miten nyt tulisi elää. Mutta silti – lisää yritystä! Viinanen lupaa jälleen kerran puhua Voutilaiselle "vakavasti". Siihen tarjoutuu hyvä tilaisuus, kun molemmat miehet matkustavat yhdessä Maailmanpankin kokoukseen Madridiin. Iiro Viinanen menee sinne sankarina, *Euromoney*-lehti on juuri valinnut hänet "vuoden valtiovarainministeriksi". Voutilaisen osa on toinen.

49.

Sirkka Hämäläinen on loukkaantunut. Liikasesta komissaari. Kanerva Tullihallitukseen? Suomi EU:hun.

Madridin kokouksessa Suomen Pankin Sirkka Hämäläinen on kireä. Hän ilmoittaa olevansa loukkaantunut. Häntä on itse asiassa loukattu verisesti. Kutsua syntymäpäivän herraillallisille ei ollut tullut. Viinanen naureskelee. Hämäläinen on pakahtua. Hän sanoo jopa harkinneensa eroa pankista tämän asian vuoksi. Viinanen vastaa hauskasti, että sittenhän sillekin paikalle saadaan mies. Sirkka Hämäläinen räjähtää ja poistuu. Ministeri on ihmeissään. Virkanainen haluaa keskustella Viinasen suhtautumisesta naisiin yleisemminkin. Vallitsee kuulemma käsitys, että Iiro Viinanen on sovinisti. "Torjun, mutta ei alkuunkaan tehoa", syytetty merkitsee muistiin. Omasta mielestään hän suhtautuu naisiin tasapuolisesti.

Matkalta palattuaan hän vinkkaa valtioneuvoston istunnossa Esko Aholle. "Yli vaan!" Se tarkoittaa, että Sirpa Pietikäinen puheineen ja asioineen jyrätään miehissä.

Lokakuun 10. päivänä pohjustetaan tärkeää valintaa. Viinanen lähtee Luxemburgiin neuvottelemaan, mutta kerii samalla auki EU-komissaariasiaa. Seuraavana tiistaina on nimi ratkaistava. Erkki Liikanen raportoi viime tiedot. Presidentti on hänen takanaan, mutta pääministeri pitää esillä Heikki Haavistoa. Jos Suomelle on tulossa maatalouskomissaari, kukapa siihen olisi parempi juonittelija. Se myönnetään yli puoluerajojen, mutta vastustus on kova. Vastarintaan asettuu muiden muassa Paavo Lipponen. Haaviston varamies ehdokkaaksi on Esko Ollila, Suomen Pankin kepulainen, mutta hänen mahdollisuuksiinsa ei uskota.

Salolainen on hermostunut. Hän ei tiedä olevansa jo pelilaudan ulkopuolella. Hänen ohitseen Kokoomus nostaa Niinistön vahvalla tuella Ilkka Suomista. Esko Aho ja Ole Norrback ovat keksineet Christoffer Taxellista uuden ehdokkaan, kun kerran Haavisto tai Ollila eivät tunnu kelpaavan.

Samana päivänä saadaan tieto, että Martti Ahtisaari vaatii heti kahta kautta itselleen. Miten se hoidettaisiin, on eri juttu. Viinanen miettii, että ajatukseen voi suostua, "sillä viiden vuoden päästä voi sujuvasti muuttaa kantaa".

Lokakuun 25. päivänä komissaariksi valitaan Erkki Liikanen. Viinanen soittaa tiedon onnelliselle miehelle Brysseliin ja käy visiitillä Mäntyniemessä. Presidentti ylistää tekemäänsä nimitystä ja samaan hengenvetoon

ilmoittaa, että hänen mielestään Viinasen tulisi jatkaa valtiovarainministerinä seuraavassakin hallituksessa. Niin hyvin on kirstua vartioitu.

Viinanen sanoo, että ei käy. He puhuvat työllisyydestä ja sitten Ilkka Kanervasta, jonka pääjohtajuudelle Tullihallituksessa Ahtisaari ei näe esteitä. Kanerva itsekin on vaativaan virkaan valmis.

Kesken salaisten ja julkisten hallituspohjustelujen Viinanen tapaa Pertti Voutilaisen saunaporukassa. Puhutaan KOP:n osakeannista. Viinasen silmin Voutilainen vaikuttaa kovin väsyneeltä.

Presidentti Ahtisaari on toimelias. Hän on pannut pystyyn työllisyysryhmän. Riivattu ongelma on selvitettävä kerralla. Niinistö epäilee jostain syystä Kanervan nimittämistä tulliin. Viinanen sanoo siihen, että äkkiä nyt! Hänellä on tässä asiassa oma lehmä ojassa, tai ainakin hieho. Kanerva kiirehtii ratkaisua, komissaarinimityksen jälkeen. Ehkä hän todella toivoi ja jopa uskoi komissaariuteen.

EKA:n tilintarkastus on poikinut rikosepäilyjä. Poliisi on kimpussa ja kiirehtii tutkintavaltuuksia, ettei tositteita ehditä tuhota.

Marraskuun 3. päivänä alkaa eduskunnassa EU-jäsenyyden jarrutuskeskustelu, jarrumestarina Paavo Väyrynen. Osa edustajista uskaltautuu välillä nukkumaan, osa päivystää siltä varalta, että puheet loppuisivat ja äänestettäisiin.

Sirkka Hämäläinen on jossain määrin antanut anteeksi Viinaselle. Hän kertoo Etelärannan patruunoi-

den hyökkäyksistä, koska markka revalvoituu. Kaiho menneeseen, turvalliseen suljettuun talouteen kuuluu johtajien puheissa.

Marraskuun 18. päivänä eduskunta lopulta äänestää EU-jäsenyydestä. Tulos: 145 puolesta, 45 vastaan, yksi tyhjä. Niin on alkanut uusi aikakausi Suomessa, sen taloudessa, politiikassa ja koko yhteiskunnassa.

50.

Maihinnousu. Fuusioajatuksia. Osakeannit. Näkymätön Käsi ja suuret järjestelyt. Valehteliko Pertti Voutilainen, vai uskoiko?

Vuosi 1995 alkaa tammikuun 10. päivänä. Ruotsalaisen Enskilda-pankin miehet ovat Suomessa mukanaan Peter Wallenberg. Maihinnousu on tapahtunut. Valtiovarainministeri toivottaa heidät tervetulleiksi ja toivoo raakaa pankkikilpailua. Samana päivänä Viinanen lounastaa Tauno Matomäen, KOP:n voimamiehen kanssa, piirtää tälle valtion velkaantumiskäyrän. Matomäki pyytää kuvan itselleen. Miehet puhuvat nyt suoraan SYP:n ja KOP:n yhdistämisestä – ikään kuin sattumalta melkein samalla kellonlyömällä, kun Vesa Vainion ja Pertti Voutilaisen ajatukset kohtaavat samassa asiassa. Nyt tai sitten ei koskaan.

On ajauduttu myöntämään, etteivät KOP:n voimat yksin riitä. Milloin se on todettu? Ennen vai jälkeen kahta osakeantia? Vai niiden välisenä aikana? Kuka sen tajusi ensimmäisenä? Halusiko Näkymätön Käsi Kansallis-Osake-Pankin fuusiokuntoon kansan karttuisan

käden auttamana? Siirtelikö se tietoisesti palapelin osasia niin, että KOP:n omistajien kammoksuma valtionomistus vältettäisiin – temppuilemalla kaikin mahdollisin ja melkein mahdottomin tavoin pankin vastuiden ja taseen kanssa romahduksen torjumiseksi – pitääkseen KOP:n vakavaraisuusasteen keinotekoisesti riittävällä tasolla, saadakseen omansa pois? Ja mieluummin vähän enemmän? Oliko Pertti Voutilaisen kamppailu korkeaa moraalia vai sinisilmäisyyttä, kun hän yritti Tauno Matomäelle ja Yrjö Niskaselle ja myös julkisuudessa esittää, että koko kurjuus on näytettävä tilinpäätöksissä ja taseissa? Vai eikö hän ymmärtänyt, mihin veljet tähtäsivät? Eikö silloinkaan, kun suurten omistajien lupaamat mittavat osakemerkinnät, joilla tavallista kansaa houkuteltiin antiin, viipyivät viipymistään?

Voutilainen itse markkinoi osakeantia juuri suurimpien omistajien mukaantulolla, varmalla asialla. Sen vuoksi tavallisten ihmisten tulisi "pitää kiirettä että ehtii mukaan". Talkoisiin, Kansallistalkoisiin. Sillä talkoista oli kysymys: pörssistä sai KOP:n osakkeita halvemmalla kuin osakeannista, mistä piittaamatta antia markkinoitiin loistavana tilaisuutena sijoittaa.

Mikä oli Näkymättömän Käden päämäärä? Varmasti yksi tavoite oli torjua pankkikriisin vuosina koettu jokapäiväinen kauhukuva talouden ketjureaktiosta, dominoilmiöstä. Skopin kaatuminen syksyllä 1991 sai monen uskomaan koko järjestelmän luhistumiseen.

Niin ei käynyt, vaan Suomen talous jatkoi hoippumista eteenpäin, kuin nuoralla tanssien, kuin pohjattoman ja pimeän kuilun reunalla tasapainoillen. Jos KOP olisi päästetty sortumaan hallitsemattomasti, ei kukaan olisi voinut ehkä estää paniikkia, jonka airuet IMF:n miesten hahmoissa olivat jo tuttuja vieraita. Mutta oliko muita tavoitteita, niin yleviä ja suuria, että ne olisivat oikeuttaneet vaikkapa tietoiseen petokseen?

Lukuisia teorioita on esitetty. Yksi ja huonoin niistä on, että kaikki tapahtui juuri kuten on virallisesti kerrottu. Siis että erilaisten fuusioyhdistelmien joukossa oli syksyllä 1994 myös vakavien neuvottelujen aiheena SYP–KOP-liitos. Yli vuosi aikaisemmin KOP oli yrittänyt pelastautua osakeannilla, joka järjestettiin 29.3. – 29.4. 1993 ja onnistui hyvin. Paitsi että kokoon saadut rahat hujahtivat saman tien velka-aukkoon.

Syksyn 1994 neuvottelut oli pohjustettu kesällä Pertti Voutilaisen ja SYP:n Vesa Vainion keskusteluissa. Fuusiota yrittivät sitten päätökseen KOP:n puolelta Yrjö Niskanen ja SYP:n Ahti Hirvonen, jonka esittämä käsitys KOP:n arvosta oli vastapuolen mielestä surkean alhainen. Niin fuusio ajoi karille ja KOP joutui kylmän veden varaan yksin. Hengenpelastajaksi keksittiin taas osakeanti, "Kansallisanti", joka toteutettiin mahtavan mainosrumban säestyksellä 14.11.–16.12. 1994.

Kahden osakeannin välissä ehti kulua vain noin yhdeksäntoista ja puoli kuukautta. Tämäkin anti onnistui,

mutta nekin rahat valuivat kankkulan kaivoon. Niinpä viisaat miehet kiristyvän kilpailun maailmassa päättivät, että fuusioidaan kumminkin. Lopputuloksena syntyi Merita Pankki, tarpeeksi iso selviytyäkseen.

Jälkiarviossaan Pertti Voutilainen on sitä mieltä, että pohjattomasta velka-aukosta ja kankkulan kaivosta puhuminen ei anna oikeaa kuvaa osakeantien lopputuloksesta. "Pankki oli tietenkin annin jälkeen kaksi miljardia markkaa rikkaampi, eli riskipuskuria oli tämän verran enemmän... Eiväthän ne rahat mihinkään kadonneet. Ainakin osaava sijoittaja tiesi koko ajan, että annin ansiosta omat pääomat voidaan järjestellä uudelleen niin, että syntyneet tappiot voidaan kattaa", Voutilainen sanoo.

Toisen äärilaidan teoria ei ole näin kaunis. Sen mukaan kysymyksessä oli isojen poikien järjestely, josta ei tarvitse hakea isänmaallisuutta, ei minkään lajin idealismia, ellei ahneutta lasketa ihanteeksi.

Taustalla oli kesällä 1994 kariutunut yritys järjestellä metsäteollisuutta. Tauno Matomäen johtama Rauma Repola olisi tahtonut omia Kymmenen.

Matomäki, KOP:n leirin päällikkö, pettyi. Ehdotettu hinta oli hänen näkökulmastaan pilvissä. Yritys kariutui. KOP:lla oli ylisuuret vastuut Repolassa, SYP:llä liian raskas kuorma Kymmenessä. Molempien valta- ja rahakeskittymien herrat harrastivat yhteisiä jahtireissuja. Yhden reissun aikana syyspuolella 1994

syntyi ajatus ja päätös ja suunnitelma. Jos ei sisälle pääse yhdestä ovesta, kierretään kulman taakse toisen oven luo. Niin käynnistettiin pankkien fuusioneuvottelut.

Nyt puolestaan puolikuolleen KOP:n hinta oli ongelma. Neuvottelut lopetettiin. Tuli uusi osakeanti. Epäluotettavat henkilöt, kuten KOP:n johtokunnan ainoa juristi Pentti Rissanen, siirrettiin pois kuuloetäisyydeltä.

Toinen ja viimeinen osakeanti päättyi 16. joulukuuta 1994. Sen piti juhlallisten puheiden mukaan pelastaa Kansallis-Osake-Pankki. Tätä todisteli pääjohtaja Voutilainen. Kun osakeanti oli päätöksessä, hän lausui pörssitiedotteessa, että "suuren osakeannin onnistuminen on mielestäni selkeä osoitus siitä, että pankkikriisi on ainakin Kansallispankin osalta jätettävä historiaan". Kaksikymmentä kahdeksan päivää myöhemmin julkistettiin uutinen, että SYP ja KOP fuusioidaan.

Pertti Voutilaisen lausumaa voi pitää törkeänä valheena, jos niin haluaa. Itse asiassa se on tarkasti muotoiltu totuus, jos niin halutaan. Suurten järjestelijöiden kannalta katsottuna osakeanti todella onnistui. Ja aivan totta, se siirsi pankkikriisin Kansallispankin osalta historiaan. Kriisi ei enää koskettanut KOP:ia, koska KOP lakkasi olemasta.

Tarkoittiko Pertti Voutilainen kirjoittaa osavuosikatsaukseen, viralliseen asiapaperiin, näin tarkoin

punnitun, hienovireisen salatotuuden? Ei, sillä samassa yhteydessä hän jatkaa: "Pankin vakavaraisuus on saatettu tasolle, jonka pitäisi lopettaa kaikki spekulaatiot pankin taloudellisesta asemasta ja itsenäisyydestä."

On mahdollista saivarrella; tuokin virke oli totta. Pankkikriisin aikana ja Pertti Voutilaisen lyhyellä pääjohtajakaudella KOP:n vakavaraisuus oli todellakin saatettu tasolle, joka vajaan kuukauden sisällä lopetti arvelut KOP:n taloudellisesta asemasta ja itsenäisyydestä. Lopetti lopullisesti.

Katsoessaan tapahtunutta myöhemmin Pertti Voutilainen sanoo, että häntä vaivaa maininta pankin itsenäisyyden loppumisesta. "Minulle pankin itsenäisyys merkitsi omistajan oikeutta päättää pankkinsa asioista, vaikkapa fuusioitumisesta. Eihän kukaan ulkopuolinen päätöksiä tehnyt, vaan ne tehtiin yhtiökokouksessa omistajien toimesta."

Voutilainen tosin myöntää, että valtio kovasti ohjasi asioita. "Ja painostikin. Mutta itsenäisyys säilyi loppuun saakka. Saattaa tuntua saivartelulta, mutta näin minä oikeasti ajattelin", hän sanoo toukokuussa 2006 luettuaan tämän kirjan käsikirjoituksen.

Voutilainen pestattiin pääjohtajaksi muun ohella siksi, että hän on suoraluonteinen ja rehellinen mies. Jo syksyllä 1991 tiedettiin hyvin, että juuri luotettavan

oloista miestä tarvitaan raskaassa lastissa olevan KOP:n kippariksi. Koko Pertti Voutilaisen ura todistaa rehtiydestä ja luotettavuudesta. Siksi monet nyt kysyivät ääneen, onko mahdollista, ettei KOP:n pääjohtaja ollut selvillä katastrofaalisesta tilanteesta? Ei varmasti. Ei, vaikka toisaalta tiedetään, että hän oli KOP:n hallintoneuvoston jäsen, mutta huonosti tietoinen pankin tilasta. Niin huonosti, että omien sanojensa mukaan kolme kuukautta pääjohtajan töitä tehtyään vasta huomasi "iskeneensä kätensä paskaan".

Mutta nyt hän oli istunut keskellä sontakasaa jo vuosia, yötäpäivää. Saanut kaikki tiedot, analyysit, arviot, ennusteet ja neuvot. Pertti Voutilainen oli niin sanotusti erittäin hyvin informoitu henkilö. Se koski KOP:n asioita pankin sisältä nähtyinä.

Kokonaan toinen asia on, miten suuren varjon alla häntä missäkin vaiheessa pidettiin omistajien asioista ja suunnitelmista.

Voutilaisella oli linjariita sekä Matomäen että varsinkin Niskasen kanssa. Hän oli tullut Kansallispankkiin nimenomaan johtamaan ja pelastamaan sitä eikä esimerkiksi suomalaista metsäteollisuutta tai vakuutusalaa. Sen lähes mahdottomaksi pian paljastuneen tehtävän hoitaminen oli Voutilaiselle ensin ainut tavoite. Mutta kun järjestelyjen vääjäämättömyys kävi selville, hän joutui pakon edessä valitsemaan suuren henkilökohtaisen katastrofin ja monin tavoin perusteltavissa olevan toisen vaihtoehdon, fuusion toteuttamiseen osallistumisen, välillä.

Hän valitsi. Henkilökohtaisesti se merkitsi toimitusjohtajan eli kakkosmiehen paikkaa uudessa superpankissa, merkittävin eduin. Itse ratkaisua saatettiin perustella kilpailukyvyllä. Omasta asemastaan Voutilainen oli siis sopinut jo syksyllä 1994. Oikeammin sanottuna kakkosmiehen asema oli hänelle todettu, saneltu.

Näiltä osin Pertti Voutilaisen ratkaisu ei ollut kovin vaikea. Mutta jo ensimmäisen osakeannin markkinoinnissa, toisesta puhumattakaan, outokumpulainen rehellinen juntti joutui kovan paikan eteen. Hän joutui kiertämään matkasaarnaajana, antamaan haastatteluja ja lausuntoja, joiden sisältö oli vähintäänkin muunneltua totuutta.

"... Pankin vakavaraisuus on saatettu tasolle, jonka pitäisi lopettaa kaikki spekulaatiot..."

Mikään laki tai pörssieettinen säännöstö ei velvoita valehtelemaan. Ja aivan lähimmän piirin edustajan mukaan kysymyksessä ei sittenkään ollut valhe. Ei valhe vaan "kohtuuton sinisilmäisyys", joka oli havaittavissa koko Pertti Voutilaisen lyhyen KOP-uran aikana. Arvioitsija sanoo, ettei suoraluontoinen teollisuusmies kerta kaikkiaan ymmärtänyt ja osannut sitä "monen pesän peliä", jonka keskelle hän äkkiä joutui. Niinpä hän saattoi uskoa, kun suuret omistajat Rauma-Repola ja Pohjola ylimpien johtajiensa suulla "merkitsivät" noin puolet koko annista etukäteen. Se on luonnollista.

Jos ei KOP:n pääjohtaja luota Yrjö Niskasen ja Tauno Matomäen sanaan, niin mihin sitten?

On oletettavaa, että Pertti Voutilainen kyllä valmisteli "mahdollista" fuusiota syksyllä 1994 ja sitten vuodenvaihteesta 1994–1995 eteenpäin kuin hätävaraa, mutta samalla itse katkeraan loppuun saakka teki töitä KOP:n itsenäisyyden puolesta. Ja kun toinen ja viimeinen osakeanti vaikeuksien jälkeen onnistui, siitä huolimatta että Yrjö Niskasen lupaukset osoittautuivat tyhjiksi – Matomäen Rauma-Repola hoiti oman osuutensa – Pertti Voutilainen innostui vilpittömästi vielä kerran ajattelemaan ja toivomaan, että pankki kuitenkin selviytyisi.

Moniulotteisen katastrofin keskellä valhe, totuus ja muut neitseelliset käsitteet menettivät neitsyytensä. Raadollisia, käytännöllisiä tai jaloja tavoitteita ajavia tahoja oli paljon, jonka lisäksi tavoitteet saattoivat muuttua tilanteiden muuttuessa. Yksityinen kunnianhimo, pankin pelastaminen, valtiontalouden romahduksen torjuminen, virkapaikka, poliittisten kasvojen varjelu, omien laiminlyöntien selittely tai ansioiden liioittelu sekoittuivat päivät ja yöt jatkuneessa tapahtumien ja tahtojen virrassa. Edes jälkeenpäin on mahdotonta sanoa, mikä milloinkin oli varma ja oikea totuus ja tieto. Väsymyksen, huolien, pelkojen ja tunteiden ristipaineissa eri tahot tiesivät tai olivat tietämättä eri asioita eri tavoin. Kuka mihinkin suuntaan pyrki ja miksi ei ollut päivittäin tajuttavissa. "Hässäkkä oli suuri ja lopputulosta voi pitää ihmeenä", Pertti Voutilainen arvioi jälkeenpäin.

Jälkeenpäin on sanottu muutakin. Yksi tuon ajanjakson keskeisistä poliitikoista arvioi, että "pankkikriisi pelasti Suomen talouden". Keskustelukumppani pyysi lausumaa kirjallisena, poliitikko kieltäytyi "ehdottomasti", mutta selitti tarkoittavansa, että kriisin avulla pankkitoiminta saneerattiin terveeksi. Samalla tuli saneeratuksi yrityskenttä, maan varallisuus uusjaetuksi entistä parempiin käsiin. Sillä tavalla pankkikriisi auttoi Suomea nousemaan maailman kilpailukykyisemmäksi maaksi. Tai tehtaaksi. Vainoharhainen jatkokysymys kuului, oliko kriisi suunniteltu. Saattoiko olla niin, että asioista hyvin perillä oleva ja ajan virtauksia pitkään seurannut Näkymätön Käsi ohjaili ratkaisuja siten, että tervehdyttävä kriisi toteutui? Yhteiskunnasta kupattiin pois paha veri; kulutuskupla, heikot yritykset ja ihmiset?

Ei, eipä varmaankaan. Maailma ohjasi meitä, emme me maailmaa?

51.

Kuutamoilta. Neuvottelu ja puhelu levolliselle pääjohtajalle. Hälytys. Rahankeruumatka. Presidentti ylistää. Heikki Koiviston erorahat.

Vesa Vainio ja Pertti Voutilainen poistuvat Svenska Enskilda Bankin tilaisuudesta yhtä jalkaa ja lähtevät peurajahtiin 12.1.1995. Sen kuutamoillan ja seuraavan yön aikana fuusio sinetöidään.

Tammikuun 13. päivänä Iiro Viinanen matkustaa Viroon yhdessä Yrjö Niskasen ja Tauno Matomäen kanssa – tutustumaan KOP:n uuteen toimipisteeseen! Niskanen kertoo matkalla, että fuusio edistyy. Niinkin tilannetta voi kuvata, kun fuusio oli käytännössä jo lyöty lukkoon. Viisi päivää tämän jälkeen valtiovarainministeri on Suomen Pankissa Sirkka Hämäläisen luona. Hämäläinen on unohtanut ja antanut anteeksi. Hän vaatii Viinasta jatkamaan ministerinä. Samana päivänä Viinanen saa "hälyttäviä tietoja" KOP:sta. Teho-osastolla makaava potilas korisee.

Viinanen ei vielä tiedä varmasti, miten fuusiohankkeelle käy. Olisi tietysti mukavaa, että liitto voitaisiin

solmia siten, että morsian olisi vielä edes joten kuten hengissä.

Vielä tammikuun 19. päivänä Viinanen kysyy Voutilaiselta KOP:n pulssia. Pääjohtaja "uskoo" selviytymiseen, mutta sanoo, että pankissa "varaudutaan". Sitä Voutilainen ei kerro, mitä varautuminen tarkoittaa.

Tammikuun 20. päivän aamuna puoli yhdeksältä Suomen Pankissa alkaa suurten huolien kokous. Suurin huoli on Kansallispankki. Viinanen epäilee, että fuusioon tarvitaan valtion rahaa ja soittaa kesken neuvottelun Voutilaiselle. Hän tyrmistyy – pääjohtaja on aivan levollinen ja huoleton. Asiat ovat hallinnassa.

Ministeri ei usko korviaan. Sihteeri saa heti tehtäväksi tyhjentää kalenterin tältä päivältä.

Soitto Yrjö Niskaselle, palaveri kello yksitoista, mukaan Jorma Aranko. Niskanen ymmärtää tilanteen vakavuuden. Sen olisi voinut jotenkin arvata.

Viinanen polkee kaasua. Fuusio pian, mieluiten heti. Huomenna, viimeistään ensi viikolla, ettei Kansallispankki ehdi revetä riekaleiksi. Nyt koko maata vahingoittavan ketjureaktion vaara on suuri, suurempi kuin koskaan. Viinanen poikkeaa Vesa Vainion luo saman sanoman kanssa. Hynttyyt yhteen heti! Vainio lupaa tehdä kaiken mahdollisen. Ja miksi ei tekisi, omassa asiassaan ja ministerin argumentit hyvin käsittäen.

Viinanen lentää vielä samana iltapäivänä rahankeruumatkalle Kauko-Itään: Japaniin, Hongkongiin ja Singaporeen. Maanjäristys vapisuttaa Japania. Suomesta soitetaan, että aikovat lakkoon. Aikokoot. Singaporessa samaan hotelliin osuu presidentti Ahtisaari. Päivällisellä presidentti seuraa hämmästellen, kun ärtynyt ja yölennoista väsynyt ministeri riitelee veroista pääjohtaja Matti Sundbergin kanssa. Seuraavana päivänä Ahtisaari suurten päivällisten puheessa ylistää Viinasta kaikkien, myös Viinasen hämmennykseksi.

Yölento takaisin Suomeen. Vauhdilla vaatteiden vaihtoon ja Järvenpäähän Kokoomuksen vaalikampanjan avaukseen. Sinne saadaan tieto, että Sauli Niinistön Marja-Leena-vaimo on kuollut auto-onnettomuudessa matkalla juuri tähän samaan kokoukseen.

Viinanen jättää valmistamansa puheen pitämättä. Hän miettii, etteivät sanat ehkä suostuisi tulemaan suusta. Seuraavana päivänä hän yrittää lähettää Niinistölle faksin, se olisi jotenkin helpompi tapa lähestyä. Numero on väärä, Niinistö vastaa. Niin he sitten puhuvat vähin sanoin, itkua huonosti pidätellen. Niinistö saa kysytyksi, voisiko joku paikkailla hänen menojaan hetken. Viinanen soittaa Kivelälle ja sopii paikkauksesta.

Sauli Niinistö muistaa vielä sanoa, että hän luopuu kesällä puolueen puheenjohtajuudesta. Pojat ovat nyt tärkeitä. Viinanen ymmärtää. Se tarkoittaa, että nyt jonkun puolueessa pitäisi nousta seisomaan. Mutta Ilkka Kanerva se ei voi olla.

Entinen KOP:n johtokunnan jäsen, nykyinen Valtion vakuusrahaston johtaja Heikki Koivisto on saamassa potkut. Hän kyselee töitä Viinaselta, kysäisee saman tien myös millaisella kädellä hänet hyvästellään, toivoisi että kultaisella.

Viinanen vastaa sen verran epäselvästi kuin osaa. Metalleja on monen sorttisia. Mutta kun hallintoneuvosto tekee esityksen, se ei tunnu muistavan, että valtiovarainministerin on se vietävä eteenpäin. Sitä Viinanen ei aio tehdä.

Taitavaksi pankkimieheksi tiedetty Heikki Koivisto erotettiin KOP:sta vuonna 1991 Kouri-kauppojen tuiskeessa. Hän oli saanut vastuulleen ulkomaantoiminnot juuri, kun Lontoossa tehdyistä munauksista koitui 140 miljoonan markan lasku.

Muodollisesti moka oli Koiviston vastuulla, asiallisesti potkuissa oli kyse KOP:n ja Lassilan yrityksistä pestä Kouri-skandaalissa roiskunut muta pois silmiltä.

Kun Kouri-kauppojen aiheuttamat tappiot nousivat satoihin miljooniin, ehkäpä jopa tuhanteen, oli Koiviston eroraha siihen nähden mitätön. Hänen kanssaan tehtiin sopimus, että mies poistuu pankista, mutta palkanmaksu jatkuu entisellään, vaikka hän nosti jo uutta palkkaa Valtion vakuusrahaston johtajana.

KOP:n johtokunnan ainoa lakimies, hallintojohtaja Pentti Rissanen raivostui. Ei ainoastaan kohtuuttomana pitämästään järjestelystä vaan myös siitä, että pahan paikan tullen hän ja KOP olisivat voineet saada syytteen lahjonnasta.

Vakuusrahasto on viranomainen. Heikki Koivisto ei kallistanut korvaansa tällaiselle puheelle. Hänen mielestään näillä kahdella, KOP:n ja Vakuusrahaston palkanmaksulla, ei ole mitään tekemistä toistensa kanssa. Eipä tietenkään.

Ja nyt tämä sama Koivisto antaa julkisuuteen tiheästi niin ronskeja lausuntoja pankkikriisistä, että hänestä halutaan eroon.

52.

Vesa Vainio kertoo. Viisituhatta irtisanotaan. Se on menoa nyt. Fasaani-illalliset. Villisikajahti. Huru-ukkojen saunaneuvottelu. Yrjö Niskasen vaatimus.

Tammikuun toiseksi viimeinen päivä. Vesa Vainio kertoo kysyttäessä, että helmikuun 15. päivänä fuusio laukaistaan julkisuuteen, "jos vaihtosuhde on siihen mennessä ok".

Samaan hengenvetoon Vainio vihjaa, että operaatiossa ehkä tarvitaan viranomaista kätilöksi. Mieluiten kai pari matkalaukullista seteleitä isyyspakkaukseen.

Pertti Voutilainen on sitä mieltä, että viranomaisia on jo nyt informoitava. Hän on hämmästynyt kuullessaan Vainiolta, ettei tarvitse – Suomen Pankki ja valtiovarainministeriö tietävät asian.

Viinasta kismittää. Miksi Voutilainen ei ole hänelle puhunut, jos on ajatellut, ettei hän tiedä? On sentään jahdissa oltu ja muutenkin tiiviisti yhteydessä, mutta Voutilainen on kerta kerran jälkeen antanut käsittää, että KOP taistelee ja taiteilee omin voimin.

Pertti Voutilainen soittaa helmikuun 1. päivänä Viinaselle. Tauno Matomäki ja Yrjö Niskanen ovat puhelun aikana pääjohtajan huoneessa. Voutilainen kertoo kuin uutisen, että nyt kauppa on tehty ja julkistetaan 15. helmikuuta, kahden viikon päästä. Noin 5 000 ihmistä irtisanotaan ja 250 konttoria lakkautetaan.

Ministeri komentaa Matomäen ja Niskasen heti luokseen "sekä erikseen että yhdessä". Viinanen haluaa tietonsa ajan tasalle, erikseen ja yhdessä. Hän käy presidentin luona kertomassa fuusiosta. Se on sinivalkoisen linnoituksen menoa nyt! Saman päivän iltana (2.2.1995) KOP tarjoaa merkittävälle joukolle fasaani-illalliset. Ajankohta on mainio, tilaisuus asetelmaltaan huikea, ehkä myös haikea. Mutta tähän eliitti on tottunut: kaikki tietävät tilanteen, kukaan ei päästä suustaan yhtä ainutta fuusioon liittyvää sanaa.

Vakuusrahasto tekee "vesipäätöksen", Heikki Koivisto saa jatkoaikaa. Anneli Jäätteenmäki käy kyselemässä, että eikö jo tänään mies eroteta. Iiro Viinanen sanoo, että ei. Illalla hän lentää Varsovaan villisikajahtiin, jossa on hauskaa.

Helmikuun 6. päivänä valtiovarainministeri on töissä ihmettelemässä, ettei pankkifuusio ole vuotanut mediaan, vaikka sen valmisteluissa viikonloppuna oli uurastamassa yli kuusikymmentä henkeä. Lehdistö nukkuu?

Ministeriä ajetaan joukolla ahtaalle. Saunaneuvottelu, johon ovat osallistuneet helmikuun 6. päivänä

ainakin Ilaskivi, Isotalo, Kivinen, Kaila ja Holkeri isäntänä viestittävät Suomen Pankin ja "ekonomistien" tulleen siihen ehdottoman tulokseen, että maa voidaan pelastaa vain tuloveroa alentamalla.

– Jos Viinasen ja Sailaksen kirveslinjalla jatketaan, tuho tulee. Puolueiden puheenjohtajia aiotaan informoida.

Kalevi Sorsa hoitelee demarit, Esko Ollila Kepun ja Holkeri Kokoomuksen puheenjohtajan. Holkerille tämä on missio. Saunassa kuulluista lausumista on päätelty jopa, että hän pyrkii uudeksi ulkoministeriksi. Mutta yhdestä seikasta ei päättelyä tarvita: Harri Holkeri haluaa Iiro Viinasen ulos hallituksesta "joka tapauksessa".

Viinasen ensi kommentti on, että taas ovat huruukot liikkeellä. Sitten hän vähän kimmastuu. Jos Suomen Pankin virallinen kanta on tämä, olisi ehkä kohteliasta kertoa siitä suoraan valtiovarainministerille. Sitä paitsi, se merkitsee tai merkitsisi keskuspankin ryhtymistä politikointiin.

Pertti Voutilaisen ja Vesa Vainion kanssa käydään nyt läpi "kaupan ehtoja". Ilolla ja hämmästyksellä todetaan, että hanke on pysynyt hyvin salassa.

Palaverin jälkeen Vainio soittaa Viinaselle ja kertoo ison riidan puhjenneen. Yrjö Niskanen on vaatinut itselleen uuden superpankin hallituksen puheenjohtajan paikkaa. Ministeri sanoo, ettei se hänelle kuulu, mutta on sitä mieltä, että joku "neutraalimpi henkilö" voisi olla parempi ratkaisu.

Heikki Koiviston savustus jatkuu. Sitä ihmetellään, koska kukaan ei kerro minkä asian hän olisi muninut.

– En voi erottaa, jos teillä ei ole kunnon perusteita. Siitä seuraisi vahingonkorvauskanne, ja ihan oikeutetusti, Viinanen sanoo savupojille.

53.

Vuoto. Ällistyttävän tarkkoja tietoja. Mikä pirun juoni? Markkinat rauhallisia.

Fuusio ei sittenkään etene rasvatusti. Liikkuu huhu, että Suomen Kuvalehden toimittaja Olli Ainola on saanut vainun. Hiljaisen oloista Ainolaa osataan pelätä jäljitystaidosta. Ja nyt jälki on tuore ja saalis lähellä.

Muitakin ongelmia on, suurempia. SYP on päässyt tutkimaan Kansallispankkia. Löydökset ovat niin pahanlaatuisia, KOP:n kunto vielä arveltua heikompi, että syppiläiset kiristävät siitä hoitopalkkiota itselleen.

Helmikuun 8. päivänä on selvää, että fuusiotietoa on vuotanut. Viinanen väistelee lausunnoissaan. Hän neuvoo Vainiota ja Voutilaista, ehdottaa uutisointia jo samana iltana siinä muodossa, että pankit neuvottelevat yhteistoiminnasta. Sitten ministeri tapaa Tavelan, joka väittää fuusiotiedon kävelleen häntä kadulla vastaan – ilmeisesti kymmenen metrin matkalla hopeanvärisen Mersun takapenkiltä Palacen ovelle.

Suomen Kuvalehden juttu räjähtää sirpalepommina jo päivää ennen lehden virallista ilmestymistä eli 9. helmikuuta 1995. Olli Ainola on haravoinut maaston hyvin. Juttua luetaan ällistellen sen tarkkoja tietoja. Ällistely on sikäli ällistyttävää, että suuri joukko ihmisiä oli hyvin selvillä tapahtuvasta jo viikkoa aikaisemmin; ne jotka kovalla kiireellä tekivät jättihankkeen vaatimat rutiinit. Mutta silti!

Vuotajaa arvaillaan. Viinanen ottaa jo ennen aamukahdeksaa langan päähän Vainion ja Voutilaisen. Äkkiä tiedote liikkeelle! Ministeri pelkää ulkomaisten sijoittajien suhtautumista. V-linja rauhoittelee, yhteydet pelaavat ja suhteet. Ilta-Sanomat kertoo Iiro Viinasen olleen "juonessa mukana".

– Mikä pirun juoni? Viinanen äyskii. Vainio kertoo, että tiedotustilaisuus järjestetään kello yhdeltä. Kaikki tieto esiin, fuusio toteutuu. Julkisuudessa saattaa olla myös hyvä puolensa. Se ahtaa painetta pankkien omistajien päättäviin elimiin, joiden käsissä lopullinen ratkaisu on.

Vuosisadan talousuutinen vyöryy omalla painollaan, jota riittää. Mutta iloista on se, että markkinat käyttäytyvät rauhallisesti. Valtioneuvoston jäsenet saavat virallisesti tiedon tapahtuneesta samaan aikaan lehdistötilaisuuden kanssa.

54.

Kanervalla ei tulevaisuutta. Viinasta povataan Pohjolaan. "Johan on ufo juttu." Voutilainen käy, mutta ei pyydä mitään.

Ilkka Kanerva käy kampanjaa itsensä puolesta ja Viinasta vastaan. Ilmaisjakelulehtiin suoritettu kylvö tuottaa juttuja, joiden teema on irtiotto Viinasen linjasta.

Viinanen pitää operaatiota sikamaisena, mutta arvelee sen olevan niitti Kanervan ministerihaaveille jatkossa. Ikellä ei tule olemaan poliittista tulevaisuutta.

Viinanen käyttää Ilta-Sanomia ampuessaan takaisin. Sitten hän lähtee Harvialaan ampumaan fasaaneja Vesa Vainion kanssa. Metsässä on hyvä puhua asioita halki. Vainio ottaa esille valtion intressin uuden suurpankin hallinnossa. Viinasen mielestä olisi kummallista, jos suurin omistaja ei olisi mukana. Nimi tulee kun se keksitään. Hyviä ehdokkaita on, mutta monet heistä tavalla tai toisella joko jäävejä tai muuten mahdottomia. Pieni maa, vähän väkeä.

Kauppalehden päätoimittaja Lauri Helve on yksi

niistä journalisteista, joilla on pysyvä pääsylippu Suomen talouselämän ja politiikan ylimmän johdon jahtireissuille. Kateelliset kollegat, rivitoimittajat, pulputtavat tuoppiensa äärellä, että tähän oma- ja ainutlaatuiseen klubiin kuuluminen on vastoin ammattietiikkaa. Mukaan pääsyn ehto on luottamus, luottamuksellisuus.

Kunnon uutishaukka kieltäytyy ehdottomasti tilaisuuksista, joissa herrat kertovat inside-tietoja luottamuksellisesti. Se on ammatilleen omistautuneen toimittajan silmin ansa, keino sulkea suut tavalla, jota voi pitää korruptiona. Mainiota kestitystä, matkoja, imarteleva tunne kuulumisesta noblessiin – hintana alistuminen kuuliaiseksi häkkilinnuksi.

Lauri Helve on luottomies. Mutta hän ei ole nyökyttelijä vaan oppinut vuosikymmenien mittaan käyttämään hyväkseen tätä aseistettua Hyvä Veli -kerhoa. Hän ja lehti saavat luottamuksen vastapainoksi myös sellaisia skuuppeja, omia etusivun uutisia, joista tiedotustilaisuuksissa a-nelosia selaavat kunnon toimittajat eivät voi uneksiakaan.

Itse asiassa suuri osa Suomen talouden tärkeistä päätöksistä tehdään metsässä, haulikko tai kivääri käsillä. Päätökset voisi aivan hyvin luokitella hirvi-, peura-, fasaani- tai villisikaratkaisuiksi. Kevyemmät ehkä jänis- ja sorsapäätöksiksi. Jahtireissuilla ja saunojen lauteilla ostetaan, myydään, palkataan, nostetaan, syrjäytetään, erotetaan, vaihdetaan, liittoudutaan, fuusioidaan. Seurueet ovat tarkoin valittuja. Silloin puhe voi olla avoi-

mempaa ja vapaampaa kuin liituraitaneuvotteluissa. Yhteinen saalistus yhdistää, yhteinen tappamisen meininki kasvattaa luottamusta. Se on tärkeää, se vähentää väärinkäsityksiä ja lisää kunkin kilpailukykyä. Sillä vaikka riistaa ampuvat herrat – naisia ei ole mukana – kilpailevat keskenään verisesti, yhteinen verenvuodatus on kuin usein toistuva sovintorituaali, jonka aikana he vaihtavat myös toisilleen hyödyllistä, tarkoin valikoitua informaatiota.

Harvialan metsässä Lauri Helve on eksyksissä. Hän on kokenut suuren uutistappion. Kauppalehti oli ulkona kuin naavakuusi, kun Suomen Kuvalehti kertoi historiamme suurimman talousuutisen. Sen löysi Olli Ainola, joka ei vielä silloin kuulunut metsästysseurueisiin. Heikko lohtu oli se, ettei Helve arvostanut yhtään Kuvalehden aikaisempaa KOP-paljastusta, Kourikaupoista salattua tietoa kertonutta juttua, joka oli KOP:n ja erityisesti Jaakko Lassilan tuhokierteen yksi alku. Helve saattoi hyväksyä yleisen väitteen, että siinä jutussa aikakauslehteä käytettiin sumeilematta Pentti Kourin pelivälineenä – ja kunnianarvoisa julkaisu alistui siihen.

Vesa Vainion ja Iiro Viinasen välit ovat vielä kunnossa, asialliset. Kun Viinanen yhdessä Kauppa- ja teollisuusministeriön kansliapäällikkö Matti Vuorian kanssa löytää valtion miehen pankin hallintoon, Vainio vierastaa ehdotettua henkilöä. "Asiahan ei hänelle kuulu, koska valtio sen päättää", Viinanen merkitsee. Se on ensi oire tulevasta välirikosta, johon on vielä

hetki aikaa. Vuorokauden kuluttua tästä Tauno Matomäki kyselee valtion edustajan nimeä. Yhteydet eivät siis pelaa, Vesa Vainio ei ole informoinut Matomäkeä. Samana päivänä Ilta-Sanomat povaa Viinasta Pohjolan pääjohtajaksi. "Johan on ufo juttu", tuleva Pohjolan pääjohtaja kommentoi, itse itselleen.

Kokoomuksen veljellinen kiehunta jatkuu. Kanerva rähisee Viinaselle IS:n jutusta, koska hän ei ole tehnyt mitään. Niinistö aikoo puuttua tähän "keskusteluun". Salolainen puolestaan nälvii Turun Sanomissa Niinistöä. Viinanen antaa samaan lehteen haastattelun, jossa hän ilmoittaa "suosivansa" sinipunaa hallituspohjana. Kohu nousahtaa, laineet lyövät.

Maaliskuun alku kuluu hallitusneuvottelujen käynnistämisessä ja tulevien vaalien valmisteluissa. Kokoomuksen kannatus laahaa alhaalla, kenttä hermoilee, Keskusta nousee. Lipponen ja Niinistö käyvät televisiossa mutapainia.

Kansallispankkiin aiottu erityistarkastus hämmentää mieliä ulkomaita myöten. Mitä etsitään, kun näin järeää menettelyä tarvitaan? Anneli Jäätteenmäki käy kimppuun väittämällä, ettei hallitukselle kerrottu SYP–KOP-fuusiosta. Vale tai väärinkäsitys – Jäätteenmäki ei vain itse ollut paikalla 9. helmikuuta.

Voutilainen tulee kertomaan Elannon surkeasta tilasta. Valtiovarainministeri sanoo, ettei hän enää osallistu yhteenkään pelastusoperaatioon. Sitä ja tätä,

yrityksiä ja ihmisiä on vedetty suosta kuiville ja palkintona on vain syyteuhkauksia. Jos Elanto menee konkurssiin, antaa mennä! Väsynyt Voutilainen lähtee mitään pyytämättä, paljon mitään sanomatta. Viinanen miettii, unohtuiko jokin asia tai pyyntö, vai tuliko mies muuten vain juttelemaan mieltään keventääkseen.

55.

Lipponen aloittaa. Jäätteenmäki yrittää torpata fuusion. Elanto horjuu. Vuotajaa etsitään. Sasi ulostetaan. Ahtisaaret poikkeavat. Kokkonen petaa.

Paavo Lipponen, uuden hallituksen veturi, tulee aamulla 9.3. Iiro Viinasen puheille. He puhuvat kiireestä. Aikaa on vähän. Tervehdyttämistoimista on sovittava. Viinaselle tulee epämiellyttävä olo. Lipposen tiedot maan asioista vaikuttavat hatarilta, papereista lukaistuilta, ylimalkaisilta ja vääriltäkin.

Viinanen lounastaa Helsingin Sanomien päätoimittajan Janne Virkkusen kanssa ja seuraavana päivänä saman lehden artikkelitoimittaja istuu samassa ruokapöydässä. Tämä Risto Uimonen summaa Ahon hallituksen tekemisiä ja arvelee, että sen yksi tavoite oli ay-liikkeen nujertaminen. Viinanen kiistää. Tavoite on ollut saada ammattiyhdistysliike mukaan säästöihin, katastrofin torjuntaan hyvällä tai sitten pahalla. – Siinä me epäonnistuimme surkeasti, Viinanen tunnustaa.

Anneli Jäätteenmäki on saanut uutisissa vastauksen syytöksiinsä. Nolattu nainen iskee toisaalta. Hän ja Kirsti Rissanen yrittävät nyt upottaa pankkifuusion. Rissasella on ainakin sisätietoa asiasta, sillä hän on KOP:sta Yrjö Niskasen väen väkisin ulos työntämän hallintojohtaja Pentti Rissasen vaimo, varatuomari ja Helsingin kauppakorkeakoulun professori sekä vielä Kansainvälisen talousoikeuden instituutin johtaja.

Sen verran vakavasti Jäätteenmäen puuha otetaan – ehkä juuri Kirsti Rissanen vuoksi – että pääministeri ja valtiovarainministeri sopivat 14.3.1995 yhdessä valtiosihteeri Eino Keinäsen kanssa menettelystä, joilla hyökkäys torjutaan eli vesitetään.

Elanto horjuu, sen säästökassat on suljettu. Elantolaiset ja pankit syyttävät lehdistöä vaikeuksista; Elannon eli Ylermi Rungon neuvottelut fuusiosta ovat vuotaneet julki. Vuotajaa arvuutellaan vallasväen avecillallisilla ahkerasti. Viinanen vakuuttaa, että valtiovarainministeriö on tiukka, sieltä tieto ei ole tihkunut. Voutilainen puolestaan on varma, että pankki on tiivis. Sitä kovasti epäillään, pankeissa on salaisuuksien verhoja heiluteltu ennenkin. Samassa tilaisuudessa suunnitellaan myös taktiikkaa KOP:n yhtiökokoukseen, jonka tulisi hyväksyä fuusio. Päädytään ajatukseen, ettei puhujia päästetä pönttöön riehaantumaan. Puhukoot paikoiltaan niin esiintymishalu pysyy aisoissa.

Sunnuntai 19. maaliskuuta. Vaalipäivä. Kepu kehuu voittaneensa, vaikka numerot näyttävät toista. Valtakunnan vihatuin mies Iiro Viinanen saa äänivyöryn.

Hän tulee lausahtaneeksi Reutersille, ettei häviäjä sovi uuteen hallitukseen. Meteliä nousee. Hallitusneuvottelut ovat taustalla täydessä käynnissä.

Kirsti Rissasen upotusta valmistellaan, torpedot on ammuttu. Viinanen ilmoittaa poistavansa Kimmo Sasin Postipankin hallituksesta, samalla heitetään pellolle epäpätevät tilintarkastajat. Hän kertoo tämän Ben Zyskowiczille, joka suuttuu kaverinsa puolesta.

Sunnuntaina 26. maaliskuuta Ahtisaaret poikkeavat Taidemuseon avajaisten jälkeen kahville Viinasille. Presidentti juttelee niitä näitä, ei ota hallitustilannetta esille, mutta kysäisee lähtiessään Pertti Salolaisesta sen vuoksi, että tämä oli ottanut yhteyttä. Viinanen sanoo hillitysti, ettei Salolainen näillä näkymin ole nousussa sen enempää kuin Sirpa Pietikäinenkään. Hyvä tietää, näkemiin.

Niinistö sopii Viinasen kanssa yksityiskohdan: Sasi voi jatkaa Postipankin hallituksessa, mutta vain sillä ehdolla, että sitoutuu kirjallisesti jättämään Kokoomuksen eduskuntaryhmän varapuheenjohtajuuden kuukauden kuluessa. Niin, ja lisäksi poistuu Pohjoismaiden neuvostosta ja ehkäpä vielä verojaoston puheenjohtajan tehtävistä. Iltakymmeneltä Niinistö ilmoittaa, ettei Sasi ole lähettänyt sitoumusta. Viinanen päättää nimittää Postipankin hallituksen puheenjohtajaksi Anssi Rauramon.

Postipankin yhtiökokous pidetään maaliskuun 27.

päivänä. Viinanen viskaa Sasin ja "maallikkotilintarkastajat" ulos. Tekotapaa voi luonnehtia tylyksi. Hän tapaa taas kerran Heikki Tavelan, joka räyhää ja rehentelee. Mutta tällä kertaa raivo tuntuu aidolta eikä näytellyltä, kuten usein. Miksi Sasi on yhä Kokoomuksen ryhmän varapuheenjohtaja ja Rauramo Postipankissa? No siksi, että asiat ovat tällä mallilla.

Niinistö arvelee Kokoomuksen ajautuvan oppositioon. Monet ovat tietysti sitä mieltä, että hallitusvastuu painaa kannatusta. Viinanen kysyy, mitä me lihomassa tehdään? Hän on sillä kannalla, että hallitukseen pitää pyrkiä vakavissaan silläkin uhalla, että kannatus valuu.

Sauli Niinistö vetäytyy kuoreensa, ei tuntuu luottavan keneenkään. Viinanen lupaa apuaan, jos tarve on. Hänelle on henkilökohtaisesti se ja sama, onko hän hallituksessa vai ei. Hän on aidosti huolissaan maan taloudellisesta hauraudesta. Mutta myös omista veriarvoistaan. Sokeriarvo nousee. Kolesteroli on kurissa, verenpaine ei ihan.

Hallitusneuvottelut aloitetaan virallisesti. Paavo Lipponen on aloittamassa valtakautensa, mutta se ei vielä ole varmaa.

Maaliskuun 31. päivänä Kokoomuksen eduskuntaryhmä istuu kumma kyllä rauhallisena. Niinistö, Viinanen ja Zyskowicz puhelevat pitkään ja hartaasti. Viinanen suorastaan vannoo uskollisuuttaan Niinistölle. Hän suostuu jatkamaan valtiovarainministerinä, jos muita vaihtoehtoja ei löydy. Niinistö sanoo, että hän ei siihen hommaan kerta kaikkiaan rupea. Olennainen kysymys on, kuinka kireälle jousen voi jännittää neuvotteluissa demarien kanssa. Tullaan tulokseen, että vetovaraa on. Lipponen kiertää kahdenkeskisissä keskusteluissa puolueiden johtajien kanssa. Hän on antanut ymmärtää, että Kokoomuksen kanssa voisi toimia. Tietoa ei ole, onko viesti yhtä rakentava kaikille muille. On tunne kuin jokin uhka leijuisi ilmassa kuin hajuton hyönteismyrkky. Pr-henki vallitsee tämän hetken, mutta onko hyväntahtoisuus vain lumetta?

Pertti Salolainen on oma itsensä. Hän tarjoaa kahvit ja pullat kaikille uusille kansanedustajille. Uraohjus Paula Kokkonen tuijottaa Viinasta kuin aterialle valmistuva korppikotka. Hän on sopinut Salolaisen kanssa, että antaa ryhmän kokouksessa sivustatukea, kun valtiovarainministeriä ajetaan ahtaalle. Kokkonen petaa itselleen paikkaa uudessa hallituksessa "kaikin keinoin". "Ei ymmärrä, että juna meni jo", Viinanen kirjoittaa vihkoonsa.

Hän tuntee väsymyksen huuhtovan yli ja on huolissaan veriarvoistaan, nukuttaa koko ajan. Huhtikuun 1. päivän iltana on tilaisuus torkahdella Kalastajatorpan tanssiaisissa.

56.

Salainen kokous. Pettynyt Kalliomäki. Epäitsekäs töykimys. Läksiäiset.

Huhtikuun 4. päivänä julkistetaan hallituspohja. Demarit, Kokoomus, Vasemmistoliitto, Vihreät ja Rkp. Sortin sakki. Salolainen hämmästelee, että valtiovarainministeriö annettaisiin Kokoomuksen johdettavaksi. Samalla hän käyttää voimakkaan puheenvuoron Eurooppa-politiikasta pohjustaen omaa ministerinpaikkaansa. Ilmaisut ovat verhottuja, mutta ikään kuin salkku jo häämöttäisi. Niinistö toistaa, ettei hän mene valtiovarainministeriöön lehdistön kameravalvontaan ja muutenkin liian työlääseen paikkaan. Hänen mielestään Viinasen on suorastaan pakko jatkaa, olot ovat nyt sellaiset.

Kokoomuksen puoluehallituksessa Pertti Salolainen jatkaa oman roolinsa hahmottamista. Kahden kesken hän pyytää apua Viinaselta. Paavo Lipponen soittaa ja kysyy Viinaselta, ottaako tämä valtiovarainministeriön. Viinanen myöntyy, mutta sillä ehdolla että saa sen paikan jakamattomana, ja että hallitus sitoutuu 20

miljardin markan säästöihin, joista puolet yksilöityinä. Tämän Lipponen hyväksyy.

Huhtikuun 6. päivän iltana kello 21.15 Lipponen, Viinanen, Niinistö, Antti Kalliomäki ja kolme muuta henkilöä kokoontuvat salaa Vientiluotto Oy:n saunatiloissa. Valmistellaan hallitusohjelmaa ja Lipponen aikansa kuunneltuaan ilmoittaa, että tiukka linja taloudessa sopii hänelle.

Viinanen lentää kokousmatkalle Ranskaan. Puhelin soi lähes taukoamatta. Salolainen on antanut haastattelun, jossa hän arvostelee Kokoomusta. Niinistön päreet roihuavat.

Presidentti on ilmoittanut, ettei halua nimittää Salolaista yhtään mihinkään. Kauppa- ja teollisuusministeriötä yritetään vääntää Kokoomukselle. Vaarana nähdään, että sinne istutetaan Matti Louekoski, joka on Kokoomuksen yksityistämistavoitteiden kannalta väärä mies väärästä puolueesta.

Paavo Lipposen pisteet nousevat Iiro Viinasen laskimessa. Hän painelee Pariisista Lontooseen seuraavaan kokoukseen, mutta korva on puhelimessa tuntitolkulla ja kuulee, että ohjelmaneuvottelut menevät käsittämättömän luistavasti. Mutta samaan aikaan alkaa ilmestyä ärtymystä. Tieto Viinasen mahdollisesta jatkamisesta on levinnyt. Pidetään aivan mahdollisena, että valtiovarainministeriö ei tulekaan Kokoomuksen suitsittavaksi. Kalliomäki soittaa Viinaselle ja ehdottaa suoraan "jotain muuta paikkaa". Ajatus ei kiinnosta. Kalliomäki sanoo olevansa pettynyt.

– No se ei ole minun ongelmani, Viinanen sanoo. Ei se olekaan. Iiro Viinasen asenne koko urakkaan on perustunut tiettyyn piittaamattomuuteen. Se ei ole välinpitämättömyyttä asioihin, joihin hän on paneutunut kaikin voimin ja ylikin, vaan sen tiedon päivittäistä kertomista, että hän ei ole varsinaisesti suomalaiseen mallistoon kuuluva urapoliitikko. Enemmänkin keikkamies, ammattimies, valtakunnan asiamies. Hän hoitaa, siirtelee ja järjestelee näkemyksensä ja tietojensa mukaan, raa'asti, jyrkästi, kovin ottein. Hän on katsannoltaan porvari, oikeistolainen, isänmaallinen samaan tapaan kuin aseveli Pertti Voutilainen. Hän ajattelee kyllä puolueensa etua, mutta se on selkeästi alisteinen niin sanotulle maan edulle. Puolue on tärkeä ja puhdas. Sitä ovat pilaamassa vain ihmiset, pelurit ja vääntäjät sekä lisäksi typerykset. Niitä kaikkia riittää, eikä Iiro Viinasen inho kokoomuslaista typeryyttä kohtaan ole yhtään lievempää kuin jonkin toisen aatesuunnan typeryyteen. Typeryys ja kierous eivät katso puoluerajoja.

Ministeriaikansa alkupuolella Viinasen asenne oli tiukka. Kun tieto ja varmuus lisääntyivät, tämä tiukkuus purkautui näkyville ja kuuluville aina vain selvemmin. Sanat tihenivät ja uskallus kasvoi. Monen mielestä valtiovarainministeri Iiro Viinasesta kuoriutui häikäilemätön, itsevarma, röyhkeä ja julkea vallankäyttäjä.

Viinanen asetti valtion raha-asiat tiukasti järjestykseen. Hän saksi, leikkasi ja höyläsi säälittä ministeriöiden budjettiesityksiä. Suomen talouden perusta oli murentunut, suomalaiset olivat tottuneet ylensyömään ja ylikuluttamaan velaksi. Tämä elintason illuusio oli murrettava keinoja kaihtamatta. Niinpä esimerkiksi sosiaali- ja terveysministeriö oli raa'aksi koetun asenteen kohde. Samoin kehitysapu. Valtiovarainministerien suhtautuminen kehitysmäärärahoihin on kuvaava. Keskustan Ahti Pekkala (1979–1986) nosti kehitysavun 0,21 prosentista 0,46 prosenttiin bruttokansantuotteesta. Saman puolueen Esko Ollila (1986–1987) hilasi sen 0,5:een. Nousu jatkui 0,65:n prosentin tasolle demarien Erkki Liikasen aikana (1987–1990). Kun tultiin suuren laman kynnykselle, lyhytaikaisena valtiovarainministerinä toimi Sdp:n Matti Louekoski nostaen tasoa yhä. Silloin saavutettiin ainoan kerran sovittu tavoite 0,7 prosenttia bruttokansantuotteesta.

Sitten tuli talouden romahdus ja Iiro Viinasen aika. Hän käytti kirvestä ja veisti avun 0,33 prosenttiin, noin puoleen. Hänen perustelunsa olivat samat kuin kaikessa karsimisessa. Kehitysapua ei voi antaa, jos on kohta itse sen tarpeessa. Lisäperusteena ajatus, että avun tarpeessa olevia ei kannata auttaa rahasäkkejä ryöstäjien ja korruption saaliiksi lähetellen. Mieluummin edistetään kauppaa samassa hyvässä tarkoituksessa.

Ajan myötä Viinasen valta lisääntyi. Se ei enää ollut pelkkää rahavaltaa. Mukaan tuli tärkeä lisäannos, kun hän toistuvasti eri tahoille viestitti ja piiloviestitti, ettei

hän alistu osaksi sitä ameebamaista, joka hetki säännöttömästi muuntuvaa peliä, jossa pienet ja isommat poliitikot, tärkeät ja vähemmän tärkeät virkamiehet ja talouselämän johtohahmot juonittelevat omaa uraansa ja hyötyänsä edistääkseen. Iiro Viinasesta kasvoi epäitsekäs töykimys. Kun alkoi olla yleisesti tiedossa, ettei hän suostu lahjottavaksi korkealla virka-asemalla – ei lopultakaan, vaikka hän toisinaan uupumuksen syvimmissä kuopissa pohti muun muassa maaherruuden lepoon suostumista – tai nöyrry uhkailujen edessä, tai etteivät edes "kolmen basson" trioon kuuluvien Niskasen ja Matomäen jyrinät saa häntä vapisemaan, valta ja vallan tunne paisuivat entisestään. Niin paisui myös eri tahojen inho ja suoranainen viha häntä kohtaan, ei vähiten oman puolueen piirissä.

Lontoosta Viinanen lentää kotiin 11.4.1995 ehtiäkseen Ahon hallituksen päättäjäisiin. Tunnelma on lähes apaattinen. Ministerien puolisoitakin on mukana. Pääministeri on alamaissa. Pertti Salolainen ei tervehdi, ei myöskään rouva. Sirpa Pietikäisen ilme ja sanat kertovat katkeruudesta. Naiivisti Viinanen pohtii itsekseen, että mistähän ihmeen syystä. Kun tilaisuus kallistuu lopuilleen, Aho ja Viinanen vetäytyvät pitkään kahdenkeskiseen mietiskelyyn. Väsyneet sotaratsut nuokkuvat pilttuussa toisiaan ymmärtäen, kuin itsesäälin ja alakuloisen sankaruuden vallassa. He toteavat välinsä olevan kunnossa keskinäisistä yhteenotoista huolimatta. He arvostavat toisiaan. Iiro Viinasen mielestä Esko Ahon suuri isänmaallinen teko on

ollut Suomen hinaaminen EU:hun ja oman puolueen pitäminen aisojen välissä. Aina se ei ole onnistunut, mutta tarpeeksi usein kyllä.

Lipposen hallitusta muodostetaan. Pääministeri on lupsakka mutta määrätietoinen. Hän ilmoittaa heti lähtökohdaksi, että tukee aina valtiovarainministeriään. Mennään saunomaan. Demari-lehden päätoimittaja Aimo Kairamo hikoilee lauteilla yhden arkkiviholisensa vieressä ja sanoo, että hän tarvitsee vähän aikaa väliin, ennen kuin kirjoittaa mitään Viinasesta. Hän lisää, että vanhat jutut nyt hävettävät. Kelkassa on sen verran pitkät jalakset, että kääntäminen kestää. Mutta lehti sinänsä ei aikaile, vaan tekee kokoomusministeristä haastattelun "hyvässä hengessä".

Huhtikuun 20. päivänä Niinistö ja Viinanen käyvät pitkän peruskeskustelun. Iiro Viinanen on kypsytellyt ajatuksiaan. Nyt hän kertoo luottamuksellisesti, että aikoo jatkaa ministerinä enintään kaksi vuotta. Sitten hän menee Suomen Pankkiin, jos sellainen tilaisuus tulee. Politiikassa hän ei missään tapauksessa aio olla tämän nelivuotiskauden jälkeen. Siihen mennessä hän on mielestään antanut annettavansa tälle maalle. Sitä paitsi suuri nousukausi on alkamaisillaan jälleen kerran.

Kirjallisuutta

Häikiö, Martti: Nokia Oyj:n historia 1–3 (Edita 2001)

Kuisma, Markku: Kahlittu raha, kansallinen kapitalismi (SKS 2004)

Lassila, Jaakko: Markka ja ääni (Kirjayhtymä 1993)

Puoskari, Pentti: Laman varjo ja sateenkaari (Edita 2002)

Pietilä, Antti-Pekka: Yrjö Niskanen – sinivalkoinen vuorineuvos (Gummerus 1997)

Saari, Mauno: Minä, Christopher Wegelius (Gummerus 1992)

Saari, Mauno ja Tourunen, Jari: Juhantalon paperit (WSOY 1993)

Vihola, Teppo: Rahan ohjaaja (Merita Pankki Oyj 2000)

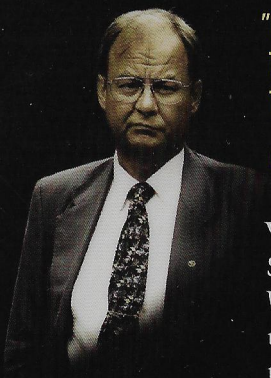

"OLEN LUKENUT KÄSIKIRJOITUKSEN. TURPIIN TÄSTÄ TULEE MUTTA SYYTTÄ. TOTTA JOKA SANA!"

IIRO VIINANEN

Vuonna 1992 julkaistu Mauno Saaren kirja *Minä, Christopher Wegelius* kuvasi SKOP:n sortumista, pankkikriisin järkyttäviä alkutapahtumia. Teos nostatti suuren kohun ja johti mm. yhden ministerin lahjontatuomioon Valtakunnanoikeudessa. Myöhemmin osoittautui, että kysymyksessä oli kuitenkin "vain" pankkikriisin alkupuro tai sivu-uoma.

Tässä kirjassa Mauno Saari kuvaa pääuomaa. Tarvittiin monta vuotta ennen kuin aika kypsyi vuosien 1991–1995 tapahtumien kertomiseen *Näkymätön käsi* -teoksen näkökulmista, tuhoutuvan KOP:n viimeisen pääjohtajan silmin ja Suomen hallituksen ovien sisäpuolelta. Lähteenä ovat olleet mm. Iiro Viinasen tuon ajan tuntoihin perustuvat muistiinpanot.

"TÄMÄ KIRJA ON TEHTY PELIKENTÄN KESKELTÄ EIKÄ KATSOMOSTA. INSINÖÖRITYÖTÄ!"

TAUNO MATOMÄKI

"PÄIVÄÄKÄÄN TUOSTA AJASTA EN VAIHTAISI POIS, MUTTA MONIA NIISTÄ EN HALUAISI ELÄÄ UUDELLEEN."

PERTTI VOUTILAINEN
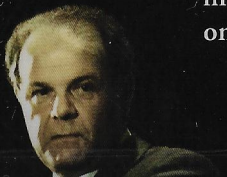
Näkymätön käsi on raaka, rosoinen ja häpeilemättömän avoin teos. Sitä ei ole siloiteltu tai kuorrutettu. Isot ja pienemmät sankarit, johtajat ja luikurit ovat kaikki paikalla lukijan edessä – kaikki he ovat myös ihmisiä pyrkimyksineen ja motiiveineen. Kertomus ei ole kaunis, mutta se on tosi ja tarpeellinen.